

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Doktori Iskola (Prof. Dr. Halász Gábor, egyetemi tanár)
Pedagógiatörténeti Doktori Program (Prof. Dr. Németh András, egyetemi tanár)

ISKOLAI NARRATÍVUMOK SACRÉ COEUR NÖVENDÉKEK ÉLETTÖRTÉNETÉBEN

Doktori [PhD] disszertáció

Témavezető:

Prof. Dr. Boreczky Ágnes, professor emerita

Szerző:

Valentné Albert Éva

A hivatalos bíráló bizottság elnöke:

Prof. Dr. Németh András, tanszékvezető egyetemi tanár

Felkért hivatalos bírálók:

Dr. Kopp Erika, egyetemi adjunktus, ELTE PPK

Dr. Ugrai János, habil. egyetemi docens, EKE NDI, DE HTDI

A bizottság titkára:

Dr. Baska Gabriella, egyetemi adjunktus, ELTE PPK

A bizottság további tagjai:

Dr. Sáska Géza, címzetes docens, ELTE TÁTK

Ambrusné Dr. Kéri Katalin, egyetemi tanár, PE BTK

Dr. Hegedűs Judit, egyetemi adjunktus, ELTE PPK

Dr. Fehér Katalin, professor emerita ELTE PPK

Budapest

2019

Tartalom

BEVEZETÉS	4
1 TÖRTÉNETI HÁTTÉR	9
1.1 A FELEKEZETI ISKOLÁK SZEREPE A MAGYAR ISKOLARENDSZER ALAKULÁSÁBAN	9
1.1.1 <i>A nőnevelés intézményes keretei Magyarországon a rend letelepedésének idején</i> 14	
1.1.2 <i>A rend alapítása és a Szent Ignác-i lelkiség</i>	15
1.2 AZ ISKOLÁK TANULÓI ÖSSZETÉTELÉNEK ALAKULÁSA.	23
2 ELMÉLET ÉS A DARABOKRA TÖRT METEORIT	31
2.1 EMLÉKEZETKUTATÁS	32
2.2 KVALITATÍV METODOLÓGIAI PALETTE	33
3 A KUTATÁS	36
3.1 A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA	36
3.2 A KUTATÁS KEZDETI KÉRDÉSEI ÉS NÉHÁNY IDE KÍVÁNKOZÓ MEGJEGYZÉS	36
3.3 MÓDSZEREK, AZ ÁTÍRÁS PROBLÉMÁI, A LÉNYEG IDŐTLENSÉGE	40
3.3.1 <i>A minta</i>	46
3.4 AZ ADATOK ELEMZÉSE	47
3.5 A KUTATÁS JELENTŐSÉGE	48
4 AZ INTERJÚS KUTATÁS EREDMÉNYEI	49
4.1 A FŐTÖRTÉNETEK ÉS MESÉLŐIK	49
4.2 ÁDÁM MÁRTA: „APÁCA LESZEK”	55
4.2.1 <i>Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik,</i> <i>vallásosságuk, tragédiák</i>	56
4.2.2 <i>A résztvevő, mint gyermek</i>	62
4.2.3 <i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből</i>	63
4.2.4 <i>A résztvevő életútja (élet)feladata</i>	64
4.3 BARTHA GENOVÉVA: „ILYEN KEDVESEN IS LEHET BÁNNI A BAJBAJUTOTT EMBEREKKEL”	70
4.3.1 <i>Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik,</i> <i>vallásosságuk, tragédiák</i>	70
4.3.2 <i>A résztvevő, mint gyermek</i>	74
4.3.3 <i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből</i>	75
4.3.4 <i>A résztvevő életútja, (élet)feladata</i>	79
4.4 SOMOGYI FERENCNÉ HEGEDŰS ÉVA: „ARANYFÜZET ARANYMONDÁSOKKAL”	84
4.4.1 <i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből</i>	84

4.4.2	<i>Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák.....</i>	87
4.4.3	<i>A résztvevő, mint gyermek.....</i>	88
4.4.4	<i>A résztvevő életútja, (élet)feladata.....</i>	88
4.5	DR. SZALAI LAJOSNÉ KOHL ÉVA.....	92
4.5.1	<i>Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák.....</i>	92
4.5.2	<i>A résztvevő, mint gyermek.....</i>	93
4.5.3	<i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből.....</i>	94
4.5.4	<i>A résztvevő életútja, (élet)feladata.....</i>	98
4.6	ÉVA NŐVÉR: „A VALLÁS VOLT SZÁMOMRA A LEGFONTOSABB AJÁNDÉK, AMIT KAPTAM.”	101
4.6.1	<i>A résztvevő, mint gyermek.....</i>	101
4.6.2	<i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből.....</i>	106
4.6.3	<i>A résztvevő életútja, (élet)feladata.....</i>	109
4.7	JÁLICS ISA: A CSEND ÉS A REND	112
4.7.1	<i>Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák.....</i>	112
4.7.2	<i>A résztvevő, mint gyermek.....</i>	115
4.7.3	<i>Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből.....</i>	115
4.7.4	<i>A résztvevő életútja, (élet)feladata.....</i>	116
4.8	RÉSZÖSSZEGZÉS	118
4.9	AZ ISKOLÁRÓL: A RÉSZTVEVŐK ISKOLAVÁLASZTÁSA, AZ ISKOLÁBAN TÖLTÖTT ÉVEK ÉS A TANULMÁNYI TELJESÍTMÉNY	123
5	TANÍTÁS, TANULÁS.....	128
6	A NEVELÉS ESZKÖZEI.....	135
6.1	ELSŐ MEGLEPETÉS: A SZEMÉLYES TÖRÖDÉS, A „CURA PERSONALIS” ELVE.....	136
6.2	MÁSODIK MEGLEPETÉS: HOGY MŰKÖDIK EGY EMLÉKEZETKÖZÖSSÉG?	146
7	BESZÉDES FALAK, SOKATMONDÓ JÁTÉKOK	156
7.1	SZAKRÁLIS TEREK ÉS RITUÁLÉK.....	156
7.2	CACHE-CACHE	171
8	AZ ÁLLAMOSÍTOTT SZENT MIHÁLY SZOBOR.....	177
9	RÖVID KITEKINTÉS AVAGY A SZENT SZÍV GALAXIST ELHOMÁLYOSÍJTJA A FRÖBELI KONSTELLÁCIÓ	189
10	A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA	193
10.1	ÉLETTÖRTÉNETI ELEMZÉS	193

10.2	TEMATIKUS ELEMZÉS	194
11	IRODALOMJEGYZÉK	197
11.1	SZAKIRODALOM	197
11.1.1	<i>Film</i>	203
11.1.2	<i>Lexikon</i>	204
11.1.3	<i>Felhasznált jogszabályok</i>	204
11.2	ELSŐDLEGES FORRÁSOK	204
11.2.1	<i>A rend vagy a növendékek kiadványai, glosszáriumok</i>	204
11.2.2	<i>Értesítők</i>	205
11.2.3	<i>Levéltári források</i>	210
12	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	212
13	MELLÉKLETEK.....	214
13.1	VISSZAEMLEKEZÉSEK, FORRÁSKÖZLÉSEK	214
13.1.1	<i>Ádám Márta (2005): Kaleidoszkóp</i>	214
13.1.2	<i>Ádám Márta (2003): Képek a börtönéletből</i>	237
13.1.3	<i>Éva Nővér (2019): „Mozgásművészet” vagy „Tánc”?</i>	277
13.2	LEVÉL ADÈLE LEHON ÁLTALÁNOS FŐNÖKNŐHÖZ EGYKOR A SACRÉ COEUR KÜLFÖLDI INTÉZMÉNYEIBE JÁRT MAGYAR NÖVENDÉKEKTŐL. KELT. 1883. MÁJUS 9-ÉN.....	283
13.3	INTERJÚTERV	288

Bevezetés

„A gyermeknek benső, vezető fénysugarat akar adni, erőt, hogy meredek ösvényekre tudjon kapaszkodni s aztán a világosság fényében ismeretlen területen haladva, törjön utat magának.”

(Stuart, 1925. 80. o.)

Dolgozatom, egyik dédnagymamám, Schlosser Ilona (*1889-†1967), Faragó Józsefné, emlékének szól, aki maga is Sacré Coeur növendék volt. Dédnagymamámat sajnos személyesen már nem ismerhettem, de gyakran szerepelt a családi történetekben, s közel került hozzám. Részben a róla szóló történetek keltették fel az érdeklődésemet az iskola iránt, és végül ezek adták az első lökést a kutatáshoz.

A Sacré Coeur rend magyarországi letelepedése

1883-ban a magyar arisztokrácia egy része Adèle Lehonhoz, a Jézus szent Szívéről nevezett szerzetesnők társasága (Szent Szív Társaság vagy Sacré Coeur)¹ általános főnöknőjéhez fordult, a rend magyarországi letelepedését kérve. A levélnek 100 aláírója volt. Már ugyanazon év szeptemberében a belső iskola mindösszesen hat leánykával el is kezdte a tanévet frissen alapított budapesti „belnöveldejében”. (Molnár, 1885. 397-401. o.)

Ezt a levelet ugyan nem sikerült még fellelni, de Barbara Vesey a Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives levéltárosának javaslatára, mely szerint a magyar Sacré Coeur Társaság anyagát a római levéltárban őrzik, sikerült felvennem a kapcsolatot a római levéltárral és egy Adèle Lehonhoz 1883-ban írt másik levél másolatát Federica Palumbo levéltáros elküldte a római központi levéltárból (Archivi generali Società del Sacro Cuore). Palumbo rövid fordítása szerint a mellékletben közölt 1883. május 9-én kelt levélben egykori külföldön végzett Sacré Coeur diákok üdvözlik a rend magyarországi letelepedését (ld. 283. oldalon a mellékletben). Feltételezhetően a két levél aláíróinak családjai között akadhat átfedés, valamint a belső iskola első diákjainak szülei is ott lehettek valamelyik levél aláírói

---

¹ Szent Szív Társaság vagy rövidítve Sacré Coeur nővérek (latinul Societas Religiosarum Sanctissimi Cordis Iesu /RSCI/; - jelentése: Jézus Szent Szívének szerzetesnői) egy női szerzetes kongregáció. (szócikk: Szent Szív Társaság In: Katolikus Lexikon. Francia nyelven Religieuses du Sacré-Coeur de Jésus /RSCJ/ (szócikk: RSCJ In: RSCJ glosszárium <https://rscj.org/vocations/explore/glossary>)

között. A hazai arisztokrácia felől érkező nyilvánvaló társadalmi igény, a rend hazai letelepedését illetően, a rend terjeszkedéssel kapcsolatos elképzeléseinek is megfelelt.

Az eddig feldolgozott katolikus neveléssel foglalkozó szakirodalomban kevés szó esik a Társaság iskoláiról. Kivétel ez alól **Rébay Magdolna** 2002-ben megjelent tanulmánya: *A Sacré Coeur Magyarországon 1883-1950*², mely a rend magyarországi történetét dolgozza fel. A tanulmányban, kronologikus sorrendben, az iskolák történetét is bemutatja a szerző. Elsődleges forrásokra támaszkodó munkája fontos előzménye kutatásomnak.

A jelen disszertáció alapját képező kutatás során az iskolatörténeti megközelítést kiegészítve 1. az egykori növendékek iskolai *narratívumain* keresztül a személyes nézőpontok feltárásával, 2. a növendékek családi hátterére vonatkozó *adatok* elemzésével és 3. néhány egyedi taneszköz, az iskola *épített és természetes környezetének*, valamint egy világszerte, kizárólag a Sacré Coeur iskoláira jellemző, generációk óta speciális *játékmódozat* megismerésével kívántam sokrétegű, árnyalt képet kapni a rend budapesti iskoláiról és növendékeiről.

A kutatás célja tehát az volt, hogy feltárja

- az iskola tanulóinak társadalmi összetételét és családi hátterét,
- az iskola szellemi légkörét és az infrastrukturális környezetet,
- az egykori diákok iskolával kapcsolatos élményeit és azok lenyomatait a diákok, és/vagy a család többgenerációs emlékezetében, identitásában,

valamint

- a jellegzetes élettörténeteket, és az iskola hatását az egykori növendékek életútjára.

Fentiek értelmében a fontosabb kutatási kérdéseket a következőképpen fogalmaztam meg:

- Kik jártak az iskolába? Milyen társadalmi csoportokból, milyen családokból jöttek, azaz kik voltak az iskola felhasználói?

---

² A tanulmány Rébay Magdolna 1998-ban készült *A Szent Szív Társaság / Sacré Coeur / Magyarországon. A rend működése, a két budapesti intézet története* című szakdolgozatának összefoglalása.

- A családi normák, vezérfonalak és az iskolai normák mennyire voltak összhangban?
- Hogyan élték meg az egykori diákok az ott töltött éveket?
- Milyen nyomokat hagyott a Sacré Coeur szerzetesrend iskolája egy-egy volt diákja, és/vagy a család emlékezetében, akár több generáción keresztül?
- Vannak-e olyan jellegzetes életpályák, élettörténetek melyekben az iskola hatása nyomon követhető?
- Léteznek-e, és ha igen, melyek „a csoport kollektív emlékezetében őrzött közös elbeszélések”? Milyen identitásformáló hatásuk van?
- Nyújtott-e többletet az iskola a tantárgyak tartalmát illetően? Milyen környezet vette körül a növendékeket lelki, szellemi és fizikai értelemben?
- Léteztek egyedi taneszközök a Sacré Coeurben, különös tekintettel az iskolában játszott egyedi játékokra, és az iskola épített, valamint természetes környezetére?
- és végül
- Milyen ma egy Sacré Coeur iskola?

A disszertáció történeti bevezetővel kezdődik, melyben különböző szakirodalmakra (*Mészáros, 2000; Fénelon, 1687/1936; Pukánszky, 2006; Németh, 1988, 2000; Puskely, 1990; Rébay, 2002; Szabó, 2012; Molnár, 1885; Tóth, 1904, Kollega, 1996-2000 etc.*) és elsődleges forrásokra támaszkodva, röviden összefoglalom a felekezeti iskolák szerepét a magyar iskolarendszer alakulásában. Ezen belül elsősorban a katolikus női és férfi rendek működését, különösen a jezsuita rend hazai jelentőségét emelem ki, tekintettel arra, hogy a Szent Ignác-i lelkeség fontos szerepet tölt be a Sacré Coeur rend életében is. A rend hazai letelepedésének idejét jellemző magyarországi nőnevelés intézményeiről is röviden beszámolok, végezetül a rend rövid történetét vázoló fel, hangsúlyozva, hogy miképpen találkozott *a katolikus egyház hazai meggyöngyülő pozíciójára válaszlépésnek szánt iskolaállítási szándék, valamint a nőnevelés egyre fontosabbá váló kérdése a rend terjeszkedési törekvéseivel.* A történeti áttekintést a rend által működtetett különböző iskolatípusokban megjelenő tanulói

összetétel összehasonlításával zárom. Ehhez a tanulók létszámát, a tanulók szüleinek, vagy gyámjainak foglalkozására, valamint a tanulók felekezeti hovatartozására vonatkozó adatokat használtam fel, mert ezek láthatóvá teszik, hogy a különböző iskolatípusok különböző társadalmi osztályok igényeit elégítették ki.

A 2. fejezetben előbb a szakirodalom *emlékezetkutatással* kapcsolatos, jelen dolgozatom szempontjából leginkább releváns elméleteire utalok (*Németh és Szabolcs, 2001; Assmann, 2018; Nora, 2010; Szabolcs, 2001.* etc.) majd egyfajta *kvalitatív metodológia* palettát vázolok föl. Az emlékezetkutatás keretein belül a pszichológia (*Bartlett, 1932/1985*), és a szociológia (*Halbwachs, 1992*) *történeti emlékezet*, majd a Jan Assmannhoz (2018) köthető *kulturális emlékezet* fogalmakra támaszkodom. A kvalitatív metodológiai paletta elemeként Wilhelm Dilthey és Max Weber értelmező paradigmájára épülő különböző kutatásokat mutatok be, pl. a biográfiai kutatást (*Sarantakos, 1993*). Kvalitatív kutatásról lévén szó, a szakirodalom rendszerezése és részletesebb kifejtése helyett, a vonatkozó elméletekre a disszertáció egyes fejezeteiben a szóban forgó téma elemzésekor térek ki.

A 3. fejezetben a *kutatás menetének* részletes bemutatása következik, a kutatás céljának, kérdéseinek és módszereinek leírásával (*Seidman, 2002; Kvale, 2005; Sántha, 2006; etc.*). valamint foglalkozom az interjúk átírásának módszertani problémáival is. A források felkutatásának leírását követően, az alkalmazott módszereket ismertetem (családi háttér ábrázolására és elemzésére genogram, félig strukturált kvalitatív interjú, néhány kérdésében narratív interjú, átírására fenomenológiai módszer tartalmi redukcióval) majd az interjúk kutatás Kvale-féle lépéseit írom le: „1. tematizálást, 2. tervezést, 3. interjúzást, 4. átírást, 5. elemzést, 6. felülvizsgálatot, 7. beszámolót”. (*Kvale, 2005. 91.o.*)

Már itt fontosnak tartom megjegyezni, hogy az interjúk elemzése két egymást átfedő, de mégis különálló szinten történt. Részben az élettörténetekre fókuszálva, azok fontosabb élményeit és fordulatait (vö. *McAdams 1988/2001, 2008*), rekonstruáltam, részben tematikus elemzést végeztem. Az empirikus anyag feldolgozásához egyes esetekben képi forrásokat is használtam.

A dolgozat 4. fejezetében tehát a kiválasztott résztvevők bemutatása után és legfontosabb történeteikből összeálló *élettörténetek* kaptak helyet. Az idézetek egyfelől a McAdams-féle élettörténet-modellnek megfelelő élmények, *nukleáris epizódok*, másfelől pedig az interjúkérdésekre kapott válaszokból kiemelt részletek. A családi vezérfonalakat

és a szimbolikus család hatásrendszerét is itt elemzem, valamint a *genogram* és generációkon átívelő értékátadás folyamatát (*multigenerational transmission*) is. (Boreczky és mtsai, 2007; Boreczky, 2004; McGoldrick, Gerson és Petry, 2008; Tóth, 2006; Szondi, 1973)

A *Tanítás, tanulás* c. 5. fejezetben elsősorban elsődleges forrásokat, *dokumentumokat* használva mutatom be az iskola tantárgyi és a korban korszerűnek tekinthető módszertani újdonságait. A *Nevelés eszközei* címet viselő 6. fejezetben a tematikus feldolgozás eredményeiből kiemelve a Sacré Coeurben kapott személyes törődés különböző előfordulásait idézem fel, majd az iskolai éveken túlmutató, aktív emlékezetközösség működésének néhány jellemzőjét ismertetem, az idézetek, tárgyasult emlékek etc. bemutatásán keresztül. (Nyíri, 1984; Mikonya, 2000; Kolvenbach, 1997)

A 7. fejezetben a *Beszédes falak, sokatmondó játékok* c. részben elsőként az iskolai történeteket határoló fizikai tereket, és a terekre jellemző rituálékat követjük nyomon növendékek visszaemlékezésein keresztül. Egy rövid ideig elidőzünk az iskola egyik teréről készült fényképpárnál, és képelemzés segítségével fedjük fel a terekbe rejtett nevelési célokat. A csak a Sacré Coeurben játszott játék kapcsán annak egy profán jelentésén túli mélyebb értékét is felfedjük, Justné Kéry Hedvig magyarázatának felhasználásával. (Boreczky, 1997; Jeney, 1969; Németh, 1997; Justné, 1975; Eliade, 1999; Endrei és Zolnay, 1986; Panofsky, 1984; etc.)

Az iskola felszámolását eredményező *államosítást* a visszaemlékezéseken túl levéltári források segítségével tárom fel a dolgozat 8. fejezetében, majd a Kitekintés... c. záró részben a mára fokozatosan átalakuló rend londoni iskolái közül mutatok be egyet részletesebben, kettőről pedig egy-két gondolatot idézek.

1 Történeti háttér

1.1 A felekezeti iskolák szerepe a magyar iskolarendszer alakulásában

A fejezetet történeti áttekintéssel kezdem, melyben kiemelem a rend alapításának, meg-megszakadó terjeszkedésének főbb mozzanatait, utalva a Szent Ignác-i lelkiség más korábbi férfi és női szerzetesi formáira, működésére, az alapítás körülményeire, létrejöttének okaira, bemutatom röviden céljaikat, eszközeiket, valamint felvázolom az alapításkori hazai szerzetesi oktatási viszonyokat.

Bevezetőként néhány mondatban összefoglalom *Mészáros István* (2000): *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon* c. műve alapján a felekezeti iskolák helyét a magyar iskolarendszer alakulásában, középpontba helyezve a katolikus és ezen belül is a Szent Ignác-i lelkiségű rendek működését³, mivel a Sacré Coeur rend alapítása és lelkisége szoros kapcsolatban van a jezsuita szerzetesrenddel.

A kolostori iskolák egyik legfontosabb feladata a saját szerzetesi utánpótlás kinevelése. A *bencések* után a Rajna mellől érkeztek a *premontreiek* (1130), majd a

---

³ Szent István (997-1038) frank mintát követve, Nagy Károly (742-814) Alkuin (730-804) által kidolgozott nevelési modelljét veszi át egyebek között a „Tíz falu építsen egy templomot, amelyet két házzal, ugyanannyi rabszolgával lássanak el, lóval és kancával, hat ökörrrel és két tehénnel és harminc aprójósággal. Ruhákról és oltártakarókról a király gondoskodjék, papról és könyvekről a püspök.”³ törvényével.

Alkuin nevelési programjában a képzések helyszínei a plébániai, a kolostori és a káptalani iskolák, a templom valamint főúri magánlakások. A plébániai iskolában a plébános által plébánosok képzése zajlik, a kolostori iskolában a rendtagok képzése. Hazánkban, Géza fejedelem hívására, a szent Benedek-rend, azaz a bencések jelentek meg először. (Első kolostoraink egyike a 996-ban épült Szent Márton-hegyi kolostor (19. sz. óta Pannonhalma. Szent Bonifác és Alexius szerzetesek nevét ismerjük, de az első név szerint ismert pedagógus a Gellért mellett dolgozó Valter magiszter volt Csanádban.) A káptalani iskolákat (székes és társas) prépost vezette. A káptalani iskolák feladata a plébánosok képzése mellett a klerikus értelmiség világi, értelmiségi feladatokra történő felkészítése pl.: törvénytárgyelés is volt. A lakosság nevelése a templomban történt a magyar nyelvű prédikációkon keresztül. A főurak gyermekeinek képzése pedig magántanítók által valósult meg, (ahol a harcedzettségén kívül fontosnak tartották a műveltséget is), például szent Imre herceg esetében szent Gellért püspök. A klérus (= egyházi rend) tagjaira (nem mind felszentelt pap) az egyházjog vonatkozott, míg másokra a világi jog. A megszerzhető tudás a VIII-XVI. században hármastagozódású. Az alsó fokú tudományokat a latin írás (lectura), és az éneklés (cantus) jelentette, leginkább Donatus nyelvtankönyvéből, és Szent Izidor enciklopédiájából. Ezután következhetett a pappá szentelés. A komplex alaptudományokat a grammatica, Priscianus nyelvtana alapján, az írásmű készítése (dictamen), valamint a csillagászat (computus) képezte. A hét szabad művészet ide sorolódott be. A harmadik szintet az önálló tudományok jelentették: (philosophia-theologia, jogtudomány (decreta), és az orvostudomány (medicina). A nevelés feladata szent Ágoston (V. sz.) szerint a tudatos segítségnyújtás, melynek célja az eredendő bűnt jóra fordítani, engedelmes, tekintélytisztelő tanulókat képezni, ha szükséges, akár a vessző (virga) használatával. Az első magyar nevelési céllal készült írásmű (latin nyelvű): István király: „Intelmek” című írása, „Könyvecske az erkölcsi nevelésről” komplex pedagógiai program apai tanácsokon keresztül. (A szerzője valójában ismeretlen.) Az első iskolai fegyelmi szabályzat (1092-1096) Szent László nevéhez fűződik, míg az első egyenruha (Könyves) Kálmánhoz (1095-1116) a klerikus öltözék leírása okán.

francia *ciszterciek* 1142-ben, és Özséb esztergomi érsek megszervezte a *pálosok* rendjét. *Ágoston rendiek* és a kolduló rendek (*ferencesek* és a *dominikánusok*) a XIII., majd a *karthauziak* XIV. században telepedtek le hazánkban. A fenti rendek női szerzetes rendjei is megjelentek, feladatuk a nemesi leánykák tanítása volt latin írásra és olvasásra. (Az Ómagyar Mária siralom is nekik készült 1300 körül.)

A török uralom idejét a pusztulás jellemzi. A három részre szakadt ország török hódoltság alá eső területein minden iskola elpusztul. A XVI. sz. elején indulnak útjukra a protestáns mozgalmak, melyek szinte a kezdetektől több ágra szakadva alakulnak. Luther Márton hívei az evangélikusok, Kálvin János hívei a reformátusok. Erdélyben unitáriusok. Az egykori katolikus káptalani, kolostori, falusi és városi plébániai iskolák protestáns vezetés alá kerülnek. Nagyszombat, Pozsony és Győr maradt katolikus.

A protestáns térhódítás ellensúlyozására 1540-ben *Inigo de Loyola* megalapítja a *Jézus Társasága* katolikus szerzetesrendet, a jezsuiták rendjét. Célja: a katolikus egyház megújítása a hittudomány aktív művelésével, egyházi tanítás korszerű és meggyőző hirdetésével. A katolikus egyház a tridenti zsinaton (1545-63) önvizsgálatot tart. Káptalani iskolák feladatául papneveldek létesítését tűzi ki.

A jezsuitákat követve több női szerzetesrend is alakult a XVI-XVII. században. Angela Merici 1535-ben Bresciában megalapította az *Orsolyiták* rendjét. A tanítórend ingyenesen oktatta a szegény leányokat vallástanra, írásra, olvasásra és női tevékenységekre, valamint bentlakó növendékeknek elemi és felsőbb iskolát nyitott, ahol matematika és latin tárgyakat is oktattak. Mary Ward 1611-ben Flandriában, St. Omerben alapítja meg az *Angolkisasszonyok* (Institutum Beatae Mariae Virginis) rendjét. Négy évfolyamos bentlakásos intézményeikben ingyenesen oktatták a különböző társadalmi körökből származó leányokat a háztartási ismereteken túl latin nyelvre és vallásos ismeretekre is. A rendet 1630-ban betiltották egyebek közt azért is, mert túllépte az oktatás tartalma a korban megszokott nőnevelés kereteit.⁴ (*Pukánszky*, 2006. 48-53. o.)

Fénelon 1687-ben írt *A leányok neveléséről*⁵ c. művében, bár nagyon fontosnak tartja a női nem nevelését, de határait még szűkebbnek tekinti a férfiak lehetőségeinél. Nézete hosszú évszázadokra érvényes marad a nőkre vonatkozóan: „*Sem testük, sem szellemük nem oly kitartó és erőteljes, mint a férfiaké; de kárpótlásul a természet megadta*

---

⁴ Pukánszky megállapítja, hogy az Orsolyiták és az Angolkisasszonyok által tanított tárgyakból kiviláglik, hogy a két apácarend szerint, a nők is képesek ugyanazt megtanulni, mint amit a férfiak, azaz „intellektuálisan egyenlők”. (*Pukánszky*, 2006. 56. o.)

⁵ *De l'éducation des filles*

nekik a kézi ügyességet, a rendszeretetet és a gazdálkodást, hogy ezek legyenek otthonukban csendben a foglalkozásaik.” (Fénelon, 1687/1936. 8. o.)

Oláh Mikós humanista esztergomi érsek hazánkba hívja a jezsuitákat 1561-ben a káptalani iskola újjászervezése miatt. Nagyszombaton 1566-ban Papnevelő Intézetet nyit, kollégiumot (Adalbertikum) a káptalani-városi iskola nagydiákjainak.

A jezsuiták iskolaalapításai Erdélyben Kolozsmonostoron Báthory István hívására folytatódnak. Kolozsváron a jezsuiták szervezte egyetemen 1583-ban, 300 tanulóból 182 protestáns (*Mészáros, 2000. 100-101. o.*) volt. Témám szempontjából különösen fontos, hogy a konviktusban nemesek, gazdag polgárok tandíjat fizetnek, szegények nem, vallási hovatartozás nem szempont. *A jezsuiták egységes tanulmányi rendszert dolgoztak ki, mely a XIX. század közepéig meghatározta a katolikus iskolák szerkezetét.*

A Jézus Társaság tanulmányi rendszerének és arra vonatkozó útmutatásnak, a Ratio Studiorumnak (melyet 1599-ben nyomtattak, és 1616-tól végleges) összefoglalása (a tervezetről korrekciókat kértek a véglegesítés után is):

- Modulrendszer:

(népiskola)→gimnázium→akadémia→egyetem

- minden iskolában egységes tanterv

- szilárd katolikus világnézet, tudatos katolikus hit alapozta korszerű műveltség→új katolikus értelmiség képzése→ csak közép és felsőszintű iskolai program /népiskolákkal az egyházmegyék foglalkoztak/

- első központi tanterv→elterjedt egyházban és azon kívül

Európai, magyar iskolarendszer XVI. sz. végétől

I. alsó szint: anyanyelvű oktatás, népiskola

II. középszint: gimnázium: 10-16 éves fiúknak, majd két év bölcsélet az akadémián

a. gimnáziumi tananyag: latin nyelvtan, poétika, retorika, görög szerzők művei humanista szellemben, matematika. Mindennapos írásbeli házi feladat, másnap javítja a tanár, ezalatt a decuriók kikérdezik a rájuk bízott 10-10 osztálytársuk szóbeli leckéjét,

b. akadémia bölcséleti tagozata: logika, Physica: földrajz, matematika, fizika (=összes természettudományt magába foglalja) történelem, Metaphysica: Arisztotelész művei alapján (Lételvek, Lélektan, Erkölcsefilozófia)

c. a középszint általános műveltséget ad (nem szakképzés)=humanisztikus+bölcséleti tanulmányok együttese

d. jutalmak, versenyeztetés, pályázatok, nyilvános viták (disputációk), tanulói diákkörök tanulók választotta diák vezetőkkel saját munkáik bemutatására

e. iskolai díszterem létesülése színházi előadásokra, diákkörökre, színjátékokra, hangversenyre, énekkar, zenekar

f. modern, művészi színvonalú épített környezet

g. tanulás és pihenés helyes váltakozása: szórakozás, sport, játék

h. bejárók és bentlakók is ugyanazon nevelési elvvel találkoztak

i. szigorú fegyelem, de barátságos tanárok

III. felső szint: akadémiai felső tagozat: szakműveltség adása (több év teológia majd orvosi, jogi, teológiai fakultások)

Németh András „Fejezetek a katolikus tanárképzés történetéből” c. tanulmányában a jezsuiták tanárképzésre vonatkozó változtatásait is összegzi, mely szerint a jezsuita tanárképzés helye a collegium repetentium azaz az „ismétlők kollégiuma”. A gimnáziumi tanárok a magiszteri fokozat megszerzése után fél év ismétléssel, míg az akadémiai tanárok négy év teológia után két év ismétlőiskola végeztével taníthatnak. A tanári értekezletek, hospitálás és tapasztalatcserek jellemzik az oktatást. (*Németh, 2000*)

Nem sokkal azután, hogy Erdélyben iskolákat alapítanak, 1588-ban protestáns hatásra kiűzik a jezsuitákat Erdélyből. 1595-ben visszatérnek, de 1605-ben végképp kiűzik őket. Kolozsváron megszűnik az egyetem. (Gimnázium, vagy iskola létesül még 1615-ben és 1640-ben, de miután 1653-ban az országgyűlés végképp kitiltja a jezsuitákat (1695-ig)) Ferencesek alapítanak itt kis-, illetve nagygimnáziumokat 1630-tól.

A katolikusok a feudális jogokra hivatkozva kezdik visszakövetelni a reformátusoktól templomaikat. 1616-ban Pázmány Péter jezsuita esztergomi érsek Nagyszombaton a káptalani iskolát jezsuiták által nagygymnáziummá alakítja (Pozsony és Győr következett) majd további nagygymnáziumok, és kisgymnáziumok. Pázmány Péter 1627-ben betelepíti a Szent Ignác-i lelkiségű Angolkisasszonyokat Pozsonyba (nemesi leányok nevelőintézete), de csak hat évig működtek. Az Angolkisasszonyok francia, német, kézimunka, zene, tánc, rajz tárgyakat tanítanak és fenntartanak ingyenes, három osztályos népiskolát. 1760-tól a *Notre-Dame* apácák Pozsonyban, az Orsolyita rend Nagyszombaton bentlakásos intézményt alapít.

Több katolikus abszolutista uralkodó nyomására a jezsuita rendet 1773-ban XIV. Kelemen főszlatta és VII. Pius 1814-ben állította csak vissza. (*Puskely*, 1990. 196. o.). 1773-ban, a felszlatást megelőzően 36 közép- és felsőfokú jezsuita tanintézet, 15 kollégium működött az ország területén. (A rend 1853-ban tért vissza Magyarországra, először Nagyszombatra.)⁶

A Mária Terézia által 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* az iskolák felügyeletének jogát a korona alá helyezte és ismét betelepíti a Szent Ignác-i lelkiségű Angolkisasszonyokat.

II. József türelmi rendelete (1781) szerint, ha egy faluban minimum 100 (nem katolikus) lakos van, saját felekezeti iskolát építhetnek, papot és tanítót fogadhatnak. Megszüntette (kisajátította) a konviktusokat, a gymnáziumok pedig tandíjasok lettek 1783-tól. 1786-ban felfüggesztette a katolikus szerzetesrendek működési jogát, csak a ferencesek, piaristák és minoriták dolgozhattak. 1802-ben újra működhet a bencés, ciszterci és premontrei rend, pálosok továbbra sem. 1806-ban I. Ferenc kiadta a 2. *Ratio Educationis*-t, az oktatás egységes rendszerbe foglalásával. A rendszer 1850-ig meghatározta a magyar oktatást. (*Mészáros*, 2000, 1-178. o.)

Az iskolarendszer alakulásában alapvető változást az Eötvös-féle törvény hozott. Az oktatás irányítását a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium végzi. 1868-as Eötvös-féle népoktatási törvény (1868. évi XXXVIII. tc.), előírja a tankötelezettséget. A szülő köteles gyermekét annak 6 éves korától 12 éves koráig iskolába járatni. 1868-ban a tankötelesek 48 %-a járt iskolába, 1913-ra 83 %-a. Kevés a tanterem, a képzett tanító, a tankönyv kezdetben. Ennek orvoslására Wlassics Gyula (1896) VKM miniszter több száz állami népiskolát építtet. Ezek között a körülmények között kerül sor Magyarországon a

---

⁶ (A magyar rendtartomány története, 2016)

Sacré Coeur iskolák létesítésére, melyek, mint látni fogjuk – többek közt – felvállalták a szegény gyerekek elemi iskolai oktatását.⁷

1.1.1 A nőnevelés intézményes keretei Magyarországon a rend letelepedésének idején

A fiúk oktatásától elkülönített leányoktatás kereteit a 2. Ratio Educationis teremtette meg 1806-ban. A rendelet előírta, hogy az egyes felekezetek a különböző származású gyermekek részére különböző iskolákat tartsanak fenn. A legalacsonyabb sorból származók írást, olvasást, számolást és hittant tanuljanak, valamint munkájukhoz szükséges gyakorlati ismereteket, a középosztály (polgárság, kis- és középnemesség) gyermekei szépírást, magyar történelmet, bibliai történeteket és gyakorlati teendőket, a legtehetősebb családból származó gyermekek idegen nyelveket, erkölcsant, földrajzot és gyakorlati munkákat tanuljanak lehetőleg felekezetük szerinti iskolákban. Célja a hagyományos női, családi szerepre való felkészítés. A legszegényebbeket már nemcsak a családi életre kellett nevelni, de a munkába állást segítő gyakorlati tanfolyamok is indultak számukra. (Pukánszky, 2006. 124-125. o.)

Az 1868-as Eötvös-féle népoktatási törvény az elemi iskolák viszonylatában egységes rendelkezéseket tartalmazott mind a fiúkra, mind a leányokra nézve. Létrejött a hatosztályos fiú és a négyosztályos leány polgári iskola, melybe hat elemi után lehetett jelentkezni. A törvény rendelkezett a különböző tantervvel rendelkező, hároméves állami tanító- és tanítónőképzőkről is. Ezekbe a középfokú iskolákba a 6 elemi elvégzettek jelentkezhetek. Az első állami tanítónőképzőt Budán 1869-ben alapították. Az első tanítónőképzőt, az államit megelőzve, az angolkisasszonyok hozták létre 1855-ben Pesten. A magánkézben lévő nőegyletek közül az Országos Nőképző Egyesület Pesten 1894-ben, a Fröbel Nőegylet 1903-ban létesített tanítónőképzőt. 1873-ban Trefort Ágoston miniszter a budai tanítónőképzőből polgári iskolai tanítónő képezdét alakított ki. (Pukánszky, 2006. 126-128. o.)

A női egyenjogúságra törekvő mozgalmak célja a magasabb műveltség megszerzése volt. Ugyanakkor a polgári iskola a felsőbb néposztályok igényeit gyakorlati

---

⁷ (Kollega Tarsoly István, 1996-2000)

tartalmainak túlsúlya és a magasabb műveltség hiánya miatt nem elégítette ki. Veres Pálné Beniczky Hermina segítségével, Molnár Aladár megalkotta az állami hatosztályos felsőbb leányiskola tervét, melybe a 6 elemi, vagy a 2 polgári után lehetett jelentkezni, érettségit azonban nem adott. Az első felsőbb leányiskola 1875-ben nyílt meg Budapesten. (Pukánszky, 2006. 127-130. o.)

A felsőoktatásba is utat jelentő első, nyilvánossági joggal rendelkező leánygimnáziumot az Országos Nőképző Egyesület nyitotta meg 1896-ban. Wlassics Gyula kultuszminiszter 1869-ban megnyitotta az egyetemek gyógyszerészeti, orvosi és bölcsészeti karát a nők előtt. (Pukánszky, 2006. 131-132. o.)

A Szent Szív Társaság, belesimulva a fenti törekvésekbe, ha nem is elsőként, de az elsők között nyitotta meg a törvény-adta lehetőségek között, legtöbbet nyújtó iskolatípusokat.

1.1.2 A rend alapítása és a Szent Ignác-i lelkiesség

A Szent Szív Társaság avagy rövidebben Sacré Coeur 1800. november 21-én alakult, alapítónője az 1925-ben szentté avatott Madeleine Sophie Barat (1779-1865). (Rébay, 2002. 164. o.) Az alapításban fontos szerepet játszott Joseph Desiré Varin egykori jezsuita szerzetes is. (Rébay, 2002. 164. o.) A társaság a jezsuita rend női testvérrendjének tekinthető, alapításakor, a francia forradalom befejezését követően, a jezsuita rend nem működhetett sehol a világon az 1773-ban kiadott pápai bulla szerint. Hol működnek és hogyan a jezsuiták, miért van rájuk szükség?

Szabó János SJ tanulmányában (2012) XVI. Benedek pápát idézve jellemzi a jezsuitákat, akiknek célja – a Formula Instituti szerint – a hit védelme és hirdetése. „XVI. Benedek szerint a jezsuita az evangélium bátor és lelkes hirdetője, a határterületek embere. Mit vár az Egyház a jezsuitáktól? „Hidak építését” a hit és az értelem között. „Kiválóságot tudományok és erények terén.” „A legtávolabbiakkal is párbeszédben lenni, a világos katolikus identitás megtartásával.” „A katolikus hit védelmét.” „Jezsuita sajátosságok:” „a pápával való szoros kapcsolat”, „az ignáci lelkigyakorlatok szolgálata”; „a szegények szeretete”, „menekültek szolgálata”. (Szabó, 2012)

A Sacré Coeur azaz Szent Szív Társaság célja az 1815-ben megfogalmazott ún. Régi Konstitúció (rendi szabályzat)⁸ 4. § szerint:

Jézus Szent Szívének megdicsőítése tagjainak üdvösségre és tökéletességre való törekvése által, azoknak az erényeknek követésén keresztül, amelyeknek középpontja és példája az Isteni Szív, arra vannak felszentelve, – amennyire ez nőknek lehetséges –, hogy mások megszentelődéséért munkálkodjanak, amely Jézus Szívének legdrágább vágya.

Eszközök a fenti cél eléréséhez: (az ún. régi Konstitúció 6.§ szerint):

- a bentlakó gyermekek nevelése
- a bejáró szegény gyermekek ingyenes oktatása
- lelkigyakorlatok szervezése világiak számára
- világiakkal való kapcsolattartás

A Szent Szív Társaság cselekvő és szemlélődő. A társaság a jezsuitákhoz hasonlóan tanít és térít. Ugyanúgy üldöztetések közepette működik, mint a jezsuiták. 1864 nyarán a rend tagjai 3500 főt számlálnak, de az 1800-1864 közötti időszakban a rendhez tartozó 111 zárdából 1864-re mindössze 84 állt a rend tulajdonában. (*Molnár*, 1885. 437. o.)

Tóth Mike 1904-ben a Sacré Coeurön kívül 16 magyarországi női szerzetesrendről számol be, melyek közül 10 olyan tanító rend vagy tanítással is foglalkozó rend van, melyek már 1883-ban is rendelkeztek iskolákkal. (*Tóth*, 1904. 101-256. o.)

Ezek a következők alapításuk időrendjében:

- *Szent Domonkos rend* elemi és polgári leányiskolával (Hódmezővásárhely, Kassa, Vasvár), Kőszegen tanítónőképzővel is.
- *Szent Orsolya rend* óvodákkal, elemi (belső valamint ingyenes népiskolákkal), polgári iskolákkal, internátusokkal, belső nevelőintézettel, felső polgári iskolával, kézimunka, zene, ének, női kézimunka és festészeti tanfolyammal, rajz- és festőiskolával, és műhímző iskolával, (Győr, Nagyszében) tanítónőképzőkkel is Pozsonyban, Kassán, Nagyszombaton, Sopronban, Nagyváradon.

---

⁸Az angol nyelvű Régi Konstitúció a szövegforrás, mely a rend tulajdonát képezi. A Szent Szív Társaság, (Sacré Coeur) szerzetesrend, jelenlegi tagjai Magyarországon és szerte a világon, a II. Vatikáni Zsinat után megújított Konstitúció (rendi szabályzat) szerint élik szerzetesi életüket.

- *Miasszonyunkról elnevezett szerzetesnők (Notre Dame)* 4 osztályos elemi és 4 osztályos polgári iskolai nevelőintézettel, melyet „a városi előkelőbb családok leányai is havi fizetés mellett látogatnak” (Tóth, 1904. 154. o.) Pozsonyban, és 6 osztályos ingyenes (külső) elemi képzéssel, kétosztályos ismétlőiskolával; Pécsen elemi tanítónőképzővel is.

- *Irgalmas Nővérek* a betegápolás mellett elemi, polgári és felső leányiskolával, internátussal, Szatmárban tanítónő- és óvónőképzővel. (Iskoláik: Alcsúth, Balassagyarmat, Beregszász, Braddock (Amerika), Duna-Adony, Erzsébetváros, Esztergom, Felsőbánya, Füles, Gyergyó-Sz.-Miklós, Győr-Sz.-Márton, Győrsziget, Gyulafehérvár, Jászberény, Kapuvár, Károlyi-Erdőd, Komárom, Köröspatak, Léva, Lócse, Magyar-Óvár, Mármaros-Sziget, Miskolc, Nagykároly, Pálóc, Rózsahegy, Rozsnyó, Sáropatak, S.-A.-Ujhely, Selmezbánya, Stomfa, Székely-Udvarhely, Székesfejérvár, Szerednye, Turdossin, Ungvár, Velence. Valamint a Paulai szent Vinczéről nevezett Irgalmas Testvérek, a Keresztény Szeretet Leányai, „Szürke nővérek” betegápolás mellett elemi, polgári iskolával, nevelőintézettel, Budapesten tanítónőképzővel is; Iskoláik: Alsószemeréd, Bakóca, Besztercebánya, Bonyhád, Buda-Eörs, Budapest: I. Gellérthegy- utca 7., III. Szentlélek tér 11., VI. Próféta-u. I., VII. István-ut Vakok int., VIII. Nap-utca 33., Bölcsh., VIII. Nap-u. 33., IX. Gyp-u. (tanítónőképző is), Csákvár, Csicsó, Curgó, Esztergom-Szentgyörgymező, Fóth, Gyoma (árvaház), Gyöngyös, Gyula, Hegybánya, Kaposvár, Keszthely, Kéthely, Kis-Appony, Léka, Lengyeltóti, Malaczka, Martonvásár, Mesztegnye, Miháli, Mocsonok, Morva-Sz.-János, Moson óvoda, Nagy-Komlós, Nagy-Mányok, Nagy-Szécsény, Nagyszombat árvaház, Nagy-Tapolcsány, Nagyvárad, Német-Bóly, Német-Próna, Nyitra, Paks, Pápa, Pápa Kovácsi, Perkáta, Pécs árvaház, Pinkafő, Pozsony, Rajka, Rákos-Palota, Regöly, Sárvár, Székesfejérvár árvaház, Sz.-Endre, Szob, Tapolca, Tata, Tétény, Török-Sz.-Miklós, Trencsén, Uj-Pest, Ürmény, Vác, Várpalota, Veszprém, Zala-Ápáti, Zsolna, (árvaház).).

- *Boldogságos Szűz Mária Társasága (Angolkisasszonyok)* elemi, polgári és felső leányiskolával Egerben, Eperjesen, tanítónőképzővel is Budapesten és Veszprémben.

- *Miasszonyunkról elnevezett szegény Iskolanővérek (Notre Dame)* óvodával, elemi, polgári és felső leányiskolával, Debrecenben, Szegeden és

Temesváron belső nevelőiskolával és tanítónő és óvónőképzővel is; Iskoláik: Csákóva, Detta, Földeák, Lippa belső iskola is, Lugos, Majsa, Mehala, Nagy-Becskerek belső iskolával is, Oravicza belső iskolával is, Perjámos belső iskolával is, Uj-Arad, Versecz. A kalocsai anyaház vezetése alatt állók Kalocsán elemi és polgári-tanítónőképzővel, Zomboron óvónőképzővel. (Iskoláik: Ada, Bács, Bácsalmás, Baja, Foktó, Futták, Hódságh, Horgos, Jánoshalma, Kunbaja, Magyarkanizsa, Mélykút, Mohol, Óbecse, Palánka, Péterréve, Szabadka, Temerin, Topolya, Újvidék.)

- *Szent-Ferenc-Rendi Nővérek* betegápolás mellett tanítással is foglalkoznak, tanítónőképzővel is rendelkeznek Nagyszébenben. (Iskoláik: Brassó, Hátszeg, Holczmány, Maros-Vásárhely, Nagyvárad (nevelőintézet), Petrozsény, Szamosujvár árvaház, Szilágy-Somlyó.

- *Szent Keresztről Címzett Irgalmas Nővérek* a betegápolás mellett, leánynevelő intézettel, leányiskolával, fiúiskolával, polgári és elemi iskolával, háziipari intézettel, cselédképző intézettel, óvóintézettel, bölcsődével, női kézimunka tanfolyammal. Iskoláik: Enyiczke, Dénesfa, Köpcsény, Lovasberény, Nagy-Berény, Német-Czernya, Petheőfalva, Pozsony, Semse, Somogyvár, Szent-Király, Zavar, Zombolya.

- *A Legszentebb Megváltóról Nevezett Nővérek* kisdudovóval és elemi iskolával, 1896-tól polgári iskolával, 1899-től tanítónő- és óvónőképzővel. Iskoláik: Bodókő-Váralja, Budakesz, Csepreg, Csorna, Ercsi, Érsekújvár, Féltorony, Győr, Kismartonhegy, Kismarton, Miklósfalu, Moór, Moson-Sz.-Péter, Nagy-Kapornok, Naszvad, Nezsider, Rohoncz, Sopron, Sopron-Kőhalom, Tardoskedd.

- *Az Isteni Szeretet Leányai (Mária Testvérek)* cselédek nevelésével, elemi iskolával, nevelőintézettel. Iskoláik: Budapest IX. Soroks.-u. 36., Knézits u. 7. Sz.-Margit nevelőintézet (később 1895-től⁹ polgári iskolával), Főherczeglak, Kis-Czell, Légrád, Nagy-Lévárd.

Tóth Mike 1904-ből származó adatai alapján az újoncnők nélkül a 327 női szerzetesházban 3999 szerzetesnő tevékenykedik, köztük 2603 tanít, 1135 beteget ápol,

---

⁹Szerző nélkül: Intézményünk története. A Patrona Hungariae Általános Iskola, Gimnázium, Diákotthon és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény múltja és jelene.

261 segítő testvér pedig házimunkával van elfoglalva. (Tóth, 1904. 101-256. o.¹⁰ és 255. o.).

Miért volt szükség e széles, szerzetesrendek által fenntartott, intézményi paletta bővítésére? Feltételezhetően az előkelő gyermekek nevelésére szánt intézet létrehozását szorgalmazó igény szolgált a letelepedés elsődleges indokaként, mint ahogy az más országokban is történt. *„Élénk kívánságunk, hogy államunk nemes családainak leányai állásukhoz mért nevelést nyerjenek... meg levén győződve, hogy ők [szerzetesnőid] az ifjú leányokat a jámborságban, a tudományok- és művészetekben, mint rangjok megkívánja, oktatni, de főleg erényes példájokkal nevelni fogják”* (Molnár, 1885. 230. o.) írja XII. Leó pápa a római nővelde alapításának ügyében 1828-ban Barat Anyának a rend alapítójának és általános főnöknőjének.

A Sacré Coeur magyarországi letelepedésében nagy szerepe volt gróf Eszterházy Marianna egykori Szent Szív növendéknek és Györy Teréz grófnőnek (Molnár, 1885. 399-400.o.), aki a Pestre 1890-ben visszatelepülő jezsuita rendház és Jézus Szíve templom építésében is tevékenyen részt vett. Rokonával és szomszédjával gr. Zichy Nándorral, kinek a templommal szemben szobrot is emeltek, sokat munkálkodtak azért, hogy a jezsuita rend, a katolikus egyházat erősítendő, ismét megtelepedhessen a liberális katolikus Pesten. (Bikfalvi, 2009) Németh András *A Keresztes Nővérek zsámbéki tanítóképző intézete nevelési rendszerének sajátos vonásai* c., 1988-ban megjelent, tanulmányában a kiegyezés utáni katolikus törekvéseket a következőképpen jellemzi. A polgárosodás utáni megrendült pozícióit a katolikus egyház iskolaállítási jogait felhasználva próbálja ellensúlyozni, mely során több óvoda épül, több polgári és középiskola, mely célja a vallásos középosztályt polgári társadalomban történő érvényesülésére nevelni. A tanító és tanítónő képzést szélesítve, iskolatömbök, iskola együttesek (óvodától-tanítóképzőig) jönnek létre. (Németh, 1988) Ebbe a törekvésbe kapcsolódik be a Szent Szív Társaság magyarországi letelepedésekor.

A rend Budapesten, az akkori VII. kerületben, az István úton (1929-től Ajtósi Dürer sor¹¹) alapított iskolát 1883-ban. Majd 1917-ben a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán téren is új zárdát nyitott leánygimnáziummal és internátussal. (Stuart, 1925. előszó)

---

¹⁰A helységnevek és egyéb tulajdonnevek helyesírásánál az eredeti szöveget vettem alapul.

¹¹Letöltés: <http://egykor.hu/budapest-xiv--kerulet/sacre-coeur-zardatol-a-durer-kertig/3956> 2019.01.27 22:42

A Szent Szív Társaság hatosztályos ún. külső elemi iskolát, vagy „szegények iskoláját” működtetett 1884-től-1931-ig az István úton (később Ajtósi Dürer soron). Ezen kívül budapesti Szent-Szív-Intézet Felsőbb Leányiskolája néven felsőbb iskolát, mely 1897-től (leány) polgári iskolaként folytatta működését 1936-ig.¹²

A rend megindítja 1914-ben a Budapesti Szent-Szív-Intézeti Katolikus Leánygimnáziumát, mint az első budapesti katolikus leánygimnáziumot¹³ az István úton. Ez az intézmény költözik át Sophianum néven 1917-ben az újonnan megvásárolt épületbe a Mikszáth Kálmán térre. Az 1897-től-(1932)-1936-ig működő polgári iskolát az Ajtósi Dürer soron felváltotta a második leánygimnázium, melynek osztályai 1932-től kezdetben a Sophianumban kaptak helyet, majd 1936-tól Szent Szív Intézet Philippineum Római Katolikus Leánygimnáziuma néven az Ajtósi Dürer soron^{14 15}.

---

¹² A népiskola intézménye terem, tanító, tankönyv hiánnyal küzd a rend magyarországi letelepedésének idején. A 4 elemi után kétféle alternatíva kínálkozott: 5-6. osztályos elemi iskola ún. „ismétlő iskola” és a tanulás befejezése, vagy alsó fokú szakoktatás, (vagy nehézkes különbözeti vizsgával középiskola 3. osztályba átlépni) vagy a 4 elemi után 4 polgári (utána nehézkes különbözeti vizsgával középiskola 5. osztályba átlépni) A középfokú iskolák, (felsőbb iskola, polgári iskola) elvégzése után megnyíltak a tisztviselői, ipari, kereskedői pályák. Az 1880/81-es tanévben 57 fiú és 53 leány polgári iskola működött, 1913-ra 201, ill. 325 db. (*Kollega Tarsoly István, 1996-2000*)

¹³ A középiskolákat (gimnázium, reáliskola) a társadalom középső és felsőbb rétegeinek gyermekei látogatták. 1867-ben az egyházak tartották fenn a középiskolák 90%-át, 1914-ben viszont már csak 55%-ukat. A középiskolákat a Trefort Ágoston féle 1883. évi XXX. tc. (érvényben:1924-ig) szabályozta. A gimnázium humán, klasszikus műveltség adásával a felsőfokú képzéshez vezetett.

1896-ban az Országos Nőképző Egyesület korábbi felsőbb leányiskolájában megnyílt az első leánygimnázium. Tanterve megegyezett a fiúgimnáziumok tantervével, de nincs görög, latint csak ötödiktől, valamint van ének, rajz és kézimunka. Érettségi után lehetőség van továbbtanulni bölcsészeti, orvosi és a gyógyszerészeti karokon. (*Kollega Tarsoly István, 1996-2000*)

¹⁴ *A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának értesítője. 1936-37. Budapest. 1937. 5. o.*

¹⁵ Gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi (1922-31) miniszter az 1921. évi XXX. tc.-ben a tankötelezettséget a 6. életév után 9 tanévben (6 év elemi és 3 év továbbképző, illetve ismétlő népiskola) állapítja meg. 1925-től Egységes Népiskolai Vezérkönyvek tanári kézikönyvek jelentek meg az új tantervekhez. 1926. évi VI. és VII. tc.-ben az országot 5 km sugarú körökre osztották, kötelezték a hatóságot vagy a földbirtokost iskolaépítésre. A Népiskolai Építési Alapból több mint 5000, korszerű tervtervek szerinti, iskolát építettek tanítói lakásokkal, kisebbségi tanítási nyelvű népiskolákat is. 1940. évi XX. tc. törvénybe iktatta a nyolcosztályos népiskolákat (már 1928-ban elkezdték, 1927-ben már több száz működött, VKM tanterv és utasítás is volt a 7-8. osztályokra). A polgári iskola az 1927. évi XII. tc.-ben foglaltak szerint: négyosztályos középfokú iskola: könyvtétel, közgazdasági, jogi, ipari és mezőgazdasági ismeretekkel, kézimunka oktatással, mely csak tanító- és óvónőképzőkbe, kereskedelmi és más jellegű szakiskolákba való továbbtanulásra jogosít. Gimnáziumba a nehéz különbözeti vizsga miatt alig lehet átmenni. A reálgimnázium (1924. évi XI. tc.). 8 osztályos, érettségit ad és bármely felsőoktatási intézménybe tovább lehet tanulni. (Modern nyelveket, angolt, franciát vagy olaszt tanítottak (latin és német a gimnáziumban és a reáliskolában is). 1926. évi XXIV. tc. leánygimnáziumokat és a leánylíceumokat az alábbi módon szabályozta. A leánygimnáziumban a kötelezők mellett a latin és a modern nyelvek hangsúlyosak, bármely felsőoktatási intézménybe lehet továbbtanulni, ennek ellenére csak kb. 30% tanul tovább a felsőoktatásban. A leánylíceumban modern nyelvek, irodalmi és művészeti tárgyak szerepelnek, latin csak rendkívüli tárgyként. Innen is lehet továbbtanulni, érettségit ad. (*Kollega Tarsoly István, 1996-2000*)

Az Ajtósi Dürer soron 1940-től működik a Szent Szív-Társaság Nyelvmenternőképzője. Ennek előzménye az 1920. május 15-én engedélyezett (32.364/VIII. sz.) Szent Szív-Társaság budapesti nyelvmenternői tanfolyama. A négyéves képzésre 14. életévüket betöltött és IV. polgárit vagy középiskolát befejezett tanulók jelentkezhettek félbentlakónak, vagy bentlakónak. A Nyelvmenternőképző liceumi rendtartással működött, érettségét nem adott.^{16 17}

Kihagyhatatlan a kronológiából a rend, több száz főnyi, zsidó gyermekeket befogadó, embermentő tevékenysége a II. világháború idején, melyről több visszaemlékezés is megjelent. (*Langlet*, 1982/1988), (*Gutzwiller*, 2015)

1945. augusztus 18-án a 6650/1945. miniszterelnöki rendelet bevezette a nyolcosztályos általános iskolát a Szent-Györgyi Albert elnöklete alatt működő Országos Köznevelési Tanács javaslatára. (*Kollega Tarsoly István*, 1996-2000)

Ennek hatására 1946-ban a Mikszáth Kálmán téren és a Sophianumban működő elemi iskolák négy évfolyama az általános iskola első négy évfolyamává alakult, a gimnáziumok alsó két évfolyama pedig az általános iskola 5. és 6. osztályává.¹⁸

1948. június 16-án a 1948. évi XXXIII. tv. „*a nem állami iskolák fenntartásáról, az állam által való átvételéről, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vételéről és személyzetének állami szolgálatba való átvételéről*” az egyházi fenntartású iskolákat állami tulajdonba vette. (*Kollega Tarsoly István*, 1996-2000)

Az iskolákat 1948-ban államosították, majd egy évvel később bezárták, a rendet 1950-ben felszámolták. A Mikszáth Kálmán tér 1. sz. alatt, 1948-tól 1949-ig a budapesti VIII. kerületi állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium (*Herczeg*, 1961. 259. o.), és Mikszáth Kálmán tér 1. sz. általános iskola, ezt követően pedig a Lenin Intézet, majd 1953-tól a Piarista Gimnázium működött egészen 2011 tavaszáig. Az Ajtósi Dürer soron 1948-tól 1949-ig a budapesti XIV. kerületi állami Mikes Kelemen Leánygimnázium,

---

¹⁶ A Szent Szív-Társaság Nyelvmenternőképzőjének I. Évkönyve 1940-41. Budapest 1941. 3. o.

¹⁷ 1934. évi XXI. tc. szabályozza az egységes új középiskolát a gimnáziumot fiúknak és lányoknak egyaránt. 1931-től Hóman Bálint a VKM minisztere. 1940. évi XX. tc. törvénybe iktatta a nyolcosztályos népiskolákat. (6. életév után 9 tanévben az utolsó évben heti egy nap gyakorlati oktatással. Szegényes oktatással, az alsó négy osztályban alapismeretekkel, felső osztályokban minimális irodalmi, történelmi, földrajzi és természeti ismeretekkel. Itt a szorgalmi idő október közepétől április közepéig tart. Részleges megvalósítás: a hatosztályos népiskolák jelentős része nyolcosztályossá alakul, de osztatlan. 1938. évi XIII. tc., a felső kereskedelmit, felső mezőgazdaságit és felső ipari szakiskolákat „gyakorlati irányú középiskolá”-vá minősítette. 4 évfolyamos, érettségi bizonyítvánnyal, a profiljuknak megfelelő felsőfokú tanulmányokat lehetővé téve. (*Kollega Tarsoly István*, 1996-2000)

¹⁸ *A Szent Szív Társaság Budapesti Sophianum Leánygimnáziumának és Általános Iskolájának Évkönyve az 1946-47. iskolai évről.* Budapest. 1947. 35. o.

valamint a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola, majd szakszervezeti iskola¹⁹, azután az MDP, majd 1958 után az MSZMP Politikai Főiskolája, a rendszerváltozás után pedig az ELTE BTK egyes tanszékei kerültek²⁰.

---

¹⁹ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941-1949 885/1948/49 1949. aug. 2.

²⁰ Letöltés: <http://vipmens.com/zugloportal.info/keruletol/30-zuglo-lexikon/112-zugloiset.html?showall=1> 2013. 03.01. 10:00

1.2 Az iskolák tanulói összetételének alakulása.

A Sacré Coeur a többi tanító rendhez (pl. Angolkisasszonyok) hasonlóan igyekezett iskolatömböket létrehozni az elemi iskolától a tanítóképzőig. Magyarországon ez csak részben teljesült, hazánkban alsó és középfokú iskolák, elemi iskola, felsőbb iskola, polgári iskola, leánygimnáziumok és a Nyelvmesternőképző iskolák valósultak meg a rend 1883-1948-ig tartó iskolafenntartó tevékenysége alatt.

Az egyes iskolák tanulói összetétele a szülő vagy gyám foglalkozását tekintve különbözik, és időbeni változásuk is eltérő képet mutat. Ez nem véletlen, az iskolaszervezet struktúrája ugyanis leképezte a társadalmi csoportviszonyokat. „*Nekünk minden néposztálynak kell szolgálnunk*” idézi a rend alapítóját Molnár, mikor kifejtésre kerül a nemesség oktatása mellett a középrangúak iskolájának szükségessége, egy brüsszeli iskola kapcsán, az ingyenes szegények iskoláján kívül. (Molnár, 1885. 276. o.) Rendszerint kettő vagy három különböző iskola létesült, külön az alsóbb társadalmi osztályok gyermekeinek ingyenes elemi oktatása céljából, és tőlük elkülönülten egy vagy két, rendszerint bentlakásos iskola a közép és a felsőbb társadalmi osztályok gyermekeinek oktatására.

1. ábra Bentlakók, szegények iskolája és a varróiskola létszáma az Ajtósi Dürer soron.

A Sacré Coeur rend által fenntartott iskolák – értesítőkből és levéltári forrásokból nyert – adatai alapján megállapítható, hogy a rend három társadalmi réteg iskoláztatását valósította meg: szegény (bejáró) gyermekek ingyenes elemi képzését; felsőbb társadalmi osztályokhoz tartozók gyermekeinek alsó és középfokú képzését bentlakásos

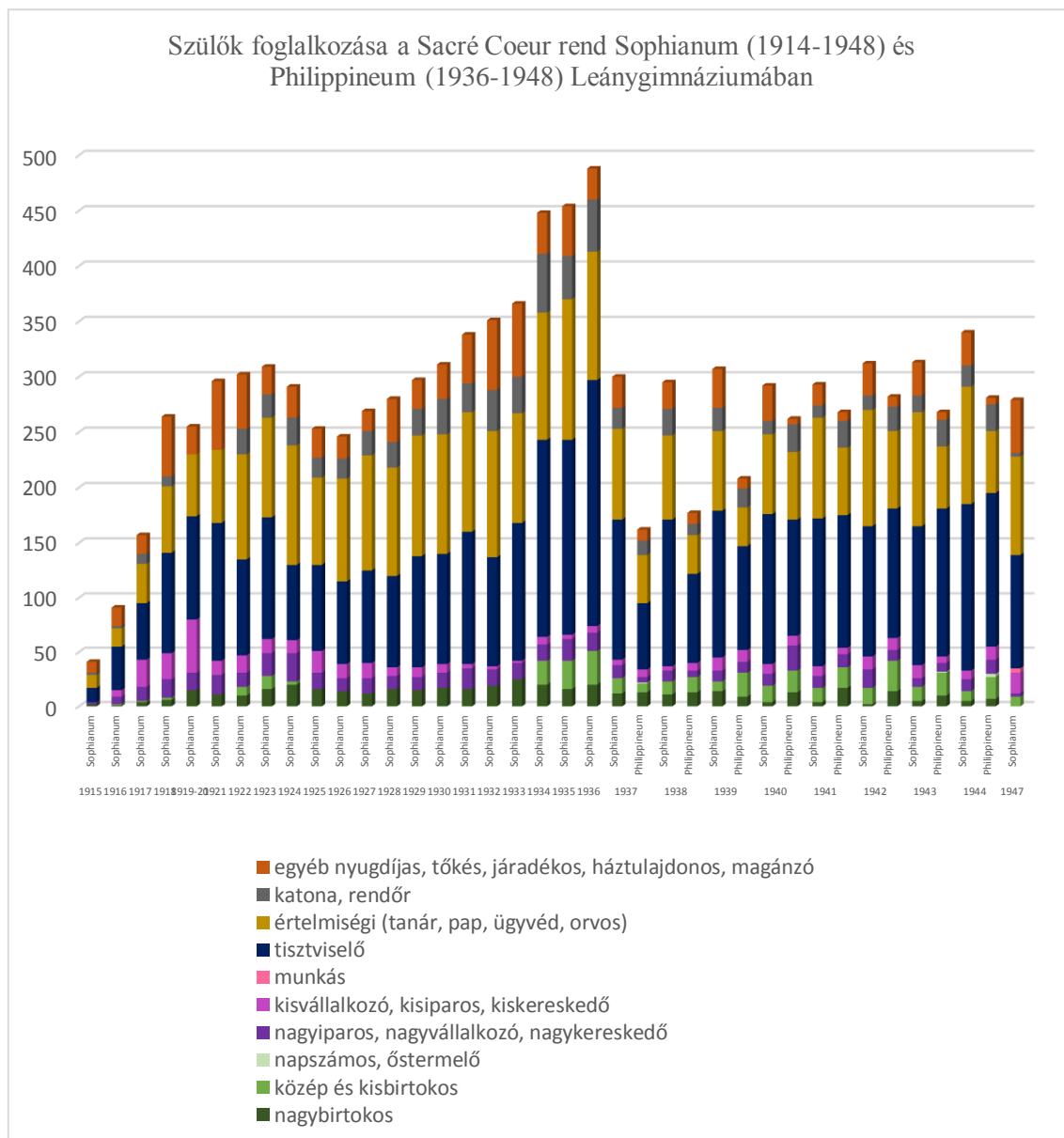
intézményben bentlakóként, vagy félbentlakóként, esetleg bejáróként, valamint a középszályaéhoz tartozó szülők gyermekeinek alsó és középfokú képzését.

Az első időszakban az István úton (később Ajtósi Dürer sor) a külső iskolában, azaz a szegények iskolájában ingyenes, hatosztályos elemi képzést kaptak a környék szegény gyermekei 1884-től 1931-ig. A közép és felsőbb társadalmi rétegek gyermekei számára 1883-tól a belső iskolában elemi és felsőbb leányiskola működik, majd ez utóbbi 1897-től leány polgári iskolaként folytatódik tovább. 1914-ben leánygimnázium nyitja itt meg kapuit, mely azután 1917-ben átköltözik a Mikszáth térre. A növekvő igények miatt a polgári iskolát az Ajtósi Dürer soron 1936-ban a leánygimnázium váltja fel. Legfontosabbnak, a most közölt adatokból, az elfelejtett „szegények iskolájá”-ról vagy külső elemi iskoláról készült létszámadatot tartom.

Az adatokat (ld. *I. ábra*²¹) Barbara Vesey levéltáros (Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives) gyűjtötte ki számomra, a budapesti rend által a londoni archívumba, évenként, kétévenként vagy háromévenként, küldött jelentéseinek (Lettres Annuelles) megmaradt példányaiból. Az iskola nevelési elveivel összhangban, szegény sorsú családok gyermekei jártak a külső elemi iskolákba és közép és felső társadalmi rétegekből származók a belső iskolákba, nem kizárólagosan katolikusok. A bentlakásos belső ill. „szegények iskolájaként” említett külső iskolába járók számának aránya leolvasható a fenti diagramról, valamint az ingyenes varrótanfolyamra járók száma is. A Sacré Coeur rend ingyenes oktatásának elfelejtése feltehetőleg a „győztesek történelmének” (Ricoeur, 1997/1999. 65. o.), az iskolát is bezárató politikájának köszönhető.

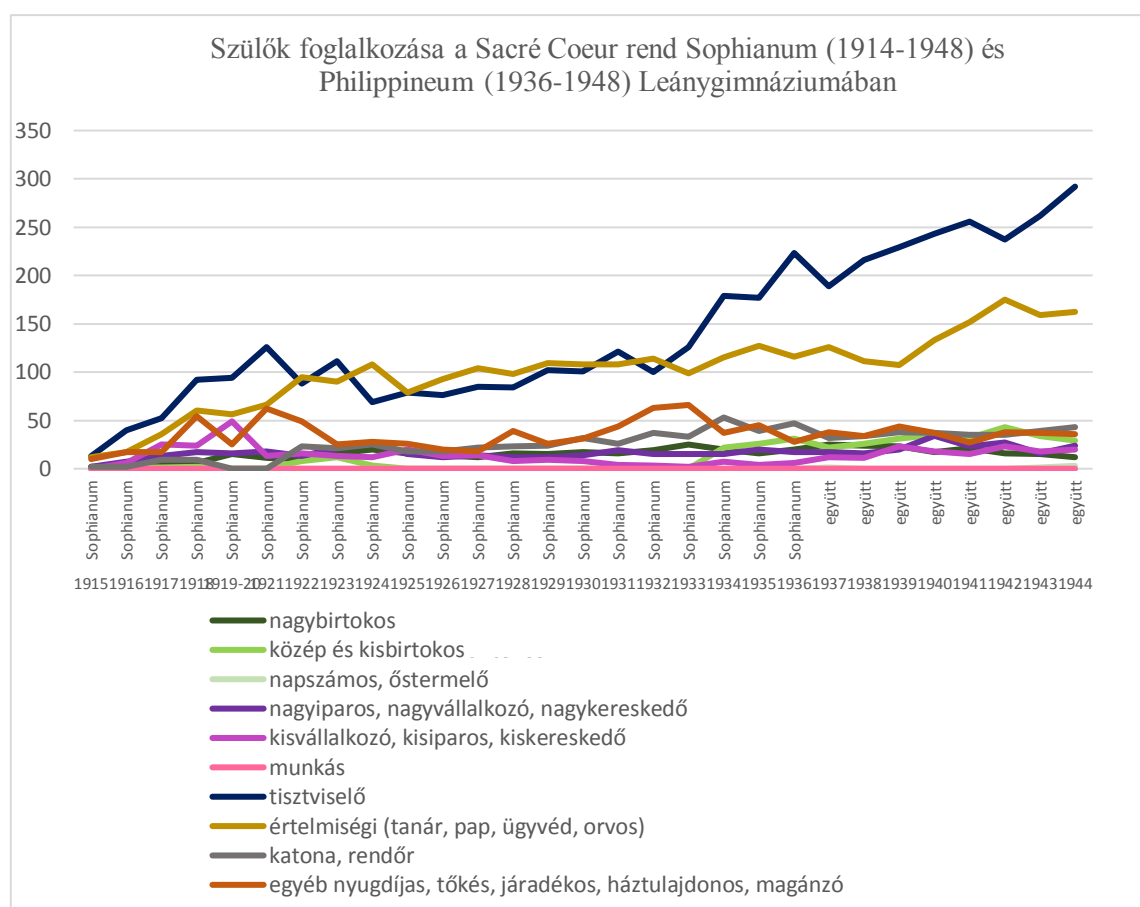
²¹ Beiratkozott hallgatók adataival. Az egyéb statisztikákban fellelhető, ettől eltérő, jellemzően kevesebb számadat az évközi lemorzsolódásnak tudható be.

2. ábra Szülők foglalkozása a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és
Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában

A 2. ábra adataiból is látható, hogy a gimnáziumba járó leányok szülei (édesapa vagy gyám) leginkább a tisztviselők (gazdasági, kereskedelmi, ipari vagy bányászati és köztisztviselők) és az értelmiség (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész, pap, tanár, tanító) soraiból kerültek ki, az aktív foglalkozásúak közül. A nyugdíjasok, tőkések, háztulajdonosok, magánzók csoportja a 3. létszámukat tekintve, majd a nagy- és kiskereskedők, -iparosok és -vállalkozók együttese következik. Az ő létszámuk az idővel fokozatosan csökken. Az 1925-1933 évek statisztikáiban nem volt elkülönítve a földből élők csoportja az értesítőkben, ezért mindegyik ún. „önálló földtulajdonos” a nagybirtok kategóriába lett sorolva. A földjeikből élő nagy-, közép-, ill. kisbirtokosok együttesen megelőzik a véderőben (katona, rendőr) foglalkoztatottakat. Munkás egyáltalán nincs, 3

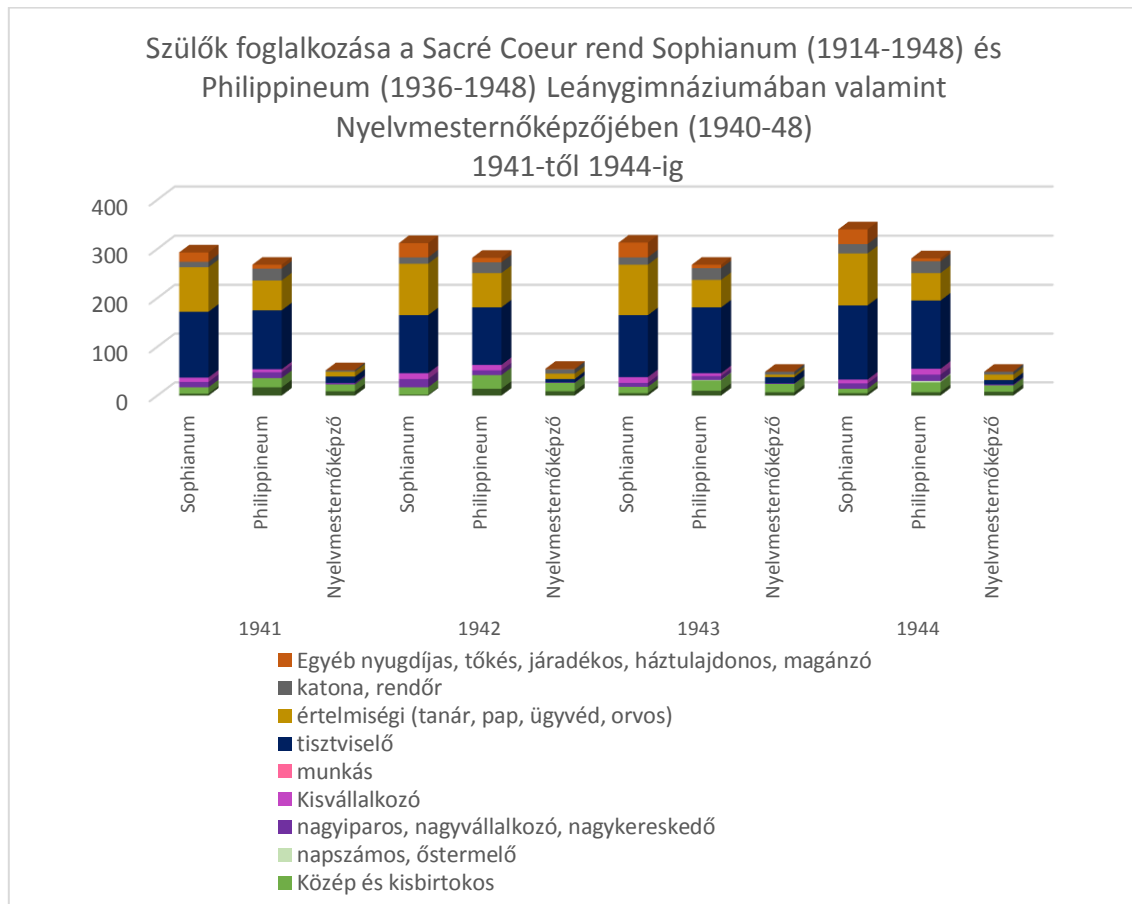
évben összesen 5 fő napszámost találunk. Feltűnő, hogy a Philippineumba arányaiban több olyan leány járt, akinek a szülei földtulajdonukból éltek, azaz földbirtokosok voltak. Az ok valószínűsíthetően abban rejlik, hogy a Philippineum a rend más országbeli gyakorlatához hasonlóan a társadalmi hármastagozásból (szegények, középosztály, felsőbb osztály) a felsőbb társadalmi osztályokat kívánta szolgálni (bár mint látható, azért nem szorultak ki a középosztálybeliek sem). A másik ok talán a tüdőbetegségtől féltő módosabb szülők iskolaválasztásában a Philippineum egészségesebb környezete lehetett, illetve az ott működő nyelvtanfolyam, majd Nyelvmesternőképző is vonzóbb lehetett számukra.

3. ábra Szülők foglalkozása a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában

A két gimnázium adatait összevonva (ld. 3. ábra) nyilvánvaló, hogy 1915 és 1944 között legnagyobb arányban a tisztviselők száma nőtt, ezt az értelmiségi szülők követik, valamint kisebb mértékben ugyan, de a középbirtokosok is emelkedést mutatnak. A többi kategória összlétszáma a két gimnáziumban számottevően nem emelkedett a második gimnázium, a Philippineum beindítása után. A földbirtokosok a Philippineumon kívül

gyermeküket inkább az érettségit nem adó Nyelvmenternőképzőbe taníttatták. (ld. 4. ábra).

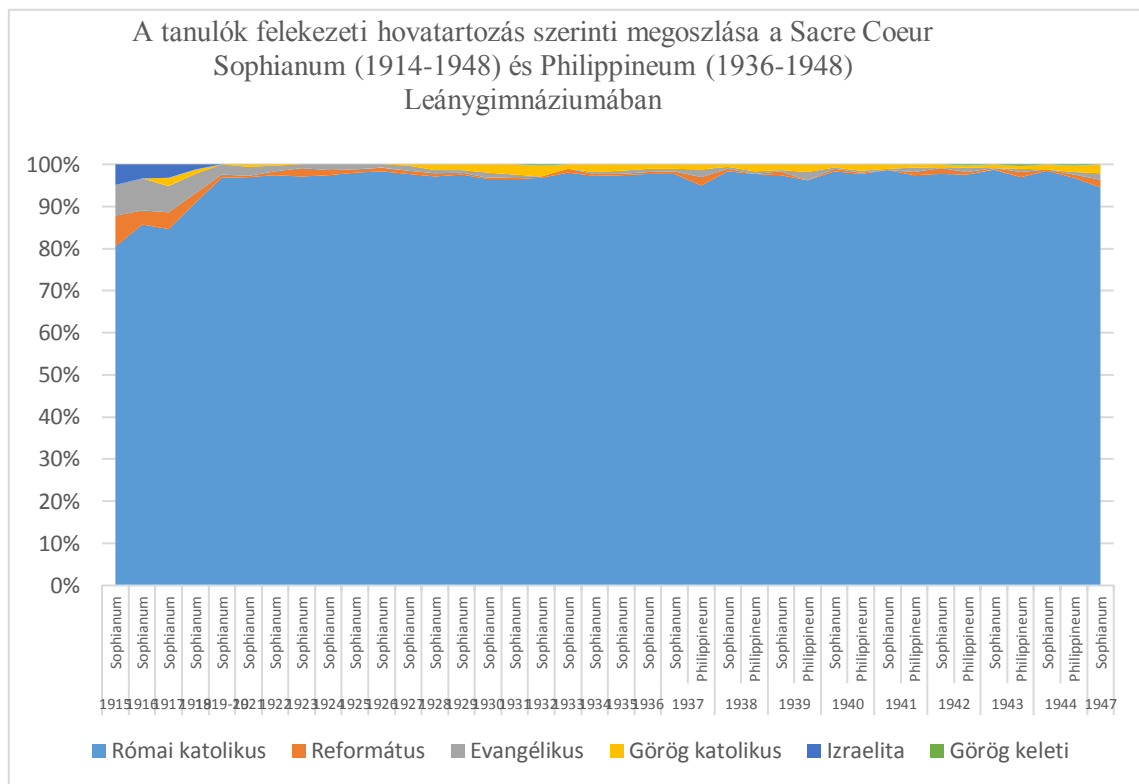

4. ábra Szülők foglalkozása a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnázium és Nyelvmenternőképzőjében (1941-44)

A négyéves képzésre 14. életévüket betöltött és IV. polgárit vagy középiskolát befejezett tanulók jelentkezhetnek félbentlakónak, vagy bentlakónak.²² A magas szintű nyelvi képzés érettségi híján továbbtanulásra nem jogosított. A statisztikákból csak a Nyelvmenternőképző adataival kiegészítve látható, hogy az Ajtósi Dürer soron lévő iskolatömbbe, azaz a Philippineumba és a Nyelvmenternőképzőbe külön-külön is lényegesen több földbirtokos származású diák járt, mint a Mikszáth Kálmán téren levő Sophianumba. Nincs adat a Nyelvmenternőképzőt megelőző nyelvtanfolyam létszámáról, de feltételezhető, hogy hasonló összetételű lehetett a nyelvtanfolyam látogatottsága is. A Nyelvmenternőképző, mivel érettségit nem adott, praktikusán nem a továbbtanulást szolgálta, és ezáltal a későbbi munkába állást is kevésbé segítette, mint a gimnázium. Leegyszerűsítve, a köz és felsőbb társadalmi rétegek kiszolgálását tekintve, az Ajtósi

²² (1941): A Szent Szív-Társaság Nyelvmenternőképzőjének I. Évkönyve 1940-41. Budapest 1941. 3. o.

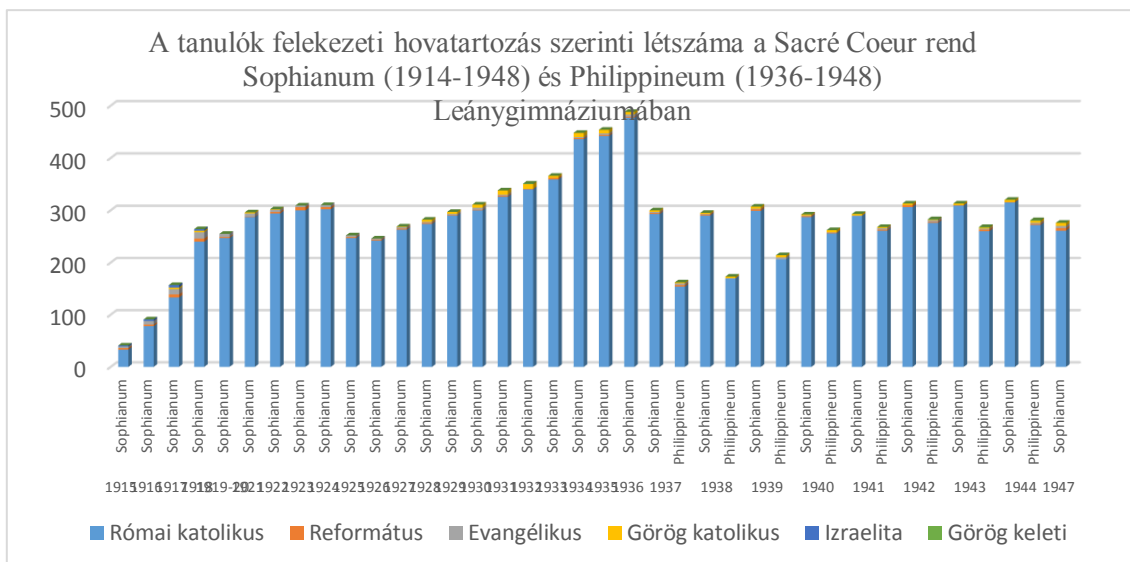
Dürer soron elhelyezkedő iskolatömb a felsőbb társadalmi osztályok, a Mikszáth tér pedig a középosztály gyermekeit fogadta.

5. ábra A tanulók felekezeti hovatartozás szerinti megoszlása a Sacré Coeur Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában

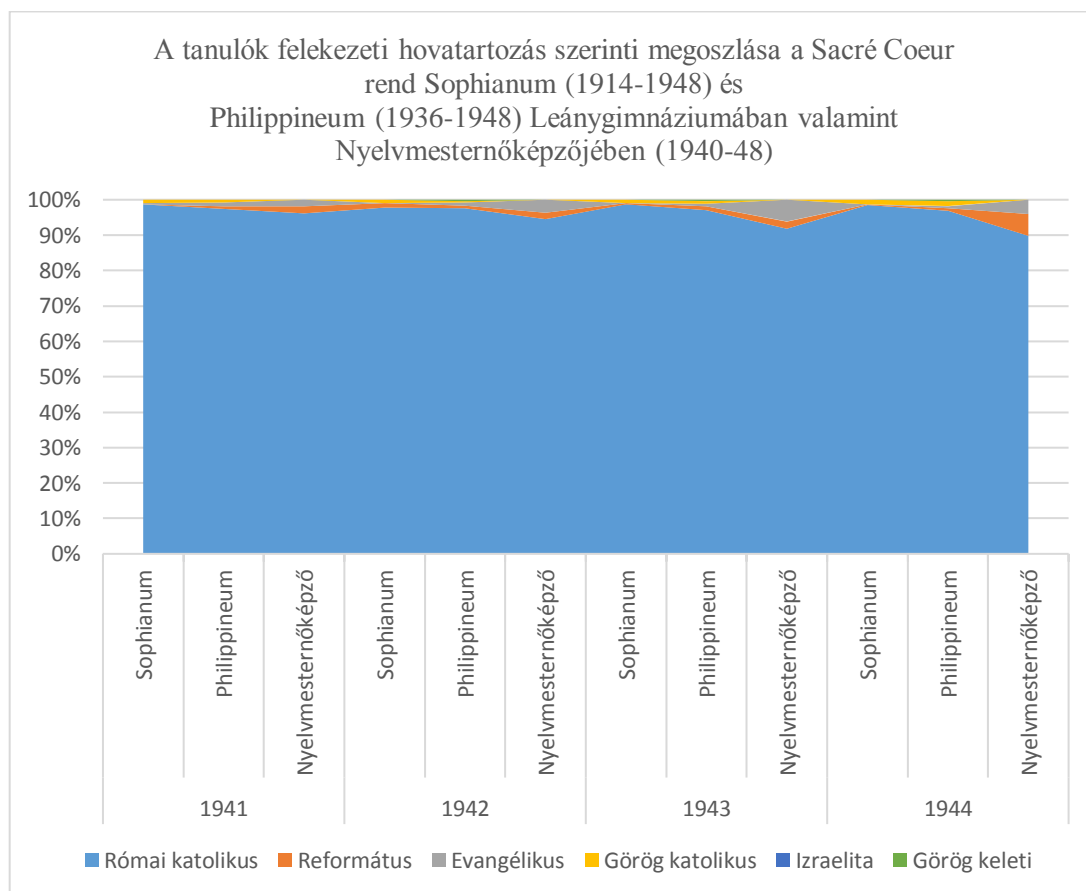
A 5. ábra szemlélteti, hogy a római katolikus felekezetű tanulók mindig felülreprezentáltak voltak a lakossági létszám adatokhoz képest. (Az 1920. évi népszámlálási adatok szerint Magyarország népességének felekezeti hovatartozás szerinti megoszlásában a római katolikus felekezethez tartozók aránya 64,00 %²³.) A grafikonról az is leolvasható, hogy az 1915-1918 közötti években a római katolikus tanulókon kívül 15-20 %-ban a többi felekezet tanulója is megjelent az iskolában. Ez az arány folyamatosan csökken, feltehetően az iskolába jelentkező katolikus lányok létszámának növekedése miatt. Izraelita felekezetű tanuló csak az első három évben volt.

²³ (1929): Az 1920. évi népszámlálás. 6. rész. Végeredmények összefoglalása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (közread.). Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat. 76. köt. Budapest, 1929. 34.

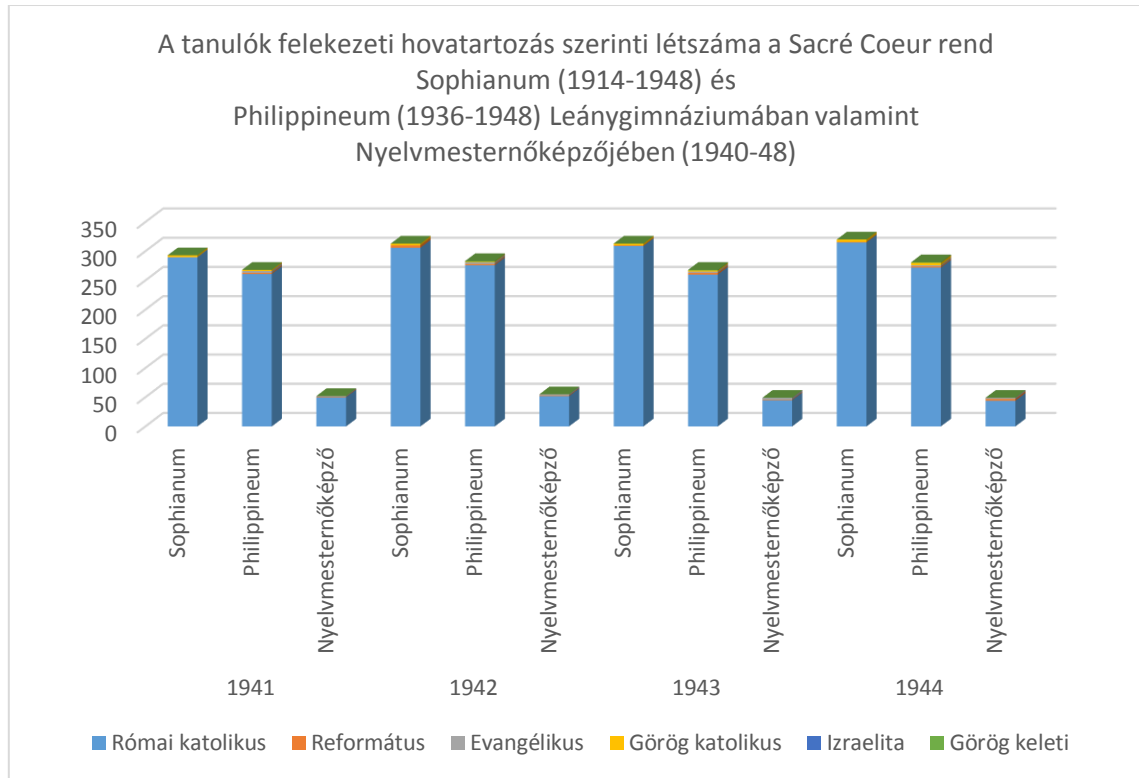
6. ábra A tanulók felekezeti hovatartozás szerinti létszáma a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában

A római katolikus felekezeten kívüliek köre (ld. 6. ábra) általában 4-25 fő, átlagosan 8,79 fő körüli volt. Átlag feletti létszámban a kezdeti években és az 1930-36 közötti években találhatunk nem római katolikus felekezethez tartozó tanulót.

7. ábra A tanulók felekezeti hovatartozás szerinti megoszlása a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában valamint Nyelvmesternőképzőjében (1940-48)

A Nyelvmesternőképzőbe járó bentlakó és félbentlakó tanulók felekezeti hovatartozás szempontjából heterogénebb képet mutatnak (ld. 7. ábra és 8. ábra), de ott a nem római katolikus diákok csoportját ezekben az években csak a görög katolikus, református és az evangélikus diákok alkották.

8. ábra A tanulók felekezeti hovatartozás szerinti létszáma a Sacré Coeur rend Sophianum (1914-1948) és Philippineum (1936-1948) Leánygimnáziumában valamint Nyelvmesternőképzőjében (1940-48)

Az iskola tehát, bár létszámuk nem volt jelentős, nem zárkózott el teljesen az egyéb felekezetekhez tartozó gyermekek elől. Ugyanakkor a katolikus diákok térnyerése értelmezést kíván. Valószínű, hogy az idők során az iskola iránti kereslet növekedett, de az is hogy az iskolaválasztás egyik döntő oka, ahogyan ma is, a szülők körében a felekezeti hovatartozás volt, azaz katolikus család szívesebben íratta be gyermekét katolikus intézménybe. Másfelől a nem katolikus tanulók beiskolázásában a felekezeti megoszlás területei sajátosságain kívül hathatós tényező lehetett, hogy az adott felekezet rendelkezett-e megfelelő iskolával a fővárosban, vagy sem.

2 Elmélet és a darabokra tört meteorit

Gyermekkoromban gyakran nézegettem egy különleges követ a szekrénypolcon. Egészen szabályos, gömbölyded formája volt, egyik fele kicsit laposabb és szurokfekete, a többi része ezüstösen csillogó. Édesapám látott egy hulló csillagot leesni, egészen a földre. Megtalálta és hazahozta nekünk. Ez volt a mi titokzatos meteoritunk, egy igazi földönkívüli.

Később, az egyetemen az anyagvizsgálati módszerekkel ismerkedve, eljött a nagy pillanat, kezemben a feltételezett meteorittal, álltam a gép előtt, amely választ adhat arra vajon miből is van a kő, honnan származik. A berendezés szakértője szerint nagyobb eséllyel egy összeégett műhold egy darabja lehet, melynek az összetevőit sokkal nagyobb titok övezi, mint a legtöbb meteoritét. A gép roncsolásos technikát alkalmazott, így megpróbáltunk egy kis anyagmintát venni, de a kő makacsul ellenállt a próbálkozásnak. Egy lehetőségünk maradt, összetörni az egészet. Mi legyen, törjük össze, hogy megtudjuk az összetevők pontos arányát, és talán következtethetünk az eredetére? Nem tehettem...

Egy interjúalanyom megkérdezte, miért kutatom pont a Sacré Coeur iskoláit, mit szeretnék? Éppen azelőtti napokban egy szentmisén hallottam, egy idős Atyától, Tóth Imrétől, a kifejezést: „Ablak szeretnék lenni”. Igazi ablakokon is benézve, tantermek időtlen, mozdulatlan dermedt képeit figyelve, és növendékek emlékein keresztül is ablakot nyitni a múltra, megállni a máig létező padlólapokon, ahová egykoron szorosán igazították kis cipőik orrát a diáklányok sorakozókor, vagy felmenni a lépcsőn, ahol a „nagyok” állnak lépcsőfokokként sorfalat, miközben a picinyek egy-egy szál liliummal a kezükben vonulnak le közöttük az ünnepen...

És ablakot nyitni a jelenre is. Az interjúalanyom szeme egész távolra fókuszál, végtelenre akkomodált tekintettel néz, de nem a jelent látja, hanem a múltat, arcán egyre szélesebb mosoly, „*ott volt Ő is, Jálícs Isa, a sorfalban. Olyan szép volt. Ő vigyázott rám. Ott ült a múlt héten, ahol most Te, megünnepeltük a születésnapját.*”²⁴

A történeti kutató rekonstruálni próbál olyasmit, ami a jelenben nincs. A múlt valóságát próbálja meg visszaadni, de azzal, hogy milyen forrásai vannak, kutatásának egyáltalán mi a fókusza, mire kíváncsi egyáltalán, a sok párhuzamosan létező nézőpontból, valóság érzékelésből egy teljesen újat alkot, rekonstrukció helyett konstruál, merthogy olyasmiről ír, amit nem élt át, nem érzett át, hall szavakat, de nem ismeri azt a

---

²⁴ Dr. Korossyné Korossy Mária interjújából

jelentését, amelyet az adott kör ismert. Így mostanra módosítanom kell kezdeti vállalásomat, és ablak helyett inkább apró üvegszilánk ez a dolgozat, mely a homályos ködös múltba néz, ahol egy-egy pillanatra felsejlik néhány érzés, egy-egy tanóra néhány perce, vidám kiáltozás zaja a szünetből.

A továbbiakban ismertetem kutatásom elméleti kapaszkodóit az emlékezetkutatások és a használható metodológia köréből. A történet-élettörténet-identitás elmélete, a szimbolikus család és a „multigenerational transmission”, a megküzdési stratégiák kapcsán a Marial projekt stb. kvalitatív kutatásról lévén szó, az elemzésekben kapott helyet.

2.1 Emlékezetkutatás

Napjainkat „*a múlt gyors és végleges eltűnésének érzése*” jellemzi, fogalmazza meg bizonytalanságunkat Pierre Nora (Nora, 2010. 20. o.). *“A múlt század végén, a hagyományos egyensúly megbillenésének, és a falusi világ összeomlásának idején kerül a középpontba az emlékezet; Bergsonnak köszönhetően a filozófiai gondolkodásban, Freudnak a személyiségpszichológiában, Proustnak pedig az önéletrajzi irodalomban.”* (Nora, 2010. 23. o.).

Az emlékezetkutatás első alakja Frederic Bartlett (1932/1985) volt, aki empirikus kutatásaiban egyebek közt megállapította az emlékezés konstruktív és kultúra függő jellegét. *„[A]z emberek általában a társadalom keretein belül tesznek szert az emlékeikre. Ugyanígy, társadalmi keretek között idézik föl, ismerik föl, illetve lokalizálják azokat (...) [Ezért tehát] nincs értelme azt kutatni, hogy hol tárolja az agyam [az emlékeimet], az elmém melyik zugában őrzöm őket, melyekhez csakis én férhetek hozzá, mivel a külvilág segítségével idézem föl őket, és azok a csoportok biztosítják számomra a rekonstrukciójukhoz szükséges eszközöket, amelyekhez tartozom.”* (Halbwachs 1992, 38. o., idézi: Kovács, 2012). *“Az emlékezet az általa összeforró közösségből fakad, ami - Maurice Halbwachs szavaival- annyit tesz, hogy annyi emlékezet van, ahány csoport.”* (Nora, 2010, 15. o.)

Németh András és Szabolcs Éva (2001): *A neveléstörténeti kutatások főbb nemzetközi tendenciái, új kutatási módszerei és eredményei* c. tanulmányában, Frederic Bartlett a pszichológia oldaláról és Maurice Halbwachs a szociológia oldaláról végzett kutatásait összevetve, a „*történeti emlékezet*” jelenségéről megállapítja, hogy az emlékezés olyan társadalmi folyamat, mely az idő, a hely és a szociális rend függvénye.

Jan Assmann négyféle emlékezetet különít el *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban* c. könyvében (2018).

Mimetikus emlékezet a cselekvések utánzásával (pl. játék); a *tárgyakban* megnyilvánuló emlékezet; *kommunikatív* emlékezet, amely a közelmúlt elbeszélését jelenti; *kulturális* emlékezet, mely az előbbi három ötvözete.

Dolgozatom témáját tekintve a legfontosabb a *kommunikatív emlékezet*, amely csak a szemtanúk közléseiből nyerhető. Illékony, pótolhatatlan. Most van a 24. óra a kérdéshez. Az emlékezetközösség, amely fenntartotta emlékeinek felidézésével, közös ünnepeik együttes, ismételt átéléseivel a közösség kulturális emlékezetét, hamarosan befejezi működését, a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesülete e sorok írásakor már megszűnt.

A *tárgyakban megnyilvánuló emlékezetet* is kiemelem, amely e csoport esetében két dimenziós képekre szorítva, vagy elbeszélve maradna fenn, amiért kár lenne. Jó lenne, ha a sok tárgyiasult emlékeknek volna valahol egy hivatalos őrzőhelye, a közösségen belüli „*emlékezethelyen*” kívül *Pierre Nora* (2010) fogalmát használva.

A *mimetikus emlékezet* kapcsán a különböző rituálék, ünnepek, de a hétköznapi jellemző játékaik részletes leírását is fontosnak tartom, amely megint csak egy átalakítás, hiszen a játékot el kellene játszani újra és újra, nemcsak beszélni róla. Ez utóbbi kapcsán, a rend nemzetköziségének, és ma is működő iskoláinak köszönhetően pl. a Cache-cache, mint a Sacré Coeur iskoláiban hagyományosan játszott játék, utánzással is sok diák emlékezetébe vésődik, több iskolában is a nagyvilágban.

A vizsgálathoz esetlegesen felhasználható módszerek egy palettáját vázoló föl a következő fejezetben.

2.2 Kvalitatív metodológiai paletta

Röviden összefoglalom Szabolcs Éva *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában* c. műve alapján a pedagógia kutatásokban alkalmazott kvalitatív módszereket. A módszerek mögött különböző episztemológiai, ismeretelméleti álláspontok húzódnak meg. A racionalizmus az értelem elsődlegességét hirdeti a világ megismerésében. Az empirizmus a világ objektív voltát, és a tapasztalatok útján történő megismerést helyezi előtérbe. A természettudományok a világ, mérés útján történő megismerését hangsúlyozzák induktív módon, hipotézisek felállítása után, tapasztalatok által igazolhatóan. Wilhelm Dilthey és Max Weber fémjelezte értelmző paradigma

viszont a valóság és megismerésének szubjektív, értelmezett voltát hangsúlyozza kisszámú egyedi esetek kvalitatív (minőségi) vizsgálatával. (Szabolcs, 2001. 11-24. o.)

A pedagógiában a pozitivista kutatások nem minden problémára adtak kielégítő választ, a kvalitatív szemléletű kutatások viszont sokrétűen gazdagították a pedagógiai kutatások módszertanát. A *pedagógiai etnográfia* képviselői az 1960-as '70-es években, adatokban gazdag leírást adnak a résztvevőkről, tevékenységükről, körülményeikről, gondolatvilágukról. Módszereik: résztvevő megfigyelés, dokumentumelemzés és az interjú. *William Corsaro* amerikai szociológus az óvoda és iskola közti átmenetet vizsgálta a gyermekek szemszögéből (gyermekek és felnőttek együttes cselekvéseinek, és az előidézett változásoknak végigkövetésével). Jellemző témák: kulturális konfliktusok, gyermekkor, kultúrák közti konfliktusok, siker-kudarcként, mint kulturális teljesítmény, szubkultúrák. *Antropológiai szemléletmód* jellemzi a *Spindler* szerzőpárost a nevelés, mint kulturális értékadás témában. *Egon Guba naturalisztikus vizsgálatait* természetes környezetben, nem laborkörülmények között a résztvevő megfigyelés módszerét alkalmazva végezte. Az *akciókutatás* pl. tanterv kipróbálásánál használható pl. *Zsolnay József* képességfejlesztő programjának kipróbálásánál a belső szemlélő nézőpontjából, a résztvevővel együttműködésben. Az *etnometodológiai kutatásban* *Harold Garfinkel* tanítványai mindennapi értelmezések kutatása céljából „megzavartak” hétköznapi szituációkat. A *feminista kutatás* elkötelezett egy értékrend mellett, nemi identitásra, esélyegyenlőségre fókuszál pl. *Thun Éva* kutatásaiban. (Szabolcs, 2001. 29-43. o.)

A *biográfiai kutatás* során a kutató pl. *Sarantakos* (1993) az egyén szempontjából mutatja be a változásokat, egyéni vélemények társas kapcsolatok kölcsönhatása is felfedhető. Retrospektív (visszatekintő) jellege miatt feltárul, hogy lényegében mi a fontos, mi irányul a jelenre. Vizsgálható az identitás, a személyes változás stb.. A sajátos narratívum, az „elmesélés” az értelmezést megkönnyíti. (Szabolcs, 2001. 41-42. o.)

A megfigyelés, szövegelemzés, interjú módszerekhez kvantitatív és kvalitatív kutatás is társulhat, akár együttesen is. Az interjú zárt kérdésekkel, randomizált mintán mennyiségi összehasonlítást tesz lehetővé, vagy nyílt kérdések kisszámú mintán minőségi jellemzők feltárását teszi lehetővé. (Szabolcs, 2001. 57. o.)

Az érvényesség-megbízhatóság biztosítására *trianguláció* (több különböző forrás használata), válaszadó által érvényesített kutatói eredmények használhatók. *Silverman* szerint az érvényesség biztosítható (*Silverman*, 2000. 177-185), ha az igaznak tartott

ismeretet nem tudjuk megcáfolni; ha állandó összehasonlítást végzünk egy kontroll csoporttal; átfogó adatkezelést biztosítunk, mindig az összes esettel dolgozunk, és ezekre általánosítunk; az eltérő eseteket elemezzük. Megbízhatóság kritériumai a részletes dokumentálás, a kutatói pozíció körülírása, az adatszolgáltatók megválasztása, leírása, elméleti háttér beazonosítása, alkalmazott módszerek részletezése (*Szabolcs*, 2001. 68-70. o.)

Értékelési szempontok, hibák lehetnek, ha a kutatási problémák a feltett kérdéseknek nem felelnek meg; létező elmélettel, ismeretanyaggal nem világos a kapcsolat; nem volt szisztematikus az adatgyűjtés; nincs utalás elfogadott adatelemző eljárásokra; az elemzés nem szisztematikus; a témák, fogalmak, kategóriák adatokból történő származtatása nincs kifejtve; érvek, ellenérvek kifejtése hiányzik; az adatok és az elemzés nem különül el. ((hiv.: *Silverman*, 2000. 12) *Szabolcs*, 2001. 87-88. o.)

3 A kutatás

3.1 A kutatási probléma megfogalmazása

Mitől hagy nyomot egy iskola egy család emlékezetében akár több generáción keresztül is, míg más iskolák emléke kihull az emlékezet rostáján? Milyen nyomot hagyott a Sacré Coeur szerzetesrend iskolája, mire emlékeznek az egykori növendékek? Miért őrzik féltő gonddal az egykori diákok az iskolából származó tárgyi emlékeiket például emléklapjaikat, kitüntetéseiket, emlékkönyveiket? Mi okozza ezt az erős kötődést az iskolához? Az iskola egyedi, eltérő volta? Miben tér el a Sacré Coeur mint oktatási intézmény a többi iskolától? Milyen egy Sacré Coeur iskolában tanult diák, családi háttérét, családtagok iskolai kötődését tekintve?

Három megközelítésben próbálok választ kapni a fenti kérdésekre:

- a családi háttérre vonatkozó adatok elemzésével.
- az egykori növendékek személyes nézőpontjának megismerésével az iskolai narratívumokon keresztül
  - néhány különleges, eltérő taneszköz felkutatásával, a nevelési célok megvalósítását célzó hatásuk elemzésével

3.2 A kutatás kezdeti kérdései és néhány ide kívánckozó megjegyzés

1. Kik voltak az iskola felhasználók, azaz milyen családból érkeztek a növendékek a belső (tandíjas) ill. a külső (ingyenes elemi) iskolákba? (A külső iskolákról kevés adat van, mivel elemi iskoláról nem volt kötelező értesítőt kiadni, levéltári anyag pedig hiányos (anyakönyvek csak szórványosan lelhetők fel), hisz egy politikai okból kikényszerített intézménybezárásról van szó.) Változó kategóriák: szülők foglalkozása, lakhely (megye szinten), vallás, jövedelem, „neves” családból: gazdasági, művészi társadalmi elit etc., nemesi család, arisztokrácia). Családi normák, vezérfonalak (Boreczky, 2007) és iskolai normák mennyire voltak összhangban? Érezhető a szimbolikus család (Boreczky, 2004) hatása az iskolaválasztásban? Sorsisméltódések (Szondi, 1973; Tóth, 2006) előfordulnak? Korábbi generációk milyen emlékeket adtak át az iskoláról? A kibocsátó család miért pont ebbe az intézménybe íratta a gyermeket? Az iskola milyen módon fejtette ki hatását a családra? Családban több Sacré Coeur iskolába járt növendék is van? Más generációból is? Adataik?

A jelenleg működő felekezeti iskolákkal kapcsolatos kutatásokra támaszkodva Pusztai idézi Coleman (Coleman, Hoffer 1987, 228-229. o.) hipotézisét, mely szerint „a

felekezeti iskolákba járó tanulók regisztráltan magas teljesítményének magyarázata az iskola körül létrejövő rendkívül szoros társadalmi kapcsolatrendszer, a generációkat összekötő zárt kapcsolati hálózat, amely társadalmi tőkét teremt, és ezáltal elősegíti az iskolai sikerhez elmaradhatatlanul szükséges kulturális tőke keletkezését. A zártság egyrészt strukturális tulajdonság, a kapcsolatok rendszerének szociometriai értelemben vett zártságát jelenti, másrészt azt, hogy a közösséget azonos és hatékony normák elfogadása is összetartja. Coleman hipotézise szerint a zárt közösségi struktúra a családok vallási közösségi beágyazottságának köszönhető, s ezért ilyen formában sem a nem felekezeti magániskolában, sem az állami iskolákban nincs jelen, sőt a felekezeti iskolákban is jobb teljesítményt nyújtanak a vallásos családi háttérrel rendelkező tanulók, akik mögött a család szintén társadalmi tőkeforrásként működő intergenerációs zártsága áll”. (Pusztai 2004, 292. o.)

A magas teljesítmény bizonyítására azon érettségi vizsgák eredményeit használom, amikor az iskola már állami irányítás alá került, és az érettségi vizsga az országos követelményekhez volt igazítva. Módszer: Forráskutatás, kritika, és elemzés. Elsődleges források: értesítők.

2. Nyújtott-e többletet az iskola a tantárgyak tartalmát illetően? (Jogi háttér, központi tantervek). Hozzásegítette-e diákjait a társadalmi fölemelkedéshez (a politikai deklasszálódás ellenére) az oktatott tartalmaknak köszönhetően? Innovatívnak tekinthető-e az iskola vezetése? Érzékeny volt az aktuális társadalmi, munkaerő piaci elvárásokra? Tantárgyakban, képzésekben, eszközökben reagált-e ezekre?

A Sacré Coeur által működtetett iskola a családi emlékezetben olyan intézményként maradt fenn, mely bizonyos tárgyakat tekintve igen erős többlettudást adott a kor más hasonló intézményeihez képest. Példaként kiragadva a nyelvi képzést, maga a képzési struktúra a nyelvmesternő képzés megszerzésének lehetőségével is szemlélteti az idegen nyelv oktatásának prioritását. Vizsgálom továbbá, hogy az iskola elvégzése után, milyen társadalmi pozíciót töltek be az egyes növendékek. Az iskola vezetése mindenkor érzékeny volt az aktuális társadalmi, munkaerő piaci elvárásokra, példaként utalok arra az esetre, amikor szülők kérésére a francia nyelv helyett az angol nyelv oktatását kezdték meg.

Elsődleges forrás: félig strukturált interjú ez irányú zárt és nyílt végű kérdései egykori növendékekkel.

3. Léteznek-e és melyek a „*csoport kollektív emlékezetében őrzött közös elbeszélések*” (Pataki, 2001, 249. o.), milyen identitásformáló hatásuk van? A Sacré Coeur iskoláiban tanulók identitásának alakítása milyen sajátos eszközökkel történt? Bentlakásos növendékek nevelésének eszközei, közösségformálási elvek, küldetéstudat, játékok, egyenruha, önképző körök, családi kapcsolattartás, tantárgyi hangsúlyok, különleges tárgyi feltételek, tanulási terek, fegyelmezés, dicséret, kiemelkedő magatartásminták a növendékek narratívumaiban. Rendszeresnek tekinthető, hogy a növendék eltartójának halálakor tandíjmentességet biztosított az intézmény, így segítve a család státusmegőrzését?

Léteznek sajátos identitásformáló eszközök. Egy különleges eszköz, a személyes törődés egyénenként változó, de mindig fellelhető megnyilvánulásai minden interjú résztvevőnél hangsúlyosan előfordulnak. Érzékenyen megjelenik a narratívumokban a Sacré Coeur közösség (a világi tanárokat is beleértve) mintakövetést is maga után vonó, sokrétű, mintaadó szerepe.

Fellelhetők például a „jóra való törekvés” felnőttkori „közös és jellegzetes” megnyilvánulásai pl. börtönmisszió.

4. Léteztek egyedi taneszközök a Sacré Coeur iskoláiban? Melyek ezek?

Egyedi taneszközöket és azok szándékolt hatását mutatom be, egyebek között az épület kapcsán néhány célzott hatást megragadva az építető, a létrehozó szándékait tükrözendő, akár képeken, akár különböző iskolai forrásokból vett tartalmakon keresztül. Némely növendék narratívumában felsejlenek azon benyomások emléknymai, melyeket az építetők szándékoztak kelteni, de erősen differenciálódik aszerint, hogy ki milyen típusú iskola felhasználó volt (bejáró, félbentlakó, bentlakó).

5. Kitekintés: Ma hogy működik a rend Magyarországon? Milyen ma egy működő Sacré Coeur iskola külföldön, (hagyományosabb és újabb szellemiségű vezetés alatt /angol nyelvterületen/)?

Hagyományosabb iskola megfigyelése lehetőséget ad arra, hogy megfigyeljünk egy olyan intézményt, működés közben, mely hasonló gyökerekből táplálkozik, mint a Magyarországon bezárt iskolák. Láthatunk egy korszerűsödési ívet, mely feltételezhetően itt is végbement volna, és bizonyos sajátos nevelési eszközök időtálló voltát is felismerhetjük. Az új szellemiségű külföldi iskola megfigyelése viszont kijelölheti azt az irányt, melyet a közeljövő tartogat, bepillantunk a jövő hazai Sacré Coeur iskoláinak oktatásába. Külön figyelmet érdemel a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium,

melyben négy Sacré Coeur nővér tevékenykedett, melyben a diákok iskolai közösségi szolgálatának megvalósulása példaértékűnek tekinthető.

3.3 Módszerek, az átírás problémái, a lényeg időtlensége

„A történeteket a megismerés és megértés egy módozatának tekintjük.”

(Seidman, 2002. 10. o.)

12 fővel készítettünk interjút, ebből 1 fővel Rébay Magdolna, 11 résztvevővel én, 1 fő pedig írásban küldte meg válaszait. Így összesen 12 interjú hanganyagát magunknak kellett átírni. Az interjúalanyok válaszainak átíratát igyekszem minél többször idézni. Azonban a leírt szavak, mérhetetlenül kevesebb információt hordoznak, mint az élőbeszéd. A tekintet, a szavak hangsúlya, a könnyek, a nevetés, a kézlegyintés egy zárójelben odaszúrva sokat veszít eredeti jelentéséből.

Édesapám egyik beszélgetését egy gyakran előforduló anekdotázó délutánt filmre rögzített barátja, Forgács Béla. A filmet megnéztem néhányszor Édesapám halála után is. Ismert történetek, szerettem őket. A kamera oldalt helyezkedik el, a beszélők profilból látszanak, egyszer csak kinéz Apukám, pontosan belenéz a kamerába, pontosan belenéz a szemembe. Az a mondat nekem szól, most is és mindig. Ezzel a gesztussal kiemeli azt a mondatot, de számomra, az a különös, ahogy kiszól, vagy inkább kinéz a filmből, olyan érzés talán, mint az író kiszólása regényolvasás közben, bár sokkal intenzívebb. Ilyen lényegkiemelő hatások is elvesznek az átíráskor.

Szerencsés, ha az interjúalany, vagy résztvevő írt visszaemlékezést, így eleve írásban fogalmazta meg a gondolatokat, a saját szűrőit alkalmazta, kiemelve a számára érdekes és kihagyva az érdektelen dolgokat. Ilyen visszaemlékezések gazdag tárháza rendelkezésre áll a Sacré Coeur növendékek Cor Unum c. folyóiratában. Szeretném a későbbiekben majd ezek mindegyikét feldolgozni a távolabbi jövőben, most azonban elsősorban az interjúkra támaszkodom, és csak néhány írott visszaemlékezést használok fel.

„Az átírás maga már elmélettel átítatott munka, mert az átírási szabályokat elméletileg átgondolt módon kell megalkotni és alkalmazni, és az átírás formája befolyásolja az elemzést.” (Silverman, 2000, 131. o.).(Idézi Szokolszky, 2004)

Kutatásom egyik vállalása a témával kapcsolatos különböző forrásanyagok összegyűjtése. A források kutatása kiterjedt a tudatos szándékkal létrehozott forrásokra (pl. értesítők) és a véletlenül megőrződött forrásokra is (pl. kitüntetések). (Szabolcs, 2000.

108. o.). Igyekszem a sokszínű forrásanyagokból azokat kiemelni, amelyek közkönyvtárakban, gyűjteményekben nem lelhetők fel, és valószínűleg elvesznének a jövő kutatói számára. Rendhagyó módon három írott visszaemlékezést közlök dolgozatom mellékleteként, ebből kettő, Ádám Márta kéziratai, kutatásomtól teljesen függetlenül születettek, Éva nővére viszont egy kérdésem kapcsán. Az írott visszaemlékezések közlése elsősorban forrásértékük miatt fontos. Ádám Márta írott visszaemlékezése a Sacré Coeurról túl hosszú egy újságcikkhez, de túl rövid egy önálló könyvhöz, ezért maradhatott meg még mindig kéziratnak, viszont most egy disszertáció mellékleteként végre mégis meg fog jelenni. Fontos kérdés, hogy végül is ki a szerzője a jelen beszámolóknak. A mellékletben szereplő visszaemlékezések szerzői teljesen egyértelműen a feltüntetett írók, a jelen dolgozatnak viszont számos társszerzője van, hiszen terjedelmileg is jelentős mértékben interjúalanyaim szó szerinti idézeteit írom le. Alanyaikat résztvevőnek nevezem, de fontosnak tartom megemlíteni a résztvevő vs. társszerző problematikának a megemlítését, melyre Kvale is felhívja a figyelmet (Kvale, 2005. 182-183. o.). Nemcsak a szó szerinti idézetek miatt lehet társszerzőségről beszélni, hanem az interjú közben megjelent új szempontok kapcsán is, hiszen nemcsak a kérdések befolyásolják a megfogalmazódó narratívumokat, de a válaszok is befolyásolják, gazdagítják az interjú menetét olyan szempontok megjelenésével, melyre a kutató nem gondolt, nem kérdezett rá korábban. Azért is döntöttem a visszaemlékezések közlése mellett, mert Ádám Márta néni esetében befolyásomtól teljesen mentes írásról van szó, mely az elbeszélő sajátja, így egyfajta referenciaként szolgálhat, egy ténylegesen szubjektív nézőpont megjelenítésével. Az írott visszaemlékezés az írott forma miatt pontosabb, átgondoltabb, letisztultabb, átszűrt leírás, az élő beszéddel szemben. Az elbeszélő sajátos logikáját tükrözi, nem a kérdezőét. Így a kvalitatív interjú kutatás megbízhatóságának Kvale által is idézett egyik fontos kritikáját is kiküszöböli, mely szerint az interjú nem megbízható módszer, mert csak a kutató rávezető kérdéseinek terméke. (Kvale, 2005. 226. o.). Erre a kritikára később a különböző kérdéstípusok leírásánál visszatérek. A másik pedig az átírat problematikája, melynél ahogy Kvale írja „*az eredetileg megélt élő, szemtől szembe konverzáció vég nélküli átíratokban tűnik el, hogy csak feldarabolt, töredékes idézetekben tűnjön fel ismét. Az interjúk zárttá válnak, soha többé nem lehet őket a lehetséges jelentések felé megnyitni, hogy felkutathatóak és fejleszthetőek legyenek.*” (Kvale, 2005. 182. o.). Erre megoldás lehet egyebek között a résztvevővel történő utólagos ellenőrzés, ahol a kiragadott idézetekből összeállított írott szövegváltozat lényegének jelentése az adatközlővel is elfogadtatásra kerül, akár utólagos

korrekcióval is. Kvale említi, hogy az "*átirat fattyú*": a jelenlevőnek van címezve, mégis publikus, írott formája lesz. Ezt a mozzanatot is kiküszöböli a mellékletben szereplő írott visszaemlékezés, de az interjú átirata is, amennyiben az utólagos jelentés valódisága leegyeztethető.

Az interjúrésztvevők kijelentéseiből a "*valódi jelentés*" kialakítása etikai és hatalmi kérdés is. Kinek van joga erre? Új összefüggésbe lehet helyezni a kijelentéseket, saját elméleti sémákba, de megváltoztatni nem szabad. (Kvale, 2005. 223.o.)

Függeléként két visszaemlékezést, önéletírást közlök ugyanazon író tollából és egy harmadik visszaemlékezést, tanulmányt a Sacré Coeur és a tánc kapcsolatáról. Az első két visszaemlékezés közlésével az a célom, hogy egy az iskolára fókuszált, kutatói befolyásomtól teljesen mentes, az író eredeti szándékának teljességgel megfelelő, belső, és a szerző lényegkiemeléseit tartalmazó leírást, is adjak dolgozatom mellé, és egyúttal lehetőséget teremtek az olvasóknak arra, hogy megismerjenek két életszakaszt egy volt Sacré Coeur növendék életéből, az egyik az iskolai évekre fókuszál, a másik pedig felnőttkorának egy epizódját írja le.

A forrás közlését több szempontból is fontosnak tartom az interjúk kiegészítéseként, mivel az interjúk szóbeli közlésformájától eltérően ezek célzottan írott formában készültek, a szóbeli interjúk írott formára történő átírásának torzító hatásai itt nem zavarják az információ átadását. Szeretném, ha az olvasó maga fedezné fel, hogy a két különböző életszakaszra fókuszált visszaemlékezés hogyan kapcsolódik egymáshoz. A másik célom pedig átadni egy érzést, amit mindannyian átélünk, amikor egy regény végére érünk, és mindent megtennénk, csak lenne még egy oldal, vajon mi történt egy nap múlva, vagy egy év múlva. Egyúttal bátorításként is szánom a jövő kutatói számára, hogy ők is éljék át, milyen is bepillantani valaki más életébe, érzéseibe, gondolatvilágába. Hisz, ahogy Seidman írja „*az egyének elbeszélései értékesek*” (Seidman, 2002. 20 o.) főleg, ha ismerhetjük a szereplőket személyesen...

Korpusznak, nyers adatnak tekintem a résztvevő interjúalanyok interjúkból származó idézeteit, és az általuk írásban megőrzött visszaemlékezésekből vett idézeteket. Ezeket dőlt betűstílussal jelenítem meg. Egy alanyom esetében az Édesanyja könyv alakban megjelent visszaemlékezéséből is idézem a róla szóló részeket, két okból is. Az egyik, mert az Édesanya is Sacré Coeur növendék volt, a másik ok pedig, mert a szintén érdekes élettörténetben alig vártam, hogy mikor tűnik fel újra interjúalanyom, és Édesanyja mit tart fontosnak megemlíteni róla.

A tartalmi redukció, tematikus kódolás egyik része a félig strukturált interjú kérdéseire adott válaszok mentén történt, egy másik része pedig a nyílt végű kérdésekre adott válaszokból származik. A történetekre fókuszál, és azokat tematikusan kategorizálja.

A volt Sacré Coeur növendékekkel, mint résztvevőkkel folyamatosan interjúkat vettünk fel. Elsősorban kiemelt életszakaszt, iskolás kort bemutató félig strukturált interjút, némely kérdés kapcsán narratív interjút készítettünk. A félig strukturált interjúhoz használt kérdéssor a mellékletben található. A narratív interjú keretében kész iskolai történeteket vártunk.

A források (elsődleges források: értesítők, évkönyvek, /szóbeli, írásbeli/ visszaemlékezések, naplók, fényképek, tárgyi emlékek, etc.) felkutatása és kritikája után feltáró módszerek segítségével forráselemzést, képelemzést, az interjúkon alapuló élettörténeti elemzést és az interjúk tematikus elemzését végeztem.

A megfelelő feldolgozáshoz szükséges elméleti háttér, az elmélettel foglalkozó fejezeteken kívül a konkrét alkalmazásnál is kifejtésre kerül.

A növendékek létszámadatait, szüleinek foglalkozási adatait, és a növendékek felekezeti hovatartozásának adatait összegyűjtöttem pl. iskolai értesítőkből, vagy összegyűjtve megkaptam és diagramokkal ábrázoltam.

A növendékek egészének kapcsán gondot jelent az adatok töredékes léte, teljes évkörök adatai hiányoznak, valamint ha fellelhetők is, vagy összesített (azaz nem személyre bontott) adatállománnyal találkoztam, vagy évről évre változó kategóriákkal, melyek az összehasonlítást megnehezítik, de kategóriák egybevonásával egy egységes statisztikát készítettem. Jóval kevesebb adat található az ingyenes elemi iskolákra vonatkozóan.

A források felkutatása magángyűjteményekben és levéltárakban (Piarista Levéltár, Budapesti Fővárosi Levéltár, Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives (University of Roehampton, London), Federica Palumbo-n keresztül, Archivi generali Società del Sacro Cuore, Roma), és könyvtárakban (Országos Pedagógiai Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Országgyűlési Könyvtár) zajlott. A források kutatása kiterjed a tudatos szándékkal létrehozott forrásokra (pl. iskolai tablóképek) és a véletlenül megőrződött forrásokra is. (*Szabolcs*, 2000. 108. o.) Kéri Katalin *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába* c. könyvében leírtak alapján (2001) a primási levéltárban is érdemes lenne további kutatást végezni, elsősorban

a főtanfelügyelőség iskolára vonatkozó irataiban. A Kéri Katalin által említett *Visitationes Canonicae* főpásztori látogatások jegyzőkönyvét, melyben évenkénti tudósítás található az iskolák állapotáról, a követett tantervekről, tanmenetekről, használt tankönyvekről, a rend esetében nem sikerült fellelni, mivel, ahogy rövid látogatásom során a levéltár vezetője tájékoztatott, a szerzetesrendeket nem látogatta a főpásztor. Ennek ellentmondanak az iskolai értesítőkben rendszeresen megjelenő főpásztori látogatásokról szóló közlések. Ebben a levéltárban a mutatók még nincsenek digitalizálva, így a kézzel írott mutatókból kellett volna kikeresni a főtanfelügyelőség irataiból, hogy melyik irathalmaz foglalkozik a rend iskoláival, majd a megfelelő jelzet megtalálása után lehetett volna kérni az irat kikészítését, és egy újbóli látogatás során lehetett volna a kért iratot megtekinteni. Erre sajnos most nem volt elegendő idő.

Az interjú résztvevőinek családi hátteréről, legmagasabb iskolai végzettségéről, családtagjainak iskolai kötődéséről a rendelkezésre álló adatokat genogrammal ábrázoltam, hogy megkeressem az iskola esetleges szerepét a résztvevők társadalmi fölemelkedésében, pozíciójának megtartásában. (*McGoldrick, Gerson és Petry, 2008*)

A rövid bevezető után lényegében az interjúkutatással szemben megfogalmazott kritikák mentén szeretném saját kutatásom lépéseit leírni Steinar Kvale *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba* c. műve alapján.

Az interjúkkal kapcsolatban *fenomenológiai módszert* alkalmazok. A résztvevők által megélt világ minél pontosabb leírására törekszem. Ez azt feltételezi, hogy valójában „*az a valóság a fontos, amelyet az emberek maguk fognak fel.*” A fenomenológiai módszer Spiegelberg (1960), valamint Giorgi, (1994) szerint, leírás, a lényeg keresése, fenomenológiai redukció alkalmazásával. Metaforákkal "*nem gondolkodni, hanem látni*", vagy, ahogy Merleau-Ponty (1962) fogalmaz, írjuk le, ne magyarázzuk. A fenomenológiai redukció során saját előítéleteinket kritikai elemzés alá kell vonnunk. (*Kvale, 2005. 61-62. o.*)

Bizonyos értelemben ez a képelemzés preikonográfiai elemzésével is párhuzamba hozható. Nem szabad mást belelátni a leírás folyamán, pusztán azt leírni, ami a képen látható. A fenomenológiai módszer használata esetén sem szabad a leírásnál hozzátenni, átértelmezni, hanem az elemzett interjú lényegét átírni.

Ahogy Kvale fogalmaz az életvilág elsőbbségéről "*a kvalitatív interjú olyan kutatási módszer, mely kiváltságos bepillantást enged a megélt világról szerzett, alapvető tapasztalatainkba. Az emberi világ megélt interakciónak leíró módon történő*

középpontba állítása ellensúlyozhatja az életvilág technikai gyarmatosítását, amely annak sokszínűségét elkülönített tényekre és változókra redukálja, s amely az intencionális emberi interakciót erőforrások és kimenetek racionalitásává változtatja." (Kvale, 2005. 62-63. o.)

Elfogulatlan módszer az interjú, ha az interjú során keletkező új ismeret mentes a személyes elfogultságtól és előítéletektől. *Megbízható* akkor, ha ellenőrzés és kontroll alatt volt, azaz szisztematikusan újraegyeztetett és igazolt.

A felvett interjúk átírt és idézett részeit, valamint az élettörténeti epizódokat az alanyokkal, vagy közeli hozzátartozóikkal, ha nem lehetett már személyesen, leegyeztettem, és az általuk jelzett hibát korrigáltam. Így az interjú módszere a keletkező új ismeret kapcsán *objektív* módszer. Különösen az, a „többszörös nézőpontok” megjelenítésével, mely az interjúkutatás erőssége. (Kvale, 2005. 209. o.)

Az interjú módszer használatával végzett kutatás lépései: „1. tematizálás, 2. tervezés, 3. interjúzás, 4. átírás, 5. elemzés, 6. felülvizsgálat, 7. beszámoló”. (Kvale, 2005. 91.o.)

1. A *tematizálás* során az etikai problémák körébe nemcsak az *informált konszenzus* megszerzése tartozik. Fontos, hogy a kutatás, a tudományos értékén túl, „a kutatott emberi helyzet fejlesztését is kell, hogy szolgálja”. (Kvale, 2005. 117.o.)

Egy terápiás mélyinterjú kapcsán ez a feltétel teljesül, de egy visszaemlékezés kapcsán a „helyzetet fejleszteni” nehezebb. Hasznos következmény lehet, hogy az eddig inkább kronologikusan feldolgozott iskolatörténet helyett, személyes, megélt életvilágokat ismerhet meg az érdeklődő olvasó.

A résztvevők nevének feltüntetése kérdésében többféle változat is szerepel, de elmondható, hogy a résztvevők mindenképp büszkén vállalták „*Szent Szív gyermek*” mivoltukat, inkább szelidségből, alázatból nem választották a teljes név szerepeltetését.

2. A *tervezés* szakaszában témavezetőm segítségén kívül Ádám Márta volt növendékhez fordultam, aki vállalkozott egy próbainterjúra is, mielőtt a kérdéssort véglegesítenem volna. A „végleges” kérdéssor sem végleges, megkérdeztem résztvevőimet, mit tennének hozzá, és előfordult, hogy nagyon értékes dolgokra hívták fel a figyelmemet. A kérdéssort a résztvevőknek az interjú előtt elküldtem, ha kérték, azért, hogy pl. a családi adatokon gondolkodjanak, tárgyi emlékeket elő tudják készíteni. A kérdéssor utólagos módosítására nem volt lehetőség, de a gazdagító információkat a beszámolóban feltüntettem.

3. Az *interjú* során *félleg strukturált* nyílt és zártvégű kérdéseket is tartalmazó kérdéssort használtam. Minden alanynál ugyanazt, de nem mindig azonos sorrendben. A résztvevők néhány esetben jelzetten kihagytak kérdéseket, pl. családi adatokra vonatkozóan. Ezt tiszteletben tartottam. A Kvale által használt kérdések közül a részletező kérdéstípust kevesebbet használtam eleinte.

4. *Adatrögzítés.* Az interjúkat több hangfelvevő eszközön is rögzítettem. Az átírási problémájával részletesen foglalkozom. Technikailag a lejátszás után végeztük a gépelést, a három adatrögzítőből ketten a Google dokumentum Hangvezérelt írás funkcióját is használtuk.

5. *Elemzés:* A tematikus redukcióhoz RQDA²⁵ tartalomelemző szoftvert használtam. A program kétszintű kódolást tesz lehetővé, kódok és a kódokat magába foglaló kategóriák létrehozását. Lehetőség van multi kódolásra, azaz ugyanazon szövegrész több kóddal történő ellátására. Kódolásaim tartalmi redukciónak tekinthetők, a tematikus elemzés megkönnyítésére.

Egy esetben a hangfájlban végeztem kódolást²⁶, mivel a visszaemlékező nemcsak növendékként kötődött az iskolához, hanem tanárként is egy hasonló intézményben, és olyan tartalmak, nézőpontok jelentek meg, amelyek nem fordultak elő korábban.

6. *Vizsgálat:* Az eredmények érvényességének, megbízhatóságának és általánosíthatóságának vizsgálatát jelenti. A megbízhatóságra utal, ha egybehangzóak az eredmények. Az érvényességet garantálja, ha az interjú válaszai a kutatási kérdésekre választ tudnak adni.

3.3.1 A minta

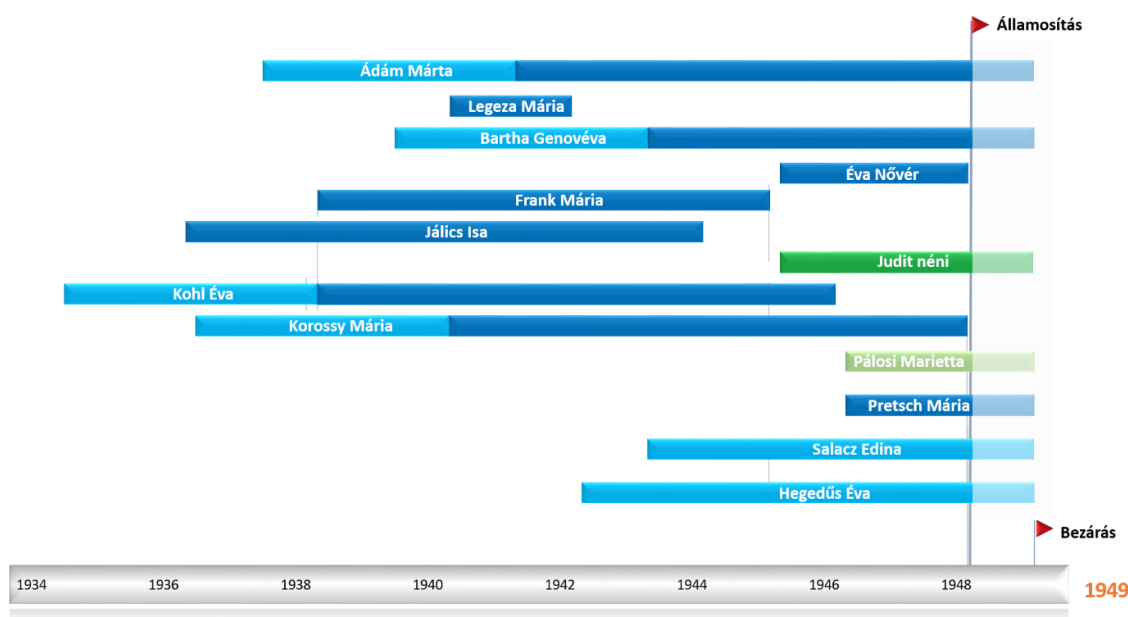
Az interjúban résztvevők között maximális variációra törekedtem volna (emberek és helyszínek körében). Szerettem volna mind az ingyenes elemi iskolából, mind a félbentlakók, mind a bentlakók köréből résztvevőket toborozni, továbbá szerettem volna mind a két iskola diákjaiból interjúalanyokat találni. Sikerült felvenni a kapcsolatot a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületével. Csak a jelentkezőkből tudtunk választani, nincs mód véletlen kiválasztást alkalmazni, valamint a maximális variáció sem biztosítható.

---

²⁵ Huang Ronggui (2016). RQDA: R-based Qualitative Data Analysis. R package version R-3.5.1 for Windows <http://rqda.r-forge-project.org/>

²⁶ AQUAD 7 szoftver

Kvalitatív mintavétel-kiválasztási stratégiák közül a Hólabda mintavételt alkalmaztam. Az ajánlott 6-120 közötti (Sántha, 2006) alanszámot tekintve, szerettem volna a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületének aktuális tagjait alapsokaságként tekintve, (számuk megközelítőleg 290 fő volt 2015 májusában) az interjúkészítést addig folytatni, amíg minden lehetséges mintázat megjelenik. Az egyesület dolgozatom utolsó fejezeteinek írásakor már nem léteznek. 13 résztvevő válaszolt az interjú kérdéseire. Az egyesületen kívüli Sacré Coeur növendékek száma nem ismert, nem lehet őket elérni. A 9. ábra szemlélteti, hogy a résztvevők mennyi ideig jártak a rend iskoláiba.

9. ábra A résztvevők Sacré Coeur iskolákban töltött évei²⁷

Sophianum elemi vagy általános iskola; Sophianum gimnázium
 Philippineum elemi vagy általános iskola; Philippineum gimnázium

3.4 Az adatok elemzése

A források kritikája utáni, az interjúk alapján élettörténeti elemzést és tematikus elemzést alkalmaztam valamint leíró elemzést, képelemzést az iskola taneszközeiről, és ezek feltételezett vagy valós nevelő hatásairól.

Az interjúk leírása, legépelése (15-48 oldal terjedelem/interjú, egy esetben az alany az interjú helyett, írásban válaszolt a kérdésekre) után az adatokat szelektáltam és

²⁷ Timeline free edition (Demo version) szoftverrel készítettem.

elemeztem. Tematikus kapcsolatokat alakítottam ki, és kategóriákat képeztem. (Seidman, 2002)

Az anyagok értelmezése az alábbi kérdések mentén történt: Milyen közös szálra fűzhetők fel a kikérdezett résztvevők élményei? Hogyan értelmezhetők ezek a kapcsolatok? Milyen meglepetések adódtak? (Seidman, 2002)

3.5 A kutatás jelentősége

A kutatás időszerűségét az adja, hogy napjainkban újra teret hódítanak az egyházi iskolák, és várható hasonló funkciójú, „befolyásos társadalmi osztályok” gyermekeinek nevelését is célul kitűző iskolatípus létrejötte is. Az oktatási paletta ily módon történő kiszélesedése miatt az érdeklődés megnövekedhet a múltban sikeresen működő iskolai példák iránt is. Ha fontos számunkra az akkori iskolák növendékeinek hangja, személyes nézőpontja, a 24. órában kezdünk neki a kérdésnek.

Egy iskola különleges taneszközeinek bemutatásával, egy adott társadalmi rendhez tartozó egykori növendék, adott iskolájáról származó személyes, és kollektív emlékeinek, történeteinek feltárásával árnyaltabb képet kaphatunk egy, a jelenben már nem létező, iskoláról, és annak máig élő személyes hatásairól.

4 Az interjú kutatás eredményei

4.1 A főtörténetek és mesélőik

Az elemzést a kiválasztott résztvevők bemutatásával kezdem, lehetőleg saját szavaikkal, és az iskolához kötődő, általam jellemzőnek, fontosnak vélt történetükkel. Hiszen belehelyezkedve egy félénk alaptermészetű gyermek, felnőttként felidézett emlékeibe, sokkal jobban érthetővé válik számunkra miért jelentős épp a félénkség leküzdéséhez kapott segítség a Sacré Coeurrel való viszonyában. A személyes, egyedi emlékek értelmezési lehetősége is megnő, ha nem bontjuk darabokra az egyes interjúk legfontosabb történeteit, hanem meghagyjuk azokat eredeti kontextusukban, ahelyett, hogy egymás mellé rendeznénk, sajátmagunk alkotta idegen logikai rend szerint, amely épp az adott személy saját emlékei közötti önálló, utánozhatatlan, egyedi jelentőségét veszítené el. Így a szó talán, a lehető legközelebb kerül az általa jelentett dologhoz (Foucault, 2000). Az interjúalanyok válaszait minimálisan szerkesztve, az élő beszéd természetességét csak részben követve adom közre, részletekben. Az interjúkból idézett szövegeket dőlt betűvel jelzem, hogy megkülönböztessem az írott visszaemlékezésektől. A kontextusból történő kiragadás miatti hiányos mondatok megértést könnyítő, általam beszúrt, kiegészítéseit szögletes zárójelek [] közé tettem az interjú első átirásakor. Az idézetekben a „...” jelölést nem a szokásos értelemben használom, hanem jelezni szeretném, hogy az idézetek nem szorosan egymás után következnek. Az egyes idézeteket, félkövér betűstílussal kiemelve, (pl. **Bartha Genovéva S bl [16307:22709]**), a résztvevő ma használt nevével, ezt követően az iskola rövid jelölésével (S=Sophianum, P=Philippineum), a tanulói státusz jelölésével (b=bejáró, fb=félbentlakó, bl=bentlakó), valamint, kapcsos zárójelek között, a legépebb interjúból kiemelt idézet első és utolsó karakterének sorszámával vezetem be. Mivel az utólagos szerkesztések néhol jelentősen módosították az idézeteket, vagy a karakterszámlálást végző program helyett, csupán a hangfájlban végeztem kódolást, melyet végül csak tartalmi redukcióként használtam, így előfordul, hogy a karakterek sorszám jelzéseit teljesen elhagytam. Az interjúalanyokról készült rövid közléseket az interjú felvételének sorrendjében közlöm. Bár a családdal kapcsolatos kérdést „jégtörőnek” is szántam, a tematikus elemzés során kirajzolódott, hogy a résztvevő milyen mozzanatokot tart fontosnak megemlíteni az általa bemutatott családtagokról. Az elemzés során elem *tárult a résztvevő szüleinek néhány fontosabb jellemvonása, szakmai előbbre jutásuk, vagy beteljesületlen szakmai és tanulmányi*

terveik, ha a résztvevő kitért ezekre. A résztvevő szüleinek *vallásossága*, leginkább *hitük megingathatatlansága* is megjelent. A családot sújtó *tragédiák, korai halálesetek, államosítás, háború* szintén felidéződött. Mivel a gyerek- és ifjúkor az élettörténet meghatározó szakasza, egyben a felidézés és a konstrukció egyik alapmozzanata, az említett témákon és az iskolai emlékeken túl igyekeztem kiemelni azon részeket a narratívumból, amikor megjelent *a résztvevő, mint gyermek* az elbeszélésben. Továbbá a résztvevő által *sorsfordító eseményként* megélt és elmesélt történeteket is igyekszem ezen bemutatásban összefoglalni, vagy beidézni. A résztvevő állásait, *hivatását, különleges körülményeit pl. börtön, disszidálás* szintén itt említem meg. A résztvevő *vallásosságát* is itt emeltem ki, valamint az interjú idején a résztvevő *aktuális (élet)feladatára* is itt térek ki, ha az feltárult a résztvevők narratívumaiban. A *csodáknak* megélt események elbeszélését is itt mutatom be.

McAdams a történetekre vonatkozó fogalmakat a következőképpen foglalja össze. A történet értelmezhető *állapot-esemény-állapotváltozás* szekvenciájaként, célvezéreltség nélkül, míg más vélekedés szerint mindenképp tartalmaznia kell célvezérelt viselkedést, melyet a történet szereplője valósít meg. A történet felépítését a főhős célvezéreltsége határozza meg, alkotóelemei a „*helyzet, a kezdő esemény, a belső válasz, a megoldási kísérlet, a következmény és a reakció*”. A történetek feladatai, hogy földi vagy magasztos örömeket, erkölcsi vagy lelki útmutatást nyújtsanak, vagy segítsék elő az integrációt. A fentiekből kiemelem az *integráció* fogalmát. Bruno Bettelheim (1976)²⁸ szerint a tündérmesék történetei a kisgyermek tudatalattijában dúló hatalmi és szeretet konfliktusok leküzdéséhez nyújtanak bátorítást a főhős győztesen végződő küzdelmébe történő beleélés révén. Lévi-Strauss (1969)²⁹ a társadalomra értelmezett egyik történet, a mítosz kapcsán felvetette, hogy az egyén tündérmeséihez hasonlóan, a társadalmat foglalkoztató kérdésekre, „titokzatos dolgokra” a mítoszok adnak feleletet, támogatva a közösség integrációját. (McAdams, 1988. 157-162. o.)

Northrop Frye (1957, 223. o.)³⁰, idézi McAdams, a következő mitikus archetípusokat sorolja fel *A kritika anatómiája* c. művében. *Komédia* (a főhős egyik

---

²⁸Bettelheim, B. (1976): *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. Alfréd A. Knopf, New York. Magyarul: Bettelheim, B. (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Bp. (Idézi: McAdams (1988))

²⁹Lévi-Strauss, C. (1969): *The Raw and the Cooked: Introduction to a Science of Mythology, 1*. Harper and Row, New York. (Idézi: McAdams (1988))

³⁰Frye, N. (1963): *Fables of Identity: Studies in Poetic Mythology*. Harcourt Brace Jovanovich, New York. (Idézi: McAdams (1988))

közösségből, a tiltások ellenére, egy másik közösségbe sikerrel csatlakozik (pl. Szentivánéji álom)). *Románc* (hőstettek győzelmes sorozata pl. Odüsszeia). *Tragédia* (a bukás története). *Irónia*, melyben a főhős „próbálja megformálni a létezés változékony kétértelműségét és komplexitását” (McAdams, 1988. 162. o.)

Lawrence Elsbree (1982)³¹ szerint a történet azért érthető minden kultúra számára, mert generikus cselekmények, archetipikus cselekmények láncolatából tevődik össze. A generikus cselekmények a következők: az otthonteremtés- vagy avatás pl. Teremtés könyve, a küzdelem és a versengés pl. Büszkeség és balítélet, az utazás, kaland, pl. Odüsszeia, a szenvedés elviselése pl. Lear király történetében, végül a legfontosabb a beteljesülés hajszolása, a transzcendens keresése pl. Ahab kapitány esetében. Elsbree szerint nemcsak az irodalom használja fel ezeket az archetipikus cselekményeket, de személyes történeteinkben is ezeket alkalmazzuk. (McAdams, 1988. 164-165. o.)

McAdams szerint „*az identitás maga az élettörténet*”, melyet késői serdülőkorunkban kezdünk megkonstruálni. Elsődleges feladata „*a szétszórt elemek összeillesztése*”. (McAdams, 1988. 165. o.) McAdams identitás-élettörténet-modelljének részei a *nukleáris epizódok, az imágók, az ideológiai háttér és generativitás forgatókönyv*. A nukleáris epizódok képezik identitásunk fordulópontjait. Az imágók az élettörténet domináns jellemei, ellentétpárjai a konfliktusokban. Az ideológiai háttér, Erikson (1963) szerint, válaszkérés az igazság (ismeretelméleti), a jóság (etika) és a létezés (ontológia) nagy kérdéseire, végül a generativitás forgatókönyv az életünknek jelentést adó, örökségként átadható életeseményt jelenti. Az élettörténet visszatérő tartalmi elemei az intimitás („közelség, melegség érzése és a másokkal való kommunikáció”) és a hatalom („az erő és a hatással lenni a környezetre érzése”) köré rendezhető. (McAdams, 1988. 168-171. o.)

McAdams az általa ajánlott élettörténet interjúban az alábbi kérdéskörökről faggatja alanyait, konkrét kérdések formájában. Az alany életének fejezetei; kulcs (nukleáris) epizódjai (az élete legjobb mozzanata; legrosszabb emléke; élete fordulópontjai, sorsfordító eseményei; korai, gyermekkori pozitív és negatív emléke; fontos, élénk emlék a felnőttkorából; bölcs döntése; találkozása a transzcendenssel); jövője (jövő fejezetei; álmai, terve; életfeladata); küzdelmei (kihívásai; egészsége; veszteségei; kudarc, megbánás); személyes ideológiája (vallásossága; politikai nézetei;

---

³¹Elsbree, L. (1982): *The Ritual of Life: Patterns in Narratives*. N. Y, Kennikat Press, Port Washington. (Idézi: McAdams (1988))

előbbiek változása; az élet legfontosabb értéke; élet meggyőződés; életének központi témája, üzenete; reflektálás az interjúra. (McAdams, 2008.)

Az általam használt interjú és a McAdams-féle interjú bizonyos részei megfeleltethetők egymással. Az általam használt kérdéssor a résztvevő élettörténetéből, gyermekkorának iskolás fejezetét és annak helyét az élettörténet alakulásában taglalja, így elsősorban a résztvevő iskolás éveire fókuszál. A McAdams-féle élettörténet interjú célzottan rákérdez az alany élettörténetének szakaszaira, eseményeire. A kérdéseket tekintve a kérdéssoromban a kérdezett életszakaszban megélt legjobb emlékeire (Mire emlékszik legszívesebben?), illetve a szidás-dicséret kérdéssel (Miért dicsérték meg? Miért szidták le?) egy jó és rossz emlékre kérdezek rá. De a kedvenc hely, kedvenc óra, tanár, baráttal kapcsolatos kérdések kapcsán is megfogalmazódhatnak jó emlékek. Vagyis az élettörténet gyermekkorral kapcsolatos általánosabb emlékei közül engem az iskolával kapcsolatos epizódok, és helyük, hatásuk a résztvevő életének történetében érdekeltek, közvetlenül ezekre kérdeztem rá. Azaz a kérdéseim időben és térben is szűkítették a visszaemlékezés menetét.

Az első kérdésben a tanulmányi és szakmai életút rekonstrukciójához a résztvevőt foglalkozásáról, munkahelyeiről, jövedelemviszonyairól, lakhelyéről, vallásáról kérdeztem, ezzel részben lefedve a McAdams-féle életfejezetek szakmai életútra vonatkozó részét. Ily módon a szakmai pályafutás nagyobb fejezetei kirajzolhatók, amennyiben erre a kérdésre az alany válaszolt. Ugyanezeket az adatokat kérő kérdéseket a résztvevő szüleivel, nagyszüleivel, testvéreivel, házastársával kapcsolatban is feltettem, mivel a kutatás tárgyát a kibocsátó család vizsgálata is képezi. Jellemzően erre a kérdésre kaptam a leghosszabb válaszokat. A válaszolók zöme egy *családtörténeti epizódhalmazzal* is kiegészítette az interjút, melyeket aztán az elemzés során az alábbi kategóriákba soroltam:

- *szülők néhány fontosabb jellemvonása,*
- *szakmai előbbre jutásuk,*
- *beteljesületlen szakmai és tanulmányi terveik,* ha a résztvevő kitért ezekre.
- *A résztvevő szüleinek vallásossága,* leginkább hitük megingathatatlansága is jellemzően többször megjelent.

- A családot sújtó *tragédiák*, korai halálesetek, államosítás, háború szintén felidéződött, mint a család sorsát jelentősen befolyásoló események.

Ez a kérdés viszont bővíti a McAdams-féle élettörténetet, és a résztvevő saját élettörténetének családtörténeti epizódjaihoz is elvezethet, ha a résztvevő kitért ezekre. Az általam használt félig strukturált interjú legtöbb kérdése a kutatás résztvevőjének azon életszakaszára, életének azon fejezetére fókuszál, mikor az alany a Sacré Coeur rend valamely iskolájának növendéke volt. A McAdams-féle kulcsepizódok a konkrét kérdések hiányában is megjelentek, ki is emeltem az elemzés során azon részeket a narratívumból, amikor megjelent

- *a résztvevő, mint gyermek* az elbeszélésben, lehetőleg a legkorábbi emlékei kapcsán.
- Fontos, ill. élénk, sorsfordító, vagy inkább fontosabb változást előidéző emlékeket is kerestem, a Sacré Coeur iskolával kapcsolatban, és fő történeteknek elnevezve közreadom.
- Az alany *felőtt* életéből, amennyiben mesélt erről, az általa *sorsfordító eseményként* megélt és elmesélt történéseket is igyekszem ezen bemutatásban összefoglalni, vagy beidézni.
- *A résztvevő különleges körülményeit* pl. börtön, disszidálás szintén itt mutatom be.
- *A résztvevő vallásosságát* is itt emeltem ki, egyrészt, ha személyes Istenkapcsolatáról említést tett, másrészt, ha általános életmeggyőződése részeként említette.
- Valamint a riport idején a résztvevő *aktuális (élet)feladatára* is itt térek ki, ha az feltárult a résztvevő narratívumában.
- *A csodáknak* megélt események elbeszélését is itt mutatom be. Az élettörténet jeleneteiben is fontos, hogy a résztvevő milyen hatást tulajdonít saját élettörténetének valamely kulcseseményében a Sacré Coeurnek.

A harmadik kérdéskör a felnőttkori kapcsolattartások (diák-diák, diák-nővér, diák-tanár) hálózatán keresztül fedte fel előttem azt a sokrétűen szőtt *emlékezetekközösséget* mely a Sacré Coeur növendékek felnőtt létéhez kapcsolódik. Vagyis az általam használt interjú szűkebb életszakaszra fókuszál, a helyszín is elsősorban az iskola, azonban az

élettörténet felnőtt szakaszai is megjelennek, személyes epizódok, vagy az emlékezetközösség epizódjaival valamint az élettörténet bővítése is megjelenik a családra vonatkozó kérdésekre válaszul kapott családtörténeti epizódok kapcsán.

Ily módon, a Sacré Coeur iskoláiban töltött évekre vonatkozó kérdésekre adott válaszok, *nemcsak az élettörténet iskoláskori részéről szolgáltatottak gazdag információt, de családtörténeti összefüggések is megmutatkoztak, valamint a jelen emlékezetközössége is gazdagon feltárult a résztvevők válaszaiból.*

A záró kérdésekben taglalt értékek (43., 45. és 46.) kapcsán és az egyéb történetekben az iskola által adott, az élettörténetbe beépített *vezérelv* is megjelenik. Ennek összecsengése a családi vezérelvekkel több esetben is ábrázolódik a válaszokban. A családi vezérfonalak meghatározó, identitásformáló szerepére számos példát sorakoztat fel *Boreczky Ágnes* és munkatársai *Családok távolból és félközelből* című könyve (*Boreczky és mtsai, 2007*). A családi vezérfonalat ebben a fejezetben próbálom megragadni.

A résztvevők családból hozott ideológiai háttérének változását, leginkább erősítésének példáit is ebben a fejezetben mutatom meg, amennyiben lehetséges. Az ideológiai háttér Erikson megfogalmazásában a válasz a végső kérdésekre, az igazságra (ismeretelméleti), a jóságra (etikai) és a létezésre (ontológiai) vonatkozóan. (*Erikson 1993, 236-237. o.*)

A *szimbolikus család* hatásrendszere is megmutatkozik a családtörténeti epizódokban. *Boreczky Ágnes* alkotta fogalom meghatározása: „*A család, mely identitásunk alakulásában meghatározó szerepet játszik, mely a minták sokaságával lehetőséget teremt arra, hogy a tényleges döntés kockázata nélkül megéljünk akár tucatnyi életet és pályát, bejárjuk rég eltűnt korok helyszíneit és intézményeit, mely ekképpen kiterjeszti szűkösre szabott földrajzi-fizikai létünket, miközben orientál és irányt szab cselekedeteinknek, választásainknak.*” (*Boreczky, 2004. 9. o.*). A szimbolikus család a nukleáris család fogalmán túl azon családtagok összessége, akik saját, családtörténetet, családi identitást alakító életükkel, új mintát adva, vagy a régit megerősítve szövik a családtörténet szőnyegét.

4.2 Ádám Márta: „Apáca leszek”

Ádám Márta az első interjúalanyom, akitől a legfontosabb segítséget kaptam. Kovács Erzsébet a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületének akkori elnöke adta meg az elérhetőségét, ajánlva őt azért is, mert egy harminc oldalas visszaemlékezése van a Sophiról. Márta néni közvetlen, jó kedélyű, segítőkész volt, bármilyen napszakban hívtam, mindig örömmel segített.

Verőcén, erdőkkel borított dombok csodálatos természeti környezetében találkoztunk, egy kis házban, amelyhez nem tartozott sem utca, sem házsám. Márta néni nehezen mozgott, járókerettel, de a szeme felejthetetlen. Almodovar egyik filmjében beszélnek egy úrról, akinek lobogó láng volt a szemében. A filmben kerestem ezt a lángot, de nem találtam meg. Márta néninek viszont lobogva lángolt a szeme, vagy a lelke, ha a szem a lélek tükre. Bizonyára ez személyiségéből fakadt, de valóban láttam mind ahányszor, amikor csak találkoztunk. A kis ház berendezése a résztvevők közül, talán nála volt a legegyszerűbb, legpuritánabb, egyik legfontosabb dísze egy kis piros viasz szűzanya féldombormű volt a falon, amit még a Sophiban kapott (ld. *1. kép*). Derűs, jókedvű, nem sokat gondolkodott a válaszokon, bőségesen, jókedvűen idézte fel emlékeit, meglehetősen pontosan, mint aki gyakorta teszi meg az iskolai évekhez vezető időutazást. A földrajzi és fizikai elszigeteltség, a főváros távolsága és mozgásának korlátozottsága, nehézségei nála sem jelentett lelki izolálódást, az interjú közben is többször felhívták, egykori osztálytársak is. Valamint az interjú felvételét követően mesélte, hogy érettségi találkozóra ugyan nem tudott elmenni, de a még élő egykori osztálytársak közül egy kisebb csapat meglátogatta Verőcén.

Memóriája meglehetősen pontos, szinte fotografikus. A visszaemlékezéseiben gondosan ügyel a környezet minél részletesebb, képszerű leírására, a személyek pontos felidézésére. 2003-as visszaemlékezésében leírja, hogyan próbálta meg megőrizni gondolatait, az írás lehetőségének hiányában. A leírás módjában felfedezhető felidézési móddal összecseng *Fisher és Geiselman* (1988) által, szemtanúk részére, összeállított kognitív interjú két alapelvével. Az interjúalanyokat megkérték, próbálják meg felidézni az adott esemény pontos körülményeit, az ott lévő személyeket, mivel minél jobban hasonlít a képzeletbeli esemény a valódihoz, annál hatékonyabb a felidézés, valamint minden részletet is, azokat is, amelyeket nem tartanak annyira fontosnak. A kognitív interjúk segítségével a hosszú távú memóriából (LTM) történő felidézési teljesítményt 17

%-kal magasabb értékre sikerült javítani a szokásos interjúknál várható 40 % körüli értéknél.

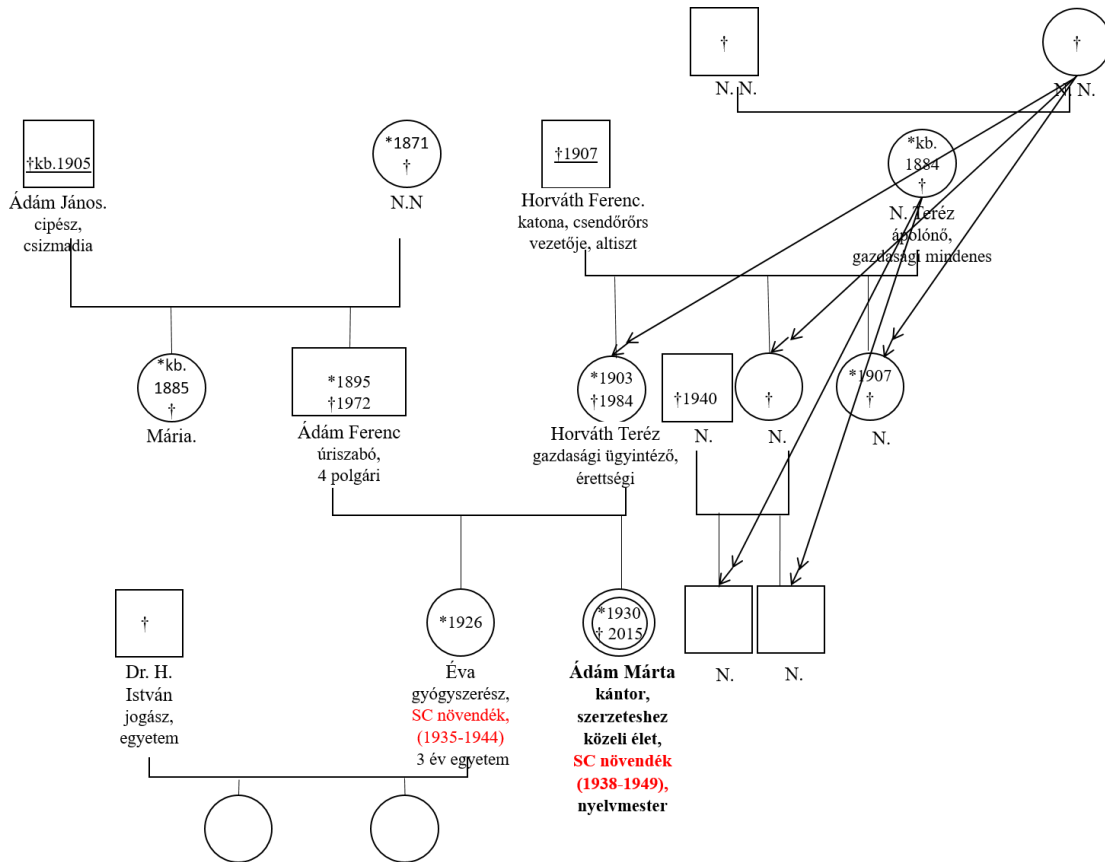
Ahányszor csak újraolvasom Márta néni interjóját, mindig magával ragad. A legépelet változat 40 oldal terjedelmű. Sajnos nem tudom beidézni az egészet. Ebben a bevezető fejezetben a családjával valamint életútjával kapcsolatos idézetek kapnak helyet. Megpróbálom azonban röviden összefoglalni, mi mindenre tért ki még, mely vagy közvetlenül beszorítható a családról szóló adatokba, történetekbe, vagy „a legfontosabb” történetnek tekinthető a Sacré Coeurrel kapcsolatban, vagy sorsfordító a résztvevő interjúalany életében.

4.2.1 Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák

Ádám Márta S fb *„Az édesanyám kereskedelmiben érettségizett, Őt egyedül nevelte a nagymamám, mert nagyon hamar megözvegyült. Az édesapámnak eredetileg hat elemije volt. Ő is félárván nőtt fel, a másik nagymamám is özvegyen nevelte fel Őt.”*

Az interjú első mondatai voltak a fentiek. Ha pedig ez az első mondat, az első közlendő, ami a családra vonatkozó kérdésnél előtör, a két korai özvegyesre jutott nagymamát idézi, akkor ez azt jelzi, hogy ez a szomorú tény igen nagy hangsúllyal íródott be a családi emlékezetbe. *Monica McGoldrick, Randy Gerson és Sueli Petry* által 1985-ben publikált, bevezetett genogramokkal fogom ábrázolni a családi viszonyokat. A szerzők szerint a családtagokat nemcsak a közös biológiai múlt köti össze, de a család rendelkezik jogi, kulturális és érzelmi múlttal, családtörténettel is, valamint a múltat magában hordozó jövővel is. A családtagok fizikai, szociális és érzelmi funkciói szorosan összefüggnek, a rendszer egyikét ért változás egy másik részen kelt visszhangot. A családban levő kapcsolatok, hatások nagymértékben kölcsönösek, sajátos és ismétlődő mintákat követnek, melyet a család generációról generációra képes akár meg is ismételni („*multigenerational transmission*”). (*McGoldrick, Gerson és Petry, 2008. 14-15. o.*) A genogramon a foglalkozást és az ismert legmagasabb végzettséget tüntettem föl, valamint

jeleztem, ha Sacré Coeur növendék volt a jelölt családtag, a család iskolai kötődésének szemléltetésére.

10. ábra Ádám Márta genogram³²

Ádám Márta S fb „[Szüleim] mind a ketten Jászapáti születésűek³³. Az édesapám édesapja csizmadia volt. Valószínűleg tőle örökölte az üzleti érzékét, mert a csizmákhoz, bakancsokhoz az anyagot, a bőrtanyagot Lengyelországból hozatta. Amikor az egyik sikeres vásárról mentek haza a nagymamával szekéren, bementek egy kocsmába. Leforrázta a tüdejét hideg sörrel, és a nagymama ottmaradt özvegyen, a két gyerekkel, apukámmal, aki tízéves volt, és a nővérével. Ez volt az apai ág. Az anyai ág, ott szintén hasonló tragédia történt. Az anyai nagyanyám Pestre jött férjhez, méghozzá a férje altiszt volt a Prosecturán, az Üllői úton. Pontosan a duplája olyan idős volt, mint a nagymama. Nem tudom, hogy ez hogy történt. Jobban mondván annyit tudok belőle, hogy a nagyapám

³² A genogramhoz felhasznált gyászjelentések az OSZK gyászjelentés gyűjteményéből: Ádám Ferenc (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/302759#>)

³³ Ádám Éva néni kiegészítése: „Csak édesapja Jászapáti születésű. Édesanyám és testvérei a budapesti klinikában születtek, ahol az édesapjuk dolgozott, és csak amikor a nagymamához kerültek, akkor kerültek Jászapátira.”

Jászapátin volt a csendőrőrs parancsnoka³⁴. És bejárt a nagymamáékhoz, mert nekik volt egy kis házi bögrecsárdájuk. Ebédet is adtak annak, aki igényelt. Ott látta meg a Terikét. Nem zavarta, hogy feleannyi idős, mint Ő. Viszont fel kellett mondania a csendőrséget, mert nem volt pénze a kaucióra. Kilépett a csendőrségről. Följött Pestre és akkor lett altiszt az Üllői úton. Odavitte persze a nagymamát is. Úgyhogy anyukám meg a két húga ott született. Igen ám csakhogy, amikor a legfiatalabb húga anyunak, közölte a nagymamával, hogy Ő meg akar születni, akkor volt 907-ben az az iszonyatos, ezt másoktól is hallottam, tél, hogy az utcákról, út közepekről fölhalmozott hó olyan magas volt, mint egy embernek a válla. És a nagyapám, minekutána elindultak a szülési jelek, a Prosecturától, ugye srévizavé, a szülészetre, úgy ahogy volt, egy szál hálóingben, nyakába hederített pendellyel rohant át a bábaasszonyért. Tüdőgyulladás, meghalt. Anyukám négyéves volt, és a két kisebb. Akik aztán ilyenképpen lekerültek vissza Jászapátira, a nagyanyjukhoz, dédanyámhoz. A nagymamám pedig akkor össze-vissza volt huszonhárom éves... fölkarolták az orvosok. Neki is megvolt a maga természetes, jó esze, úgyhogy kitanították. A szemészetre alkalmazták és kitanították ápolónőnek. Utána műtősnőnek. Aztán valamilyen gazdasági tanfolyamot is végeztek vele. Úgyhogy végén az egész szemklinikának a cakk und pakk mindenese volt a nagymama. Egészen odáig, amíg 1940-ben az egyik veje meg nem halt és két fiú maradt utána, akiket tulajdonképpen aztán a nagymama nevelt, mert visszament velük Jászapátira³⁵. Ott nevelte fel a két unokáját, amíg az ő édesanyjuk följött Pestre dolgozni. Ilyen bonyolult volt a családi viszonylat.”

Az interjúalanyok némelyike nem arról beszélt, amire számítottam a családjuk kapcsán. Életük fontosnak tartott eseményeit sorolták fel, a még megismerhető családi történetek elbeszélése során, habár én nem kérdeztem. Mivel a háttérben többször felismerhető mintázatok, egyfajta sorsismétlődések jelentek meg, kiragadva eredeti környezetükből, de mégis társítva az interjúban résztvevő életvilágához, néhányat ezekből is bemutatok. Talán a résztvevők korának volt köszönhető, de többen fontosnak

---

³⁴ Ádám Éva néni kiegészítése szerint nem csendőr volt, hanem katona főhadnagy kb. 1899-ig Jászberényben. Csak akkor nőülhetett, ha a kettő, rangban alatta levő, már megnősült. Ezért kilépett. Jászapátin, egy bálon ismerkedtek meg későbbi feleségével.

Úgy gondolom, hogy a két testvér akár utalhat a kérdéses Horváth Ferenc életének különböző szakaszaira is a foglalkozást illetően. Találtam egy Horváth Ferenczet aki csendőrőrs vezető volt Jászapátin 1900-ban az alábbi linken szereplő Magyar Királyi csendőrségi Zsebkönyv 73. oldalán. (Majd 1901-ben és 1902-ben, de 1903-ban már Szili János a csendőrőrs vezetője.) Sajnos a név túl gyakori. Letöltés:

http://epa.oszk.hu/02900/02994/00014/pdf/EPA02994_zsebkonyv_a_mkir_csendorseg_1900_001-102.pdf 2018.10.20. 10:00

³⁵ Ádám Éva néni kiegészítése: „a nyugdíjba vonulása után”

tartották, hogy elmeséljék, melyik szerettük hogyan búcsúzott a földi világtól. Mivel jelentése volt, ahol lehet erre is kitérek. Néhol szó szerint idézem a résztvevőt, máshol csak összefoglalom az általa mondottakat. Talán kicsit érthetőbb lesz, mi válik hangsúlyossá egy hívő ember számára, minél közelebbi családtag elvesztéséről beszél, annál inkább eltolódik az elbeszélés hangsúlya a fizikai okokról és leírásokról...

A családi sorsok ismétlődésével foglalkozik *Szondi Lipót* is 1973-ban megjelent művében, valamint *Tóth Borbála Családfánk - Sorsunk rejtett mintázata* c. könyvében (2006). Ádám Márta néni elbeszéléséből láthatjuk, nemcsak a fiatal özvegység ténye hasonló a két nagymama esetében, de a férjek haláleseteinek körülményei is. Valamint a gyermekekről gondoskodó nagymama szerepe is ismétlődik a családban.

A családtörténeti epizódokat a családban előforduló meg nem valósult továbbtanulási tervek idézésével folytatom.

Ádám Márta S fb *„Ő [az Édesapám] szabóinasnak lett adva Budapesten. Mikor 45 év körüli volt, addigra olyan hihetetlen mennyiségű tudást szerzett, olvasás révén, múzeumok, színházak látogatása révén, hogy az az ötlete támadt, hogy le fog érettségizni. Ebből az lett, hogy a négy polgárit tudta, '45-ig, az ostromig megvalósítani. Volt egy magántanára, aki segített a matematikában, mert az összes többi, tulajdonképpen, csak rendszerbe kellett, hogy szedődjék. Mert az benne mind megvolt, hihetetlen természetes intelligenciája volt. Ilyeténképpen a végzettsége, négy polgári lett, amit folytatni akart volna, hogy leérettségizzék, de közbejött az ostrom. Közbejött a háború, tönkrement az üzlete, elvették az üzlethelyiségét. De Ő hihetetlenül bátor ember volt és talpraesett. Amikor kidobták az Irányi utcai üzlethelyiségből, akkor egymagában dolgozott tovább a Szentkirály utcai lakáson. A munkásai közül pedig bedolgozóként tartott meg kettőt-hármat. Mert azért akármennyire el volt szegényedve mindenki, az Ő vevőköre olyan volt, hogy azért valami kicsi mindenkinek mindig maradt. Nem is, hogy új holmit csináltasson az Ádám úrnál, hanem javítás, alakítás... Jó része katona volt, akinek nem is volt szinte civil ruhája...”*

Ádám Márta S fb *„Ez az üzlet, ez a szabóság tulajdonképpen az idők folyamán fölfejlődött Budapest három-négy legjobb, legismertebb belvárosi szabóságává³⁶. Ádám Ferenc Szabóság. Ott anyukám adminisztrátor és ügyintéző volt. Amit végül már egyedül nem is győzött. A kereskedelmi végzettsége ehhez remek volt. Nem is tudta a végén már*

---

³⁶Ádám Éva néni kiegészítése: „Többektől úgy hallottam, hogy az ország legjobb szabósága”

egyedül csinálni, hanem először volt egy Ilonka nevű kisasszony, aki aztán férjhez ment. Az Ő helyére jött, anyukámnak segíteni, az időközben megözvegyült húga, és '45-ig így ment az az üzlet.”

A szülők ismerkedéstörténete általában szintén része azon történeteknek, amelyet egy családon belül rendszeresen elmesélnek, általában beleszövik a családtörténetbe. A következő történet is méltán került bele.

Ádám Márta S fb *„Volt itt azután még egy érdekes dolog. Ugye a nagymama ott volt három felnőtt lánnyal, akiket valahogy el kellett sütni. Anyagilag ez neki nem volt túl nagy gond, mert ott a klinikán neki az égardta egy világán mindene megvolt, tehát tudott gyűjteni stafírungra a három lánynak. De hát mutogatni kellett a lányokat. Jártak tánciskolába, ide-oda, amoda, kirándulásokra. Volt, amikor a nagymama is ment velük, volt, amikor megbízható fiatalemberekkel mentek. Amúgy pedig anyukám kijelentette, Ő a világ kincséért férjhez nem fog menni egy apáti fiúhoz, mert az mind bunkó. A Vigadóban volt valami nagy táncmulatság, gondolom máskor is, ahol jelen volt a Horváth Terike, meg jelen volt az Ádám Feri is a maga jászapátbeli haverjával. És ahogy apu elmesélte (öreg volt már), a teremnek a tulsó végiből egyszerre csak meglátott egy csodálatos lányt. „Olyan volt anyukád, mint a lilium!” Na, aztán körösztil verekedte magát a tömegen, táncoltak, aztán ez lett a vége. Ez lett a vége, hogy mégiscsak apáti fiú vette el, apáti fiúhoz ment feleségül. Furcsa az élet.”*

A lakásviszonyok részletes leírását két okból idézem. Egyrészt a gyermek lakáskörülményeinek és a szülők üzletének leírása miatt, másrészt Márta néni szinte fotográfikus emlékezetének bemutatásaként.

Ádám Márta S fb *„Az Irányi utca 25. félemelet 1-ben, volt egy két szoba-konyhás, fürdőszobás, előszobás, üzlethelyiséges lakás, ahol mi eredetileg laktunk. Ez azért volt veszélyes, hogy úgy mondjam idézőjelben, mert éjjel-nappal, reggeltől estig, ha vevő jött, apukám pattant, akár az ágyból is, mert a vevő az szent. Ebből mi lett? Az lett, hogy egy olyan gyomorfekélyt szedett össze, mint annak a rendje. Így aztán a doktor bácsink közölte vele, hogy „Ádám úr, ha nem akar idő előtt föld alá kerülni, ezt meg kell szüntetni. Tessék elmenni máshová lakni.” Így mentünk mi a Szentkirály utca 35. 3. emelet 7-be lakni. Az üzlet megmaradt ott, a kétszobás lakásban. Ez úgy oszlott meg, hogy a két szobában dolgoztak a munkások, a varrógépeken, meg a vasalókon. A spejz volt a raktár, meg a konyha. A fürdőszoba pedig, nem tudom, hogy csináltak forró vizet, de volt benne forró víz, mellette a wc... a fürdőszoba kádjában pedig avatták be a vásznakat. Az előszobából*

jobbra voltak ezek a helyiségek, balra pedig volt egy hatalmas, szerintem tán még kétszer hét méternél is hatalmasabb helyiség, ahol fogadták a vevőket. Ahol fönt dugig volt a félig kész, próbára váró ruhákkal, amit ilyen hosszú, botos akasztóval szedtek le, meg raktak vissza. Mindegyiknek itt a mandzsettáján ráöltve az adatai, az illetőnek a neve. És ott a szemben oldalon, pedig volt egy hatalmas polcrendszer, ahol voltak végszám az anyagok, amiből válogathatott, ha valaki civilt akart. Vagy esetleg akár a katonait is. Mindenfélét. Volt egy kis kerek asztal, a kis kerek asztalon egy világvevő rádió. Úgyhogy amikor jöttek a cikis idők, akkor bizony a katonatisztek, az urak, Ádám úrhoz jöttek suttyomban Angliát hallgatni, Amerikát hallgatni, nem tudom, hogy akkor volt-e már Szabad Európa, de ezek voltak. És akkor ott tárgyalták meg a világ folyását. Őhózzá nagyon magas rangú tiszték jártak, a vezérkarból is. Bizony apu nagyon tudta, hogy hogy áll az igazi háború, és hogy mi a kimenetele. Sok alkalmazott volt, ugyanakkor voltak neki bedolgozói is. Valóságos gyár volt. És ebbe ütött bele aztán a ménkü. Akkor apukám, mikor először ment a Szentkirály utcából át az Irányi utcába, megnézni ostrom után mi történt, és bejött hozzánk, mert mi benn voltunk a Sophianumban, ott voltunk ostrom alatt, és lejött hozzánk, akkor már nem sírva, de nagyon-nagyon, nem is tudom megmondani, hogy milyen lélekkel mondta, hogy minden tönkrement. Azért nem kellett őt féltetni, mert volt alap, amin el tudott indulni. Mert minden tönkrement, de majd megsegít az Isten. Amúgy nem voltak a szüleim, csak olyan abszolút „szabvány vallásosak”. Tehát a keresztlő, elsőáldozás, bérmálás, esküvő, temetés, aztán közben nem sok. De ez viszont élt bennük, mind a kettőben: Majd megsegít az Isten. És meg is tette. A halála előtt egy héttel, akkor még annyi kézzelfogható érték volt, gyűrű, stb. cuccok, elosztotta hármunk között, nővérem, anyu, meg én köztem, és akkor azt mondta nekem, érdekes, hogy nekem mondott csak ilyeneket, hogy most már rólatok gondoskodtam, benneteket ellátalak. És az Istennel is elintéztem a dolgomat. Nem sokkal utána el is ment. Ilyen volt.”

Kiemelném a szót „szabvány vallásosak”... „keresztlő, elsőáldozás, bérmálás, esküvő, temetés, aztán közben nem sok. De ez viszont élt bennük, mind a kettőben: Majd megsegít az Isten.” Ez vezérelvnek is tekinthető. A riport során említi még, hogy Édesanyja egyszer elment egy Sacré Coeur növendékek szülei számára rendezett lelkigyakorlatra, és az nagyon tetszett neki. Édesapja pedig halála előtt így nyilatkozott: „Istennel is elintéztem a dolgomat”. Ezt az információt még ellenőriznem kell, de ma azt gondolom, hogy egy sokak által megélt átlagos katolikus vallásos életmód leírását láthatjuk, ha egyszer Márta néni ezt „szabványvallásosságnak” tartotta. Mivel vidéken kántorként is működött, kijelentése utalhat egy sokak által megélt tipikus vallásosságra.

Vasárnaponként miselátogatással, vagy csupán Húsvétkor gyónással és szentáldozással.³⁷ Viszont kiemelendő az Édesapa kijelentése, ami az utolsó kenet felvételére utalhat, melynek különleges jelentése van egy katolikus hívő ember számára, hiszen általa szentségekkel megerősítve, bűneit megbánva és megbocsátva hagyhatja itt ezt a földet. Ez a tény régebben a gyászjelentésekre is felkerült. A katolikusok többnyire már gyermekkorban készülnek erre a *Nagy kilenced* elvégzésével, melynek lényege, hogy kilenc egymást követő hónap első péntekén szentgyónást végeznek, szentmisén vesznek részt szentáldozással „Jézus Szíve Alacoque Szt. Margitnak adott ígéretei között szerepel: *„Megadom a végső megigazulás kegyelmét mindazoknak, akik kilenc egymást követő hónap első péntekén megáldoznak. Nem halnak meg a halálos bűn állapotában, sem a nekik szükséges szentségek nélkül. Isteni szívem biztos menedékük lesz haláluk óráján.”*³⁸

4.2.2 A résztvevő, mint gyermek

Két dolog miatt választottam az alábbi idézetet. A következő rövid részletben először tűnik fel a narratíva során Ádám Márta, ugyan már nem gyerek, de még nem is felnőtt, ha a háború utáni időről van szó, akkor 15-16 év körüli kamaszlány. Szimbolikusnak érzem, hogy éppen egy tükör előtt állva jelenik meg először a riport során. A másik ok pedig, a megmaradt tárgyak felsorolása. Ami tárgyiasult emléke egy másik korszaknak, egy jobb, gazdagabb, boldogabb világnak a háború előttről. Együttal lehetőség az újrakezdésre is...³⁹

Ádám Márta S fb *„Amit áthozott az üzletből, az egy óriási nagy, hosszú szabásasztal⁴⁰, egy lábbal járó varrógép, egy gázvasaló. Az volt egy szédületes alkotmány. Én alig bírtam megemelni, pedig nem voltam egy gyenge legény akkor sem.*

³⁷ Tomka Miklós a vallásosság mérésére a régi öt fokozatú skála („egyházias + maga módján + bizonytalan + nem-vallásos + határozottan nem-vallásos”) helyett újabbat dolgozott ki, melyben a megkérdezetteket egyebek között a templomba járás valamint az imádkozás gyakoriságán túl az Isten közelségének érzésén át az egyház véleménynyilvánításának helyeslésén keresztül vizsgálta. (Tomka, 1998. 22. o.) A vallásosság tudományos mérhetőségét kiegészítve egy művészi (és a „szabványvallásosságnál”, hétköznapi vallásosságnál feltételezhetően mélyebben hívő) nézőpontjának ábrázolása egy reményt keltő gondolat születéséről a Wim Wenders rendezte Berlin felett az ég c. film metró jelenetében: 22:26-23:56-ig. (Letöltés: <https://videa.hu/videok/kreativ/berlin-felett-az-eg-PUSvdFNCfAZPUIQQ> 2019.02.24 23:56)

³⁸ Letöltés: <http://lexikon.katolikus.hu/N/nagykilenced.html> 2019. március 05. 20:40

³⁹ Itt helyesbítenem kellett, mert korábban meggyőződés volt, hogy az államosítás volt az oka a költözésnek, de Ádám Éva néni felhívta rá a figyelmemet, hogy az Irányi utcai műhelyt az ostrom alatt fosztották ki, nem az államosításkor kellett kiköltözni. A tulajdonviszonyokra nem emlékezett, az iratok nem állnak rendelkezésre. Ez is példa az utólagos ellenőrzés szükségességére.

⁴⁰ Ádám Éva néni kiegészítése: „az értékes szabásasztalt Éva néni unokája, Katalin örökölte, aki szintén sikeres szabó lett, ahogya a családban legalább öten. A családban könyvkereskedő is van mindig.” A foglalkozások generációkról, generációkra történő ismétlődése ismert és gyakori jelenség, mint ahogy itt is látható, nemcsak a szaktudás könnyebb megszerzése, mintegy átörökítése miatt, de a munkaeszközök közös használata miatt is.

Azon kívül egy hatalmas, hármastükrös, a próbákhoz. Három is volt belőle az Irányi utcai üzlethelyiségben. De hát csak egyet tudott elhozni, egymásra hajtható szárnyakkal. És én azt rémesen élveztem, mert akkor azért már nagylány voltam. És nem volt mindegy hogy, hogy áll a fejemen a haj. Akkor magam vagdostam. Úgy, hogy láttam előlről, jobbról-balról, láttam, hogy néz ki a frizurám. És hát a csuda se ment fodrászhoz. Nem is tudom volt-e akkor egyáltalán fodrász. Biztos valahol volt. „

Négy és fél évvel „a lehető legszerencsétlenebb időközzel” idősebb nővéréről, aki ennek az időeltolódásnak a következményeként „teljesen más közegben élt” két kedves történetet idézek, folytatva a gyermekkort felidéző történeteket. **Ádám Márta S fb** „A Mikszáth Kálmán téren, ami akkor nem volt ilyen csodagyönyörű, mint most, hanem egy meglehetősen vadregényes, füves, bokros, bozótos kis terecske volt, ott ugrabugráltunk, labdáztunk, a Korossy Máriával, a Töttösi Pirivel, amíg a nővérem meg a leendő sógorom körül nem andalognak a háztömböt és vissza nem érkezett. Mert együtt kellett hazamennünk, ugye. Ők andalognak, én játszom. Akkor aztán együtt szép illedelmesen hazamegyünk. Az első körsétánál én is mentem velük, mire leesett a tantusz, hogy ez nem így van, ez az egész udvarlós dolog... Fonyódon nyaraltunk. Két móló volt Fonyódon, a fürdő, meg a halászmóló, és ezek ketten átmentek a halászmólóra annak is a túloldalára. Tehát senki nem látta, hogy ez a kettő ott napozik. Napozik... Engem meg piszkált a dolog. Mi a macskát csinálnak ezek ott? És én is átúsztam, és fölmásztam és ott lestem... Mit csinálnak? Semmit az égvilágon! Fogták egymás kezét és hallgattak, vagy dumcsiztak. Ilyen dolgok voltak, ilyen kamaszkori dolgok.” Márta néni nővére, Ádám Éva is Sacré Coeur növendék volt, 1944-ben érettségizett a Sophianumban, majd elkezdte a tanítónőképzőt. 1944 februárjában az andalgós történetben szereplő udvarló befejezi jogi tanulmányait, majd bevonul, a háború végeztével hadifogságba esik. Éva abbahagyja a tanítónőképzőt hamarosan, mikor a vőlegénye hazajön a háborúból. Összeházasodnak. Éva sokáig fűtőként dolgozik, mely állás egy gondnoki lakással is jár, majd gyógyszerésznek tanul. Férje az Egyesült Izzónál sportvonalon helyezkedik el. Fontosnak tartja megemlíteni Márta néni, hogy habár sokszor kísért a sógora sportolókat külföldre, nem akart mégsem disszidálni.

4.2.3 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurból

Ádám Márta S fb „[A Sophianumban] történt az a felejthetetlen szituáció, hogy anyu bement, gondolom beíratni az Évikét, vagy érdeklődni, nem is tudom miért,

mindenesetre engem vitt. És akkor léptem én be először a Sophianum kapuján, ahol hát csodadolgokat láttam, ötévesen. És ott ismertem meg, le is van írva [a visszaemlékezésemben]. És akkor hazamentünk, ezt azt hiszem nem is írtam bele talán. Hazamentünk és közöltem nagy büszkén, márpedig én apáca leszek! Hát kiröhögtek természetesen. De ahogy múltak az évek ez a dolog komolyodott. És ha nem is tudtam olyan hagyományos értelemben véve apáca lenni, az életformámat igyekeztem úgy alakítani.”

Az Isten kapcsolat „komolyodása”, az elhívás, szintén a Sacré Coeurhöz köthető.

Ádám Márta S fb *„Minden évben ősszel, általában három napos lelkigyakorlatot tartottak. Az elsőre nem emlékszem, első koromban. Másodikos koromban, az egy életfordító volt számomra. Azt páter Tomka Ágoston tartotta. A mostani Tomka Ferinek a nagybátyja. Az nagyon mélyen érintett. Valahogy nagyon-nagyon megérintett az Isten. Valahogy..., még sose fogalmaztam meg, hogy őszinte legyek. Miért, miért nem, attól kezdve kezdtem hétköznap is szentmisére járni. Attól kezdve nyáron, Fonyódon ...szemben volt a kiskápolna..., mindennap átmentem a misére. Vonzott, nagyon vonzott. Nem tiltották, nem, hagyták. Menjen. Nem is került szóba, hogy én miért megyek, vagy hogy megyek. Vagy iskolaszünetben például. Akkor is átmentem a Krisztus Királyba. Igaz, hogy vonzott az is, hogy ministrálhattam, ami csak annyit jelentett, hogy csöngethettem, mikor csöngetni kellett... Valahogy grabancon fogott az Isten. Ennyi történt. Aztán ami végképp óriási fordulópont volt számomra, Süle Géza lelkigyakorlata.”*

4.2.4 A résztvevő életútja (élet)feladata

Ádám Márta az érettségi után gyors és gépiró iskolába járt, majd kétéves francia nyelvű irodalmi tanfolyamra az Alliance Frances-nál. Francia nyelvet taníthatott volna, de nem tette. Beiratkozott a Ward Mária Kollégiumba a Hitoktató képzőbe, lehetséges, hogy a szülei nem is tudtak róla.

Ádám Márta S fb *„Mielőtt elvitték volna a szerzeteseket, közöltem apuval, hogy én apáca akarok lenni. Na hát aztán a világháború az sikuriku ahhoz képest, amit rendezett szegénykém. Persze szó se lehet róla, és ugye kiskorú voltam, mert húszéves korban volt akkor a nagykorúság a lányoknak és én még csak tizennyolc voltam. Tehát a szüleim engedélye nélkül semmit nem lehetett csinálnom. Volt egy szép nagy öblös fotel, abba én belevágtam magam és toporzékoltam és ordítottam. Szörnyű mit rendeztem. Apukám meg látta, hogy milyen hisztériás rohamba keveredtem, és átrohant a mère-ekhez*

a Sophiba, akik akkor már a nagypületeböl ki lettek telepítve, csak a Múzeum utca felöli traktusban laktak. Hogy Ö ott mit csinált, én nem tudom. De iszonyatos botrányt rendezhetett... Mikor ezután először átmentem a mère-ekhez, a mère Jármái, aki akkor volt ott az előjáró, a tisztelendő Anya, nem állt velem szóba. Hogy e mögött mi volt? Nem hiszem, hogy azért mert engem okolt volna. Így maradtam én itthon a szeretességből. És hogy elfelejtsem az egészet, anyukám fölpackolt és elvitt engem Tabra, ahol a sógorom nővéréék tanítók voltak az iskolában. De jó helyre vittek, mert az ő fia meg jezsuita lett.”

Ismert jelenség, hogy némely családban a szülők megriadnak attól, ha gyermekük szerzetes szeretne lenni. Hiszen ilyenkor a szülőnek le kell mondania a gyermek földi közelségéről, találkozásról, lényegében teljesen le vagy el kell válnia tőle, valamint le kell mondani az unokákról is. Más családok viszont várják, és nagy örömmel élik meg, ha valamely gyermek elhívást érez, és végül hivatásának szenteli az életét.

Márta első állása titkárnő a Műegyetemen, a munkát egyik volt osztálytársa szerezte számára. Közben többek között Süle Gézától tanul „emberkezelést”. Népleány szeretne lenni.

A *Képek a börtönéletből II. c.* visszaemlékezése szerint a börtönbüntetést államellenes szervezkedés (később izgatásra módosított) vádja miatt kapta. Elzárva 1955. szept. 28-tól 1956. nov. 2-ig, majd 1957. márc. 1-től 1958. szept. 26-ig volt. Ceruza és az írás lehetőségének hiányában gyakorta végzett memoriterek, saját megőrzésre szánt gondolatai, versei felidézésével, mígnem nagy sokára sikerült egy ceruzára szert tennie, és gondolatait ez egyetlen elérhető papírra, wc papírra feljegyeznie, majd kalandos úton kijuttatnia. (Ádám, 2003)

Egy börtönben írt verse, 1955-ből:

Alázat

Néha szó, néha tett,	Néha magasság,
Néha hallgatás,	mennyekig hatol,
Néha védelem,	Néha olyan mély,
Néha támadás.	azt hiszed pokol.
Néha mosolygás,	Néha látható,
Néha néma könny,	Néha rejtve van
Befelé folyik vagy	Kinek birtoka,
napvilágra jön,	nem boldogtalan.
Néha lángolás,	
Soha nem közöny.	

(Ádám, 2003. 12.o.)

Egy képeslap 1955. szeptember 28-ból

Ádám Márta S fb „Visszamentem a Műegyetemre dolgozni, és ott az orrom elé bukott, a Gellért téri villamosmegállóban a Radányi Rókus atya, aki akkor Pakson volt kísérető lelkész. Őt is be akarták gyűjteni, de szerencséjére lakodalomban volt és mielőtt befordult volna a saját utcájába, a plébániához, meglátta az utca végén a fekete kocsikat, meg a nagy kivilágítást. Úgy ahogy volt, szerencsére civilben, sarkon pöndörült és Paksról elindult gyalog Budapestre. És pont akkor lépett le a villamosról a Gellért téren, amikor én föl akartam volna szállni. Hát majdnem egymás nyakába borultunk, hogy jaj de jó hogy megvan. És akkor őt kezdtük pátyolgatni a Kontra Évával. Megállapodtunk abban, hogy ő megpróbál disszidálni, és hogyha megérkezik, akkor nekem a műegyetemre fog küldeni egy képeslapot, amin csak az fog állni, hogy "Kezedet csókolom!". Csodálatos a gondviselés. Egyszerűen csodálatos, most is szaladgál rajtam a hideg. Kérlek szépen, jöttek értem, szeptember 26-án vagy 28-án, valamelyiken, a műegyetemre, hogy menjek föl a személyzetire. Tudtam, hogy miért. Úgyhogy fogtam a táskámat, belerámoltam a tizóráimat, hogy éhen ne haljak adott esetben, és azt megelőzően, hogy elindultam, a Posta meghozta a képeslapot, hogy "Kezedet csókolom!". És ez valami csodálatos volt, mert mikor engem elkezdtek nyaggatni a Radányi Rókussal kapcsolatban, amit csak lehetett azt rákentem. Amit csak lehetett azt rákentem. Szóval ezek hihetetlen dolgok. Hihetetlen, illetve nagyon is hihetőek, mert megtörténtek. És akkor jött az ÁVO. Akkor már csak pszichikai pressziót alkalmaztak, semmi verekedés, vagy ilyesmi, nem engedte Nagy Imre. N. J. a főelőadóm behívott és elkezdett kérdezősködni a Népleányokról, akik szintén ott voltak. És én hát tudtam valamit, ugyan, azt nem tagadhattam le, hogy ismerem őket, azt nem lehetett letagadni. De hát egyfolytában az volt, hogy ő is tudta, hogy én tudom, én is tudtam, hogy ő tudja, hogy én tudom. És ott bájcsevegtünk egymással, vagy egy óra hosszat. Hihetetlenül segít, szó szerint a szentlélek, ez van, nem kell gondolkozni, semmin sem kell gondolkozni, a szádba adja, amit mondani kell. A szádba. Van nekem egy olyan [visszaemlékezés] is, hogy Képek a börtön évekről, vagy börtön időről, van egy olyanom. És ezt azért jegyeztem fel, mert annyi kapcsolódása van a Sacré Coeurrel, illetve a Sophianummal, hogy a gyűjtőben találkoztam a Mère Valérral. Ugyanis közben ők megpróbálták volna disszidálni, de nem sikerült és elkapták őket. És őket is begyűjtötték. És valahogy odakeveredett ő is a kisfogházba, a földszintre. És nekünk nekem akkor már volt oltári szentségem. ”

A börtön után Édesapja, aki szerint „*itt élni, halni kell*”, mégis azt tanácsolja lányának, hagyja el az országot a további kilenc év nem jogerős börtönbüntetés miatt. Nem teszi, és ez nagyon jólesik az Édesapjának. Nem veszik fel sehova sem. Kitart az apácaság mellett, elköltözik otthonról. A börtönben megtanult varrni, de azzal sem tud elhelyezkedni. Nagykőrösön kántor lesz, közben kijárja a kántorképzőt is. Itt ismerkedik meg Vass Tamás és Barotai Imre Atyákkal, és szakítva a Népleányokkal, de továbbra is szerzeteshez közeli életet élve saját közösséget alapítanak öten. Erről nem beszélt a riport során, csak adott az általa szerkesztett négy kötetből egy-egy példányt. (Vass Tamás (2002): Várnak rám- A mikrokozmosztól az abszolútumig; Vass Tamás (2005): Várnak rám; Vass Tamás (2005a): Personal Patronalis; Vass Tamás (2007): Induktív rendszerelméletű teológia). A könyvek magánkiadásban jelentek meg Vácán a Kucsek Könyvkötészet és Nyomda nyomtatásában. Vass Tamás váci egyházmegyei áldozópap lélekgyógyászati feladatokat is ellátó közösségének tagjaként, Ádám Márta is Vass Tamáshoz hasonló különleges hivatást, életfeladatot teljesített. Vass Tamásról így ír: „A „kereten kívül”⁴¹ gondoskodnia kellett létfenntartásáról. Állandó éjszakai munkát vállalt, hogy nappal végezhesse papi, lélekgyógyászati feladatait. Mindenkiel egyénileg beszélgetett. Összességében nézte a teljes embert, fizikai, szellemi, lelki egészében és eszerint szólt hozzá. Ugyanakkor csoportoknak tartott pszichológiai kozmológiai, teológiai tanfolyamokat. Éjszakai műszakja idején készítette el írásait, jegyzeteit, fogalmazta meg később leírt teológiai rendszerét (Personal Patronalis, „Mini” lélekgyógyászat, Karakterológia, Egyén-pár-csoport, Bevezetés az induktív rendszerelméletű teológiához)” (Vass, 2005)

Márta néni a család és életútra vonatkozó kérdésben beszélt több Sacré Coeurből való barátságáról, közöttük Baternay Ágotával való barátságáról is, és az első találkozásukról 30 év után, amikor már a közben Sacré Coeur szerzetessé vált Ágota ismét hazajöhetett Magyarországra.

Márta néni 2015-ben elhunyt, testvérét Ádám Éva nénit kértem meg, hogy ezt a részt, illetve a későbbi riport idézeteket és a mellékletben szereplő két visszaemlékezést nézze át és esetleges tévedéseimet javítsa ki.

A narratíva során előfordultak pontatlanságok, erre láthattunk példát Márta néni elbeszélésében is például a szülők születési helyét illetően. Márta néni említi, hogy szülei

---

⁴¹ Papi működése bevonásra került 1962-ben (Vass, 2005)

Jászapáti születésűek, majd máshol azt mondja, Anyukája Pesten született. Erre a nyilvánvaló tévesztésből származó információra először fel sem figyeltem. A tévesztés okát megértem, hiszen Jászapáti mindkét szülő gyermekkorához köthető. Ezért is volt jelentősége, hogy a 40 oldalas interjúból kiragadott töredékeket leellenőrizzük, és az előforduló pontatlanságokat, ellentmondásokat felfedezzük, és ha szükséges feloldjuk. Sajnos a végső kutatási beszámolót nem tudtam vele egyeztetni. Korábban, minden tanulmányomban hivatkoztam rá, és ahol az interjúból idéztem, mondatait mindig leegyeztettük, illetve, ha szükséges volt kiegészítette azokat, hogy jobban megértem az adott információt. Nővére, Éva néni viszont a végső beszámoló elkészítésekor volt a segítségemre. Ahogy látható, elsősorban a családra vonatkozó információkat egészítette ki, vagy pontosította olyan információkkal, amelyek számára fontosak. Azokba a részekbe viszont, melyeket, ahogy Ő fogalmazott „átélt” a testvére, már nem javított bele. Mivel Ő is Sacré Coeur növendék volt az iskolára vonatkozó részek ellenőrzésében is tudott segíteni. Az interjúból utólagosan készült, kiragadott idézethalmaz és az általam hozzáfűzött magyarázat helytállóságának ellenőrzése fontos a kutatás érvényessége szempontjából. Hiszen ahogy azt Kvale is írja (*Kvale*, 2015. 238. o.), idézve Glaser és Strauss (*Glaser és Strauss*, 1967. 263. old.) ún. "megalapozott elméletét" és benne a "vizsgálati érvényesség fogalmát", mely szerint a kvalitatív kutatás eredményei egyebek között az adatközlőktől való visszaigazolások beszerzésével is megerősíthetők.

1. kép Mária Jézussal. Viaszfüggő. Készítette: M. Sommer a Sacré Coeurben (Ádám Márta Gyűjteményéből)

2. kép „Ádám Mártuska 1941. 7.15 Úrnapi körmenet” (Ádám Márta Gyűjteményéből)

A 2. képet két okból közöltem. Egyrészt, mert a résztvevő fontosnak tartotta, jelezve ezzel az elsőáldozás feledhetetlen élményét, másrészt, mert látható rajta az ünnepi egyenruha, a rakott szoknyával, a fehér fátyollal, annak hófehér egyszerűségében és szépségében.

4.3 Bartha Genovéva: „*Ilyen kedvesen is lehet bánni a bajbajutott emberekkel*”

Bartha Genovéva néni egy apró termetű, mosolygós arcú, nyugdíjas tanárnő. Nevetőráncokkal díszített arca, termete, egész lénye, hívogatóan kedves, derűs. Nála tudatosult bennem először, hogy másmilyennek képzeltem korábban a Sacré Coeur növendékeket. Azt gondoltam, hogy kinézetre is kitűnnek valahogy a tömegből. Ehelyett kivétel nélkül mindegyik interjúrésztvevő egyfajta szolid, de teljesen észrevétlen eleganciával rendelkezett, nemcsak öltözkűben, de a lakásuk berendezéseit illetően is. A könyvekkel, köztük sok matematika, fizika témájú⁴², zsúfolt szobában, az egyik asztalon egy Sacré Coeurból származó szobor kicsinyített változatán akadt meg a tekintetem. Vélhetőleg (korábban Krausz) Krasznai Imre alkotása. A művész dédunokájának weboldalán⁴³ több hasonló szobormodell található. Valószínűleg a szobrász a mű elkészítése előtt egy kicsinyített példányt készített, hogy egyeztetni tudjon a megrendelővel. A szobrot M. Jármái adta Éva néninek, a Sacré Coeur államosítása után.

Éva néni gyakorta nem fejezte be a mondatait, helyette kérdésként fogalmazta meg a történetek végét, amely természetesen az előzőekben elhangzottakból kiegészíthető volt. Emiatt jobban kellett rá figyelnem, és többet kellett gondolkodnom, hallgatása közben. Nagyon élvezetes az ilyenfajta beszélgetés, de fárasztóbb is, mintha csak némán figyelném a résztvevő elbeszélését. Valószínűleg az óráit is így tartotta régente... Mivel maga is pedagógus volt, kiemelésével meglehetősen sokat segített abban, hogy mi az igazán lényeges a Sacré Coeurrel kapcsolatban.

4.3.1 Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák

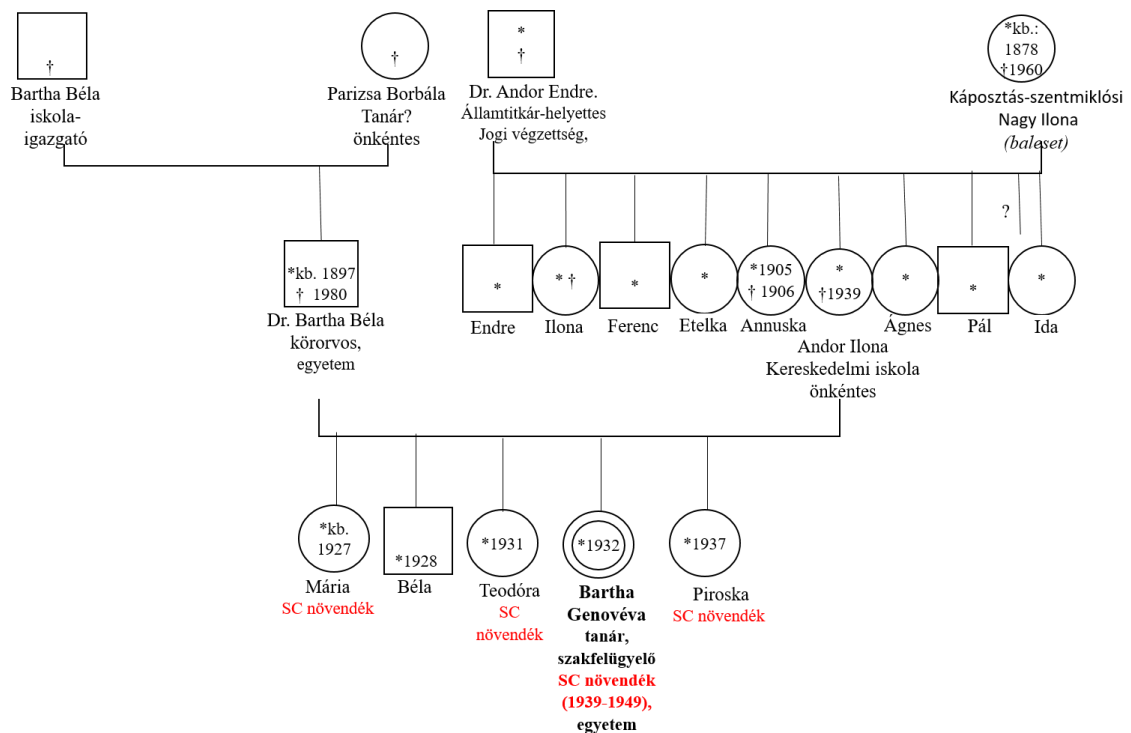
Bartha Genovéva S bl [523: 1586] „*Születtem 1932-ben, szilveszter napján. Aminek én nagyon örültem. Szüleim úgyszintén. Lévén hogy öt év alatt a negyedik gyerek voltam. Pedig a házasságuk első jó pár évében nem volt hajlandó a gyermek jönni. És akkor egyszerre... A testvérem húsz hónappal idősebb, közvetlen fölöttem... Két néném van, egy bátyám. A legidősebb nővérem volt akkor öt éves ugye, bátyám négy és akkor a következő még nem volt két éves és én. Vidéken éltünk, Heves megyében, a Tarna partján.*

---

⁴² mindjárt otthonosabban éreztem magam, mivel az első diplomámat magam is fizika tanár szakon szereztem.

⁴³ Letöltés: <http://www.krasznailajos.hu/main.php> 2019.01.31. 3:02

... Ha azt mondom, hogy otthon, akkor nekem mindig az a kép jelenik meg. Hozzáteve még hogy utánam majdnem öt évvel született a kishúgocskám és rettentő boldog és büszke voltam, hogy most már nem én vagyok a legkisebb, hanem most már van egy húgom is. Csak azt nagyon sajnáltam, hogy öcsém nem lett. Aztán meglett a vigasztalásom, amikor a húgom férjhez ment, akkor kineveztem a férjét öcsémnek, mert ténylegesen fiatalabb is volt nálam. Ezek voltak a kezdetek, úgyhogy így indult.”

11. ábra Bartha Genovéva genogram⁴⁴

A genogramról leolvasható, hogy a gyermekek számát illetően Éva néni szülei Éva néni anyai ágának mintázatát követték. Két tragédiát jelöltem a genogramon, a korai gyermekhalálokon kívül. Az anyai nagymama balesetét, valamint Éva néni Édesanyjának korai halálát. Ezzel kapcsolatban idézem, Éva néni hogyan meséli el a két életeseményt a nagyszülők és szülők bemutatásakor, és a család hogyan küzd meg velük. A Sacré Coeur kötődés egyértelmű, hiszen mind a négy leánygyermek Sacré Coeur növendék volt. A foglalkozásokat tekintve látható, hogy Éva néni pályaválasztásának, a tanári hivatásnak voltak előzményei Éva néni apai nagyszüleinél.

Sorsfordító események a családban, és a család megküzdési stratégiái:

⁴⁴ A genogramhoz felhasznált gyászjelentések az OSZK gyászjelentés gyűjteményéből: Özv. Dr. Andor Endréné szül. Nagy Ilona, Andor Annuska, Dr. Bartha Béla

Bartha Genovéva S bl [16307:22709] „...Az Andor nagyszülők: dr. Andor Endre és Káposztás-szentmiklósi Nagy Ilona. A nagyapám, nem doktornak született és nem is orvos volt, hanem nagyon szociális beállítottságú ember... Egerben végzett, ott ciszterek voltak, vagy nem tudom. Aztán próbált ezzel-azzal foglalkozni, tanulni ezt-azt, am azt, aztán jogi dolgokat is. Nagyon emberbarát beállítottságú volt, hogy lehetne segíteni ezen, azon, amazon. Aztán a parlamentnek is tagja volt-e vagy nem, azt már nem tudom, lényeg, hogy helyettes államtitkár lett a munkaügynél. Rengeteget tett annak érdekében, hogy a munkások megfelelő ellátást kapjanak. Hogy milyen ember volt, arra a legjellemzőbb, hogy mikor jött a rendszerváltozás, akkor se szó, se beszéd elvették a nyugdíját, lévén, hogy helyettes államtitkár volt, és Ő erre se szólt egy árva szót sem, nem örült neki, de végül is azt sikerült megúszni, hogy le nem csukták. Akkor miből éltek egyáltalán... Az volt a helyzet, hogy nagyanyám, nekik csekély, ha jól tudom, tíz gyermekük volt, akikből hét nőtt föl és alapított családot. Az első világháború után Pestre átjöttek... a villamos akkoriban kezdett járni, de azért gyalogolva is bevásárolt, mert itt olcsóbban lehetett kapni dolgokat. Aztán haza a Mészáros utcába, akkor megfőzött, gondolhatod, ennyi éhes száznak. Tulajdonképpen ő a családról gondoskodott... Azért időnként lementek a Balatonhoz egy kicsit levegőzni. Egy szép napon, a taxi, amivel mentek, ráment a sínre, jött a vonat és elütötte. Akkor a legfiatalabb leányuk volt velük, és nagyapám, nagyanyám. A nagyanyámnak fél oldala sérüléseket kapott, többek közt az egyik szemét elvesztette. Akkor mondták, hogy kárpótlást fog kapni és meg is szavazták a hivatalos helyen, mert nem működött ott a jelzőlámpa a sorompónál. Attól kezdve, arra járva, mindig háromszor nézek körül. Na és akkor, azt a pénzt nem költötték el, hanem abból vettek egy nyaralót Lellén. Méghozzá úgy, ahonnan közvetlenül nem kellett hegyet mászni, közvetlenül ki lehetett, nyolc-tízperc alatt, a Balatonra jutni. Attól kezdve aztán, ahogy a családok nőttek, gyerekek, mi is ott voltunk. Gondolhatod, milyen óriási különbség, hogy egy szállodában, vagy a nagyszülőknél, még hogyha saját maga főz is az ember.”

A tragikus eseményekben a jót megtalálni jellemző stratégia ebben a családi narratívában. A nagyapának idős korban, már munkaképtelen létben, nyugdíjtól megfosztva, örülni annak, hogy elkerül valami még rosszabbat. Természetesen ez végtelenül leegyszerűsített, de mégis ismétlődő séma az elbeszélésben. Valószínűsíthető, hogy nem csupán a takarékos életmód segítette a nagyszülőknek átvészelni ezt az állapotot, feltételezhető, hogy a korábbi évekből sikerült némi tartalékot képezni, ingatlan(ok) megmaradhattak, illetve feltételezhető, hogy a feleségtől nem vették el a baleset miatt

szerzett járadékot, vagy nyugdíjat⁴⁵, vagy a már felnőtt gyermekek tudtak anyagi segítséget nyújtani szüleiknek. Valóban reális esély volt akár rosszabb körülményekre is az államosítások, kitelepítések, bebörtönzések miatt. A deklasszálás különböző módjaira sokkal keserűbb válaszreakciók is léteztek, a disszidálástól kezdve a megaláztatást elviselni nem tudó lelki és testi összetörésen át. A másik példa is erősíti a család pozitív, kompenzáló stratégiáját. Súlyos baleset következményeként egy meleg, családi pihenőhely, több generációnak nyújtva egészségesebb környezetet.

Bartha Genovéva S bl [16307:22709] *”Anyukám tulajdonképpen kereskedelmi iskolát végzett. És amíg nem ment férjhez, addig kereskedelem szervezésben dolgozott. Viszont amiben szívvel-lélekkel segítette apámat, az az volt, hogy látta, hogy ott milyen helyzetbe vannak a kismamák. Meg egyáltalán. akik gyereket várnak. Mert abszolút tájékozatlanok voltak. Tehát amit az ő anyjuk, vagy a szomszédasszony, vagy valaki mondott, hogy ezt így kell csinálni, azt úgy csinálták. Ezt később apám mesélte, hogy egyszer csak, hoznak be egy csecsemőt, a rendelőbe bebugyolálva. - Jaj, doktor úr! Már mindent csináltunk és semmit se használ. Jaj, valószínű nagy láza van a gyerekeknek! Apám az nem egy lágy ember volt: - Bontsák ki! Erre kezdik kibontani. Tudod mibe volt bepólyálva? Túróba! Hogy az kiszívja belőle... Szóval, ilyen és ehhez hasonló helyzetek. Nem beszélve róla, hogy pelenka jóformán nem volt. Ha egy kicsit kakiban van, kakiban van a gyerek, hát aztán. Satöbbi. Akkor már az anya és csecsemővédő intézet, a Stefánia, már létezett. És akkor elhatározták, hogy ott a Stefániának egy kis rendelőt létesítenek. És nagyon okosan kitalálták, mert az volt, aki kétszer vagy háromszor eljön a terhessége alatt, oda a rendelésre, az kap kölcsön babakelengyét. És akkor, hát gondolhatod, ebbe se anyós, se mama, se senki kifogásolnivalót nem találhatott. Mert hát abban a csomagban aztán volt pelenka, púder, egyéb. És akkor ez tényleg sikerült is, úgyhogy a különböző községekbe, ugye először Mérán, azután a többi községekbe is apám hetente ment át rendelést tartani. Azon kívül, aki sürgős beteg volt, azt hozták vagy őt vitték hozzá. De mindenesetre ezzel óriási mértékben csökkent is a gyermekhalandóság, mert az akkoriban elég sűrűn volt. És a másik, hogy egészségesen indultak az életbe a gyerekek. Anyám ilyen téren, ahol tudott, mindenütt segített. ”*

Bartha Genovéva S bl [2155: 3050] *„Ami viszont elég váratlanul jött közbe, hogy anyám megbetegedett. Különböző bajai voltak, végülis föl kellett hozni Budapestre,*

---

⁴⁵ Amennyiben a baleset korábban volt, mint a nyugdíjtól történő megfosztás.

és itt tüdőgyulladásban meghalt. Apám telefonon kapta az értesítést, hogy a felesége meghalt. A legidősebb gyermek akkor tizenkét éves volt a legkisebb gyakorlatilag másfél, én magam pedig hatodik, hetedik életévemben jártam. Ami szintén egész életre szólóan kihatott, hogy apám szájából, se akkor, se egész élete folyamán, egész idős korában sem, sose hallottam, hogy miért csinálta ezt az Isten. Miért vette el? Soha! Tudod mi volt neki a mondása? Hogy ezt akkoriban is így mondta-e, vagy nem... de öregkorában bármi probléma volt, „majd a Jóisten elrendezi”. Ez százszázalékosan beigazolódott az életében. Ez egy olyan életpélda előttem...”

A kétségbeesés helyett az élet nem várt tragédiáin a hit vezet át, a remény a túlélésre, a folytatásra a reménytelennek látszó helyzetben is ebben a vallásos családban. Marshall P. Duke (2005)⁴⁶ amerikai családok multidiszciplináris (pszichológia, szociológia, antropológia, vallás és környezetpszichológia) megközelítésű vizsgálata kapcsán, melyet MARIAL (Myth and Ritual in American Life) perspektívának nevez, új családelemzési rendszert alkot, mely egyebek közt a családok megküzdési stratégiáival is foglalkozik. A család egészére, mint individuumra alkalmazhatók a személyiségpszichológia eredményei. A család a modell szerint folyamatos szituációk, helyzetek, külső és belső ingerek áramlatában van, ezekre válaszolva „viselkedik” és ezen helyzetekből és viselkedésekből építi fel a családi narratívumait. A szituációk forrása lehet családon belüli és kívüli, illetve ezen szituációk megélése is kétféle lehet, pl. külső helyzet belső megélése, amikor egy rossz bizonyítvány családi veszekedést idéz elő. A reflexivitás és a belső vagy külső kontrollba vetett hit is jellemzi a családok megküzdési stratégiáit. A reflexivitás a család adaptív válaszadási képességét jelenti, a kontrollhit pedig a belső vagy külső erőforrásokra történő hagyatkozásra utal. A Bartha család a fiatal Édesanya halálával történő megküzdéshez adaptívan válaszol, külső kontrollra, Istenre hagyatkozva, elfogadva a megváltozhatatlant, ezzel elkerülve az összeomlást.

4.3.2 A résztvevő, mint gyermek

Bartha Genovéa S bl [22004: 22670] ...„Ott is volt aranyos eset. A nagyapám akkor már a kerttel törődött, meg a gyümölcsfákat gondozta és a többi. A többek közt volt egy kis körtefa, ami akkoriban kezdett teremni, és nem akarta, hogy még félig zölden leszedjék az unokák, és ott eszegessék. Kitett egy cédulát, hogy "Körtét a fáról leszedni

---

⁴⁶ Vida Júlia előadása alapján, mely dr. Boreczky Ágnes Családok, családi és családtörténetek c. kurzusán 2012-ben hangzott el az ELTE PPK NDI-ban

tilos!". Egyszer csak megy nagyapám a körtefához: "- Hát hova lettek a körték?" Közelebb megy, látja, hogy a csutkája ott van. Nem szedték le, körbeharapták. Amelyik nem érte föl, kivitte a sámlit, fölállt arra...

Ezt a kedves történetet azért választottam ki, mert jó példa arra, ami a család egy másik vezérelvének is beleillik, amit úgy fogalmaznék, hogy meg kell felelni bizonyos igényeknek, de akár túljárva a másik eszén a saját elképzeléseinket is meg kell valósítani. Aki ültetett már fát életében, (ha eddig nem tette, tegye, mert az élet adásának egy élményét élheti át), tudja, hogy nagy öröm figyelgetni a virágokat, örülni a terméseknek, de az igazi, amikor gyermekünk (és, gondolom, ilyen lehet, amikor unokánk is) eszik belőle. A nagypapa is csak azt szerette volna, hogy várjanak még a gyerekek. De egy gyermek nem tud várni, viszont a kiírt tiltást sem szabad megszegni. Hogy örülhetett az a kisgyerek, aki kitalálta, hogyan lehetne mind a két dolognak eleget tenni...

Ugyanez az elv jelenik meg a babakelengye és a kismama gondozás kapcsán is az egyik korábban idézett történetben. A kis kitérő után megtudjuk a következő történetből, hogyan kerül a kis Éva a Sacré Coeurbe.

4.3.3 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurból

Bartha Genovéa S bl [4441: 6399] *"Apám erre fogta magát, írt egy levelet a kedves nővéreknek, hogy miután június 20-án halt meg anyám, tehát épp akkoriban fejeződött be a tanév, és Mari a nővérem már úgymint ott volt [a Sacré Coeur internátusában], hogy most hogyan tovább? Az ő szülei viszont, már nyugdíjas tanítóként, Budapesten éltek a Bartha nagyanyánk, az rengeteget látogatta Máriát az intézetben. Mint kiváló pedagógus és egyéb is, hát nyitott szeme volt arra, hogy hogy s mint folynak ott a dolgok, és Ő úgy látta, hogy ott nagyon normálisan folynak. Tehát oda érdemes továbbra járnia, ő is, meg hát [a többiek]. Akkor apám írt egy levelet, az is előkerült valahonnan, de hát már ki tudja, hol van, szerintem az is abban a csomagban, hogy miután ő most így egyedül maradt, és nem tudja a kisebbeket, hát még a legkisebb az még kicsi, de a többieket most felügyelni, tanulni vele, nem lehetne-e, hogy odajöjjenek a Sophianumba? Erre kapott egy nagyon kedves levelet a főnöknőtől, hogy nyugodtan, szeretettel várjuk. Hát eddig szólt a történet, hogy nyugodtan, szeretettel fogadnak. Évtizedek múlva, mikor már rég megszüntették itt a szerzetesrendeket, tudtam meg, hogy mi volt a helyzet addig, meg részben az idősebbektől. Addig nem volt kicsiknek ott bentlakási lehetőség. A legfiatalabb, akinek szintén az anyja meghalt, az tíz éves volt.*

Tehát én akkor, hogy kerülhettem volna oda kilenc évesen. Külön mi ketten voltunk, akkor az a tíz éves, akkor még két testvér, akiknek kiderült viszont, hogy apjuk zsidó származású volt, tehát hogy biztonságban legyenek ott. Ezeknek a kedvéért berendeztek egy külön hálószobát. Tehát, mit tudom én tíz gyerek részére. Állandóan velük volt egy kedves nővér. Egész éjjel, ott aludt Ő is, hogyha a kicsiknek bármi problémája van, azon tudjanak segíteni.

Bartha Genovéva S bl [6406: 8652] *nem tudom, hogy hallottad-e azt a szót, hogy szantyé? Az kérlek szépen, függönyökkel körülvett rész volt, ahol benn volt az ágy, az éjjeliszekrény. És körbe pedig szép fehér, ilyen nem tüll, hanem hát nem átlátszó függönyök. És volt kis lámpa is benn. És a testvéreknek meg úgy csinálták, hogy két ágy, két éjjeliszekrény, az volt körbe véve. Volt egy mosdó tál, lavór magyarul mondva, meg egy kancsó. A kancsóval lehetett menni, egy központi helyen volt egy csap, és onnan lehetett meleg vizet, hidegvizet, egyebet öntögetni. És akkor ott a székre föltenni és ott mosakodni. Akkor emellett berendeztek egy külön délutáni tanulószobát. Mert addig csak a nagyoknak volt egy óriási terem. Méghozzá úgy, hogy ott akkor úgy voltunk, ültünk, még amíg tízévesek nem lettünk. Így külön-külön, ketten egymás mellett, a kedves nővér, aki ott volt, föl-alá járt, ha kellett valamit segíteni, akár a házi feladatnál rögtön oda tudjon jönni. És ugyanúgy szabadidő, meg az, hogy mégse voltunk bezárva. Hetente háromszor elvittek sétálni. A sétálás az azt jelentette, egy nagy, tizenöt éven felüli ment közepén, jobbra-balra két kicsi. Mert szigorú szerzet volt, a szerzetesnők nem mehettek ki az utcára. Teljes szigorú klauzúra. Ennek ellenére, vagy épp ezért ilyen lelkületük volt. Ez volt az egyik levegőzési lehetőség, hogy ott a környéken, akkor erre-arra-amarra, megvolt milyen útvonalakon. A másik viszont, hogy volt egy óriási terasz a harmadik emeleten, és nagy udvar az épület közepén. És akkor ott meg lehetett labdázni, játszani, egyebek. Úgyhogy mindez így tényleg, nagyon nyugodt, szép, derűs megoldások, egyik a másik után nekem is és rengeteg társamnak, akik közül jó párral még ma is jóban vagyunk. Hát, aki még él, akik nem élnek azokért meg fohászkodunk. De ez az embernek egy olyan, mondjam azt, hogy belső tartást adott, hogy ilyen kedvesen lehet a bajbajutottakat fogadni.*

Ebből a történetből a „tartást adó” elvet emelném ki, és azt is, hogy az eddig csak gimnazistákat befogadó Sacré Coeur rend, egy bajbajutott diákja családja kedvéért, változtat eddigi szerkezetén, és külön szobát és felügyeletet biztosít néhány kisebb gyermeknek, köztük a kis Évának is.

Bartha Genovéva S bl [71197:73199] *”Önfegyelem is és önállóság is. Ez látszólag nem függ össze, de valójában nagyon is összefügg. Én például alapjába véve félénk természet voltam, amit szerintem kellően észre is vettek. Otthon, vidéken, gyakorlatilag nem nagyon mertem elmenni a faluba, még vásárolni sem. Nem beszélve, hogy a községházára vinni valamit. Ezen Apám ki is borult és akkor kaptam én egyetlen egyszer életemben. Többi testvéremnél ez nem volt olyan ritkaság. A Sacré Coeurrel szemben ott volt a Korda vállalat, ahol lehetett írószereket, papírt, mindenféle krétát kapni, és volt a tanulószoba mellett egy Armenschränk, szegények szekrénye, amiben írószerek, papírok, mindenféle volt. Ezt azért hívták Armenschränknak, mert ha valaki kiment a Kordába, összevásárolta, amit kellett, azt ott kellett fizetni, de kedvezményesen kapta. Itt eladta rendes áron, és ami bevétel jött, az ment a szegényeknek. Azzal kezdődött, hogy menjek át oda, hogy amit összeírtak előre, azokat ott szépen összeszedegessem, és visszahozzam. Aztán később megtettek ennek a vezetőjének. Úgyhogy, gondolhatod ez mit jelentett. Nagyon pontosan kellett számolni, oda kellett nagyon figyelni. Nem járhatott máson az ember esze, mert az akkor máris veszteség. Ez egy apró példa rá, hogyan próbáltak kinek-kinek, azt, amiben nehézsége van, vagy problémája [segíteni]... hisz nagy önfegyelem kell ahhoz, hogy az ember egyrészt elfogadja, másrészt túllépjen rajta. Vagy ha talán nem is túllépjen, de próbálja azt abba az irányba terelni.*

A jótékonykodás egyik formájáról is beszámol a cikk. Az Armenschränk egy közösség jócselekedete, egy közösségben szokássá rögzült cselekedetről van szó. Munkahelyemen az egyik kollégám szervez élelmiszergyűjtést az Igazgyöngy Alapítvány javára. A tanáriban az asztalánál levő dobozokba kell betenni a hozott adományokat. Boldog arccal hozzák a fiúk a teli szatyrokat. Nekik is örömet okoz. A gyermekek jótékonykodása nagyon jó mód arra, hogy érzékenyítsük a viszonylagos jó módban élő gyerekeket a szegénységben élők sorsa iránt. Ennek több módjáról is beszéltek a résztvevők.

A másik fontos gondolat, a félénkség és annak leküzdése. A mód, ahogy a jó cél érdekében (Armenschränk) le kell győzni a félénkséget, újból és újból el kell menni a boltba, holott korábban még a faluba sem mert lemenni a kis Éva.

A háborút a kis Éva az „Ostrompenziben” töltötte a romos Sophianum pincéjében 40 másik gyermektársával közösen. Egy-két epizódot onnan is idézek.

Bartha Genovéva S bl [8656: 14850] *aztán jött még egy óriási próbatétel, tudniillik elkezdődtek a közelharcok és a bombázások... Szép elképzelés, hogy megkímélik*

ezeket az épületeket, meg azokat az épületeket. Úgy sikerült megkímélni, hogy telitalálatot kapott az intézet, ami azt jelentette, hogy két emelet, a hálósobák, a negyedik emeleten, képzeld el a telitalálatot, ami bemegy, leszakad a padlás, az emelet. Olyan rom- és törmelékhalmozódott a főbejárat elé, hogy az körülbelül az első emelet magasságáig fönn volt. És akkor ott se az volt, hogy „Jaj Uram, Istenem, most mi lesz velünk?” Negyven gyerek volt ostrom alatt benn. Amikor légiriadó szünet volt, mikor elcsendesedett, mert közelharcok is voltak az utcán, ott is géppuskagolyó a pincében, ahol lenn voltunk, ott szépen, durr... az ablakot áttörte, hiába volt ottan miegyéb, ilyen párna, olyan párna, dunyha, áttörte, bamm. Akkor ott senki nem feküdt éppen, amikor ez ott leesett és több üveg, minden. Attól kezdve viszont akkor csináltattak ilyen vas, vagy mit tudom én milyen, védő részeket oda, úgylátszóan attól kezdve ott már nem jött be semmi. De mondom, tényleg az Isten óvott és védett... lent volt étterem, szóval azon a részen. A másik részben, ami tulajdonképpen a fűtőközpontozat vezetett, mert kazánból fűtöttek, oda viszont az üldözött zsidó nőket tették. Illetve zsidó, volt akinek, megvolt szabva rendeletbe, hogyha a mit tudom én a nagyapja zsidó, akkor ő is az, függetlenül attól, hogy már apja is, ő is keresztény volt. És kötelező volt a sárga csillagot hordani. Volt ott aztán házaspár is, akit ott rejtegettek. Nem lehetett tudni. Végül is egy Istenáldás volt, hogy oda ömlött a sok törmelék a főbejárat elé, mert így nehezen találták, hogy hol lehet a pincébe lejutni, vagy egyáltalán az épületbe. Aztán végül fölfedezték, hogy van egy oldalbejárat, egy kicsike és hogy ott viszont egy jezsuita fráter, aki szlovák származású volt, az ragyogóan tudott velük beszélni. És amikor odajöttek- Jó jöjjenek csak! Első dolga volt, hogy vitte fel őket az emeletre, a lépcsőn, hogy lássák, hogy minden tele van rommal és a többi. Többnyire akkor elmentek... Tehát úgy tűnt, hogy jó. Igen ám, de egyszer csak ...ezt is később tudtuk meg, hogy mit akartak, mert így előttem van a kép, hogy ott jön le a lépcsőn a szovjet katona, így és akkor a mère Helbig az oda áll elé és akkor és nem tudta, hogy mit akar. És akkor megkínálták valami ennivalóval, és akkor csak mondogat valamit, hogy neki az kell. Hát kiderült, hogy bort kért. Na, most légy okos. Akkor Mère Helbig, ez utólag derült ki, belegondolt abba, most ott hátrább ugye a gyertya... Mert akkor villany nem volt, gyertyafény mellett meglátja a szebbnél-szebb lányokat, és most még iszik előtte egy üveg bort, hát akkor... Hozott egy üveget [ecet volt benne], és átnyújtja neki, és akkor mutatja, hogy menjen fölfelé el. Erre az fogta magát és fölment. Mi vártuk, hogy mikor jön vissza. Mert hát, hogyha idő előtt rájön, már lehet, hogy akkor is részeg volt, de ki tudja ezt. Aztán idő előtt rájön, hogy becsapták... A másik, hogy nem sajnálkoztak a lányok, gyerekek, meg mindegyik fölött, hanem a következőt mondták, amikor már elcsendesedett

ez a harci dolog, hogy legyenek szívesek, a nagyok, akiknek nem volt semmi különösebb bajuk, tehát mit tudom én leginkább 13, 15, éves koruktól kezdve, szépen az ép téglákat szedjék ki a romok közül. Mert hát föl kell építeni itt is, ott is, ami sürgős volt, azt megcsinálni. És akkor ezt csinálták és talán vödörbe, kettesével vitték föl, ahol éppen a javítani való volt. A kicsik pedig, azok szépen tisztogatták le a téglákat, hogy aztán utána azt össze lehessen fogni az egészet. Azért beszélek ennyit az ostromról, mert messzemenő kihatása volt azután. Egyszer csak néztük, hogy mi van..., hát közben persze a németek is a saját csapataiknak utánpótlásról próbáltak gondoskodni, mert a körülzárt Budapestre, nem lehetett bevinni nekik [semmit]. Most, hogy legyen a tankjukba, vagy a gépkocsijukba benzin. ...hogyan egy ejtőernyő leesett a teraszra, és az ejtőernyő mit hozott? Egy nagy hordó benzint. Ha belegondol az ember, ha az ott fölnyitódik, és elönti az egészet, elég egy szikra, egy gyertya.... De nem lett semmi baja. Akkor egy Erdélyből menekült ember, aki szintén ott volt a pincében, családjával együtt, az értett hozzá, hogy hogyan lehet a benzinből lámpást csinálni. És akkor, amikor ugye már csak gyertyával és az is fogyófélben volt, akkor egyszer csak, itt is, ott is, megjelent a régi tintás üvegekben a benzin. Valamilyen kanóc [is] volt benne, és akkor ezzel megoldódott a világítási probléma. ...

A háborúval kapcsolatban is érvényesül az a vezérelv, ahogy a tragédiából is valami jó sül ki a végén. A két emelet összeroskadása, és törmelékei eltakarták a biztonságos pince bejáratát, így egy szinte észrevehetetlen búvóhely keletkezett. Egy fontos elv a fenti epizódban is kirajzolódik. A kétségbeesés helyett, a legrosszabb állapotokból is, téglánként, lassan, szorgalmas munkával fel lehet újra építeni a romba dőlt környezetet.

4.3.4 A résztvevő életútja, (élet)feladata

Szakmai életútját tekintve Éva néni tanár lett. Orvos vagy irodalomtanár szeretett volna lenni „mert annyira megkedvelték a magyar irodalmat”, de lemondott róla, mert „átlátta a politikai helyzetet”, és úgy gondolta, állandó megfigyelés alatt állt volna, azokért, amiket tanított volna, például Tóth Árpád Istenes versei stb. miatt. Így választotta a harmadik célt, a matematika-fizika szakot. Az egyetem után először vidékre helyezték, és nem volt rá remény, hogy Pestre jöhessen, de aztán egy volt Sacré Coeur növendéktől tudta meg, mi a módja annak, hogy Pesten kapjon munkát.

Bartha Genovéva S bl [73596:76013] *Sárbogárd, ahol akkor indult be a gimnázium, [korábban] valami szakiskola volt csak. Ott tanítottam. Akkor amellet ott*

megindult megint egy szakmunkásképző illetve szakirányú képzés, akkor ott voltam, azt csináltam. Utána onnan úgy kerültem föl Pestre, mert hát az nem úgy megy, hogy mostan kérvényezem, hogy itt lakik apám és föl akarok jönni, mert akkor itt lakott. Hanem várjam ki a soromat. Már nagyon úgy nézett ki, hogy minél előbb jó lenne, ha onnan eljőnnék. Akkor találkoztam egy volt osztálytársammal, Sacré Coeurössel, aki szintén tanár lett. Tudta, hogy vidéken tanítok. Mondom, ne viccelj, hogy kerültél föl? Á- azt mondja, hát nem a Művelődési Minisztériumhoz kell menni, hanem másik minisztériumhoz. Másikhoz? Igen! Meg kell kérdezni, hogy nincs-e Pesten szabad hely. Először azt kérdezték a Fővárosi Tanácsnál, vagy mi volt akkor, hogy mit [szeretnék?]. Középsiskolába szeretnék menni. Akkor azt mondták: " Vállalja a mit tudom én milyen kereskedelmi iskolát?" Mondom: "- Egy-két évig." " Vállalja?" Mondom: "Vállalom!" Egy-két év... Tudod mi lett belőle? Harmincegy év. És közbe beindult itt is a gimnázium, miegyéb...

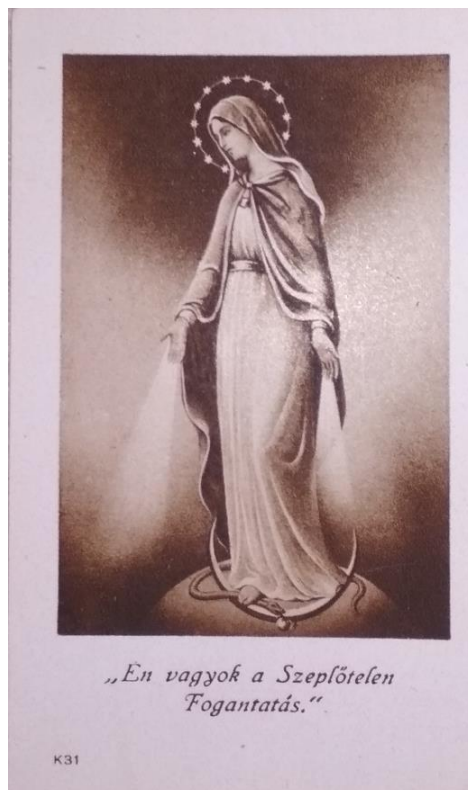
A Szász Ferenc Kereskedelmi Szakmunkásképző és Gimnáziumban dolgozott, eleinte csak néhány évet szeretett volna, de aztán itt dolgozott nyugdíjas koráig, később szakfelügyelőként is. Kicsit talán az államosítás okozta törés utáni elégtételként élte meg, hogy első szakfelügyelője azt mondta "Magának nagyon jó tanárai lehettek!" Valamint azt is, ahogy kedves megjegyzéseket kapott szigorúságáról diákjaitól az érettségi találkozókön. Ő beszélt először a személyes törődés fogalmáról, és mesélt a Sacré Coeur mai tevékenységéről a Szentjánosbogarak mozgalmáról, és a miskolci jezsuita iskolában tanító nővérekről, és arról az „ugyanolyan kedves légkörről” amelyet ott tapasztalt.

Éva néni átadott, egyebek között, egy gyermekkori emlékkönyvet, amely nem azonos gyermekkorunk hasonló elnevezésű könyvével. A könyvben a negyvenes évekből származó feljegyzések és tárgyak találhatók. Például egy repülő formára hajtogatott szalvéta 1946. november 29., reggelijéhez Reverende mère Kömstedt „repülő” congéja⁴⁷ alkalmából, egyéb játéknapokról szóló játékos feljegyzések, vallási ünnepek alkalmából, ajándékba kapott szentképek, osztálytársaktól, tanároktól, rokonoktól. Több, láthatóan tanároktól származó kihajtható emléklap is van benne, melyet még felnőtt fejjel is kíváncsian nyitottam ki. Önmagában nagyon érdekes gyűjtemény. Érdekes azért is, mert nem utólag készített válogatás, hanem a kisgyermek Bartha Genovéva által fontosnak, megőrzésre méltónak talált emlékek vannak benne. Mikor először kézbevettem, szíven ütött az egyik beragasztott villamosjegy. A következő áll alatta gyermeki kézírással: „*ezzel a jeggyel mentem először ostrom után villamossal Zugligetre.*” Második olvasásra

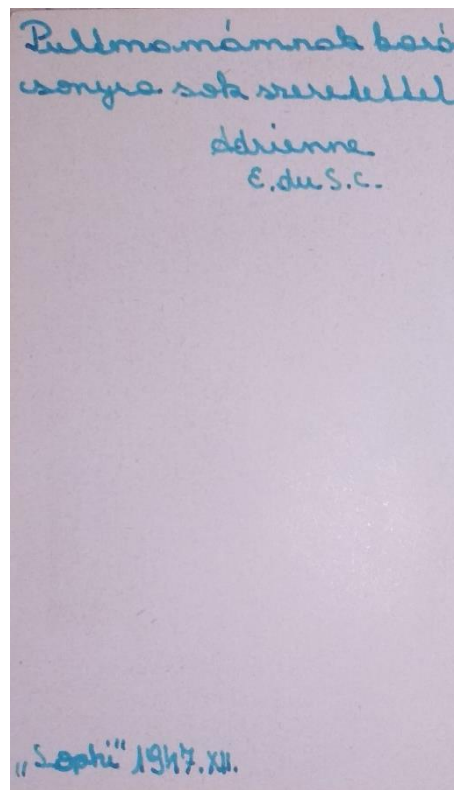
---

⁴⁷ játéknap, később részletesen bemutatásra kerül

egy kicsinyke, felnőtt írással írt lap tartotta fogva a gondolataimat: „Isten hozta” alatta a gyermek kézírása: „ez volt a pultban”. Nemcsak emlék, de sok gyermeknek tetsző ötlet van benne tanító és tanár kollégáim számára, hogyan is lehet ünnepivé tenni egy kisgyermek hétköznapijait...

3. kép „Én vagyok a Szeplőtelen fogantatás”
Előlap

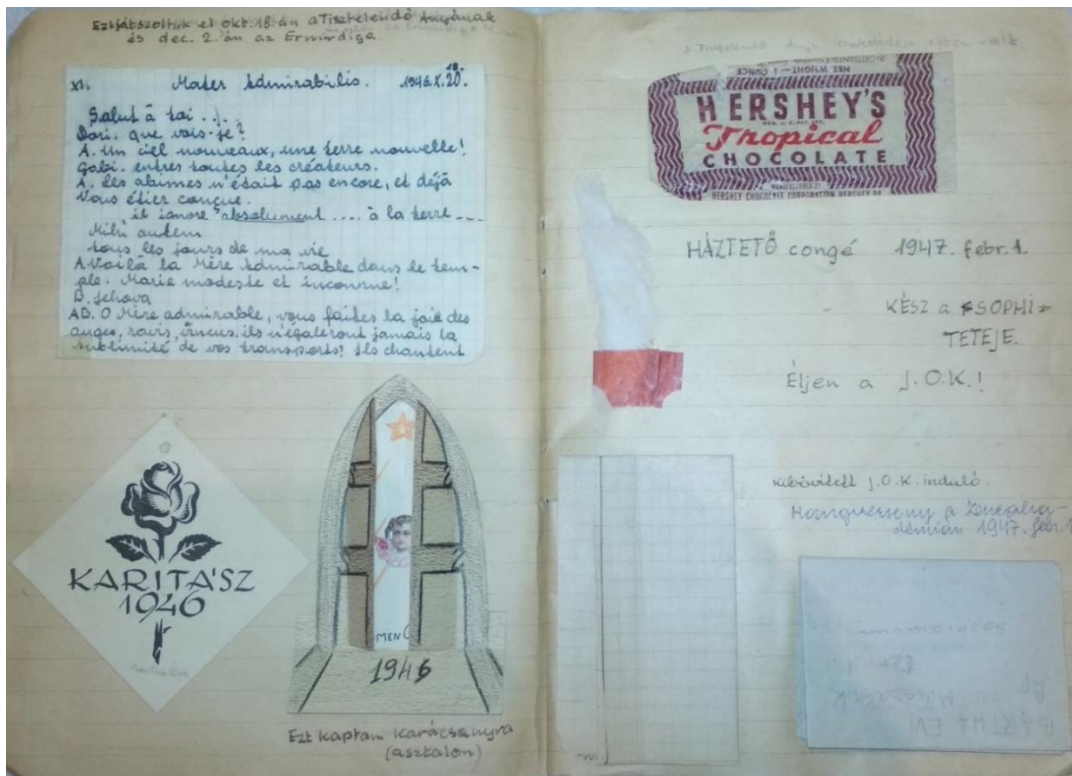
4. kép Pultmamámnak Karácsonyra sok szeretettel” Hátlap
(Bartha Genovéva gyűjteményéből)

Az idézeteket már nem tudtam sajnos Éva nénivel sem egyeztetni, ezért egyik testvérétől, Bartha Teodóra ciszterci nővértől kértem segítséget. Teodóra nővér nem változtatott az idézeteken, annyit mondott még el, hogy aki tudni szeretné, milyenek voltak ők testvérként, Lázár Ervin „nagyon testvér”-eiről olvasson. Elmondta azt is, amiről Éva néni nem beszélt, hogy Éva néni tagja volt a Hit és fény⁴⁸ mozgalomnak.

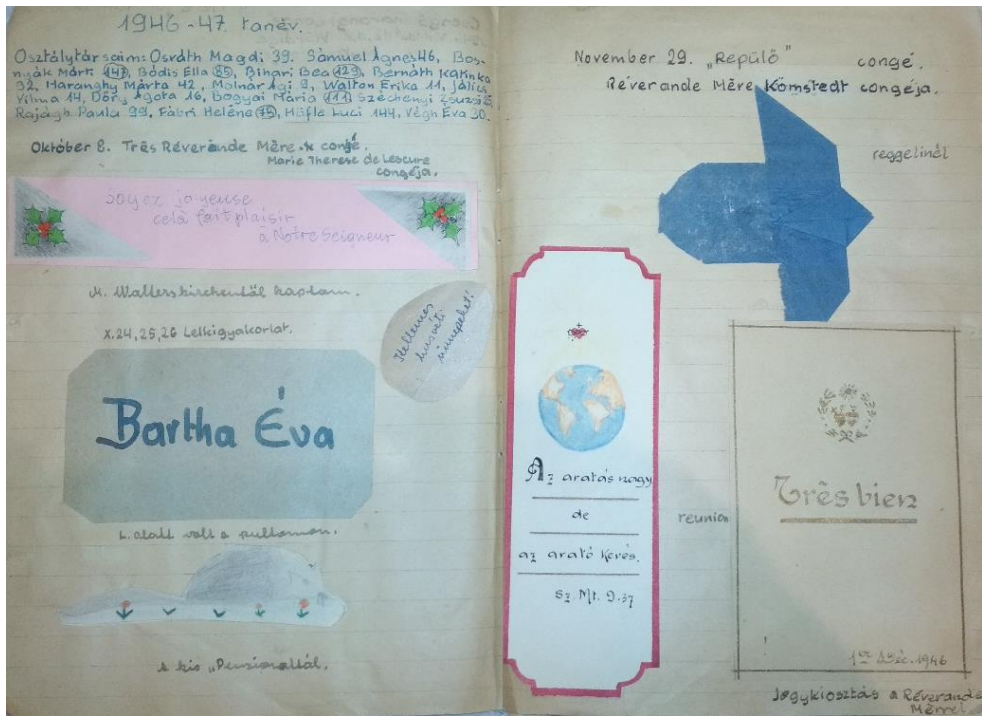
⁴⁸ Letöltés: <http://hitesfeny.hu/a-hit-es-fenyrol/hit-es-feny-mukodese/> 2019. április 11. 16:14

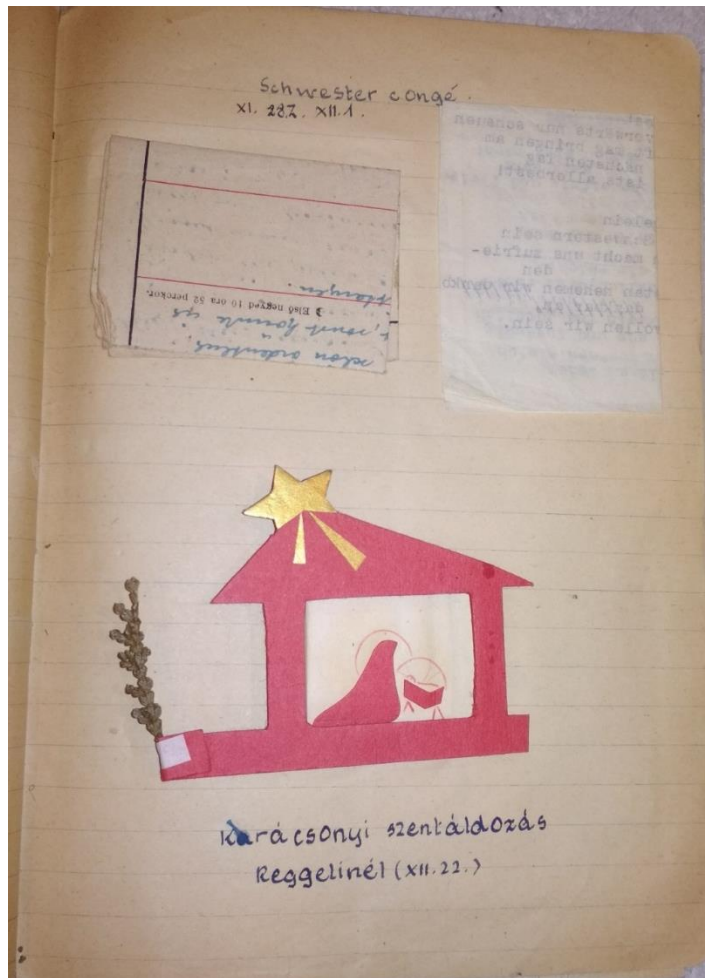
5. kép Lapok az emlékkönyvből (Bartha Genovéva gyűjteményéből)

6. kép Lapok az emlékkönyvből (Bartha Genovéva gyűjteményéből)

7. kép Lapok az emlékkönyvből (Bartha Genovéva gyűjteményéből)

8. kép Lapok az emlékkönyvből (Bartha Genovéva gyűjteményéből)

4.4 Somogyi Ferencné Hegedűs Éva: „Aranyfüzet aranymondásokkal”

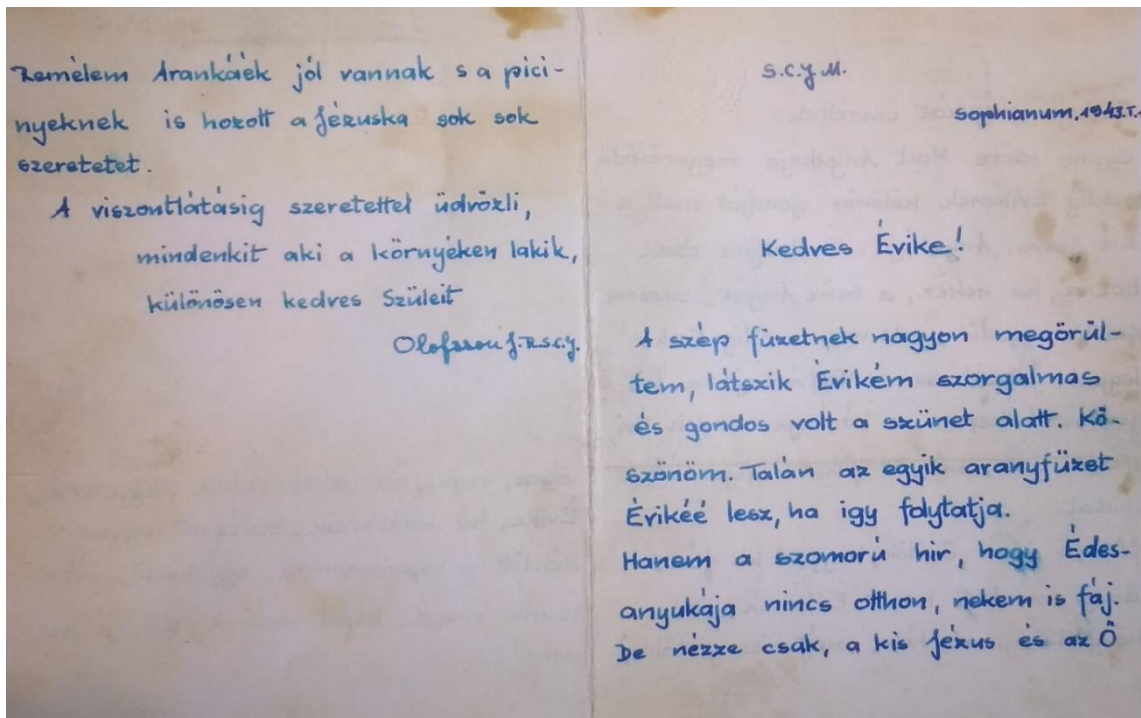
Éva néni az egyik legfiatalabb az egykori növendékek közül, roppant fiatalos. Segítőképpen felajánlotta, hogy segít majd a szövegek átírásában, javításában, ha kell a gépelésben is. Ő volt az egyetlen, akinek a férjével is sikerült találkoznom. Egy kedves emlékével kezdte az interjút, és úgy érzem, ezen kívül még több erős szál köti őt a Sacré Coeurhoz, azon túl, hogy sokrétűen részt vesz az egyesület jelenlegi munkájában is.

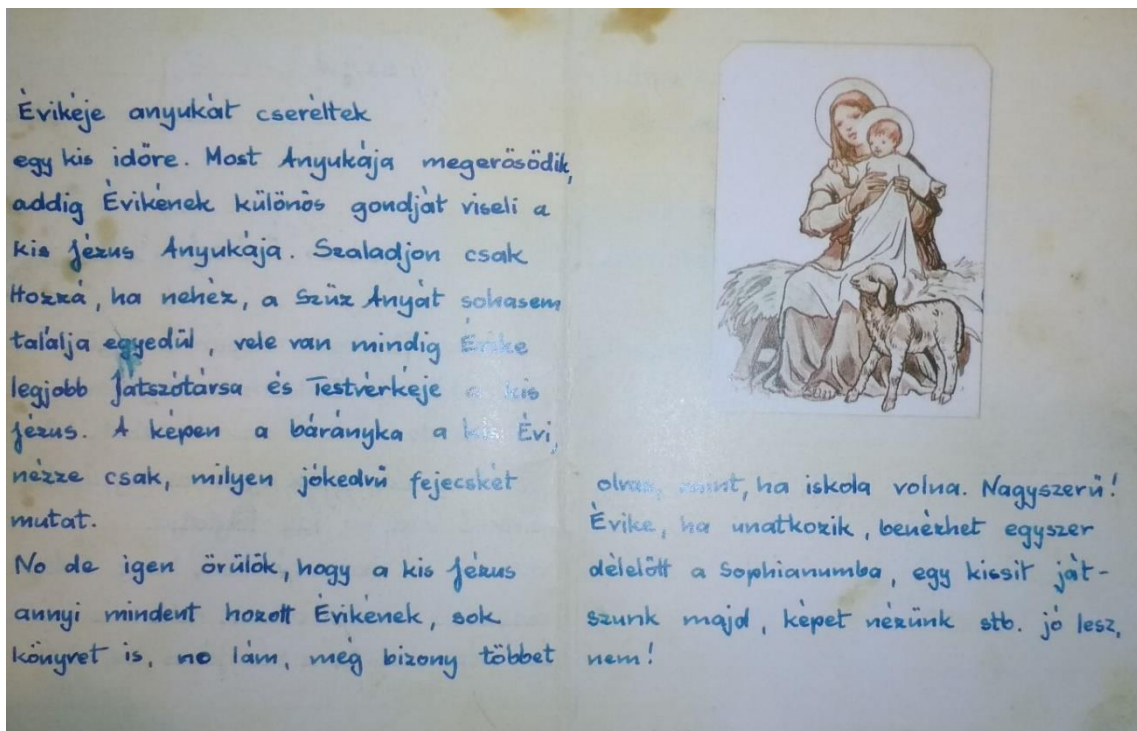
4.4.1 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurból

Somogyiné Hegedűs Éva S b [1085: 6058] *„A legkedvesebb emlékemről szeretnék beszélni, ami a Sacré Coeur Sophianum elemi leányiskolához kapcsolódik. 1942-ben íratlak be a szüleim, azért ide, mert nagyon jó hírű intézmény volt, másrészt mi a harmadik házban laktunk az iskolától. Elég visszahúzódó, egyke gyerek lévén (óvodába se jártam), szorongva léptem át a kapun. Egy mosolygós, kedves apáca fogadott bennünket, elsősöket. Sorba álltunk, „fedezni” kellett: mint egy sakktáblán, úgy álltunk egymás mögött. A fekete-fehér padlókövek ma is épek, jól bírták a sok trappoló diáktalp koptatását. Érdekel, hogy a Mère csattogatója hogyan működik, amit állandóan a tenyerében tartott. Ez egy-két tapsutánzó hanggal jelezte, hogy mit kell tennünk, állni, menni, elindulni, stb.. Ez a fegyelem nem volt megerőltető, és a figyelmünket fejlesztette. A padokban hátratett kézzel ültünk, ami jót tett a gerincünknek. Mère Olofssonnak hívták a mi elsős tanító kedves anyánkat (aki O. Placid atya nővére volt). Minden tantárgyból oktatta az osztályát. Nemcsak oktatta, hanem nevelte is a rábizott lányokat. Rövid idő alatt megismerte a szüleinket, körülményeinket, tapintatosan a családi problémáinkat. Sokszor, sok helyen elmeséltem meghatározó emlékemet Vele kapcsolatban. Íme, a történet: 1943. január elején még karácsonyi szünetben, Édesanyám kórházba került, megműtötték. Pár napra a szomszéd házban ismerősök fogadtak be. Ide hozott a postás egy nekem címzett kis levélkét, feladója Mère Olofsson a Sophianumból. Gyöngybetűivel írt, eredeti sorait máig megőriztem. Érdeklődött anyám gyógyulásáról, és hívott a szünidő alatt az iskolába, ahol közös játékra lesz lehetőség. Egy kis szentképet is beragasztott az egyik oldalra. Kérdezett Kovács Arankáról, osztálytársamról, akivel egy házban laktunk. (Aranka szülei mélyen vallásos, elhivatott gyermekorvosok voltak. Ő gyógyszerész lett, öccse, István előbb gyermekgyógyász, majd pap, „Dokiatya” néven ismerték, szerették nagyon sokan, sajnos már nem él.) Visszatérve a levélre, azt is írta a Mère, hogy, ha jól haladok a szépírásban, akkor év végén enyém lehet az aranyfüzet. A nevelésben fontosnak*

tartották a jutalmazást, amit persze meg kellett érdemelni. Év végén megkaptam az „aranyfüzetet” amely egyszerű írásfüzet volt, aranszínű borítóval. Boldogan írogattam bele – folyamatosan – az aranymondásokat. Ezek jól jöttek később, amikor divatba jött az emlékkönyv kultusza, és egymásnak írtuk be a „bölcsségeket”.

Visszatérve Mère Olofsson kedves személyére, elmondom, hogy még egy levelet kaptam tőle, igaz, ezt sok évvel később hozta a postás. A rendszerváltozás után tudtam meg a pressbaumi címét, és elküldtem neki az 1943-as levele másolatát. Ő, aki akkor már 80 éven túl volt, nagyon kedvesen azonnal válaszolt, megírta, hogy emlékszik az édesanyámra és örül, hogy erőt adott nekem a megőrzött, régi levele. Most már két levelet őrzök. Ez az én történetem!” (ld. 9. kép)

9. kép Az első levél elő és hátlapja M. Olofssontól (Somogyi Ferencné Hegedűs Éva gyűjteményéből)

A kis Éva (ld. 10. kép) az elemi, majd általános iskolai évei alatt járt a Sacré Coeurbe (ld. 12. ábra), bejáróként, a Mikszáth térre, de az utolsó évet már máshol kellett befejeznie. Az első dolgoknak az életünkben nagy jelentősége van. Az első kapott levél, vagy az első írt levél, ha általában nem is nyolcvan évig, de mégiscsak nagyobb jelentőséggel bír, mint a második stb. Egy hétéves kisgyermek, Anyukája nélkül, a karácsonyi szünetben... Bizonyára még érzékenyebben rezdült az örömtől erre a levélre a szorongó kislány szíve.

Az eredetileg hosszabban elhangzott, de az átírásokban lerövidített, plasztikus történetben, a fekete, fehér köveken, a csattogó hangjára egyszerre induló vagy megálló gyermekserreg, benne a kis Éva, aki „szépen működő”-nek nevezi a csoport szabályos együttmozdulását, és közben azon gondolkodik, hogyan lehet állandóan működtetni a csattogót. Ez a leírásrészlet annyira részletes volt erről a rövid, de bizonyára sokszor megismételt jelenetről, hogy szinte filmszerűen láthattam a leírt epizódot. Csendben, figyelve a csattogást elindulok, vagy ha lépkedtem, akkor megállok. Örülök, ha „szépen működik”. Már korábban is éreztem ezt, talán nem így van, de ez nem a katonákat vezénylő egy-kettő, egy-kettő ordításának hideg fegyelme, inkább olyan, mint egy tánctanulás, ami előbb utóbb „szépen működik.” Visszatérünk erre mások elbeszélései kapcsán.

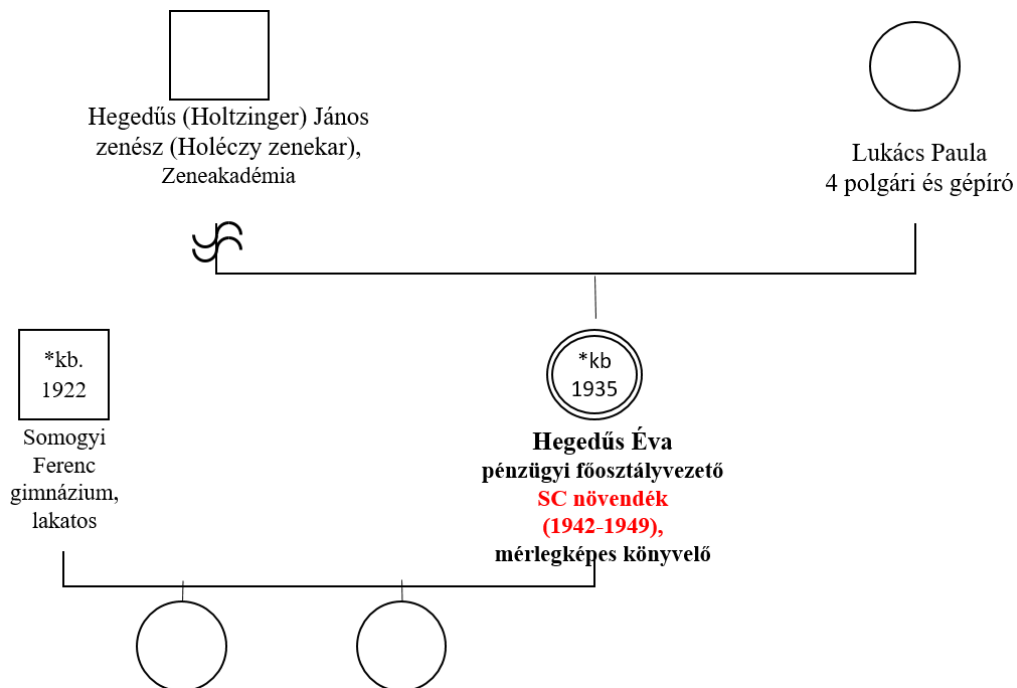
4.4.2 Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák

Somogyiné Hegedűs Éva S b [18882:19997] „[Édesapám] Zeneakadémiát végzett klarinét tanszakon. Autodidakta módon megtanult hegedülni és szaxofonozni. (Zenei tehetségét Édesapjától örökölte, aki szintén muzsikus volt.) Ezzel a három hangszerrel különböző jazz zenekarokban játszott. A legutolsó munkahelye 1956-ban a Holéczy zenekarban volt.”

Somogyiné Hegedűs Éva S b [20431:21181] „[jövedelem viszonyai] nagyon változóak voltak... de el tudott tartani hármunkat, bár szerényen. Mi egy másfélszobás lakásban laktunk, bérlakásban.

Apám szeretett volna mindig utazni, világot látni. Útlevelet akkoriban nem kapott, ezért amikor a forradalmat leverték, 1956 novemberében, kihasználta a lehetőséget és disszidált.”

Somogyiné Hegedűs Éva S b [17671:17918] „Anyukámnak négy polgárija volt, meg gyors-gépiró tanfolyam. Akkoriban a lányok ezt tanulhatták... Árva volt teljesen, tehát nem lehetett szó arról, hogy ő tovább tanuljon.”

12. ábra Somogyi Ferencné Hegedűs Éva genogram

A zenei tehetség is többször megjelenik, három generáción keresztül, kétszer az apai ágon, majd Éva néniiben folytatódik. Foglalkozásokban kétszer nyilvánul meg, Éva néni apai nagyapjánál és Édesapjánál.

4.4.3 A résztvevő, mint gyermek

„Tíz évig tanultam zongorázni, de később nem ez lett a foglalkozásom. A zenetanulás olyan pluszt jelentett az életemben, hogy megismerhettem a klasszikus zongorairodalmat és mai napig nagyon szívesen járok hangversenyekre. Az első zeneakadémiai élményem 11 éves koromhoz fűződik, amikor Édesapám elvitt a bérleti koncertekre, amelyeken Ő a Zenészsakszervezet Szimfonikus Zenekarában is klarinétozott.”⁴⁹

4.4.4 A résztvevő életútja, (élet)feladata

Somogyiné Hegedűs Éva S b [6890:10020] *„Apám szerette volna, ha nyomdokaiba lépek, és zenei pályát választok. Elég későn szembesültem azonban azzal, hogy a pedagóguspálya nem nekem való, a művészeti pályához pedig nem volt elég tehetségem. Érettségim után adminisztratív állást vállaltam, és munka mellett végeztem el először az alapközü, majd a 70-es években, a mérlegképes könyvelői tanfolyamot. Végül nem bántam meg, hogy ilyen prózai pályát választottam (pénzügy-számvitel), annak ellenére, hogy mindig humán érdeklődésű voltam.”*

A Sacré Coeurben szerzett barátság, Kováts Mária, többször megjelenik Éva néni narratívumában. Úgy éreztem ez a másik fontos szál, amely átível az élettörténeten.

Somogyiné Hegedűs Éva S b [10021: 14770] *„Visszatérve az elemi iskolai évekre, óriási ajándék volt nekem a barátnőm, osztálytársnőm, Kováts Mária, aki harmadik elemiben jött közénk. Addig Kőbányán laktak, és utána beköltöztek a VIII. kerületi Pál utcába. Mária beteg lett télen, és én elvittem neki a leckét. A mamája engedett be, nagyon kedvesen fogadott, úgy látszott, hogy akarja, hogy mi barátokozzunk. De minket nem kellett nagyon egymáshoz lökdösni, mert teljesen egy húron pendültünk, nagyon-nagyon szerettük egymást. Volt egy remek játékunk, kijöttünk a Sophianumból, akkor megálltunk az én kapumnál, mert én már otthon voltam ötven lépés után, azután én*

---

⁴⁹ Utólagos hozzáfűzés

kísértem el a Máriát a Pál utcába, akkor Ő visszakisért... Kicsit csodálkoztak otthon, hogy már megint milyen sok óránk volt, hogy nem tizenkettő után jövünk haza, hanem ilyen későn. Mária két nővére is a Sophianumba járt, mindketten kitűnően tanultak. Egyetlen élő testvérével, Évával (93 éves) szerető, szoros kapcsolatban vagyunk. Édesapjuk, dr. Kováts Gyula egyetemi tanár több nyelven beszélt, fordított, tanított. Édesanyjuk magántanulókat oktatott németre otthonukban, miközben hat gyermeküket nevelte, csodálatos szervező tehetséggel. Emlékeim szerint náluk mindig szeretet és tudásközpontú légkör uralkodott. Amikor Mária született, édesanyja 45 éves volt, igazi ajándéka lett az egész családnak! Amikor az államosítás után szétszórtak bennünket, sajnos más-más gimnáziumba kerültünk, és egyre kevesebb időt tudtunk együtt tölteni. (Megszűntek a kísérgetések!) Mély és szoros barátságunkon az új helyzet semmit sem változtatott. Mária középiskolai osztálytársai tanúsítják, hogy kimagasló tehetségét és szorgalmát tanárai hamar felismerték és értékelték. Emlékszem, hogy még a 8. általánosba jártunk, amikor szorgalmi feladatként remek tanulmányt írt Goethéről. Az '50-es évek elején néhány napig a Balaton mellett nyaraltunk. Itt szabadidejében Thomas Mann: József és testvérei című regényét olvasta. Máriával sokat jártunk hangversenyekre, szerettük a komoly zenét, hiszen mindketten tanultunk zongorázni. Mint „akadémiai” növendékek ingyen jutottunk fel a Zeneakadémia kakasülőjére, a második emeletre. Az '50-es években csodálatos koncerteket hallgattunk, (pl. David és Igor Ojsztrah, Gilelsz, Richter, Fischer Annie, Ferencsik János és még sorolhatnám a nagy neveket, akik felejthetetlen élményeket nyújtottak). Érettségi után Máriát azonnal felvették az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, latin-görög szakra. Az egyetemen is kitűnt tehetségével és szorgalmával, és rövid idő múlva a tanársegédje munkatársa lett. 1956-ban a felvonuló fiatalság első soraiban a műegyetemisták, de már a másodikban a bölcsészek és társaik mentek, köztük Mária is természetesen. Kedden, 23-án kora délután indultak a fiatalok és csatlakoztak hozzájuk a fővárosi lakosok, akik csak tehették. Ugyanez a helyzet ismétlődött 25-én délelőtt, amikor a békés tömeg a Parlament előtt gyülekezett, át akarták adni írásban a követeléseiket. Éppen a Himnuszt énekelték, amikor szörnyű vérengzés következett. Mária szívlövéseben azonnal meghalt. Ezt a tragédiát, pótolhatatlan veszteséget nem tudják kiheverni azok, akik őt szerették. Saját fájdalommat a forradalom 50. évfordulóján próbáltam megfogalmazni, főleg azért, hogy emlékét ezzel is tovább őrizzem.”

Véres csütörtök 1956. október 25. Kossuth tér⁵⁰

Hatvan éve történt...

Halljátok emberek!

Idősek emlékezzetek!

Fiatalok elhiggyétek!

Kortárs a krónikás!

Két napos volt a forradalom,
Parlament előtt a sokadalom
gyűlt, csak gyűlt. Jöttek és jöttek
lelkes diákok, boldog felnőttek:
Fegyvertelen tömeg

Fent az angyalok figyeltek.

Törvényt akartak, szabadságot,
hazugság helyett igazságot,
független Magyarországot,
rettegés nélküli életet;
a fegyvertelen tömeg.

Az angyalok közel repültek.

A téren szovjet tankok. Egy katona
értette, hogy ez itt „revoljucia”.

Az Astoriától jött, s követte
barátkozva, reménykedve,
fegyvertelen tömeg

Az angyalok sorba rendeződtek.

„Isten, áldd meg a magyart!”

Szólt a Himnusz, mind egyet akart.

Megszentelt lett a pillanat:

Fölemelték szívüket

a fegyvertelen emberek.

Az angyalok a térre értek.

S ekkor valahol, valaki intett,

és ablakból, páncélosból,

erkélyekről, padlásokból

lőttek, tüzeltek, céloztak, lőttek!

Mária és társai elesetek...

Az angyalok értük jöttek

Sné Hegedűs Éva

---

⁵⁰ Cor Unum A Magyar Sacré Coeur Növendékek Hírlevele. Rendkívüli szám. 2016. 8. o.

*10. kép Hegedűs Éva elsőáldozása 1943. június.
Somogyiné Hegedűs Éva gyűjteményéből.*

4.5 Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva

Éva nénivel többször is beszéltem a riport előtt, és sokat meséltek róla a többiek is. A volt növendékek közösségének építésében nagyon nagy szerepet játszott. *Volt egyszer egy iskola... A Sacré Coeur Sophianum Leánygimnázium és épületének rövid története* címmel a Civilek a Palotanegyedért Egyesület kérésére nagyon értékes történeti munkát is írt, melyet elsődleges forrásnak tekintek. Nagyon sokrétűen segített nekem is, többször is az évek alatt. Éva néni bemutatását is szüleiről szóló szavaival kezdem.

4.5.1 Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [549: 969] *„Kezdem a nagyszüleimmel, így időrendi sorrendben... Apai ágon a nagyapám, egy nagyon elismert nyomdász volt, aki a Szent István Társulat Könyvkiadó, mint első magyar könyvkiadó, saját nyomdájának létrehozásában vett tevékenyen részt a Zichy családdal együtt. Egy osztrák származású fiatal lányt vett feleségül, tehát az apai nagyszüleim is német származásúak voltak. Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [1141: 1567]* *A nagyapám a nyomda alapításban vett részt és vezette is a nyomdát, majd apám vette át a Stephaneum Nyomda vezetését. Teljesen véletlen, összekerültem egy nyomdász-történésszel, és most jelenik meg egy cikk⁵¹ a Magyar Grafika című időszakos szakmai lapban nagyapámról, mint egy nagyon elismert nyomdászról. Tehát egy polgárosodó család volt a 19. században. Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [4496: 4867]* *...[A szülőknek] gyönyörű házasságuk volt, minden nagy történelmi tragédia közepette is... Két olyan derék ember volt... és ettől, szép az életem, hogy szerető családi légkörben nevelődtem. Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [969: 1030]* *Az anyai nagyszüleim német és svéd származásúak voltak. Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [1569: 1699]* *Anyai ágon nagypolgárok, nagyon jómódú porosz-német származásúak, de hát idekerültek valahogy... Azt hosszú lenne elmondani...”*

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [23405:24600] *„[a szülők] keresztény polgáremberek voltak, megadták a tiszteletet a m^ure-eknek is, a tanároknak is... Édesanya, mint svéd származású valaki, ágostai evangélikus volt. Az akkori törvények szerint az első gyerek, a bátyám, apám vallását követte, római katolikus lett, és amikor*

---

⁵¹ https://mgonline.hu/system/articles/1927/articles_1927_original.pdf?1498038476 Letöltve 2019.01.20 23:35

én megszülettem, három évre rá, akkor engem, a polgári bejegyzés szerint, evangélikusnak anyakönyveztek. De az anyám fel volt háborodva, hogy mit gondolnak, két gyereket, kétféle vallásba. Ezért drága anyám, de köszönhető ez szerintem páter Böle Kornélnak, aki akkoriban a domonkosok perjele volt, Ő járt hozzánk, – én nem tudtam, de úgy utólag gondolom – anyámat fölkészíteni, vagy rábeszélni, szóval anyám át lett íratva, nem keresztelve, mert keresztelés egyszer van. Anyám, egy értelmesen hívő, okos asszony volt, áttért és katolikus lett. De ha a nagymama karácsonyoként látogatóba jött) – én nem tudom, hogy tudta-e a nagymama, hogy mit tett anyám – mert anyám akkor elvitte a nagymamát a Deák térre... Nem borzaszó dolgok ezek? Nem borzasztó?”

4.5.2 A résztvevő, mint gyermek

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva néni interjújának legépelte szövege 30 oldalt tesz ki. Ebből kell kiragadni néhány, kutatásom szempontjából fontos részletet. Ha elhangzott az interjúban olyan epizód, amelyben a résztvevő, mint gyermek a családja körében jelent meg, azt itt idézem. Ha több is előfordult, akkor az első megjelenést olvashatjuk itt. Mivel konkrét kérdés erre nem irányult, ez a felidézett pillanat olyan, akár egy csendélet egy családról, vagy inkább, mint egy lopva elkészített fényképfelvétel, egy „villanás”, ami valamiért felidéződött a résztvevőben, nekünk pedig segít abban, hogy kicsit megérezzük a család hangulatát, részvevői lehessünk egy-egy jelenetnek. Egy rövid pillanatra a kis Éva így tűnik fel a narratívumban:

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [54043: 54874] „... ahogyan végighallgattuk apámat, aki végigjárta Isonzót, Piave-t, az első világháborús nagy csatákat... Néha az asztal alatt a bátyámmal bokán rúgtuk egymást, hogy már megint az emlékeit meséli az öregúr. De végighallgattuk, és ma már örülök, hogy végighallgattuk, mert a megpróbáltatások átélése nélkül semmit nem ér az élet. Állítom, hogy több lettem ezektől.”

A „megpróbáltatások” jobba teszik az embert. „Teher alatt nő a pálma”. Közelebb visznek a célokhoz, még akkor is, ha akkor, ott, nem is látszik. Ez egy fontos vezérelv ebben a családban.

4.5.3 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [13648:14251] *„Határozottan emlékszem egy olyan congéra, amikor kettesben voltunk mère Olofssonnal, Placid atya nővérkéjével. Mi voltunk ketten a farkasok. M. Olofsson fiatal apáca volt, alacsonyabb volt, mint én. Én nagyon magas voltam, csak most roskadtam így össze. M. Olofsson így összetekerte a fátylát, bedugta sircébe és vágtaztunk... Üldöztük a bárányokat, meg kellett akadályozni, hogy visszatérjenek az akoljukba, az osztályukba, mert ha valakit elfogtunk, akkor az a miénk volt...”*

Az utolsó mondatot szimbolikusnak érzem. Elfogni, hogy a miénk legyen. Az összeterelés, összegyűjtés többször felbukkan az élettörténetben. A másik fontos részlet, ahogy Olofsson nővér részt vesz a játékban, ahogy együtt vágtazik a kisgyermekkel, együtt gyűjtik be a bárányokat...

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [20824:23030] *„Amíg elemista voltam, addig például az édesanyám elég gyakran járt be. Mindig volt fogadóóra és édesanyám aki, nem itt született, ide jött férjhez Magyarországra, kevés közvetlen kapcsolata volt, csak az apámon keresztül ismerkedett meg baráti körrel... De ott egy olyan kedves baráti kört... az osztálytársaim olyan anyukájával, akik erre alkalmasak voltak... Szóval a nagyszalonban volt hetente, meghatározott napon fogadóóra, és aki akart a tanítóval elemiben, vagy tanárral, amikor már gimnáziumba jártunk,... akkor már azért ritkábban, de addig, amíg elemista voltam édesanyám nagyon gyakran járt, és ott ismerte meg közelebről a mère Pongráczot. Akkoriban nem így hívták, de a szülők, aki vállalkozott rá, azokat nagyon szívesen vették, hogy az úgynevezett szociális munkába besegítsenek. Anyám, aki egy nyugati neveltetésű, nagyon kulturált, intelligens asszony volt, nagyon szívesen vállalkozott erre, és elment olyan helyekre, akiket azután a Sophi meghívott Erzsébet-napra, vagy támogattuk. Összeadtunk pénzt vagy élelmiszert, és anyu megnézte, hogy azok tényleg rászorulók, vagy nem. Hát rémdrámákat mesélt akkor anyám. Emlékszem, hogy Trianon után vagyunk 12-15 még nem 20 évvel, és az a rengeteg menekült, hát ma mondhatják, amit mondanak, én nem tudom, de hogy egy millió felül az biztos, menekültek ide Pestre. Valahol vagonokban éltek hónapokig, évekig, vagy ha nem vagonban, akkor szörnyű körülmények között. Édesanya többször járt ilyen helyeken,*

és amikor hazajött, akkor ment a fürdőszobába, ledobott magáról mindent, mert olyan helyeken járt... Szóval nehéz világ volt az nagyon!...”

Az idézetet elsősorban az Édesanya jellemzése miatt emeltem ki, de fontos azért is, ahogyan az iskola a szülőt is bevonta a jótékonykodás alanyainak felkutatásába „ellenőrzésébe”. Az is érdekes, ahogy a heti tanári fogadóóra a szülők közötti baráti kapcsolatoknak is helyt adott.⁵² Valóban érezhető, hogy a Sacré Coeur iskolák közössége nem csupán a nővérek, tanárok, tanulók közösségét jelentette, de a szülőkre is kiterjedt.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [75124:87538] „...[M. Haraszi] emlékszem ő adta életem első kettését. Első gimnazisták voltunk, ez volt '38 szeptemberében, akkor álltunk át a zsinórirásra a régi kalligrafált írás helyett, és azt is ő tanította, és hát szerinte csúnyán írtam, és kaptam egy kettést félévkor... bögttem, életem első kettese volt, de azt mondtam magamban, két hónapig, minden nap egy füzet oldalt teleírtam és évvégén megkaptam az egyest... Szóval a Jóisten ezt így tartotta helyesnek, jónak.”

A kis Éva az első négy iskolai évében, az elemiben, csak a legjobb jegyet, azaz egyest kapott mindig, minden tantárgyból. A ma négyes osztályzatnak megfelelő kettést már elsős gimnazistaként szerezte. A fogalmazásból látszik, hogy nem értett egyet az értékeléssel, hiszen csak a tanárnő „szerint” írt csúnyán. Lehet, persze, hogy az addig megtanult kalligrafált írás tetszett neki jobban, és az „új” zsinór írás nem. Ennek ellenére, szigorúan, magától odaült nap mint nap, és egy-egy oldalt teleírt két hónapon keresztül. Erőfeszítést tett, de aztán meglett az eredménye. Azaz végül is hasznos volt, jó volt az a kettés, amit kezdetben megrázkódtatásként élt meg. A hétköznapi küzdelmei után egy ünnepi pillanat a múltból, aztán a jelenből.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [4952: 8952] „Nagyon mély emlékek, december 8-án... szóval még a háború előtt egész más volt... én '34-től '38-ig voltam elemista, és '38-'39-es év volt az Eucharisztikus kongresszus éve, akkor voltam első gimnazista. Igen! Nagyon emlékszem a december 8-ák a békeidőben felejthetetlenek voltak... Az első emeleten volt egy nagy Mária szobor, a gimnáziumi osztályok a harmadik

---

⁵² Ádám Éva néni a szülők közötti barátságról a következőket mondta: „A m^ère-ek meghívták a szülőket havonta egyszer, ahol pl. X íróról és annak a könyveiről volt szó, az irodalomtanár tartotta az előadást. Közben megkínálták őket teával, aprósüteménnyel. Őt mama is összebarátkozott az osztályból ezeken az alkalmakon.”

emeleten voltak, és az első emeleten, egy másik szárnyon, ami a Múzeum utca felé vezet, ott volt az eleminek a négy osztálya. December 8-án, a harmadik emeletről le az első emeletig, a Mária szoborig, tele volt rakva kis gyertyatartókkal, minden lépcsőfok. A lépcsőfokokon "L" alakú fa volt, amire rá volt ragasztva a csillag alakúra kivágott pauszpapír (gondolom), mögötte volt a gyertya,... tehát úgy nézett ki... ha az ember visszanézett, mintha a csillagok égtek volna a két emeleten keresztül, egészen a Mária szoborig. És akkor mindenki kapott egy szál lilomot, hát persze művirág volt, és ahogy, mentünk... valószínűleg hármásával, mert ez is egy olyan érdekes dolog volt, nem párosával, mindig hármásával mentünk a Mária szoborhoz. Ott elmondtunk egy kis imát, ha én azt most tudnám... „Szívem tiszta lilomát néked adom át, légy Te kegyes őrzője!”, valahogy így volt ez a kis ima, és akkor leraktuk a fehér lilomokat. Szóval ünnepelni, méltóképpen ünnepelni, azt is nagyon megtanították...”

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [36043:37185] *„A lelki gyakorlatok, azok nagyon szépek voltak! Ahhoz, hogy azt biztosítani lehessen, hogy bizonyos mértékű izoláltság legyen, kettéosztották a gimnáziumot – azt hiszem elemiben nem volt, csak gimnáziumban, mert olyan régen volt –, kettéosztották, hogy akkor azoknak szünet volt, ugye olyan két-háromnaposak voltak ezek a lelkigyakorlatok és akkor a pultokat, pultunkat a fallal szemben úgy körberaktuk a tanteremben, hogy ne egymást nézzük. Arra a pultra bevittünk egy kis terítőt, és egy kis oltárt csinált mindenki – jó, ezt hazulról is kaptam –, de az iskola is ezt alátámasztotta, hogy az ember ne hagyja el magát. Szóval az, amire azt mondjuk, hogy tartás, azt ezektől a m̀ere-ektől megkaptuk. Ez is óriási ajándék volt!”*

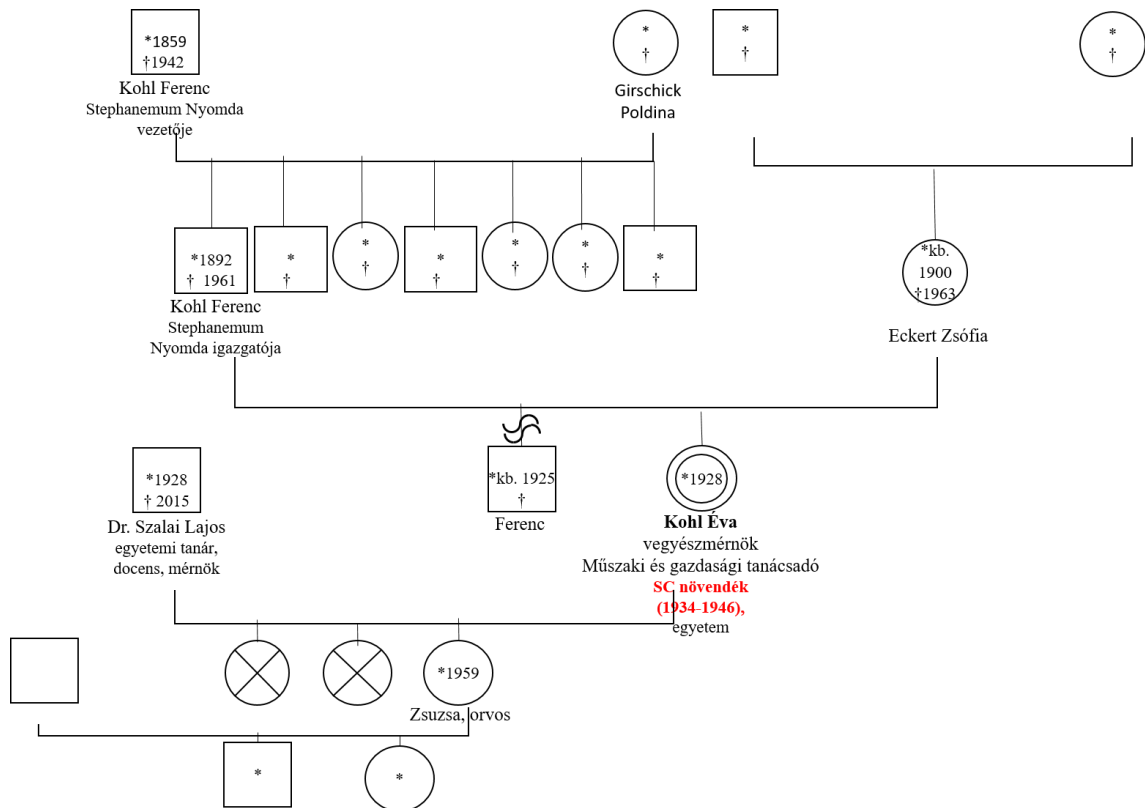
„Az ember vénségére egyedül is megterít” számomra a legfontosabb üzenet egy kilencven éves embertől, aki leküzdve az idősor nehézségeit, az egyedüllét ellenére is, mégis, igényesen megterít, nap mint nap. A terítésnek is célja van, mint ahogy mindennek, ami történt velünk, vagy ami történni fog. Átszövi Éva néni történeteit az a lelki tartás, ami erőt ad a mindennapokhoz, ami a hitből táplálkozik, és értelmet ad a szenvedésnek is. Az egyre nehezebben elvégzendő feladatoknak is. Viktor Frankl (1988), a logoterápia megalkotója, ír le egy történetet az auschwitzi koncentrációs táborból, 1945 márciusából. Egy fogoly megálmodja februárban, hogy számára a háborúnak március 30-án lesz vége, álmát úgy értelmezi, hogy akkor szabadul fel a tábor. Eljött a nap, de a táborban minden változatlan. Az illetőnek hirtelen felment a láza és március 31-én

meghal. A célvesztettség az élet elvesztését is okozhatja, de Éva néni minden tetteiben célt keresett és talált, gyermekkorától kezdve. Ez a szó, tartás, nagyon kifejező. „Tartása van”, mondjuk, vagy „tartja benne a lelket”.

Az élettörténet a háború kitörésével folytatódik. Éva néni nem az Ostrompenzi lakója volt, a család másképp döntött.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [53126:54874] *„Ostrom alatt nem voltam Pesten. Menekültünk. Meg akartam szökni a szüleimtől. Apám katona volt, azt mondta,... hát arra emlékszem..., a szüleim hálósobája az én kis szobám mellett volt, egész éjjel föl-alá ment az apám, hogy itt hagyja az akkor 42 éves feleségét, a 14 éves lányát, a 17 éves fiát, akit elvisznek leventének, vagy összefogunk és itthagynak mindent, és hontalanok leszünk... Borzalom... mai fejjel... Én föl voltam háborodva, mert én meg fogok szökni tőletek! Mert itt élned-halnod kell! Dehát kimentünk... szóval ostrom alatt nem voltam itt. De nem messze voltam Drezdától és rögtön jelentkeztem a vöröskereszthez, ahol, ahogy kiértünk abba a kisvárosba, és amikor ez a szörnyűség történt Drezdában, ahonnan hozták a sebesült vonatokat... És azután, amikor jöttünk haza, hát hosszú...”*

4.5.4 A résztvevő életútja, (élet)feladata

13. ábra Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva genogram⁵³

A nyomdászat a családban apáról fiúra száll. A Stephaneum Nyomda a katolikus nyomdatermékek, köztük a katolikus iskolák tankönyveit is nyomtatta. A nyomda tervezésében, megalapításában, gazdaságossá tételében a nagyapának, Kohl Ferencnek is jelentős szerepe volt. A kreatív, találékony, gondosan tervező szellem Éva néni férjében⁵⁴ is fellelhető, nemcsak édesapjában és nagyapjában. De látni fogjuk, hogy a gazdasági tervezés tehetsége, Éva nénién is felbukkan.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [4182: 4422] „Érettségi után orvos szerettem volna lenni, de a körülményeim... Megszüntették a Stephaneum Nyomdát, édesapámnak

⁵³ A genogramhoz felhasznált gyászjelentések az OSZK gyászjelentés gyűjteményéből: Kohl Ferenc, Kohl Ferenc, Kohl Ferenc, Kohl Ferencné Sophia Eckert

⁵⁴ https://www.ch.bme.hu/document/1415/original/download/2014_Szalai_L.pdf

Letöltve

nem volt munkahelye, csak a komoly nyelvtudásának köszönhető, hogy valahogy azért tudott létezni... Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [57576:58519] Az érettségi után... nekem nagyon nehéz volt, mert dolgozni kellett, munkát kellett keresnem. El voltam keseredve, hogy nem lehetek orvos, de ezt a szüleimnek... Ez oly természetes volt, hogy nem mondtam el az anyámnak a bánatomat. Azért tudta, szóval nem titkoltam, de nem nyafogtam, most ezzel őt bánom, hogy nem tudják nyújtani, amit szeretnének, hogy én továbbtanulhassak. S akkor elmentem... ez úgy adódott... kerültem a textiliparba, és akkor megtudtam, hogy a műegyetemen indul esti képzés, vegyészet ... És akkor még arra gondoltam, hogy na mint vegyész valahogy talán át tudok lovagolni a gyógyszerészetre, és akkor mégiscsak egészségügy felé., de azt nem lehetett. Akkor az volt, hogy az iparnak erre van szüksége, akkor mese nincs!”

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [65571:68510] *„Fejlesztéssel, beruházással foglalkoztam és volt egy kis csoportom, de nem voltam párttag... És egyszer a főmérnök valahová elvitt autóval, mert a saját szobájában nem merte megkérdezni, vagy elmondani nekem azt, hogy fognak hívni a pártirodára és tagadjam le, hogy én Istenhívő vagyok, mert szeretné, ha én lennék a főtechnológus. Mondtam, hogy én ilyet nem csinállok! Hívtak is a pártirodára, egy nő volt a párttitkár, akivel addig beszélgettünk mire kiderült, hogy ő elemi iskolába egyházi iskolába járt a zsámbéki nővérekhez és könnyes szemekkel kérte, hogy azért imádkozzak érte, hogy a Jóisten ne vegye bűnéül, hogy ő párttitkár lett. Na! Így búcsúztunk egymástól. Szóval az utolsó munkahelyemen a beosztottjaim, most egy hónapja, minden évben egyszer összejönnek és elhívnek engem is még... Mindig tudták rólam, hogy Istenhívő vagyok, nem kérkedtem, de sose tagadtam, de hát nyilvánvaló a viselkedésemből, egyebekből. ...nekem kitöltötte az életemet a Sacré Coeur. ...a Könnyűipari Tervezőirodában dolgoztam... Életem szakmai szempontból legszebb időszaka volt ez a 15 év! Abban az időben nagy beruházások voltak, új gyárépítések, meg rekonstrukciók. Nagyon felelősségteljes, de nagyon élveztem azt a munkát...”*

Éva néni azt mondta magáról: *„én voltam az osztálynak is, de az iskolának is a puli kutyája”*. Azt hiszem az egyik életfeladata éppen ez volt, hogy összeterelje a hitetlenné vált külvilágban a Szent Szív gyermekeket. *„Vera néni hagyatéka..., iskolára vonatkozó hagyatékait rám hagyta. Igen! Nem tudom miért.”* Egyik résztvevőm mondta a következő nagyon találó szállóigét: *„Egy a pásztor egy a Kohl.”* Valamint nagy

reményeket fűzött a visszajött nővérekhez, és azt remélte, hogy újra lesz Sacré Coeur iskola Pesten. Mint gazdaságilag képzett szakember, megtudakolta, milyen anyagi bázisra lenne szükség az iskola beindításához. Még Mexikóba is elment egy Sacré Coeur intézethez, remélve, hogy a tetemes pénzt az iskolához onnan beszerezheti. A visszatelepült nővéreknek más elképzelése volt.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [70307:74015] *„[a lányom] reggel jön [dolgozni], és itt megy mindig el. Szoktunk integetni egymásnak, és telefonon tudunk beszélni, mert én nem igénylem azt, hogy örökké idejőjjön, mert megvagyok.”*

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [92831:94084] *„A magány az nehéz, mert hallok valamit és azonnal mondanám: "Te képzeld!", de hiába mondom, nem jön rá válasz. Úgyhogy a házasságra vigyázz! Igen, igen. Élettárs, társ. Még a biblia szerint is az Úristen látta, hogy egyedül nem jó. Igen. Az ember csak akkor ért meg igazán mást, ha ugyanazt átéli. Mert sajnáltam én az osztálytársaimat, vagy az x-et, vagy y-t, hogy jaj, szegénynek meghalt a férje, vagy meghalt a felesége, szegény, de hogy ez mit jelent, azt azóta tudom, amióta én is elvesztettem az életem társát. És ezért nem félek a haláltól, mert "...titkon érző keblem óhajtvá sejti..." Berzsenyi, Fohászkodás. Óhajtvá sejtem, hogy talán együtt leszünk...”*

4.6 Éva nővér: „*A vallás volt számomra a legfontosabb ajándék, amit kaptam.*”

Dr. Rébay Magdolna megemlítette, hogy ismer egy Sacré Coeur nővért Bécsben, aki Pesten volt növendék, és készít vele riportot, ha ezzel segít. Éva nővér azért különleges, mert kettős kötődése van, nemcsak növendék volt, de be is lépett a rendbe 1950-ben, és Ausztriában tanított is. Nagyon megörültem ennek a lehetőségnek, mivel így egy másik nézőpontból is bepillantathatók a Sacré Coeur iskolák életébe. Éva nővér a felvétel idején nagyon beteg volt sajnos.

Személyes benyomásaimat róla, egyrészt a riport hangfelvétele alapján szereztem, másrészt egy levelet is kaptam Tőle, még a riport gondolatának felvetődése előtt. Csókási Anna nővérhez fordultam a Sacré Coeurben tartott mozgásművészeti oktatás kapcsán, aki továbbírányított Sr. Christl Öhlinger tartományi levéltárhoz. Erre vonatkozó kérdésemet egy idős nővérhez továbbították, aki nem volt más, mint Éva nővér. Gyöngy betűivel megajándékozott egy tanulmánynak is beillő, remek visszaemlékezéssel, melyet engedélyével a mellékletben közlök. Következzen egy történet, mely talán a legkorábbi, ahol a kis Éva, mint gyermek megjelenik.

4.6.1 A résztvevő, mint gyermek

Éva nővér S bl „*nagyon sokat jártam moziba Kassán pici koromtól már. Volt egy nagyon híres amerikai táncos kislány, egyik filmet a másik után készítették vele, Shirley Temple-nek hívták, ha jól emlékszem. Egész kultusza volt, egyesülete Kassán. Ott lehetett kapni fényképeket róla, különböző szerepeiről. Minden filmjét megnéztük, egymás után jöttek a filmek tőle. Ő dzsiggelni tudott. A dzsiggelés szteppelés, és én otthon, mint gyerek, feltétlenül meg akartam tanulni dzsiggelni, és az ment is volna, csak nem csinálta azt a lármát, ami a dzsiggeléshez tartozott, az ütemet... Olyan szerencsétlen voltam, hogy nekem nem sikerül a dzsiggelés, hogy nem hallom, úgy ahogy Shirley táncol. Évekkel később jöttem rá, hogy ahhoz egy cipő kell.*”

Hogy a gyermek Évának mit jelentett a tánc, és mit jelentett számára később, tanulmányából kirajzolódik előttünk. Még egy korai emléket idézek, mert úgy érzem nemcsak a tánc iránti érdeklődés jött a korai évekből, hanem egy másik művészet iránti fogékonyság is.

Éva nővér S bl „kis könyvecskék, Ida Bohatta-Morpurgo, egy német nő rajzolta őket. A rajzokhoz kis versek, gyerekeknek. Én ezeket a könyveket még Kassán elkezdtem gyűjteni. Minden ünnepre, karácsonyra, névnapra, születésnapra, mindenki tudta, az egész család. Hozták nekem a könyveket. Egy egész könyvespolcon csak ezek a könyvek voltak.”

A rövid emlékepeződ kapcsán a gyermeki gyűjtőszennvedélyen felül megtudható az is, hogy az igényesen és gazdagon illusztrált verseskötet valóban felkeltette a kis Éva figyelmét. Akárki vette is az első kötetet, sikerült a művészetek felé terelni a gyermeket. Proust írja az *Eltűnt Időkben*, hogy szülei remekművek helyett, jobb híján ezen képek reprodukciót tettek a szobája falára. Ezek a művészien elkészített mesekönyvek talán még célzottabban valósíthatták meg a gyermek művészetre történő nevelését. A másik következtetés meglehetősen prózai, egy könyvespolcnyi gyermekkönyv egyazon írótól meglehetősen jómódot feltételez.

A harmadik gyermekkori emlékeknek, ha címet kéne adnom, azt írnám, „valami kipattan”.

Éva nővér S bl „Egész hirtelen elkezdett borzasztóan fájni a lábfejem. Piros lett, dagadt, ordítottam a fájdalomtól, pedig általában nagyon jól birtam a fájdalmakat, nem voltam olyan gyerek, hogy most ez fáj, az fáj, de ordítottam, borzasztó fájdalmas volt. Mai napig nem tudjuk, hogy mitől, nem látszott semmi rajta, csak hogy dagad, pirosodik, jobban dagad... Reggelre bevittek a kórházba, megoperáltak, és akkor volt egy történelmi esemény. Két napra rá volt az első alkalom, hogy cserélni akarták a kötést. Abban a pillanatban potyogtak a bombák Kassa posta épületére. Még az édesanyám, aki velem volt a kórházban, lement nekem valami innivalót venni, volt lent egy büfé kint a kertben, és azt mondja, hogy ő még látta a repülőgépet, és nem volt rajta semmi jel, semmi felirat. Ott szállt el a kórház fölött. Aztán pár percre rá potyogtak a bombák. Akkor Magyarország még nem volt háborúban, és akkor emlékszem, az orvos, amikor be akarta kötözni, abban a percben hallottuk a robbanásokat, úgy megijedt, annyira nem volt előkészülve, nyár volt, nyitott ablak, hogy rohant az ablakhoz és becsukta, ami épp a fordítottja, mint ami egy bombázáskor kell, mert a légnyomás kinyomja az ablakokat. S ő meg odarohant és becsukta az ablakot. Utána már hozták a sebesülteket és olyan erősen csinálta izgalmában a kötést, és nem is tudom hány napig, nem volt idejük, hogy átkössék a lábamat, mert annyira nem volt a kórház előkészülve ilyen sok sebesültre. Kint a

folyosókon feküdtek mindenfelé, borzasztó volt. És akkor másnap megkezdődött. Magyarország belépett a háborúba.”

Lehet, inkább azt a címet kellene adni, hogy valami véget ér. A következő történet nagy hatással volt rám. Terjedelmében az egyik leghosszabb, részleteiben többször visszatér Éva nővér narratívumában.

Éva nővér S bl *„Mindenütt keresték az apámat rögtön másnap. Ők aztán igazán az utolsó vonattal, az édesanyámmal és a nagyapámmal, eljutottak először Pozsonyba, ott volt az édesanyám nővére férjénél, otthagyták a nagyapát, s ők Somorjára mentek, mert nem tudták, hogy mi közben Somorjáról Németországba menekültünk. S ők Somorján maradtak addig, a nővéremnek volt ott egy kis villája szép kerttel, amíg Csehszlovákia megint megszerveződött, és akkor Budapestre mentek. És mikor mi a nővéremmel, augusztusban Hegyeshalomra kerültünk, ott a határon összetalálkoztunk ezzel a nem tudom, hogy hogy hívják, valami báró családdal. Ők Somorján, a szüleimmel együtt, szintén a nővérem házába kerültek, mert mi a szomszédnőnek adtuk a kulcsot, hogyha a nővérem férje visszajönne, vagy egyáltalán, hogy valaki nézzen a házra. Így tudtak aztán a szüleim is bemenni, és ott lakni, és miután a szüleim elmentek, úgy látszik ez a család is ott volt, és ők még találkoztak a szüleimmel. Tudták még a címüket is, hogy ők a József körúton vannak, és megadták nekünk ezt a címet. Mikor megérkeztünk a határra, akkor a nővérem azt mondta, hogy ő nem akar elmenni most Budapestre, mert ha a férje visszajön a fogságból, akkor Somorja környékén fogja keresni, és azért ő Dunakilitiben maradt. Így is volt, akkor még lehetett csónakkal a Dunán feketén áthajózni Pozsonyba. Pozsonyban volt a férjének az édesanyja, és igazán úgy volt, hogy a férje Somorján nem találta a családot, ment az anyjához, és az anyján keresztül aztán megtudta, hogy a Flóri Dunakilitiben van, aztán utána tudott menni...*

S én akkor egyedül mentem föl Budapestre. Az is egy hosszú dolog volt, amíg én rájuk találtam. Mert elkísérni elkísért ott a határról egy tanító, akinek dolga volt Budapesten, azt mondta elkísér, hogy ne egyedül utazzak, és akkor még csillagos éjszaka indultunk, és estére értünk oda, de akkor este nyolc után már nem volt szabad a civileknek az utcán maradni. És mi valamikor még napsütésben érkeztünk, de már estefelé, már rövid volt az idő, megyünk erre a címre, amit megkaptunk ismerősöktől, és igazán volt ott egy ugyanolyan nevű család, de semmi rokonság nem volt, nem is tudtak rólunk semmit. Totál idegen család, nem is úgy írták a nevüket, ahogy mi. Nem stimmelt. Nem tudtam, hogy hova menjek. Eszembe jutott egy budapesti asszony, akivel együtt menekültünk egy

kis bajor faluban. És ő kiment, az is egy csoda volt, egy betűt nem tudott németül. Volt a férjétől, aki orvos volt és megadta magát az oroszoknak, és azért kaptak egy orosz betűkkel írt igazolványt. Ezzel az orosz betűkkel írt igazolvánnyal a kezében a Nusi néni, aki velünk volt a kisbabájával menekülteként, hozzánk csatlakozott, a nővéremhez és hozzám, mikor mi Bajorországban, egy kis faluban voltunk. Kijött Bécsen keresztül az összes zónán át, amerikai francia zónán, ezzel a papírral, ami férfinévre volt kiállítva, de minden orosz betűkkel, senki sem tudott vele mit kezdeni, engedték át a zónákon. És megérkezik a faluba, és én kint ültem az iskola előtt, a Nusi néninek a kisbabájával a karomban, látom, jön föl, a hegy tetején volt a falu, és két ház között volt az út lefelé a kisvároshoz, és a kisvárosban akkor már amerikaiak voltak. És akkor jön fel a Nusi néni, megáll előttem, ránéz a gyerekekre, és azt mondja, "Bandikám". "Honnan tetszik ismerni?" "Ez az unokaöcsém". Mikor mondta, hogy kicsoda, akkor mondtam, hogy "igen", ez stimmel ez a Nusi néni testvérének a kislánya. Ő aztán velünk jött vissza Magyarországra, de mikor megérkeztünk a határra, akkor ő rögtön továbbutazott, ment vissza a férjéhez Budapestre. Mert ő azért jött, a férjétől küldve, hogy jöjjenek vissza, mert már Budapesten járnak a villamosok, és minden rendben van, már lehet élni. Mire mi odaértünk, mert az eltartott még további jó tíz napot, akkorra viszont már éhínség volt, a villamosok ugyan jártak, de nem voltak hidak. A tény az, hogy a Flóri nem akart jönni, én fölmentem ezzel a tanítóval, a cím nem stimmel. Hova megyek ma este? Egy órán belül valahova el kell tűnnöm. És akkor eszembe jutott, hogy ez az asszony nekem megadta címét. Ez egy nagyon egyszerű asszony volt. Kisült, hogy valami házmester lehetett, mert alagsorban laktak. Elmentem Budára gyalog, és ott megtaláltam őket. Kértem, hogy vegyenek fel egy éjszakára, mert nem stimmel a cím, amit kaptam. Nem tudom, hogy hova menjek, hol keressem. Másnap, a földön aludtam náluk, aztán elindultam. Volt akkor egy pontonhíd, egyetlen egy híd volt akkor még csak, ami használható volt. És akkor átmentem autóbusszal a rendőrségre. És ott hosszú sorok voltak, akik mind keresték a hozzátartozóikat. Mire odaértem, és tudtam beszélni, akkor feljegyezték, hogy ki vagyok, kít keresek, és mondták, hogy jöjtek két nap múlva, addigra kikeresik, hogy hová vannak bejelentve. Nem kaptam meg rögtön, akkor még nem voltak olyan berendezések, nekik is keresgélni kellett, a sok menekült között. Szóval két nap. Megint ott voltam az utcán nem tudtam hova menni. Meglehetősen fáradtan mentem az orrom után és egyszer csak ott állok a Duna parton megint, és velem szemben látom az Anna templomot. Az Anna templom mellett van a Gyorskocsi utca és ott volt a kisebbik bátyámnak a lakása. És mikor a kisebbik bátyám a Mátrából engem '44 nyarán Somorjára vitt a feleségével és a

kisbabájával együtt, Kassára már nem tudtam visszamenni a bombázások miatt, mert akkor már bombázták Kassát, Kassa akkor nagyon fontos vasúti gócpont volt, és azokat a vonatokat bombázták meg lőttek rájuk, és a szüleim akkor írták, hogy ne menjek haza, túl veszélyes, hanem menjek a nővéremhez Somorjára. Ez volt '44 nyarán, a nővéremmel menekültünk aztán tovább, mikor már a front bejött, Csaba meg Budapesten maradt, mert neki ott volt dolga, minisztériumban dolgozott. Aztán egyszer csak megjelent katona ruhában, akkor ő már kétszer került vissza a frontról, egyszer tifusszal, utána még egyszer behívták, akkor az egész teste tele volt kelésekkel, borzasztóan nézett ki, jaj, borzasztó... Azt kikezelték, és akkor harmadszorra nem hívták be, hanem a Mátrába ment háromszögelni. Nyáron hozzá küldtek a szüleim jó levegőre egy pár hétre, amiből aztán [nem lett semmi], az orosz betörés, meg a bombázások miatt, azt mondták, hogy ne menjek, hanem menjek Somorjára a nővéremhez. A bátyám elkísért oda, ő meg vissza ment dolgozni Budapestre. Ez már valamikor októberben volt. Karácsony után, január 6-án még Somorján voltunk, arra emlékszem, és utána menekültünk aztán Németországba.

Én pedig akkor ott ténferegtem, meglátom a Gyorskocsi utcát, vettem egy motorcsónakot és motorcsónakkal átmentem. Akkor lehetett motorcsónakkal átmenni, mert hidak nem voltak ott a közelben. És akkor fölmentem a lakásba, be volt zárva, lementem a házmesternőhöz, és azt mondja, "Igen, itt vannak bejelentve nálam", úgyhogy a bejelentés akkor már nem kellett, nem mentem vissza két nap múlva. Itt vannak bejelentve a Gyorskocsi utcába, a Csaba lakásába, de hogy ne legyen az édesanyja hét közben egyedül, mert az apja falun van igazoltatni, azért valahol van, de ő nem tudja, hogy hol, valami rokonnál. Elkezdtem törni a fejemet, hogy hol van nekem rokonom. Eszembe jutott a nagybátyám. De a nagybátyámról nem tudtam, hogy hol lakik. De tudtam, hogy a MÁVAG-ban dolgozik. Nem tudtam, hogy milyen minőségben, semmit. Csak annyit, hogy a háború utolsó éveiben a MÁVAG-ban dolgozott. Erre aztán fogtam magamat kigyalogoltam, közben meg egy suszterhez kellett elmennem, mert a cipőm sarka levált, bicegtem ugye egy sarok nélküli szandálban, és akkor az megcsinálta. Akartam fizetni, volt egy száz pengősöm, nővérem száz pengőt adott, de akkor ez nem volt semmi pénz, fizetni akartam, és ő kérdezte tőlem, mert látta, hogy idegen vagyok, és én mondtam, hogy menekültként keresem a szüleimet, és amikor fizetni akartam, azt mondta: "Hagyja, hagyja, ez nem volt olyan nagy munka." Eszembe jutott a nagybátyám. Hol találom meg? Megyek a MÁVAG-ba. Gyalogoltam, este 5-re értem oda. Holt fáradtan persze, egész nap nem ettem semmit. Ott, annál az asszonynál, akinél aludtam, csak egy görögdinnye darabot kaptam este, más nem volt. Kigyalogoltam, és mentem a portáshoz,

és mondtam, hogy szeretném a nagybátyámat megtalálni. Mit képzelek, hogy ő mindenkit ismer, itt több ezren dolgoznak, hogy gondolom én azt, hogy ő mindenkit ismer. De, mondom, kell lenni egy vezetőségnek, ahol kell lennie egy lajstromnak, hogy ki dolgozik itt. Most, mondja, már 5 óra van, a vezetőség már hazament. Szóval nem akart velem foglalkozni, és igaz is volt, mert már láttam, hogy mennek mások is. De olyan fáradt voltam és annyira nem volt erőm, leültem a kapuval szemben egy beton kerítésre, és ott ültem és mondtam, hogy most nem tudom, mit csinállok. Rögtön este lesz, nem lehet az utcán maradni, most hova menjek. Már vissza se érek ahhoz az asszonyhoz. Amikor ott ülök, egyszer csak látom, hogy jön ki a nagybátyám, biciklivel a kezében. Átrohantam hozzá, megölelgettük egymást, és akkor rám kérdez: "Honnan tudad, hogy én ezen a kapun jövök ki? Mondom, miért van más kapu is? Azt mondja, de mennyi... Ő még soha életében ezen a kapun eddig nem ment ki, ez volt az első alkalom. Már idő lett volna, tudta, hogy már nemsokára haza megy, azt mondja, fogom a biciklimet, mert meg kell beszélnem még egy tervet egy kollégámmal, aki itt dolgozik, a gyárnak ebben a részében, és átjött, és beszélt a kollégájával, és akkor gondolta, hogy ezen a kapun megy ki. Ez volt az életem egyik csodája, hogy itt összetalálkoztam vele. Mindig más kijáraton, egész más helyen dolgozott. Aztán később már tudtam, hogy volt egy iroda szobája, amikor a szüleimet kerestem, már tudtam, hogy hova kell menni hozzá. Ő rögtön mondta, hogy igen, az édesanyád nálunk van, úgy kerültem a József körútra. Kisült, hogy a cím, a József körút, az stimmelt, de a másik oldalon. Rossz számot adtak meg, 41 helyett 42-t."

Elveszni 16 évesen is félelmetes egy olyan városban, ahol kijárási tilalom van esténként. Az elveszés érzése, az egyik legmegrázóbb érzés, amit gyermekkorban átélhetünk. Annál nagyobb a megtalálás öröme. Számomra már az is félelmetes, amikor a határnál, nővérétől elválva, egyedül utazik Pestre. Azt hiszem, rendkívül talpraesetten cselekszik. A történetben a saját leleményén kívül megjelenik a csoda motívuma is. Kicsit úgy értelmezem ezt a történetet, mint valami vízvázasztót, valami beavatást. Ha ez sikerült, innentől bármit, bárkit megtalálok.

Új élet az új városban. Iskolába kell járni. De hova?

4.6.2 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurból

Éva nővér S bl *„Nekem soha életemben apácákkal nem volt semmi dolgom. Mindig csak messziről láttam, és előítéletem volt. Pedig nem voltam hitetlen. Vasárnap jártam templomba. Igaz, hogy egyedül a családból, mert a családomnak minden tagja*

más felekezeti volt. Nem minden tagja, de majdnem. Édesapám görög katolikus volt, édesanyám római katolikus. A féltestvéreim közül a két bátyám görög katolikus volt, a nővérem evangélikus volt az ő anyja szerint. Nálunk a hitről nem beszéltünk otthon. Én jártam templomba, mert elő volt írva az iskolából. Jártam a görög katolikus misékre, végig énekeltük az ószláv énekeket, amiből egy betűt sem értettünk, olyan szövegeket kóruson. ... Egész addig, amíg aztán magyar lett Kassa. Amikor már magyar lett Kassa, akkor is a misék továbbra is ószlávul folytak, vagy Isten tudja szlávul, vagy nem tudom már milyen nyelven. Nem maradt semmi belőle.”

Mivel a nagybátyja családjában, akinél akkor laktak, sok korábbi Sacré Coeur növendék volt, ezért a néhány méterre levő Sophianumba iratkozik be, Édesanyja kíséretében.

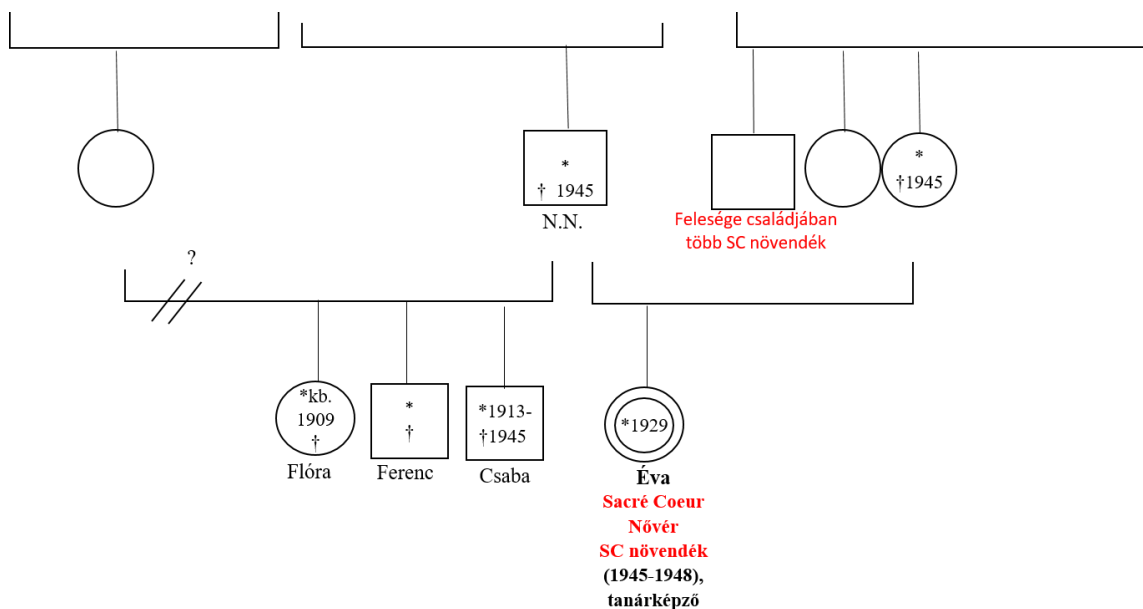
Éva nővér S bl *„Ez augusztusban volt. Akkor az édesanyám vitt aztán a Sophianumba, és beiratkoztunk, először bejárónak. Amikor a szüleim meghaltak akkor félbentlakó lettem, ez október közepén volt... október tizedikén halhattak meg... akartak maradni két vagy három napot ott [a kisebbik bátyám lakásában], adtak nekem pénzt is, hogy vegyek magamnak valahol ennivalót, és adtak jegyeket, élelmiszerjegyeket, de csak két vagy három napra, és nem jöttek vissza. Szombat délután, mikor már nem volt tanítás, gondoltam, nekivágok. Elmentem villamossal a Dunáig, megint motorcsónakkal át, és akkor a lakás le volt zárva, nem találtam őket, és akkor lementem a házmesterhez elkérni a kulcsot... Ő mondta, hogy a kulcsot nem adták le... A temetés után lettem félbentlakó, és májusban beadtak egész bentlakónak.”*

’44 karácsonyából még egy fontos találkozás:

Éva nővér S bl *„Az egyik bátyámról nem tudtuk, hogy meghalt. Márciusban elesett a Balaton környékén. Akkor már harmadszor hívták be katonának. A Balatonról még karácsonykor engedték Somorjára meglátogatni a feleségét. És aznap, mikor mi elindultunk menekülve, a felesége visszament Eperjesre a szüleikhez a kisgyerekekkel, és ő azt nem tudta, és kapott szabadságot egy napra, és jött látogatni a feleségét, de akkor már a ház le volt zárva, És a szomszéd nő mondta neki, hogyha a szomszéd faluba megy, talán még eléri a vonatot. És úgy is volt, a szomszéd határ menti faluban, még ott volt az ebédkiosztás, az első ebédkiosztás, és egyszer csak ott áll a Csaba katonai ruhában biciklivel, és mondja, hogy Somorjáról jön, de mondták, hogy ebbe az irányba megy a vonat Németország felé, a menekültvonat, és én láttam, és ő még integetett, amikor a*

vonat megindult. Ez az utolsó kép, amit róla tudok. És aztán egy év múlva hozta egy kollégája, egy katona barátja a törülközőjét a másik bátyámhoz.”

A történetek visszatérően az elveszettség-keresés-megtalálás fogalmai köré kapcsolhatók. Megtalálja szüleit, aztán alig másfél hónapig lehetett velük. Csaba megtalálja őket, de két héttel a háború vége előtt elesik. Kevés gyermekkori emlékének felidézésekor a szülők vagy nincsenek jelen, vagy hallgatnak. Mintha abban a bizonyos lakásban, amihez nem találta meg a kulcsot, (mivel a szülők belülről zárták be) bezáródott volna az összes emlék, ölelések, mosolyok... vagy talán ez önvédelem, így nem fáj annyira a hiányuk... Éva nővér nem osztott meg név és egyéb adatokat a családjáról, a genogramot az elmondott történetek alapján készítettem.

14. ábra Éva Nővér genogram

1945-ben elveszítette a három legközelebbi családtagját. Sokkal idősebb féltestvérei, nővére és bátyja önálló családdal rendelkeznek. Nagybátyja családjánál él, akik nyaranta kiköltöznek vidékre, és ősszel jönnek vissza Pestre.

Éva nővér S bl „Akkor a család visszajött a budapesti lakásba, és akkor már nem volt helyem. Én voltam az első az egész családban, nagybátyám családjában, aki kapott fizetést, az árvaságit. Nagy esemény volt akkor, hogy valaki egyáltalán pénzhez jutott. Borzasztó volt, aztán jött az infláció. Úgyhogy sose tudtam, hogy mennyi pénzt kapok. S csak azt tartottam meg, ami kell füzetekre, írásra... Volt egy perc, amikor elmentem schwester Jármaihoz, aki akkor még nem volt főnöknő, hanem maître général, mondtam neki, ez május elején volt, én azt hiszem, hogy ott teher vagyok a lakásban, mert nincs

már hely, és én azt hiszem, hogy most nem tanulok tovább, hanem keresek munkát, hogy önállóan tudjak élni, és hogy ne legyek senkinek terhére. Erre mutter Jármái azt mondja, maga nem az első, aki nem tud fizetni.”

De közben, egy gyönyörű coincidencia, azonos időben a nem ismert tragédiával, egy másik sorsfordító epizód is történik. **Éva nővér S bl** *„a lelkigyakorlatok. Az felejthetetlen volt. Az volt az én megtérésem egyáltalán. Akkor, amikor a szüleim meghaltak, mi éppen lelkigyakorlatban voltunk a Sophianumban, és az is egy ok, hogy nagyon messze volt a Gyorskocsi utca, akkor nem volt híd, hogy én nem mentem velük át, hanem csak szombaton, amikor már nem éltek. Volt a lelkigyakorlat a Sophianumban. Akkor jezsuiták tartották az előadásokat, egy nagyon híres, aki könyveket is írt, de már elfelejtettem a nevét, Ő tartotta az előadásokat. Volt egy előadás, ami engem annyira megragadott. A teremtésről, a mikrokozmoszról, és a makrokozmoszról beszélt nekünk. Engem annyira..., én nem tudom, hogy már mit mondott, a tartalmát már nem tudom, de tudom, az volt a pillanat, ami engem borzasztóan átváltoztatott belsőleg, hogy egyszerre Isten nekem mondott valamit. Szóval, amitől kezdve engem érdekelt Isten, és érdekelt a vallás. Szóval egész más emberré lettem, és ez azon a héten volt, amikor meghaltak a szüleim. Amikor a hétvégén aztán vége volt a lelkigyakorlatnak, akkor mentem ugye őket keresni, nem találtam. És akkor hétfőn megtaláltuk őket. Már akkor egy hete holtan.”*

Mikor éppen elveszik mindenki és minden, éppen akkor találja meg Őt az Isten, éppen akkor találja meg Ő az Istent. Még sincs egyedül! A hivatást is meg kell találnia.

4.6.3 A résztvevő életútja, (élet)feladata

Éva nővér S bl *„Emlékszem, hetedikben mentem a főnöknőhöz és mondtam neki, hogy, úgy érzem, hogy én szeretnék szerzetesnő lenni. Hetedikben már gondolkodtam rajta, és rögtön hozzátettem, „de nem a Sacré Coeurben”. Erre azt kérdezi Mutter Jármái, előtte maître général volt, úgyszólván én már ismertem Őt onnan, ... Úgy érzem, hogy engem is az Úr hív, de nem a Sacré Coeurbe. Azt mondja: Mi baja van a Sacré Coeurrel? Mi nem tetszik? Mondom: Minden tetszik, de én nem ismerek semmi más rendet. Eddig nem volt alkalmam, hogy egy szerzetesrenddel kapcsolatba kerüljek, én csak a Sacré Coeur ismerem, és honnan tudjam én azt, hogy a Jóisten engem pont oda akar. Ezt Ő elfogadta.... Azt mondta:” Imádkozzon és imádkozunk mi is. Majd megmutatja a Jóisten.” Hetedikben még volt időm.*

Mielőtt belép a rendbe, tanulni szeretett volna valamit, hogy árvaként is legyen valamije.

Éva nővér S bl „amikor Mère Jármai főnöknő lett, akkor lett a mère Korinszky a maître général és nagyon szerettem és mentem többször látogatni. Egyszer beszélgetés közben azt mondja: én azt hittem, hogy másként fogja folytatni az életet. Megijedtem és megkérdeztem: Miért, mit tetszett gondolni? Azt hittem, hogy hivatása van. Én már egy évvel korábban megmondtam Mère Jármainak, hogy hivatásom van, valószínűleg beszélt Fannival róla... Mondtam, hogy nekem van hivatásom, de nem tudom, hogy hová. Nem ismerek semmi mást csak a Sacré Coeur, nem tudom, hogy a Jóisten hova akar engem. Ő adta aztán nekem a tanácsot: „Menjen és ismerkedjen meg más rendekkel, Ő már akkor tudta, hogy mi lesz a vége a rendeknek, én még nem tudtam akkor, Most nem az a fontos, hogy maga tanuljon valamit, hanem az a fontos, hogy minél előbb lépjen be.”

Nem sokkal később, amikor már néhány szerzetesrenddel sikerült megismerkednie, visszatért M. Jármaihoz. aki azt mondta neki: **Éva nővér S bl** „Tudom, hogy hivatása van. Tudja-e már, hogy hova? Csak azt akartam, hogy tudja, hogy januárban a noviciátust külföldre átteszik.’ Mire minden leesett egyszerre rólam. Mondom – Akkor jövök...”

Még Pesten elkezdi az iparművészetit, bár eredetileg képzőművészetire menne, de ajánlás nélkül semmi esélye sincs, de csak két hónapig jár ide, mert aztán külföldre megy a nővérekkel. 10 évig alsós rajztanárnő Grazban. Szabadidőben kézimunkázik, rajzol, „barkácsol”. Véletlenül lett tanár, ugyanis rajztanár hiány volt, és a laikus igazgatónő Őt kéri fel közben a félbentlakóknak maître général lett. Délelőtt rajzot tanít, délután maître général.

Éva nővér S bl „ott kellett ülni az irodában, ha jöttek a szülők, vagy jöttek a gyerekek beszélni. Nagyon szerettek hozzám járni. Persze akkor az mindig egy jó kifogás volt, hogy akkor nem ültek bent a tanteremben. Hanem akkor jöttek és elmeséltek mindent otthonról” [nevet]

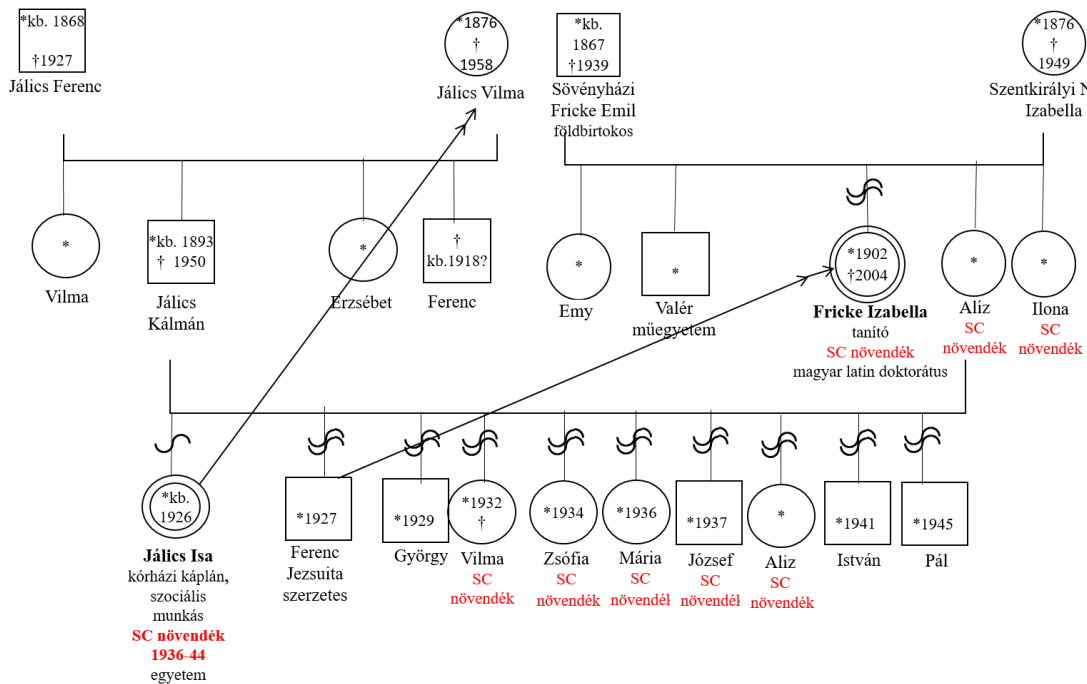
Ugyanezen törődésről növendék korából így beszél: **Éva nővér S bl** „Én régi időkben ezt nem éltem nagyon meg. Akkor is lehetett menni. Minden gyermek kapott a saját nevével egy kártyát. Egy fehér kártyát és egy rózsaszín kártyát. Ha leadtam a fehér kártyát, az azt jelenti, hogy szeretnék a főnöknővel beszélni, ha leadtam a rózsaszín kártyát, az azt jelentette, hogy szeretnék a maître généralal, az internátus vezetőnőjével beszélni... Emlékszem, hogy leadtam a főnöknőnek például a lelkigyakorlatok alatt.”

Fő története a hivatása, az elhívásról szól. Beszél négy Sacré Coeur nővéréről, akik azért kerültek börtönbe, mert azt a férfit, aki átjutatta a nővéreket a határon, elfogták, és a nála levő listán szereplő nővéreket, ezen lista alapján, bebörtönözték. Mère Valér volt a legidősebb, ő kapta a leghosszabb börtönbüntetést, mert úgy ítélték meg, ő a felelős.

4.7 Jálícs Isa: A csend és a rend

Jálícs Isa nénivel kellemes környezetű lakótelepi lakásában találkoztunk, többször is. Kaptam olvasnivalót tőle, és sokféle támogatást. Nem egyszer előfordult, hogy a kutatással kapcsolatban beszélgettünk, mégis szokatlan, új lendületet kaptam a vele való beszélgetések közben, életem más területeire vonatkozóan is. Isa néni igazán sokrétűen kötődik a Sacré Coeurhoz, Édesanyja is odajárt, és minden leánytestvére. Felváltva idézem Édesanyját, Jálícs Kálmánné szül. Fricke Izabellát *Csodálatos fonal c.* önéletrajzából (2011)⁵⁵ és Isa nénit.

15. ábra Jálícs Isa genogram⁵⁶

4.7.1 Szülők jellemzése, szakmai előbbre jutásuk, szakmai és tanulmányi terveik, vallásosságuk, tragédiák

Jálícs Isa S bl [668: 1105] „[Édesapámnak,] Jálícs Kálmánnak nyolc gimnáziuma volt, és utána elment katonának. Végigharcolta az első világháborút négy évig az orosz harctéren és a végén Olaszországba vitték őket át, Siccaba, (Szicília), és ott esett fogságba. Egy évig fogságban volt, mikor a fogságból hazajött, akkor az Ő Édesapja

⁵⁵ Férje után Amerikában a Jálícs Izabella nevet használta a könyv szerzőjeként Jálícs Kálmánné született Fricke Izabella. A továbbiakban, Jálícs Isa interjú résztvevőmtől való megkülönböztetőség miatt, *Jálícs /Fricke/* formában hivatkozom rá.

⁵⁶ A genogramhoz felhasznált gyászjelentések az OSZK gyászjelentés gyűjteményéből: Jálícs A. Ferenc özvegye Schopper Sarolta, Jálícs Ferenc, Jálícs A. Ferenc. *Jálícs /Fricke/* (2001).

kérte, hogy Ő Gyálon gazdálkodjon. Mivel nem volt végzettsége, elment Mosonmagyaróvárra, és elvégezte a gazdasági főiskolát⁵⁷... **Jálics Isa S bl [668: 1105] [1418: 1828]** Apai nagyanyám Jálics Vilma volt, mert az én apai nagyanyám és apai nagyapám, Jálics Ferenc, elsőfokú unokatestvérek voltak és egyházi engedéllyel házasodtak össze. [Jálics Ferenc nagyapám] nagyapja volt a borkirály, Jálics A. Ferenc. Az apai nagyapám bankban dolgozott, aztán Gyálon mezőgazdasággal, de azt nagyon nem szerette, és azért átadta Apámnak, mikor Apám hazajött a háborúból. Ő azt nem szerette.”

Jálics Isa S bl [668: 1105] [1106: 1417] „Anyai nagymama: Nagy Izabella. Pécsen született, de hogy mit végzett arról fogalmam sincsen. Amit akkor végezni szoktak. Nem tudom. Anyai nagyapapa: Fricke Emil: Ő is katona volt, Wiener Mainstadtban tanult a katonaságra, utána Magyarországon végzett azt hiszem, Magyaróváron Ő is. Birtokuk volt Győrösvényházán... **Jálics Isa S bl [6992: 8119]** Édesanyám a Sacré Coeurbe járt, s mikor egyetemre járt, akkor is ott lakott, mint egyetemista. A Dürer soron lakott, mert akkor a Mikszáth téren még nem volt penzionat, és minden nap gyalog jártak be a Mikszáth térre, és gyalog jártak vissza. Ő '20-ban érettségizett, tehát ez [19]17, '18, '19, '20-ban volt, közel az első években. Azt hiszem '16-ban vagy '17-ben kezdődött a Mikszáth tér, valahogy így. Magyar-latinból doktorált. [Ő volt az első doktor?] Na, azt nem hiszem, mert Dr. Csapody Vera, aki az igazgató volt, vagyis akkor még csak tanított matematikát, is doktorált, de [Édesanyám] Ő is doktor, egyike az első nőknek, aki doktorált. Egyike az elsőeknek. Azt nem merném mondani, hogy ő volt az első, a Csapody Vera néni az hamarabb doktorált. Ő tulajdonképpen itt Magyarországon háztartásbeli volt, amikor kimentek, akkor Apám már ugye nem élt, ő ott elemi iskolában tanított. Neki nem volt amerikai végzettsége, így nem taníthatott máshol (azért nehéz, mert mindent fordítani kell a fejemben), mint plébániai iskolában. Édesanyám Clevelandban a Szt. Imre plébánián tanított. Nem egészen biztos, nem tudom, mert én nem voltam ott.”

Az apai ág történetéről egy impozáns épületük átalakítása kapcsán olvashatunk Kemény Mária⁵⁸ tollából az Építészfórum weboldal egyik cikkében. A Gyál hitéletét is meghatározó kis kápolnáról Isa néni Édesanyja, Jálics Kálmánné sz. Fricke⁵⁹ Izabella,

---

⁵⁷ Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia néven 1874-1942 között működött. /Főiskola 1919-ben./ Letöltés: <https://mek.sze.hu/a-kar-tortenete> 2019.03.07. 0:14

⁵⁸ Kemény Mária (2008): Profitváltás — a Jálics-ház a Király utca 26. szám alatt. Letöltés: <http://epiteszforum.hu/profitvaltas-a-jalics-haz-a-kiraly-utca-26-szam-alatt> 2019. 03. 06. 3:28

⁵⁹ A Fricke család a németországi Zelleről származik. (Isa néni kiegészítése)

leveléből tájékozódhatunk Gyurián Emil⁶⁰ honlapján. Isa néni Édesanyja írja visszaemlékezésében, miután a házitanító nem megfelelő felkészítése után megbukott latinból (viszont később, mivel a Sacré Coeurben latintanárra volt a legnagyobb szükség, latintanár lett, sőt doktorált is belőle):

„Édesapám akkoriban Győrött szolgált és talált egy középiskolai tanárt, aki elvállalta a pótvizsgára való előkészítést. Előzőleg azonban megkérdezte: „Mondja, a kislány nagyon buta?”, mire nemleges feleletet kapott. „Hát akkor nagyon csúnya?” „Nem éppen” felelte jó apám. „Hát akkor miért tanul?” volt a végső kérdés. „Mert kedve van hozzá.” Akkoriban a lányok még nem igen tanultak tovább, Győrött is csak abban az évben nyílt meg a leánygimnázium.” (Jálics /Fricke/, 2001. 15. o.)

A fenti idézetet azért is választottam Isa néni Édesanyjától, mert kiviláglik belőle a nők tanulásával és későbbi munkába állásával kapcsolatos jellemző közgondolkodás, nemcsak az az érdekes, amiért a házitanító kérdezi, hanem az Édesapa válasza is. Nem azért tanul, mert szüksége lenne rá a munkába álláshoz, hanem csak azért, *„mert kedve van hozzá”*. Fricke Izabella tizenhat évesen kerül a rend Ajtósi Dürer soron lévő internátusába két húgával együtt és onnan jár be gyalog a Mikszáth térre, a Sophianumba. A családja, a vallásossága és a Sacré Coeur kapcsán költőien kifejező sorait idézem:

„Számomra a vallásos léggör jelentette a legnagyobb változást. Otthonunk az akkori korszellem szerint vallásos volt. Minden vasárnap elmentünk szüleinkkel szentmisére, évente húsvétkor a szentségekhez kellett járulni. Plébánosunk pedig belénk verte a katekizmust és a bibliai történeteket. Édesapám volt a templom kegyura. Becsületes, jellemes, erkölcsös gyerekeket igyekeztek nevelni, és ők jó példával jártak elől. De a közvetlen vallásos élményről, Istennel való bensőséges kapcsolatáról nem esett szó. A Sacré Coeurben viszont naponta mentünk szentmisére és járulhattunk szentáldozáshoz; reggel, este és étkezéskor közösen imádkoztunk, gyakran volt délután szentségi áldás, a tanteremben pedig hetenként többször volt tíz perces exhortáció⁶¹. Október folyamán részt vettem életem első lelkigyakorlatán, ami igen mély hatással volt rám. Akkor kezdett életté válni bennem, amit addig tanultam. Úgy éreztem magamat, mint ahogyan egy kismadár érezheti magát, mikor elhagyva a fészket először repül fel a

---

⁶⁰ Jálics Kálmán: *Iskolakápolnák, Jálics-Kápolna*. Letöltés: <http://www.agonal.hu/katolikus/tortenet.htm> 2019.03.06 3:20

⁶¹ „az ifjúság számára istentiszteleten kívül mondott, vallásos életre buzdító beszéd; szentbeszéd” (Bárczi és Ország, 1959–1962)

magasba, a napfénybe és mindent nagyobb távlatból, egészen más megvilágításban lát. Boldog voltam.” (Jálics /Fricke/, 2001. 18. o.)

Még egy idézet, ezúttal az ostrom idejéből, mikor kilenc gyermekével, férfi segítség nélkül, nekivág a nyugatra történő menekülésnek. Az indulás előtt gyónt és áldozott és a nyomasztó körülmények ellenére *„kimondhatatlan öröm töltötte el lelkemet”*– írja. *„Akkor már a szívem alatt hordtam a tizedik gyermekemet, mert bármilyenek is az élet körülményei, az Isten parancsai örök érvényűek. Egészen őreá hagyatkoztam, hiszen megéltem gondviselő szeretetét.” (Jálics /Fricke/, 2001. 55-56. o.)*

4.7.2 A résztvevő, mint gyermek

Jálics Isa néni tömören válaszolt a kérdésekre. Azért sincsen róla saját maga által mondott történet, mert ilyen kérdés nem szerepelt a kérdéssorban. Saját történet helyett, egy Édesanyja által leírt, de szerintem jellemző részletet idézek, mely szintén az ostrom idejéből való. A család Németországban, menekültként, egy táborban vészeli át a bombázásokat. Isa, a legidősebb a gyermekek közül, fiatal felnőtt ekkor.

„Iza lányom, időközben, a textilgyárban egy tanfolyamon vett részt, aminek folyamán egy átvirrasztott éjszaka után a gép elkapta az egyik ujját. Nekem nem merték elmondani az igazat, hetekig viselte a kötést, hogy ne lássam, hogy az egyik íz hiányzik. Ők engem akartak kímélni és Izának is idő kellett, míg saját maga elfogadta, de nekem fájt, hogy nem mondták meg mindjárt.” (Jálics /Fricke/, 2001. 61. o.)

Isa nénit megkérdeztem, erről. *„Nem, nem mondtam el neki.”* Hogy tetszett kibírni? – kérdeztem. *„Az ember a nehézségeket megoldja. Ezt jelenti a csend és a rend. Ezt ki kellett bírni, ez volt a helyzet. Ezen nem lehetett változtatni.”* – válaszolta.

4.7.3 Emlékek, fontos történetek a Sacré Coeurből

Jálics Isa S bl [56: 563] *„Az én részemre a két legfontosabb dolog, amit megtanultunk, először is a rend, és nemcsak az anyagi dolgokban, hanem a lelki dolgokban, és a másik a csend. Ha nincsen csend, akkor nem tudod a dolgaidat rendezni. Szóval a rend és a csend, amit a legfőnek tartok, amit tanultunk az internátusban... Végiggondoltam, nekem ez volt mindenben, a rend és a csend. Ez úgy végigvonult az egész napunkon.”*

Isa néni Édesanyja a Sacré Coeurt több okból is felemlíti, nemcsak saját tanulmányai kapcsán. Miután a család visszatért Németországból, és itthon csak a teljesen kirabolt, ajtók nélküli romos házat találták, M. Gutzwiller felajánlja, hogy a Sacré Coeur internátusában elhelyezi az összes iskoláskorú gyermeket, még a kisfiút is, Józsikát, annak ellenére, hogy a család nem tud fizetni az ellátásért.

4.7.4 A résztvevő életútja, (élet)feladata

Jálics Kálmánt, Isa néni Édesapját, 1946-ban, hazaérkezése után letartóztatták, 1949-ig börtönben volt, de a bíróság felmentő ítélete után, hazamenetel helyett „az ávó rátette a kezét”. Nyolc nap után hazamehetett, de úgy érezte megmérgezték, egy éven belül meghalt. Közben a család „felajánlotta” a földet a termelősövetkezetnek, majd a romos házat is államosították, és a családot kitelepítették a házuktól két kilométerre levő közművek nélküli helyiségbe. A fiatal felnőttkorban levő Isa mindeközben Pécelen a Népleányoknál tölti a jelöltidőt. (Jálics /Fricke/, 2001. 81-101. o.) A szakmai életutat a következő tömör leírással jellemezte a kérdőív kitöltésekor: „1950-ig földműveléssel foglalkoztunk a meg hagyott 50 holdon, majd Kőbányán építkezésen dolgoztam fél évet, majd a Kiszpesti Textilgyárban, majd 1954-től Péterfy Sándor utcai sebészetben, mint orvos írrok.”

A család, Isa kivételével, 1956-ban elhagyja az országot, december 13-n lépik át az országhatárt. „December 13-ának hajnala volt. Ez a Mère Barat, a Sacré Coeur megalapítójának születésnapja. Életünknek sok kimagasló eseménye valahogy a Sacré Coeurrel szoros kapcsolatban van. Mindenképpen szívükön viselik volt növendékeik sorsát. Hiszem, hogy imáik közbenjártak értünk.” (Jálics /Fricke/, 2001. 106. o.) A Sacré Coeur az újházában is segítségükre volt.

Isa néni így folytatja a szakmai életútjáról szóló beszámolóját: „1957. május 30-tól nov. 30-ig börtönben voltam, nem kaptam munkát. 1958. október 8-án visszavittek a börtönbe, 1959. febr. 11-én szabadultam. Először a Gyorskocsi utcában, majd a Markó utcában aztán Kalocsán. Irgalmas Kórházban két évig, mint takarítónő dolgoztam, majd egy irodában, majd a Mária utcában, egy fogászati klinikán, az igazgató német nyelvű titkárnője voltam. 1971 júniusában mentem Amerikába. 1970-től takarítónő voltam. Egyetemre jártam, közben 1971 júniusától a St. John Hospitalben adatnyilvántartó voltam, majd szociális munkás egy magánintézményben.” 1996-tól nyugdíjas, 2001. május végén jött vissza Magyarországra.

Mikor megkérdeztem, miért nem ment ki az Édesanyjával és a testvéreivel '56-ban, ezt válaszolta: **Jálics Isa S bl [5572: 5832]** „... Egyrészt nem akartam Amerikába menni, másrészt a nagymamámat valakinek el kellett látni. Egyedül nem lehetett itt hagyni.” Arról, hogy miért került börtönbe, nem beszélt. Édesanyja így ír erről: „...útnak indultam, mert Iza lányom még otthon volt és már tizenkét éve nem láttam. Ő azalatt az idő alatt tenger sok hányattatáson ment át. Egyrészt eleget tett elhatározásának, hogy a nagymamát haláláig ápolja (1876-1958), de abban volt valami megszakítás is, mert nemsokára elmenetelünk után lefogták és egy évre elítélték. Azt rótták fel neki, hogy a magyar szabadságharccal foglalkozó pápai enciklikát elkezdte gépen sokszorosítani. Csak egy oldalt csinált meg és akkor ráeszmélt, hogy ez rá nézve veszélyes lehet és visszaadta megbízójának. Az illető ellen tartott házkutatás folyamán az őáltala gépelt lap is előkerült. Habár más bűne nem volt, mégis elítélték egy év börtönbüntetésre.” (Jálics /Fricke/, 2001. 128-129. o.)

Ahogy Gyáni Gábor (2001) fogalmaz, valójában az minősül „forradalmi tettnek”, amit utólag a hatalom annak ítél, ez esetben egyetlen oldalnyi gépelés.

Jálics Isa S bl [30794: 31586] „Én azt hiszem, hogy az élet megoldásához nagyon fontos a hallgatás. Hogy az ember csendben legyen és rendbe jöjjön önmagával, el tudja intézni a dolgokat. Szerintem ez nagyon fontos. Hogy magamban meg tudjam oldani a kérdéseket ahhoz csend kell. A mai gyerekek nem tudják, nem ismerik. Sajnos, sajnós. Szigorúság volt. Csend volt. Manapság sokat beszélnek a gyerekek, de nem mondanak semmit. Volt idő arra, hogy megtanuljunk egyedül is jól érezni magunkat. Ez nagyon fontos. A mai gyerekek nem tanulnak meg engedelmeskedni, pedig az is kell. Nem mindenkor, de sokszor. De ma, azt hiszem, ezt a stációt túlléptük. Ma már csak nyomkodni tudnak a gyerekek. Amit látok a héven meg a földalattin, már nem beszélgetnek egymással a fiatalok sem, csak nyomkodják a gombokat.”

Jálics Isa S bl [2474: 4468] „St. Louisban volt, mikor a jezsuita egyetemre jártam a káplán szakra, egyik reggel a programvezető megvárt a kapuban és azt mondta nekem, hogy “Te gyakorlatra az egyetemi kórházba jelentkezted, de te ott nagyon boldogtalan lennél. Én azt ajánlom neked, hogy menj a Barnes and Jewish Children Hospitalbe, mert ott egy nagyon jó program van.” Ott volt ez a metodista pap, aki pszichológus volt. Ő tanított minket egy évig. Ez azt jelentette, hogy háromszor egy héten volt csoportfoglalkozás, azt hiszem öten vagy hatan voltunk ott az egyetemről, és kétszer egy héten volt személyes megbeszélés. Ott nagyon sokat tanultam. Ott nagyon sokat tanultam.

Ez mind pszichológia. Te annyit tudsz segíteni a betegek amennyire Te érett vagy. Szóval Ő azt akarta, hogy minél jobban megismerjük saját magunkat és saját magunkat javítsuk. Ezt nem tudom magyarul nagyon jól mondani, csak annyit tudsz segíteni amennyire érett vagy. Te azon túl nem tudsz segíteni. Azért kellett, hogy minél érettebbek legyünk. Ebben neki igaza volt, mert nekem volt egy munkatársam, aki 30 éves volt, és a betegek nem fogadták el. Azt mondták, hogy te túl fiatal vagy ahhoz, hogy mint káplán dolgozzál. Mi nem imádkoztunk a betegekkel. Mi meghallgattuk őket, és mint egy tükröt állítottuk nekik vissza, amit mondtak. Carl Rogers pszichológusnak az volt a meglátása, hogy minden emberben benne van a problémára a válasz, de meg kell találni. Most ezt nagyon rosszul mondom magyarul, mert erről nem tudok magyarul beszélni. Az ember visszatükrözi neki azt, amit ő mondott, és ezáltal benne megfogalmazódik, az hogy mit kell neki csinálni. Semmilyen esetben nem ad semmiféle tanácsot, nem ad semmiféle utasítást. A legfontosabb a meghallgatás. Nekünk nem megmondani kellett a dolgokat, nekünk meg kellett hallgatni őket. Nekem nehéz ezt magyarul mondani, mert mindezt angolul tanultam és angolul csináltam. Szóval a magyar kifejezéseket nem ismerem, a szakkifejezéseket nem tudom, mert mindent kint tanultam.”

Isa néni életében valóban végigvonul a csend, a hallgatás. Hallgatni a fájdalmakról, ha úgysem lehet jobb, hallgatni a félelem légkörében. Majd az újvilágban, ahol egy új nyelvet kell megtanulni, de tovább lehet tanulni végre, ismét hallgat, vagy inkább meghallgat, de a hallgatása, ezúttal gyógyít. Megkérdeztem, boldog-e. „boldog ember vagyok. Meg vagyok elégedve a magam életével. Lehet néha ilyen nehéz élet után is boldognak lenni. Ha nincs istenhit, akkor nem megy.”

4.8 Részösszegzés

Az első alfejezetben a résztvevő családjáról, a szülők, nagyszülők szakmai életútjaira, iskolai végzettségére, vallására kérdező kérdések kapcsán, a benne felidéződött emlékek, általam legfontosabbnak vélt részét idéztem. A résztvevők a családtagok tanulmányi és szakmai életútján kívül a családot sújtó tragédiákat, korai haláleseteket, államosítással, háborúval kapcsolatos történeteiket is felidézték, valamint a szüleikről is adtak jellemzést. A család vallásossága, egyúttal ideológiai háttere is a legtöbb résztvevőnél említésre került (Erikson 1993). Ezen történetekből a családra jellemző vezérelveket (Boreczky és mtsai, 2007), a család megküzdési stratégiáit (Duke, 2005), valamint genogramokon is ábrázolható, generációkon átívelő értékátadás

(McGoldrick, Gerson és Petry, 2008) különböző eseteit és néhány esetben a szimbolikus család hatásrendszerét (Boreczky, 2004) próbáltam felvázolni. Jelen összegzésben a kiemelt résztvevőkön kívül a többi résztvevő adatait is bemutatom, de már nem névhez kötötten.

Iparos család, valamint egy katona/csendőr a férfiak között. A nők középfokú végzettségűek, munkát vállalnak, továbbtanulási szándék is megjelenik, de beteljesületlen terv marad ismétlődően. A család nő tagjai több esetben is átveszik a korai özvegyiségben a családfenntartó szerepét munkavállalóként, és helyettük a nagymamák gondoskodnak a kisgyermekéről. A genogramon egyebek között a generációkon átívelő nagyszülői gondoskodás ismétlődő példái is leolvashatók. „Szabványvallásosság”, vagy hétköznapi vallásosság, melyet aztán a Sacré Coeur változtat meg a résztvevőnél, hivatást adóan, és a távolabbi családban is lesz jezsuita szerzetes az egyik unokatestvér esetében.

A férfiakat tekintve értelmiségi család, nők középfokú végzettségűek, de önkéntes feladatokat látnak el a háztartási teendők mellett. Sok gyermek generációkon át. Tanári pálya ismétlődően, szerzetesi hivatás a Sacré Coeur után jelenik meg a családban. Beteljesületlen orvosi és humán továbbtanulási szándék, reál szakos tanári végzettség lesz helyette.

Többgenerációs zenei pálya a férfiaknál, nőknél középfokú végzettség ismétlődően. A résztvevőnél meg nem valósult továbbtanulási terv, helyette felsőfokú szakmai végzettség, középvezető rangig.

Jómódú, nyomdász család, a legfontosabb katolikus nyomda vezetői. Újító találmányosság generációkon át, a résztvevőben és párjában is. A nők önkéntes munkát vállalnak, az első női munkavállaló a résztvevő generációjából. A résztvevő számára a vágyott orvosi pálya helyett csak a műszaki felsőoktatás választható.

A feltehetően jobb módban élő család értelmiségi felmenőkkel, tragikus hirtelenséggel eltűnik a résztvevő életéből, helyét a Sacré Coeur rend tölti be.

Földbirtokos család, gazdasági képzettséggel, sikeres vállalkozók generációkon át. Doktori végzettségű édesanya, korábbi Sacré Coeur növendék, maga is apácának készül. Végül férjhez megy, tíz gyermeket nevel fel, szakmai hivatását az újvilágban gyakorolja. A résztvevő előtt bezáródnak a továbbtanulási lehetőségek itthon, de 45 évesen Ő is a szülők, testvérek után megy Amerikába, és ott beteljesedik a pályája. Az apácahivatás a résztvevőnél és Édesanyjánál is komoly szándék, de mind a két esetben beteljesületlen maradt.

Mindegyik résztvevő családjában a *külső kontrollra, Istenre hagyatkozás* megjelenik, segítve ezzel a család megváltozhatatlan eseményekre adott válaszreakcióit. Leghangsúlyosabban az egykori Sacré Coeur növendék, Jálics Kálmánné Frickle Izabellánál a résztvevők szülei közül.

Veszteségeiket tekintve az összes résztvevő családját illetően az amúgy is nagy károkat okozó háború után a családok különböző mértékű *deklasszálódása* a nyugdíjmegvonástól a kitelepítésig, bebörtönzésig megjelent a narratívumokban.

A második alfejezetben a *résztvevőt, mint gyermeket* leíró narratívumot emeltem ki, a családi milió bemutatására. Mivel erre irányuló kérdés nem szerepelt a kérdéssorban, nagyon óvatosan merek a résztvevők gyermekkoráról beszélni. Visszatérő elemként talán a szigorúságot emelném ki, melyet a résztvevők pozitív jelzőként emlegettek családjuk kapcsán.

A harmadik alfejezetet átugorva most a negyedik alfejezettel, a résztvevők életútjával folytatom az összegzést. A résztvevők szakmai életútjaiban a *beteljesületlen tervek* jellemzően visszatérnek a felsőoktatásból történő részleges kirekesztések, korlátozások kapcsán. Befejezett felsőfokú tanulmányokat csupán öt főnél találunk: a műszaki felsőoktatásban vegyészmérnök és építészmérnök, két esetben gyógyszerész és egy matematika-fizika szakos tanár. A disszidálás egy lehetséges válaszlépés a kilátástalannak tűnő helyzetre. Ennek ellenére a résztvevő nők minden esetben *emelkedő életpályát* futottak be, többnyire középvezetők lettek. Ez alól Ádám Márta néni az egyetlen kivétel, aki „a kereten kívül” végezte társaival lélekgyógyászati feladatait.

A résztvevők között családi állapotukat tekintve 7 családos és 6 hajadon volt. Az önálló családdal nem rendelkezők között a rendbe való belépés szándéka a legtöbb esetben jelen volt, hárman közülük tagjai is lettek átmenetileg vagy örökre, vagy a Sacré Coeur, vagy annak magyarországi megszüntetése után a Népleányok rendjének. Ketten közülük hitükhöz kapcsolódóan börtönbüntetést szenvedtek el.

A harmadik alfejezetben szereplő, Sacré Coeurhoz kötődő, legfontosabb történetek: a gyönyörű ünnepek, a beszédről való sokszori lemondás, az elcsendesedés, elmélyülés, a nővérek egyéni törődése, az elhívás (egy szerzetes, egy szerzeteshez közeli életet élő) mind ugyanezt erősíti, akár csak az alábbi idézetek, az *istenkapcsolat elmélyüléséről*, elmélyítéséről szólnak. Lényegében minden ezt a célt szolgálja, vagy erre vezethető vissza.

Judit néni P b [52817: 53570] „A hitben fejlődtem. Mint gyermeket elvittek a szüleim templomba vasárnaponként, voltunk elsőáldozók, de már bérhámozni Mindszenty bíboros bérhámozta engem a Domonkos templomban, mert az volt közel a Sacré Coeurhoz, akkor voltam 16 éves. Valahogy úgy megerősödünk hitben is, meg erkölcsben is, hogy eszünkbe se jutott volna másképp élni, csak becsületesen és a meggyőződésünk szerint, amit onnan kaptunk, és ezt vittük az életünkön keresztül. És ez lehet, hogy több mintha egyetemet végeztem volna, vagy mit tudom én hány diplomám lenne. Mikor később, többször találkoztunk egymással, mindenki elmesélte, hogy férjhez ment, gyermekeik lettek, aztán unokák, de mindenütt megállták a helyüket.”

Rochlitzné dr. Salacz Edina b [24873: 25240] „Munkában. a tanulásban, a kosztban, az önmegtartásban... ugye a pénteki böjt. Akkor már kicsi korból az, hogy most Jézusért lemondunk valamiről... tehát nem eszünk ebéd után kompótot, vagy csokoládét. Szóval ilyen apró dolgok.”⁶²

Rochlitzné dr. Salacz Edina b [25251: 25756] „Az életre nevelés... Annak ellenére, hogy kicsi voltam azért vissza-visszacsengenek a dolgok. Mondjuk a hitemet, azt végig megtartottam. Úgyhogy ahogy nőtem ugye, úgy jártam, az Irányi utcába az egyetemi templom előtt elmentem, akkor napi áldozó voltam. Amikor jöttek a gyerekek, ez megszakadt. És akkor, ahogy nagyobbak lettek, akkor ez megint... Úgyhogy ez tulajdonképpen mai napig, mindennapi szentmise, szentáldozás, ez benne van. Meg az ima.”

Pretsch Mária S bl „Miután én a háború miatt elég sok iskolába jártam, össze tudom hasonlítani. A rendszer, tulajdonképpen, az biztos, hogy sokat számított, hogy egy ilyen fix időpont rendszer volt mindenben, amit be kellett tartani. Az biztos, hogy ez a

---

⁶² Rochlitzné dr. Salacz Edina néni utólagos kiegészítése az interjúból kiemelt rövid idézethez a könnyebb érthetőség miatt: „Tulajdonképpen a háborús időszakban kerültem a Sophianumba, állandóan légiriadók, bombatámadások voltak, a tanítás megszakadt olyankor. A mètè-ek kérték, hogy minden szülò, aki hazaviszi a gyereket, vigyen még egy gyereket, hogyha bombatalálat éri az iskolát, minél kevesebb gyerek legyen ott. Hat hétig voltunk a pincében. Régen volt, hogy, mint kisgyerekek gyűjtöttük a jócselekedetek pontjait. Mikor fölkerültünk a pincéből, élelem nem volt. Bab volt meg kukoricamálé. Egyik nap egyiket ettük, másik nap a másikat. Később volt az, hogy pénteki napon nem kaptunk kompótot, vagy valamilyen kiegészítést, ami tulajdonképpen otthon megmaradt. Az oroszok az italokat itták meg. A böjt sokkal szigorúbb volt, mint manapság. Szentáldozáshoz is csak úgy lehetett járulni, hogy maximum egy korty vizet ihattál éjjeltől.”

pontoság, az is fontos volt. ... Nekem sokat jelentett. Én nagyon szerettem odajárni, éppen ezek miatt. Végeredményben ez az egész életemre kihatott, hogy mindig pontos legyek, minden meglegyen időben tervezve, minden menjen a maga útján.”

Bajor Ervinné Legeza Mária S bl [6470: 6537] *„Érték a leseperhetetlen viselkedés, gerinc, hit, pozitív életvitel... értékes barátokat kaptam többletként... Talpon maradtam a történelem viharában.”*

A második közös jellemző az előző következménye, az állandó erőfeszítés, akarat, talpon maradni, értelmes tartalommal, céllal megtölteni a mindennapokat. A célt adó életfeladatok közül közös jellemzőként *a közösségért való odaadást* emelem ki. Ez egyrészt a későbbiekben még részletesen tárgyalandó egyesületi szinten történik, a Sacré Coeur közösségeihez kapcsolódóan, vagy egyénileg, katolikus mozgalmakhoz kötődően ragadható meg az egyes élettörténetekben. (Néha nem is a résztvevőtől, hanem valamely másik résztvevő róla mondott történeteiből derül csak ki.)

Az ember „egyéni” (agency) és „közösségi” (communion) léttel bír. Az „egyéni” az önvédelemben, az önbizalomban és az önbővítésben nyilvánul meg, a közösségi az együttműködésben. (Bakan, 1966. 14-15. o.) A McAdams-féle „egyéni” és a „közösségi” típusokra alkalmazható kódrendszert (McAdams, 2002) a kiválasztott résztvevők egy-egy történetére alkalmazva végeztem el. A kódolásnál a neveket nem töltöttem ki, és a kiválasztott történeteket sem tárom a nyilvánosság elé. Mindösszesen annyit közlök, hogy minden kiválasztott résztvevőtől egy számukra közel azonosan hangsúlyos történetet választottam ki, és kódoltam.⁶³

Témák:

„Egyéni” jelleg:

- SELF MASTER, öntökéletesítés, az önmegértés ugrása új életcélok által, drámai rálátás az életre, irányítás átvétele az élet fölött. pl. Apáca leszek, akármit is mondanak
- STATUS/VICTORY (SV). különleges presztízsnövekedés a társak körében, pl. önképzőkörben előadni

---

⁶³ A kódolást a következőképpen kell elvégezni: Amennyiben előfordul az élettörténeti epizódban az alábbi 8 téma valamelyike, akkor 1 pontot írok a megfelelő típushoz, ha nem fordul elő, akkor 0 pontot. Minden epizódban összegezzük az „egyéni” és a „közösségi” pontokat, így egy epizód, maximum 4 pontot kaphat.

- ACHIEVEMENT/RESPONSIBILITY (AR). Sikeres megküzdés valamilyen feladattal, felelősségvállalás, pl. lefutni 61 évesen a maratont.
- EMPOWERMENT (EM). Isten megnyilatkozik

„Közösségi” jelleg:

- LOVE/FRIENDSHIP (LF). Barátság. szerelem
- DIALOGUE (DG). Beszélgetés, nem veszekedés
- CARING/HELP (CH). Segítséget adni, gondozást nyújtani
- UNITY/TOGETHERNESS (UT). Közösség, összetartozás

	Egyéni				Közösségi				Egyéni: Közösségi pontok
	SM	SV	AR	EM	LF	DG	CH	UT	
	0	0	0	1	1	1	1	0	1:3
	0	0	1	0	0	1	0	1	1:2
	0	0	0	0	1	1	1	0	0:3
	0	0	1	1	0	1	0	1	2:2
	0	0	0	1	1	1	0	0	1:2
	1	0	0	0	0	1	1	0	1:2

1. táblázat A McAdams-féle „egyéni” és a „közösségi” típusokra alkalmazható kódolás a kiválasztott résztvevők egy-egy történetére alkalmazva

A vizsgált történeteknél a „közösségi” jelleg dominanciája egyértelmű.

A Sacré Coeurhöz csatlakozó emlékek pozitív túlsúlya nemcsak az intézmény különleges légkörének köszönhető, hanem a *Merkel-féle retrospektív idealizációs keretnek, nosztalgiának* is, mely az egyén védelmét szolgálja, amennyiben főértékei általa nem megváltoztatható módon külsőleg leértékelődnek. (*Merkel, 2000.*, idézi *Kovács, 2008. 22. o.*)

4.9 Az iskoláról: a résztvevők iskolaválasztása, az iskolában töltött évek és a tanulmányi teljesítmény

Ebben a fejezetben résztvevők iskolaválasztását, és a tanulói státusát foglalom össze az interjúk és levéltári források alapján, illetve az iskolai értesítők adataira támaszkodva az iskolai színvonal kérdését tárgyalom. Ez utóbbi kapcsán arra a

kérdésre kerestem a választ, hogy vajon az iskola zárt közössége valóban teljesítménynövelő hatással járt-e.

Ádám Márta S fb bl [19227:19564] „*mikor mi odaköltöztünk, akkor már az Éva negyedik elemista lett volna, és hát apunak nagyon jó barátja volt a doktor bácsi, a házi doktor bácsink, és őt kérdezte meg, hogy hát hova írassa be az Évikét. Ő ajánlotta a Sophianumot, aminek borzasztóan megörültek a szüleim, mert hát az utca másik sarka ugye. Így kerültünk mi a Sophianumba.*”

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [2096: 2414] ”*a szüleim nagyon jó keresztény emberek voltak, vallásukat tartó és gyakorló emberek és természetes volt, hogy a bátyám a piaristákhoz járt, és én pedig a 400 méterre lévő Sophianum épületében kezdtem 1934-ben az első elemist és ott is érettségiztem, a Jóisten segítségével, még az államosítás előtt, 1946-ban.*”

Jálics Isa S bl [9609:10088] *Azért jártattak oda, mert Anyám odajárt, és nemcsak a gimnáziumot végezte ott, hanem mint egyetemista is ott lakott, ezért adtak be minket oda, mert ismerték.*

Az iskolaválasztás leggyakoribb oka az iskola közelsége volt: a 13 résztvevő közül kilencen említették. Ezek közül 3 növendéknél a közelség mellett felmerült valamilyen szakmai szempont is, pl. a „jó” iskola. Két esetben valakinek nevelésben jártas, illetve egyéb ismerőse (pl. háziorvos) ajánlotta. Különleges, de más vonatkozásban is előfordult, hogy az iskola valamilyen szolgáltatás vagy munkálat fejében, lényegében fizetés helyett, természetben rendezte az illető szülő felé tartozását azzal, hogy a gyermek az iskolába járhatott, vagy az addigi bejáró, vagy félbentlakó státusból, a drágább bentlakó státushoz jutott. Egy esetben a két Sacré Coeur iskola közül (melyek egyforma távolságban voltak a növendék lakhelyétől) a szülők az egészségesebb környezet miatt, a nagy parkkal rendelkező Philippineumot választották. Ebben az esetben a résztvevő pedagógus édesanyja a Sacré Coeur Sophianum iskolájában volt gyakorló tanár Ottó Ilonka tanárnőnél. Nagyon elismerően nyilatkozott az iskoláról, ezért magának a Sacré Coeurnek a kiválasztása szakmai alapon történt, viszont a kor nagy betegsége, a tüdővész elkerülése miatt, a szülők a nyilvánvalóan egészségesebb környezet mellett döntöttek. A résztvevők közül 2 esetben édesanya, 2 főnél testvér(ek) járt(ak) korábban a Sacré Coeurbe, 3 esetben távolabbi rokon, nagynéni, unokatestvér, nagybáty családjából jártak oda, 5 esetben viszont senki sem és egy esetben a gyakorlótanítását végezte korábban ott az egyik résztvevő édesanyja.

Mikor járt oda, melyik iskolába járt, kik jártak oda a családjából?” kérdés az előbb tárgyalt iskolaválasztás témaköréhez tartozik. Ahogyan a következő táblázatból is látható a 13 résztvevőből 2 fő járt az Ajtósi Dürer sorra, 11 fő a Mikszáth térre. A négyosztályos elemi és nyolcosztályos gimnáziumi rendszert a nyolcosztályos általános iskola és négyosztályos gimnázium váltotta fel a kérdezett időszakban. A fokozatosság miatt ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy 1946. szeptemberében a korábbi elemi 4 évfolyamából, valamint a gimnázium alsó 2 évfolyamából az általános iskolai 1-6 évfolyamán indult meg a tanítás, a korábbi 8 évfolyamos gimnázium, pedig III-VIII évfolyammal működött tovább. A következő évben (1947-48) az általános iskola már 1-7 évfolyamon működött, a gimnázium pedig IV-VIII évfolyamokon. Az államosítás után az 1948-49. tanévben a Mikszáth Kálmán téren Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnáziumot (Herczeg, 1961. 259. o.), és Mikszáth Kálmán tér 1. sz. általános iskolát találunk, az Ajtósi Dürer soron pedig Állami Mikes Kelemen Leánygimnáziumot, valamint a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskolát.⁶⁴

Név, (státus) b=bejáró, fb= félbentlakó, bl=bentlakó	Ajtósi (P), Mikszáth (S)	SC elemi iskola	SC általános iskola	állami általános iskola	SC gimnázium	állami gimnázium
Ádám Márta, (fb, bl)	S	'37-'41 1-4.			'41-'48 I-VII.	'48- '49 VIII.
Bajor Ervinné Legeza Mária, (bl)	S				'40-'42 III-IV.	
Bartha Genovéva, (bl)	S	'39-'43 1-4.			'43-'48 I-V.	'48- '49 VI.
Éva Nővér, (fb, bl)	S				'45-'48 VI-VIII.	
Dr. Szász Jánosné Frank Mária, (fb, b)	S				'38-'45 II-VIII.	
Jálics Isa (bl)	S				'36-'44 I-VIII.	
Judit néni (b)	P				'45-'48 V-VII.	'48- '49 VIII.
Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva (b)	S	'34-'38 1-4.			'38-'46 I-VIII.	

⁶⁴ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941-1949 885/1948/49 1949. aug. 2.

Dr. Korossyné Korossy Mária (b, fb)	S	'36-'40 1-4.			'40-'48 I-VIII.	
Dr. Pálosi Marietta (b)	P		'46- '48 5-6.	'48-'49 7.		
Pretsch Mária (bl)	S				'46-'48 V-VI.	'48- '49 VII.
Rochlitzné Dr. Salacz Edina (b)	S	'43-'46 1-3.	'46- '48 4-5.	'48-'49 6.		
Somogyi Ferencné Hegedűs Éva (b)	S	'42-'46 1-4.	'46- '48 5-6.	'48-'49 7.		

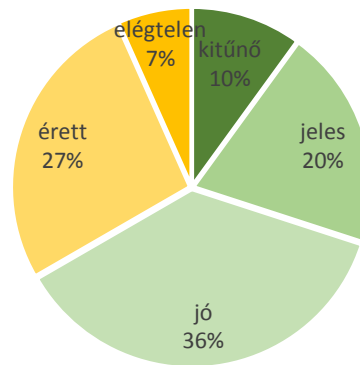
2. táblázat A résztvevők Sacré Coeur iskolákba töltött évei, és státusai az egyes iskolatípusokban

Az egyházi iskolákban tanulók magas teljesítményének ellenőrzésére korábban kigondolt eljárás, mely szerint összehasonlítom az 1948-1950-es érettségi eredményeket a Sacré Coeurbe 1948 előtt járók és a '48-49 tanévben (már állami intézetbe) újonnan beiratkozók eredményei között, nem működött. Nem derült ki ugyanis, hogy ki iratkozott be újonnan, és a nevekhez sem mindig rendelhető érettségi eredmény. Ennek ellenére érdekesnek tartottam néhány adat közlését, mely, ha a magas tanulmányi eredményeket nem is támasztja alá, érdekesen egészíti ki az iskolai visszaemlékezéseket, és az iskola nyomát a lelkiség alakításában. A Sophianum 1947-ben kiadott értesítőjében az érettségi eredmények 30 tanulóból: kitűnően (3 fő), jelesen (6 fő), jól (11 fő), „érett”, azaz közepes, ill. elégséges (8 fő), és 2 fő javít egy-egy tárgyból.

Az Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium I. Évkönyvében, 1949-ben, felsorolták a 43 jelölt közül a kitűnően (4 fő), jelesen (7 fő), jól (5 fő), közepesen (10 fő) éretteket név szerint, valamint „Javít egy tárgyból kilenc tanuló.” mondattal jelzik az elégtelen osztályzatokat. 26 fő kitűnőtől a közepesig, 9 fő elégtelen, akkor 8 fő elégséges.

Annyi bizonyos, hogy szokatlan a 9 elégtelen az érettségien, és nem igazolja, hogy magas lenne a teljesítmény. Azonban a két érettségi eredmény közötti különbség nem feltétlen a tényleges tanulmányi teljesítményről szól, az iskolát bezárató, az egyházi iskolák oktatását lejárató szándék is meghúzódhat a háttérben.

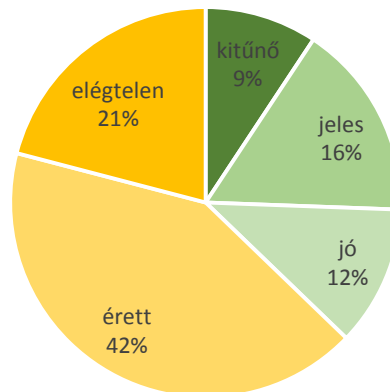
A Szent Szív Társaság Sophianum Leánygimnáziumában
1947-ben érettségizők osztályzatainak megoszlása

■ kitűnő ■ jeles ■ jó ■ érett ■ elégtelen

16. ábra A Szent Szív Társaság Sophianum Leánygimnáziumában
1947-ben érettségizők osztályzatainak megoszlása

Az Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnáziumban 1949-
ben érettségizők osztályzatainak megoszlása

■ kitűnő ■ jeles ■ jó ■ érett ■ elégtelen

17. ábra Az Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnáziumban
1949-ben érettségizők osztályzatainak megoszlása

5 Tanítás, tanulás

Az előző megállapítások nem kérdőjelezik meg, hogy a Sacré Coeur iskolái a tanítás, tanulás terén is nyújtottak többletet diákjaiknak. Az idegen nyelv oktatása, német írás (5-6. osztályban), és német olvasás (3-4.-osztályban) az elemi iskolában, nemcsak a belső elemi iskolában, de a külső elemi iskolában is volt ⁶⁵, habár az 1868-as Népiskolai Törvény semmiféle idegen nyelv oktatását nem írja elő, pusztán az oktatás nyelvét köti ki az 58. §-ban. *„Minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, a mennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike.”*⁶⁶ A „szegények iskolájában” mi a célja a német nyelv oktatásának? Nem a háziasszonyi teendőkhöz szükséges a német nyelv, sokkal inkább a munkavállalást segíti.

A tantervtől eltérő tartalmakat az értesítőben rendkívüli tárgyként vagy tanfolyamként feltüntették. Ilyen tanfolyam a friss gimnázium második évétől elindított *„a gyakorlati téren úgyszólván nélkülözhetetlen gyorsírás”*,⁶⁷ mely az adminisztratív állások betöltésére készít fel.

A munkáltató tanulás és a cselekvő iskola eszméjét is felkarolták a Sacré Coeur iskoláiban. Mint Budapesten első katolikus gimnázium, egyfajta nem hivatalos mintaiskolaként is működött. Idézve a Cselekvés iskolája* c. folyóiratból Kratofil, Dezső tollából (1936, 24-37 o.): *„A Cselekvés Iskolájá”-nak folyó tanévi 3—4. számában Dr. Várkonyi Hildebrand „A cselekvő iskola lélektani alapjai” c. értekezésében körülírta azokat az alapelveket, melyek a mai modern iskolák tervszerű és tudatos működését determinálják. Meghatározta:*

a) *a cselekvő iskola egyéni munkát kíván a tanulótól, elsősorban tehát nem a személytelen ismeretté preparált anyag tudomásul vételét, hanem annak személyes feldolgozását;*

b) *a cselekvő iskola másik jellemzője a spontán tevékenység, amikor a cselekvés kezdete és vége a tanulók lelki mozgásaiból adódik;*

c) *végül a cselekvő iskola egész berendezkedésével álljon az alkotó munkára való nevelés szolgálatában.*

---

⁶⁵ (1901) *A Budapesti Szent-Szív –Intézet Elemi és Polgári iskolájának értesítője az 1900-1901-iki iskolai évről.* Stephaneuum Nyomda, Budapest. (16-23. o.)

⁶⁶ (1868): *1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.* Letöltés: http://old.btk.pte.hu/tanszerek/tortenelem/doc/ujkor/1868_38_tv.doc 2017.08.20. 10:00

⁶⁷ *A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1915-16. tanévről.* Budapest. 1916. 8. o.

*Ennek eszköze a dolgok lényegére irányuló fantázia (kombináló) képesség."*¹

A munkáltató tanulásról így számol be a Philippineum Leánygimnázium V. évkönyve:⁶⁸

„Tanítási eljárásunk.

Intézetünkben az oktatás teljesen a tanterv és tantervi utasítás szellemében folyik. Minden tanítási óra a gyermekek képességeinek összhangzó kialakítását tartja szem előtt s a lehetőleg sokoldalú és koncentrációs ismeretközlésen kívül: nevel is.

Az órák az év elején kidolgozott tanmenetekben megállapított tervszerűséggel óravázlatok alapján folynak a fejlődési fokozatok és tárgyak szerint kérdve kifejtő, előadó vagy rávezető módszerrel.

Mintaórák.

Bemutató órákat tartottak: április 1-én 1.) Sipőtz Klára magyar-francia szakos tanár a VII. osztályban: Kazinczy Ferenc élete és működése. Különösen mintaszerű volt, hogy a növendékeket visszaállította a kor naiv és érzelmes életstílusába, mégpedig nem előadó, hanem az osztály belevonásával munkáltató és élményszerű módon. — 2.) Tóth Erzsébet természetrajz-vegytan szakos tanár az V. osztályban munkaórát tartott a tulipánról. Elismerésre méltó nála az ismereteknek világos szemléleteken felépülő, biztos kialakítása, a növény életébe való mély bevilágítás.

Munkáltató tanítás.

A tanulók öntevékenységet és a tanítás eredményességét fokozta a munkáltató módszer. Különösen a természetrajzi órákon láttuk ennek szép sikerét, amelyet nagyban előmozdított egy értékes mikroszkóp beszerzése. A fizika tanításában is bevezettük a munkáltató órákat. Az intézet a közeljövőben új beszerzésekkel szándékozik fokozni a munkáltatás lehetőségét. A legtöbb tárgynál munkafüzetet vezetnek a növendékek rajzokkal, rövid vázlatokkal a bevésés megkönnyítésére. Egyesek valósággal remekbe készültek. A nyelvi órákon az olvasmányokkal kapcsolatos vagy gyakorlati jellegű társalgás folyik. Sokszor nagy kedvvel dramatizálják és adják elő olvasmányaikat a növendékek. A szemléltető eszközök: képek, táblarajzok, ásványok, geometriai testek, kísérletek sűrűn szerepeltek. A szemléltetést szolgálták a gyakran sorra kerülő filmek is.

---

⁶⁸ A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma (Sacré Coeur) V. évkönyv. 1940-41. Budapest, 1941. 35-36.o.

Filmoktatás.

Az idén is be voltunk kapcsolódva a V.K.M. Oktatófilm Kirendeltségbe. Tanáraink nagy hozzáértéssel használták fel előadásaik színezésére az oly gazdag változatban kínálkozó szemléltető képeket. Az év elején megállapított terv szerint Megfelelő mértékben érvényesülték a történeti, művészeti, földrajzi, természetrajzi, sőt fizikai filmek is. Osztályonként átlag 8-10 filmet mutattunk be.

Az idei tanévben a következő filmeket mutattuk be: Az Alpok északi mészkővonulata. Téli és nyári képek az Alpokból. (II., III., IV., V., VI., VII. o.) — Szeged gazdasági élete. (I. o.) — A Tisza felsőfolyása. Az Alföld. Csángó magyarok Moldvában. (II., III., IV., V., VI., VII. o.) — A robbanó motorok. (III. o.) — Genovától Nápolyig. Róma. Hogyan fogják az elefántot? Óriási teknős. (II., III. o.) — Balaton keletkezése. (III. o.) — Bélbolyhok működése. Vérkeringés. (V., VIII. o.) — Gázok kinetikus elmélete. (VIII. o.) — Az Alföld. (I. o.) — A szitakötő. Óázis a Szaharában. (II. o.) — Az angol falu. (III. o.) — Közlekedés történetéből. (IV., VI. o.) — A tömlőbelű és tüskésbőrű állatok. -(VII. o.) - — Az afrikai szavannák nagy vadjai. (II. o.) — Brementől Izlandig. (VI. o.) — A víz körútja. Egyszerű gépek. Emelő. Csiga, henger. Lejtő, ék. (M., VII. o.) — Az anyaszeretet az állatvilágban. A gólya (n. o.) — Skandinávia nyugati partvidéke. (III. o.) — Árapály. Róma és a Fórum Romanum. (IV., V., VI., VII. o.) — A víz energiája: vízikerekek, turbinák, vízi-erőmű. (III., VII. o.) — Itália. Roma vetus. (I., II, III, IV. ö.) — A Nílus mentén. Afrikában az egyenlítő táján. Közlekedés az őserdőben. (II. o.) — A levegő ellenállása. (VII. o.) — Izzólámpagyártás. (VIII. o.) — Abessinia. Viktória vízesés, (n. o.) — Hullámmozgás. (III., VII. o.) — Röntgensugarak. Élőtestek röntgenképei. 3 (VI., VIII. o.). pontosan beállították azokat a tanmenetbe.”

A film taneszközként történő használata különösen a Nyelvmenternőképzőbe nyilvánul meg, de sok értesítőben külön szólnak róla. Érdekes, hogy az interjú résztvevők nem erősítették meg a filmmel kapcsolatos hangsúlyokat.

Dr. Fejérdy Istvánné Sipőcz Klára tanárnő egyik, témájában modern feladatának megoldásával szeretném szemléltetni az egyéni munkáltatást, valamint a 6. osztályos általános iskolás diák, egyik résztvevőm, Pálosi Marietta megoldásával az oktatás színvonalát.

Mikorra nagyon megijedtem.

1947. nov. 10.

Amíg kicsi voltam, nagyon féltem sőtől dőssobánkeban járni. Ha a föld sötét, anyáék kísérteties alakokat veselt a falca. Szentkor biztosan vessem, hogy valami ugrásca kész, engem fel-falni akadó bosszorkány áll ott. A Grimm-mesék még jobban megerősítették ebben a hitben. Még most is borzószik a hátam, ha arra gondolok, hogy bármely sötét sarokból cammoghat valami kísértet. Nem vagyok ugyan babonás, de úgy vagyok ezzel, mint az egyiptomi ezüstműves a fehér

elefánttal. Mikor meri még nem sokkal ennek a szobának létezését, nem gondolt rá. De mikor szigorúan megparancsolták, hogy ne gondoljon rá, egész nap ez jár a fejében.

11. kép Pálosi Marietta 6. osztályos tanuló magyar füzetéből, saját gyűjteményéből

A Szent Szív Intézet Philippineum Római Katolikus Leánygimnázium III. évkönyvének⁶⁹ 44. oldalán, az 1938-39-es tanévből olvashatjuk az alábbiakat a

⁶⁹ A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának (Sacré Coeur) III. évkönyve. 1938-1939. Budapest, 1939. 44.o. 54.o.

Testnevelés c. fejezetben. „Tavasszal, nyáron és ősszel a játszótér és a tenispályák, télen a korcsolyapálya állnak a tanulók rendelkezésére, ahol mindenki kedve szerint úzheti kedvenc sportjait. Ezenkívül az arra szorulóknak orvosi ellenőrzés mellett gyógy gimnasztikában részesülnek. De nemcsak sport, játék és torna gyakorlásáról gondoskodtunk. Hanem heti két órában a leányléleknek annyira megfelelő mozgásművészetet és táncot is bevezettük.”

A fenti idézet idején a Philippineum rendes testnevelő tanára Acsády Irén tanárnő volt, aki az 1938-39. tanévben szolgálati ideje 11. évét töltötte, melyből 4. éve dolgozik az intézetben az értesítő 54. oldalán található Tanári testület és munkarendje c. táblázat adatai szerint. Ebben az évben heti két mozgásművészet és táncóráról számol be, ám a következő évi értesítő már csak heti egy táncórát említ. A Tanárnő publikációkat⁷⁰ is hagyott maga után az *Az Országos Testnevelési Tanács hivatalos szakközlönyében*, ahol rajta kívül csak elvétve publikáltak női szerzők.

Az oktatás színvonalához még hozzátartozik, hogy nagyon jó tanárok, világiak és egyháziak, is tanítottak a gimnáziumban. A sok résztvevő által felidézett Csapody Vera tanárnő, később igazgatónő, a tudományos életben is maradandót alkotott művészi színvonalú növényteni rajzaival. „Elképesztő, hogyan tudott kis növényeket életre kelteni papíron.” – mondta róla Ádám Éva, egykori tanítványa. Több tanár, tanárnő rendelkezett doktori fokozattal. Mivel a legtöbb történet a diák-tanár témakörben hangzott el az interjúk során, néhányat idézek az alábbiakban.

Ádám Márta S fb bl [127673:128189] „Azonkívül volt nekik, diavetítő, de nagy, szóval nem ez a kicsi, ami gyerekeknek van, hanem nagy. És akkor föl lett állítva vetítövászon a színpadra, a díszterem színpadjára. És arra vetítették rá ezeket a természetrajzzal, földrajzzal kapcsolatos ismeretterjesztő képeket, állóképeket. Borzasztóan szerettük, mert akkor nem volt feleltetés, és érdekes is volt. Ezt csinálta a Juhász Margit néni, aki olyan nagyon szigorú volt.”

Judit néni P b [42605: 42936] „A rajztanár a művészettörténet tanárunk Ebergényi Amadil, Ő később festetett és azt hiszem, hogy neve is volt a festők között. Ő sokszor hozott, vetített nekünk képeket. Behozta a vetítőt, aztán olyan is előfordult, hogy

---

⁷⁰ Acsády Irén (1928a): Sporttípusok. *Testnevelés. Az Országos Testnevelési Tanács hivatalos szakközlönye*, 1. 1-12. sz. 463-467.

Acsády Irén (1928b): Az iskolaorvos feladata a közegészség ápolása terén. *Testnevelés. Az Országos Testnevelési Tanács hivatalos szakközlönye*, 1. 1-12. sz. 670-673.

Simándynak a képét tettük be, amikor Amadil néni nem volt ott, mert akkor ő volt a szerelmünk, meg hasonlók.”

Somogyiné Hegedűs Éva S b [38030: 39117] *„Nagyon szerettem az énekórákat. Ha jól emlékszem már a 3. elemiben tanított minket Rózsi néni, Darázs Árpád zeneszerző, karnagy felesége. Kedves volt, fiatal és vidám természete miatt hamar megszerettük. Egy alkalommal (talán madrigál műfajú) jókedvű dalt tanultunk.⁷¹ Hangutánzó szövege így kezdődött: „Kukkurikkú-ú, kotkotkodács”... Rózsi néni csak felemelte a karját a beintéshez, amikor én már jó hangosan és lelkesen elkezdtem kukorékolni. Nagy nevetés után elnevezett „élkakas”-nak. (Akkor kezdett divatba jönni az élmunkás fogalma). Rózsi néni pár sort írt az emlékkönyvembe, szép írása ma is olvasható. Sajnos nagyon korán elvesztettük!”*

Dr. Pálosi Marietta P b *„Egy kedves dologra emlékszem. A legendás Jandik atya, aki egy regnumista atya volt, tanította a hittant, és azt nagyon szerettük, mikor leadta az anyagot, utána őserdei izgalmas történeteket mesélt. Borzasztóan izgalmas volt, viszont megmondta, hogy ezt csak akkor meséli, ha mindenki szépen felel a tananyagból. Na, aztán előfordult, hogy valamelyik osztálytársunk nem tudott. Hát meg kell mondanom, hogy a szünetben megvertük. Hogy miattad nem hallgathatjuk „Zsuzsika az őserdőben” történetét. Na, hát attól kezdve mindenki úgy tanult. [kacag]”*

Judit néni P b [29224: 30808] *„...A belvárosban a Gerlóczy utcában volt Endrédinének a tánciskolája. Ez világi rendezvény volt, a tánciskola, és a nővérek elintézték, hogy egy héten egyszer, mehettünk oda délután tánciskolába. Ott mindent, még a swinget is, és az összes modern táncot, keringővel kezdődően megtanultuk. Egy fiúgimnázium volt a vár alatt. (a Ferenc József), most is megvan biztosan az a gimnáziumi épület. Jandik atya évekig ott tanított. Oda akkor csak fiúk jártak, és Ő szervezte meg, hogy onnan annyi fiú diákot kapjunk, ahányan lányok megyünk. Ő gardírozott minket, a Jandik atya. Minden táncórán ott volt és mondta a szülőknek, hogy nyugodtan engedjenek, ő jót áll a fiúkért. Úgyhogy ez volt a Mimi néni tánciskolája. Volt táncvizsga, azért jöttek a szülők is kísérgetni minket, hol édesanyám, hol a nagynéném, hol a barátnőmnek a mamája kísérgettek minket, de ott azon kívül, hogy táncolni tanultunk, és a fiúk áhítattal néztek ránk, más nem történt. Egyik osztálytársam ott ismerte meg a későbbi férjét, akivel hosszú ideig boldog házasságban éltek. Úgyhogy volt tánciskola. Nagyon kedves tánciskola volt. ”*

---

⁷¹ Schein : Ébresztő (Somogyiné Hegedűs Éva néni kiegészítése)

Somogyiné Hegedűs Éva S b [58413: 59610] „Az én időmben –1942-től 1948-ig – az abszolút jó értelemben vett konzervatív, vallásos nevelés jellemezte a Sophianum szellemiségét. Az iskolát irányító szerzetesnők és a világi pedagógusok példásan együttműködtek. Ugyanakkor tudós szaktanáraink követték és megismertették a tudományok aktuális eredményeit. Mindezt igazolják a fennmaradt Évkönyvek, amelyekben elolvashatjuk pedagógusaink tartalmas cikkeit, és a gimnazisták szakköri tevékenységeiről szóló híreket.”

6 A nevelés eszközei

Elméleti bevezető helyett következzen néhány válasz a „Mire emlékszik legszívesebben?” kérdésre.

Ádám Márta S fb bl [73224:73282] *„Az egészre an block. Nem lehet szétválogatni. Az egészre.”*

Bajor Ervinné Legeza Mária S bl [1705: 1786] *„A felejthetetlen december 8-i ünnepek. A litániákra emlékszem legszívesebben.*

Dr. Szász Jánosné Frank Mária S fb b [5623: 6066] *„Az egész iskolai év alatt a légkör, az összetartozás, a barátságok és az apácáknak a kedvessége, megértése. És nagyon jó tanárok voltak. Nagyon jól felkészítettek. Azokban az években pedig ('43, '44), csonka iskolaévek voltak már a háború miatt, nem jártunk csak novembertől áprilisig például. '44-ben már április 4-én vége volt az iskolának a bombázások miatt...”*

Jálics Isa S bl [11828:11956] *„A Conge-kra nagyon szívesen emlékszem. December 8-ára nagyon szívesen emlékszem. Szívesen emlékszem az egész ott töltött időre.”*

Judit néni P b [23580:23622] *„A tanárainkra, meg az osztálytársakra.”*

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [8960:11562] *„Hogy mire emlékszem a legszívesebben? Az egészre! Nagy ajándéknak tartom, hogy odajárhattam, mert szerettem iskolába járni... Nem tudom, ha más iskolába jártam volna, hogy akkor is ne szerettem volna, mert ez az alaptermészetem. De szerettem odajárni és tényleg éreztem a megbecsülést! Jó, hát aránylag jó tanuló voltam. .. A nyelvekkel voltam inkább bajban, de annak is megvan a maga magyarázata... Szóval rendszerint döltbetűs voltam. ...”⁷²*

Somogyiné Hegedűs Éva S b [26835:27577] *„Maradandó emlékem az első szentáldozás, 1943 júniusában. Ma is fel tudom idézni az előkészület várakozásteljes, ünnepi hangulatát. Az iskola Jézus Szíve kápolnájában járultunk először a Szentséghez, fehér egyenruhában és akkor, úgy érzem, fehér lélekkel. (Az egyenruha viselet, mint nevelési módszer nagyon jól működött: hiúság, irigység külsőségek miatt szóba se jöhetett közöttünk). Általában jól éreztem magam az iskolában A tanulás mellett jutott idő játéokra is, főleg a bentlakók meséltek erről sokat (én bejáró voltam). Nagyon kellemes emlékem, hogy szép időben a Sacré Coeur zugligeti villájának kertje lehetett a játszóterünk. A*

---

⁷² Az értesítőkből félkövér betűvel szedték a kitűnő tanulók nevét, és dölt betűvel a jelesekét.

szerető és szigorú nevelés maradandó értékének tartom, hogy megtanultuk a közösségi viselkedésmódot, az "ÉN" helyett a "MI" fogalmának fontosságát."

Dr. Pálosi Marietta P b *„A tisztelendő anyákkal, akár ott, akár később, az úgynevezett száműzetésben töltött órákra, amikor már hazalátogathattak Ausztriából, ahol nagy honvágy kínozza őket. Azokra az együttlétekre, a nyári remek kirándulásokra. Az olyan feltöltődés volt. Ők azért ott sok mindent tudtak a nyugati áramlatokból is, és azt nyáron mindig hozták nekünk. Páratlan volt, nagyon jó volt, nagyon szerettük.”*

Kirajzolódott számomra, hogy kétféle tantestület, vagy inkább két irányú hatás érte a gyermekeket. Egyrészt az iskolai tanórákon, elsősorban a tantárgyakon keresztül ható, tanári befolyások. Másrészt a gyermekek nevelését, kísérését, szabadidejének szervezését és lelki gondozását végző Sacré Coeur nővérek befolyása.

Dr. Pálosi Marietta P b *„amit adott ez az iskola az olyan önérték tudat, amiben tartás van. Tehát tudtuk, hogy mi a mi értékünk, mi az, amit Istentől kaptunk, és hogy ahhoz kell magunkat tartanunk. Ez nagyszerű tartást adott. Soha nem volt probléma, hogy mit kéne később csinálni, vagy hova álljunk, vagy kire szavazzunk. Ilyen probléma nem volt, mindig tudtuk, hogy mit kell csinálni. Úgyhogy ezért gyűlöli a diktatúra azokat, akinek tartása van, az nem kell a diktatúrában. Ez volt az egyetlen iskola ahol soha nem kérdezték, kik a szüleid, milyen származású vagy, hanem csak az számított, amit Te az eredményeiddel elérsz. Ez nagy élmény volt és a végtelen sok szeretet. Hiszen az anyáknak semmi más dolguk nem volt, mint velünk és a mi fejlődésünkkel foglalkozni.”*

Dr. Korossyné Korossy Mária S fb *„Arra emlékszem, hogy ez az iskola szigorú volt, mégis családi, meleg légkörben nőttünk fel. Nagyon sokszor köszöntem meg a szüleimnek, hogy ide járhattam.”*

6.1 Első meglepetés: A személyes törődés, a „Cura Personalis” elve

Bartha Genovéva néni a riport végén, amikor megkérdeztem, mivel egészítené ki a kérdéseimet, azt válaszolta, hogy a személyes törődéssel. *„Az iskolát jellemzi a minden gyerek felé történő személyes odafordulás. Mindenki a maga módján, a maga helyzetében, a maga szituációjában fontos. Én is ezt próbáltam, amennyire lehetett, sok vonatkozásban alkalmazni”*

Mit jelent ez a fogalom? Miben nyilvánult ez meg? Egy tanulmányomban igyekeztem a személyes törődés többféle előfordulását összegezni. E tanulmány rövid

összefoglalását adom ehelyütt közre. Nyíri Tamás „A gyermek az antropológia szemszögéből” című tanulmányában a gyermek szabadságát a jó megvalósításának választásában fogalmazza meg, mely esélyt ad rá, hogy a gyermek az legyen, ami voltaképpen lehet, de *vezetésre* van szüksége. A vezetés a nevelés által valósul meg.

1. A nevelés parancsa: „Gyermekek, engedelmeskedjete szüleiteknek az Úrban, mert így van az rendjén. Tiszteld apádat és anyádat; ez az első, ígérettel egybekötött parancs: hogy jó dolgod legyen, és hosszú életű légy a földön. És ti apák, ne ingereljétek haragra gyermekeiteket, hanem neveljétek őket fegyelemben és az Úr intelmével!” (Káldi Neovulgáta, Levél az efezusiaknak 6:1-4)⁷³
2. A vallásos nevelés szükségességéről: Nyíri Tamás Erik H. Eriksont idézve ösbizalomról beszél, ami, „*az egészséges személyiség sarokköve*”. A gyermek az anyára van utalva csecsemőkorban, „*az anya a környezet megtestesítője*”. A bizalom a szükségletek kielégítéséből fakad. „*A szülőknek föl kell kelteniük a gyermekben azt a mély, jóformán testi meggyőződést, hogy amit csinálnak, annak értelme van*” – írja Erikson. A gyermek megtapasztalja, hogy bízhat szüleiben, ezáltal bízhat önmagában is. El is engedheti az anyát, mert közben az anya külső jelenségből belső bizonyossággá is lett. Az ösbizalom, az egészség érzése, a hit és a remény ontológiai forrása. A vallásos nevelés megakadályozza az ösbizalom elvesztését, amit a világi kapcsolatok csalódásai okozhatnak. Hogyan tudja az ember elviselni végességét? Úgy, ha bízik Isten szeretetében és megmentettnek tudja magát. Így örömet talál minden jóban, amivel találkozik. (Nyíri, 1984. 655-656. o.)

Kolvenbach a „Cura Personalis” elvét, azaz a személy, a személyiség gondozását a jezsuita pedagógia jellegzetes vonásaként írja le. A „személyes törődés” azon a meggyőződésen alapszik, hogy a gyermeknek ösztönző és ingyenes segítségre van szüksége ahhoz, hogy gyermeki állapotából átmenjen a szabad és szolidáris személy állapotába. (Kolvenbach, 1997. 562. o.)

Az 1599-ben bevezetett jezsuita tanügyi szabályzat a Ratio Studiorum néhány, a „Cura Personalis” elvével összecsengő nevelési alapelvből idézek Mikonya György összegzéséből.

---

⁷³ <http://szentiras.hu/KNB/Ef6>

„Ha a tanár azt látja, hogy valamelyik diáknak zavaró problémái vannak, szelíden és gyengéden bánjon vele. Öntsön belé bátorságot és erőt a további munkához...

„A diák tárja fel a tanár előtt nehézségeit, hogy a tanulás folyamatát egyéni szükségleteinek megfelelően lehessen alakítani.”

„Ha a diák örömet vagy levertséget érez, további megfontolással keresse (a tanár /megj.: a szerk./) az ilyen érzések okait.” (Mikonya, 2000. 3-4. o.)

Fontos feladat a tanulóknak rejlő különböző tehetségek kutatása és kibontakoztatása is, de az egyéni gyengeségek feltérképezése is. Ennek egyik terepe lehet az önképzőkör, de lehet akár egy tanóra is, ahol a gyermek átéli, átérzi, hogy tehetséges valamiben, és azt is megtapasztalja, hogyha nehézségei vannak, az is leküzdhető. Pl. Jálics Isa néni Édesanyja megbukott latinból, amikor magántanulónként vizsgára jelentkezett, a nem megfelelő felkészülés-felkészítés következtében, később mégis doktorált ebből.

Ádám Márta az önképzőkörökről, és a neki szóló, meghatározó dicséretéről, és a délutáni nyelvtanulásról:

Ádám Márta S fb bl [95359:96040] *„Ottó Ilonka néni vezette az önképzőkört. Magyar szakos volt, hihetetlenül nagy tudású valaki. Az ő jobbkeze volt Baternay Ágota. Az önképzőköri előadásokat mindig ők szervezték és bonyolították. Ami úgy zajlott, hogy aki önképzőkörré akart menni, az külön, előbb mehetett ebédelni, és ilyenkor hamarabb végzett és mehetett az önképzőkörré, ahol is meghallgathatta az Ágota előadását, vagy bárkinek az előadását. Emlékszem egyszer Beethoven V. szimfóniáját interpretálta Ágota...*

Ádám Márta S fb bl [117985:118650] *„Mère Jármái viszont nagyon meglepett engem valamivel. Ő tanította a pszichológiát és a filozófiát. Érdekelt. Már akkor is érdekelt. Jó előadó volt, jó tanár és nagyon nagy tudású, az biztos. Egyszer adott egy olyan feladatot, ott helyben kellett írni, hogy írjuk le egy nyári élményünket. Lila gőzöm sincs, hogy mit írtam. Csak azt tudom, hogy nekilódultam és írtam, írtam, írtam, és rettentően jól éreztem magamat írás közben. Beszedte, és a következő órán azt mondta, hogy fölolvassa a legjobbat. Az enyémet olvasta föl. Olyan puff voltam. Így fedezte fel, úgy látszik, az én íráskészségemet.”*

A következő dicséret a közösségért tevékeny kezeiről szól.

Dr. Korossyné Korossy Mária S fb „Tulajdonképpen a közösségi munkáért mindig megdicsértek és azt később is csináltam. Még később is az életben sokat csináltam ilyesmit. Mikor megengedte a mère Gyalus, hogy óra alatt kössek stucnikat⁷⁴ a háborúba a katonáknak, még nagyon korán, alsó gimnáziumban. Volt egy-két tanár, aki azt mondta, hogyha én kötök, akkor sokkal jobban figyelek, és ez így is van. Nekem mindig kellett valami. Most már annyira fáj a kezem, mert éveken át, de legalább tíz éven át, Bőjte Csabának kötöttem takarókat, kockákat, és azt egy nagyon kedves idősebb társunk horgolta össze. De a mai napig nem tudok úgy tv- t nézni, hogy ne csinálnék valamit, vagy pasziánszozok, valamit kell csinálnom. Ezt valahogy talán az anyám tanította, Ő is ilyen volt. Pontosán emlékszem, hogy stoppolni tanítottak meg, meg varrni. Nyilvánvaló, hogy az ember tevékeny lény, ha pedig tevékeny, akkor a keze mozog.”

A „Személyes Törődés” kiterjed a gyermek jellemének fejlesztésére is. M. Janet Erskine Stuart a rend 6. általános főnöknője összefoglalta a nevelési célokat 1914-ben írott könyvében.

„A gyermeknek benső, vezető fénysugarat akar adni, erőt, hogy meredek ösvényekre tudjon kapaszkodni s aztán a világosság fényében ismeretlen területen haladva, törjön utat magának.” (Stuart, 1914/1925. 80. o.)

Sikerült vezető fénysugarat adni? Készülve a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola Keresztény Neveléstudományi Konferenciájára, és elgondolkodva a rendezvény címén, „A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben”, egyik interjú résztvevőm interjújában rákeresve a mère kifejezésre, egy megrendítően szép összefüggés mutatkozott. E felismerés folyamatát szeretném most közreadni. Az érzés, a felismerés, a megértés egy mélyebb átélése, az öröm, hogy a kutató talált „valamit”, sőt azt találta, hogy az általa már sokat idézett nevelési cél megvalósult a tanítványokban, felfedezhető lényegében minden interjúban, visszaemlékezésben, olyan érzés, mintha eddig a kutató bekötött szemmel járt volna, de miután, mint Maya fátyla, lehullott a legfontosabb lepel a szeméről és hirtelen látni kezd.

A konferencia címe indított arra, hogy kutatási témám végtelen gazdag anyagát a nevelőkről alkotott emlékekről is kifaggassam. Kutatásomban a szemszög, a nézőpont, a szemüveg egy narratíván keresztüli megismerés, az iskola lenyomata egy volt diák emlékezetében. A strukturált interjú „valamiről” érdeklődik, és arról a valamiről szeretne

---

⁷⁴ kötött csuklóvédő. Letöltés: <https://nemeshazigyongymanufaktura.hu/2016/08/14/kotott-ermelegitok/> 2019. március 18., érmelegítő

többet megtudni a kérdező, a narratív interjúban viszont a fókusz az interjú alanya maga. A résztvevő által elmesélt történetek, melyek végeredményben az interjú alanyáról, megélt emlékeiről, élményeiről szólnak, az alany által megőrzött, fontosnak tartott, és az interjúkérdések alapján eszébe ötlő történetekről mégiscsak az iskoláról szólnak, mégiscsak az iskolát is jellemzik. A feldolgozás során, a kutatott iskola történeteken keresztüli megismerése, mélyebb összefüggésekhez vezethet, és jelen esetben vezetett is.

Faggattam interjúalanyaimat az interjú során az iskoláról, és emlékeikről. Most azonban az interjúk legépebb szövegének egy mélyebb jelentését igyekszem megfejteni, mint egy nyomozó. Egyik interjúalanyom interjújában, melynek terjedelme negyven oldal, rákerestem a mère szóra. Mère jelentése Anya. A szó előfordulása 49. Az anya szó előfordulása 5, ebből kétszer Édesanyjára utal, de 3 alkalommal pl. „tisztelendő Anya” ismét a mère-ekre céloz. Ez a gyakori előfordulás természetes, hiszen a félig strukturált interjú kérdései egy kivétellel az iskolához köthetők, a családdal csupán egy összetett kérdés foglalkozik, rögtön az interjú elején, és terjedelemben legtöbbször természetes módon erre adják a leghosszabb válaszokat a válaszolók.

Egyrészt a kérdésekre adott válaszokon keresztül kaphatunk egyfajta tényszerű leírást az iskola napirendjéről, felszereltségéről, minden olyan dologról, melyről egyáltalán kérdéseket tettünk fel, de a történeteken keresztül élénk tárul egy másik, egy mélyebb valóság is, egy átélt iskolakép, melyet más forrásokból nem tudnánk megszerezni. Ezekben, az interjúalanyok által rajzolt iskolaképekben, melyek szükségszerűen egyediak, nem megismételhetők, kell megkeresni azt, ami közös, ami már mégsem az egyénre jellemző, hanem az intézményre. 49 előfordulás. Mère, Anya. Ő vagy ők bukkannak fel, ha az iskoláról kell beszélni. Ők jelentik az iskolát. Ők adják a „vezető fénysugarat”. Vajon létezik vezető fénysugár?

Jálics Isa, szintén Sacré Coeur növendék, Édesanyja, könyvének ezt a címet adja „A csodálatos fonál”. Ádám Márta így fogalmaz: **Ádám Márta S fb bl [140215:140458]** „Sokkal-sokkal többet adott. Családiasságban, Istenkapcsolatban, egymás közti kapcsolatban, mindenben. Mindenben... Megneveltek. Ők adtak meg minden alapot. Amit nevelésileg megalapozni lehet, azt ők megadták.” Többen a tartás szóval jelölik az iskolából kapott értékeket. Azaz egy elv, ami megvalósult. Sikerült megadni a „fénysugarat”.

„Kiket akarunk nevelni? Nem jelentéktelen embereket, akiknek jósága pusztán abban áll, hogy nem rosszak. Már túl sok van belőlük, nem okoznak gondot senkinek, csak

csalódottá tesznek, olyan jó, hogy annyival jobbak lennének, ha akarnák. Ki érhetné el, hogy többek akarjanak lenni, váljanak, Montalambert szavaival, „valódi jóvá annak árnyéka, visszhangja, vagy csonka maradványa helyett⁷⁵?” (Stuart, 1914. 21-44. o.)

Valódi jóvá? Vajon sikerült valódi jóvá válni az egykori növendékeknek? Ami számomra kitűnt, azt úgy fogalmaznám, hogy mindegyikükben láttam a törekvést. Valamint, ahogy korábban kitűnt az életrajzokból, a közösségért való odaadás mindegyik résztvevőt jellemezi.

A személyes törődés „intézményesült” lehetősége, a „lelki felelős” volt. Valaki, akihez mehetünk, ha baj van. Nem olyan, mint a gyónás, hanem egy hely, egy ember, aki segít. Nem rendezi el a gondjainkat valaki mással, de segít elrendezni a problémáinkat saját magunkban.

Jálics Isa S bl [22734:23507] *„Kettő felelőse is volt a kollégiumnak, az egyik, aki mindig jött velünk és mondta, hogy most mi lesz, és aztán volt egy lelki felelőse is, akihez lehetett menni mindenféle bajokkal. Ott volt a szobája a Studiensaal mellett, és csak bekopogott az ember.”*

Pretsch Mária S bl *„Bevittem egy Heine könyvet, és azt elvették. Na de miért vették el, mikor éppen olyan szép versek vannak? – kérdeztem M. Chorinskytól, és akkor azt kitérítették... Mindenkinek más problémája volt, otthoni vagy iskolai. Például osztálytársakkal kapcsolatban, nem akarsz emellett ülni, hanem amellett akarsz ülni.”*

A Sacré Coeurben az önfegyelem sohasem értelmetlen vagy öncélú. Segít a nehézségek, leküzdésében, ahogy azt Bartha Genovéva jellemzi a korábban idézett, félénkségét legyőzendő feladat kapcsán. A nehézség értékessé tehető, éppen azért, hogy nemesebb célja van. A szigorú hallgatás betartásáról és annak célt és értelmet adó kiterjesztéséről szól a következő példa Bartha Genovéva résztvevőtől:

Bartha Genovéva S bl [43995:47046] *„A pratique, gyakorlat. Kitűztek egy feladatot az ünnepekre való előkészületül. Pl. a krumplinovéna. Most a hallgatásra, most a tanulmányaimra, hogy rendesen csinálom, hogy arra különösen figyelek akkor. Aztán azt is, hogy kiért ajánljuk föl, úgyhogy ez soha nem önmagában és nem a saját előnyeimre vonatkozott, hanem mindig kitágítva a többiek számára is, és saját magunknak is.*

---

⁷⁵ "egy valódi lényé mintsem megmaradjon árnyak, visszhangnak vagy romnak?". (Nagy Veronika fordítása)

Nemcsak azt, hogy ez vagy az sikerüljön, hanem hogy az emberekkel is úgy tudjunk bánni... Központi gondolat volt mindenütt...”

Bartha Genovéva S bl [37066:39800] *„A krumplinovéna nem tudom, hogy más Sacré Coeurben is volt-e, vagy csak itt, valószínűleg valamilyen formában nyilván megvolt. A következőt jelentette, ünnepekre készültünk, többek közt Karácsonyra is. Mivel karácsonyi szünet általában, az emlékezetem szerint 21-én kezdődött... A Novéna az kilencedet jelent... kilenc nappal, mielőtt elmentünk az intézetből, volt külön esti ájtatosság. Bent a nagyteremben volt, nem a templomban. Ahol énekeltünk, imádkoztunk. A Kedvesnővér aki velünk volt, mondott pár kedves gondolatot, szót az egész karácsonyról, megtestesülésről, Jézus magatartásáról, egyébéről. Nagyon szigorúan be kellett ott tartani az internátusban a hallgatást. Tehát nem lehetett akkor beszélgetni a társammal, amikor akarok, az meg volt szabva, hogy reggelinél is csak, amikor csöngettek, akkortól lehet beszélni. Újabb csöngetés, akkor el kellett hallgatni. Ugyanígy ebéd után... Tanításnál is általában véve a nagyszünet, ami hosszabb ideig tartott, akkor lehetett korlátlanul beszélgetni. Vagy ha sétálni mentünk, vagy játék közben, lehetett beszélgetni, aztán megint nem. És akkor ugyanígy este is, vacsoránál is. Nos, aki egész nap megtartotta ezt a hallgatást, tehát tényleg csak akkor beszélt, amikor lehetett, az két krumplit vehetett ki egy kosárból, aki csak félnap, az egyet. A Mater Admirabilis kép előtt, mely kép gyakorlatilag minden Sacré Coeurben el van helyezve, a nagy tanulószoba végén szépen egyesével kivonultunk, innen kivettük a krumplit, ott előtte volt egy másik kosár, abba beleraktuk, vissza a helyünkre és közben éneklés, miagyéb. Ami a legszebb az egészben az, hogy ezeket a krumplikat, amiket összegyűjtöttek így, az a szegényeknek ment, egy szegénykonyhára, vagy valamire. Tulajdonképpen ez volt az előkészület a Karácsonyhoz. Manapság csinálnak ezt is, azt is, amazt is... Ennek az újabb variációja, ahogy azt mostanában már sok helyen csinálják, hogy gyűjtenek kis csomagokat és akkor azt adják tovább.”*

A krumplinovéna is egy példa arra, hogy hogyan lehet a lemondásnak (szenvedésnek) is értelmet adni. *„Legközönségesebb foglalkozásait is természetfölötti indokokból kell végeznie, hogy fensőbb, isteni alakítás kinyomatát viseljük azok magukon.”* idézi a Sacré Coeur szabályzat tervét Molnár. (Molnár, 1885. 138. o.)

Ádám Márta egykori növendék a szigorú hallgatásról és az állandó felügyeletről:

Ádám Márta S fb bl [135541:136914] *„A világ legtermészetesebb dolga, felnőtt fejjel is, hogy ott ahol nyolcvan..., de volt úgy hogy százhusz, mind duruzsolna, hát*

megbolondulna mindenki. Ettől teljesen függetlenül, jót tesz, hogy ha az a gyerek megtanulja befogni a száját. Tehát halálos csend volt a stúdióban, a hálószobákban, a mosdókban és a folyosókon. Meg volt az ideje a dumálásnak. Meg volt az iskola tízpercekben, az órák között, tízórás tízpercben, a délutáni labdázás idején, az uzsonna után. Tehát volt idő bőven, hogy az ember beszélgethessen. Azon kívül ebben a bizonyos Lesezimmerben, is lehetett beszélgetni. És az hogy Silence, hát ott az egy szent dolog volt. Nem volt könnyű megtanulni, vagy belejönni. És amikor jöttek az újak... hát gondolhatod, családból, vagy akárhonnán vidékről odakerül egy kisleány. Hát mit tudja az, aki nyugodtan csicsereg a testvéreivel, a szüleivel, meg az iskolás pajtásaival. Az csak bámul, mint Rozi a moziban, hogy mi az, hogy itt hallgatni kell. De minekutána a többenél tapasztalta, rá is ráragadt, éppen ugyanannyit próbálkozott, mint mindannyian kikerülgetni a Silence-t. És aztán megtanultuk ám a jelbeszédet is... ”

A csend, a silence, vagy ahogy sokszor nevezik a „szigorú hallgatás”, véleményem szerint egy összetett jelenség. Egyrészt a templom szent csendje, a szent közelsége, és az abban való elmélyülés segítése. Másrészt egy tudatosított lemondás a beszédről, egy állandó áldozathozatal valami jóért, egy gyakorlat a lemondásra. Csönd a tanulószobában, hogy tanulni tudjak, hogy mások tanulni tudjanak. Csönd, mert kérték tőlem, és én teljesítem mások kéréseit. De talán ebben a nagy csöndben nemcsak a lemondás van, hanem hogy meghalljak valamit, valakit, akit a zajban nem lehet...

A jegyosztás

A jegyosztás egy fontos és ünnepélyes heti esemény volt, ilyenkor zajlott a diákok magatartásának értékelése és a szalagok kiosztása. A jelölési folyamatokban a felsőbb évfolyamoknál már a diákok is részt vettek. Bartha Genovéva így emlékszik erre:

Bartha Genovéva S bl [55844:57079] *Az alsó tagozat kokárdát kapott. Minden héten volt jegykiosztás, így neveztük. Az azt jelenti, hogy azon a héten, ki hogy viselkedett. Ha egy hétig már nem jeleskedett, akkor le kellett tenni a kokárdát. Akkor volt utána a rózsaszín szalag, az körülbelül tíztől tizenhárom éves korig. Az azt hiszem három vagy négy hétre szólt. Körülbelül egy hónapra... Tehát ha a havi összesített jegy jó volt, akkor viselheti tovább, ha nem, akkor nem. Azután volt a zöld szalag, az tizenhárom, tizennégytől tizenhat éves korig, talán. Azt fél évig lehetett viselni. Azt félévente értékelték. De attól függetlenül jegyet kapott az ember. Azután a kék szalag, azt pedig érettségiig. Kék szalagig nem jutottam, mert addigra már államosították az iskolát, de a többi az volt. Szóval nem voltam egy kimondottan rossz gyerek...*

Bartha Genovéva S bl [57087:57758] *„...Volt jelöltség is a szalagra, például sétánál akkor az mehetett középen, a tanulószobában is középen ült, vagy mellette ült egy kisebb és azzal törődött. Akkor az ebédlőben nyolcan ültünk egy asztalnál, és általában aki a vezetője volt annak az asztalnak, az már egy nagyobb zöldszalagos, vagy kékszalagos, vagy legalábbis arra jelöltként szereplő volt, hogy a többiekkel is ott törődjön... Imádságnál is be volt osztva, hogy ki mondja az esti imát.”*

Ádám Márta így emlékszik:

Ádám Márta S fb bl [137800:138907] *„A díszterem. Csuda ünnepélyes dolog volt. Osztályonként, két fél karikában ült az egész társaság, egy osztályra való egymás mellett. Amikor sorra került az illető osztály, az fölállt. És amikor fölsorolták mindenkinek a jegyét, hogy hányasa van arra a hétre, akkor megindult az osztály és a középen ülő Mère kezéből átvette azt a kis négyszögű jegyet, ami rózsaszín volt például, ha jó voltál, megvoltak a grádusok. Azzal visszavonulhattál a helyedre. A jegyeket a végén aztán a rendezők összeszedték és elrakták a raktárba. Ez egy ilyen szimbolikus valami volt, de megvolt a jelentősége. Vagy ha jutalmat kaptál, név szerint te, akkor ünnepélyesen fölállhattál, ünnepélyesen egyedül kivonulhattál, és ott kaptál valami egyéni kitüntetésfélét. Például kongreganista lettél, akkor kimehettél és egy zöld szalagon a Szent Alajos érmet a nyakadba akasztotta a főnöknő (alsósoknak: Kis Jézus kongregáció, rózsaszín szalaggal (1-2. gimnáziumi osztály), felsősöknek: Szent Alajos kongregáció,*

zöld szalaggal (3-4. gimnáziumi osztály), felsős gimnazistáknak: Mária kongregáció, kék szalaggal /5-8. gimnáziumi osztály/).”

Miért kerülhetett a szalag, vagy a heti jegy veszélybe? Miért lehetett hátrébb sorolódni? Egy diákcsíny a Sacré Coeurből:

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [25184: 27265] *„Miért szidtak meg? ...Egyszer azt csináltam, hogy a pad alára gombostűket ütöttem be különböző mélységbe, de olyan mélységbe hogy a skálát kiadta, és elkezdtem pengetni a hittan-órán. Hogyha a tisztelendő úr volt bent, vagy egy szem férfi tanárunk, aki latint és görögöt tanított, a Pityu Dr. Pápai István, akkor mindig egy mère is bejött, ott ült, ő volt a gardedám. A mère Gyalus volt ott, amikor elkezdtem zenélni. Hát föl volt háborodva. Minden vasárnap mentünk a misére, és mise után a díszteremben volt a jegykiosztás, és annak a hétnek a magatartásjegyét kaptuk meg, általában jelest kaptam, de akkor elégségest kaptam, mert a hittanórán pengettem a gombostűket... Ez volt egy nagy bűnöm. Hogy ezt miért csináltam, ki tudja...”*

Dr. Korossyné Korossy Mária S fb *„Volt egy olyan időszakom, amikor nagyon mozgékony voltam, hogy finoman fejezzem ki magam, és sok olyat csináltam, amit nem volt szabad. Amikor anyám éppen nagyanyámhoz utazott Erdélybe, mert nagyapám meghalt, ketten voltunk apámmal. Mère Jármái, akivel, ismét afférom volt, azt mondta, hogy „ki fogunk csapni, ahogy viselkedsz, év végén. Már jövő évre nem kell visszajönnöd”. Erre apám bejött az iskolába, Ő egy magas, erőteljes ember volt, és azt mondta ennek az apácának. „Mère Jármái, elemi óta itt nevelik. Akkor hogy nevelték meg, ha így viselkedik? Hát tessék jobban megnevelni! Nem veszem ki, itt fog maradni és érettségizni.” És nem is raktak ki. Én is sokat változtam ezután.”*

Dr. Korossyné Korossy Mária S fb *„Nem szerették, hogy én biciklizem a Mikszáth Kálmán téren, ugyanis ott laktunk szemben az iskolával. Merthogy ez nem valómondta a mère Jármái. Nem voltunk jóban, ez érdekes. Ő érezte, hogy nekem több szabadságra lenne szükségem, de ezt nem szerette. Mikor egyszer Ausztriából hazajött és egy családnál találkoztunk, akkor azt mondta, hogy „Mária, hát béküljünk ki”, olyan kedves volt, komolyan mondom. Szégyelltem magam.”*

6.2 Második meglepetés: Hogy működik egy emlékezetközösség?

3. Írt e naplót, visszaemlékezést?

Ádám Márta S fb bl [118597:119093] *Ő fedezte fel, úgy látszik, az én íráskészségemet, amit a M. Szabad is fejlesztett azáltal, hogy amikor '44-ben, előbb be kellett fejezni az iskolát. És én lent voltam Jászapátiban a nagymamánál, hosszú ideig, azt mondta, hogy írjunk naplót. És én tényleg írtam, akkor is már írtam naplót, és úgy látszik ez is fejlesztette az íráskészségemet. Mivel akkor hónapokon keresztül voltam ott a nagymamánál, és én ott rendszeresen írkáltam. Tehát ilyen, későbbiekre is kiható dolgok történtek...*

Bartha Genovéva S bl [35543:36895] *... egy időben írtam. Már csak úgy, inkább csak ilyen címszavakat, egyebeket. Annál is inkább, mert tudtam, hogy házkutatásnál mindent megnéznék. ...ez is még ez '56-os emlékem. Szerencsére apámmal megállapodtunk abban, hogy majd az időjárásról írok. Ha azt írom, hogy szép derült idők járnak, akkor minden rendben van, ha azt írom, hogy nagyon borús az idő, de hát azért nem fagytam meg... később mondtam is egy kollegának, hogy hála Istennek, hogy ezt nem tíz évvel ezelőtt meséltem. Akkor megkérdezték tőle az ÁVO-n, hogy én miről beszélek az osztályfőnöki órákon. Mert azért beszéltem, de lehetőleg úgy, hogy Isten nevét ne ejtsem ki. Idéztem én a Bibliából is. Azt mondtam, az egy régi jó mondás, amelyik tudta, hogy honnan van, az tudta, amelyik nem, hát annak is, a jó mondás, jó mondás*

Milyen tárgyi emléket őriz a Sacré Coeurből? – kérdeztem a résztvevőktől. Nemcsak azért érdekesek ezek a tárgyak, mert megőrzésre méltónak találták őket, és az Assmann-féle tárgyakban megőrzött emlékezet darabjai, hanem mert felhasználják az emlékezetközösség erősítésére, amikor pl. egy nyakkendőjelvényt újból előállítanak.

Ádám Márta S fb bl [69522:70103] *[A falon] ez egy ilyen kis viaszfüggő valami. M. Zommer nagyon ügyes volt. Nagyon ügyes kezű volt ilyesmiknek a készítésében. Ő volt a sekrestyés és valami csodálatos módon díszítette mindig az oltárt. Mindig az adott ünnepkörnek, vagy az adott ünnepnek megfelelően.*

Dr. Szász Jánosné Frank Mária S fb b [14575:15114] *„Miminek Kori” [mutat egy képre, és olvassa a rajta levő neki írt szöveget.] „Te és én, két szív.” „Kettő pultgyerekem volt. Én voltam a pultmama. Jobbra-balra pult, félbentlakókkal, középen a*

nagyobb félbentlakó. „Miminek nagyon sok szeretettel, hogy a pultgyerekét szeresse mindig. Kori” [olvas tovább]”

Kori így emlékszik: **Dr. Korossyné Korossy Mária S fb** „Nagyon szerettem a *Studiensaalt*, ahol tanultunk. Ott volt mindenkinek egy asztala, egy pultmamája, akinek két oldalán ültek a kisebbek, és ha valamit nem értettek, akkor szép csöndesen lehetett megkérdezni tőlük. Így szövődtek olyan barátságok idősebbekkel is, akikkel később aztán találkozunk különböző helyeken. Nagyon érdekes, hogy most is egy 96 éves társunkat ápolom. Minden héten egy egész napot vagyok ott, de ez nem jelenti azt, hogy én fürdetem meg ilyesmi, hanem erdélyiek jönnek havonta felváltva, csak amikor el akarnak menni egy napra.”

Naplót négyen írtak a 13 résztvevőből. Megőriztek viaszfüggőt, szobrot, kongregációk medalionjait, sapka vagy nyakkendőjelvényt, kitüntetések szalagjait, olyan asztaldíszeket, szentképeket, hímezéseket, melyeket a nővérektől, vagy egymástól kaptak. Papír alapú dokumentumokat, fényképeket, tankönyveket, füzeteket, bizonyítványokat. Két esetben említenek emlékkönyvet, az egyik Bartha Genovéváé. Jellemzően azonban ezzel nem fejeződött be az emlékek megszerzése. Olyan újságcikkeket is gyűjtenek, félretesznek, mely az iskolájukhoz, vagy a rend más iskolájához bármilyen módon köthető.

A fenti kérdések az egyéni iskolai kötődésen kívül az emlékezetközösségre is jó példával szolgáltak. Ahogy mások történetei a „mi” történeteinkké válnak, a kollektív emlékezet részeivé lesznek. A Sacré Coeur növendékek esetében ennek egyik legfontosabb fóruma a Cor Unum újság, melyben rendszeresen megjelennek a növendékek visszaemlékezései, illetve mint egy élő közösség, reflektálnak a ma eseményeire, minden egyes lapszámmal erősítve a csoportidentitást, és konzerválva, terjesztve a közösség saját történeteivé alakuló visszaemlékezéseket. Minden hónap első szerdáján találkoznak, ahol szintén helye van a közös feladatokon kívül, a történeteknek. Két sajátos ünnepük van, melyek szintén a találkozások színterei, közös miséken ilyenkor vesznek részt ugyanazon a templomban, a Sophianum melletti Krisztus Király Kápolnában. A halottaikról a Cor Unum újságban és az értük felajánlott szentmiséken emlékeznek. Sok szempontból a szerzetesi közösség lazább hasonmásai. Kapcsolatban vannak egymással, bár nem élnek együtt, de halálukig Ancienek maradnak. Mi több nemcsak a magyarországi, de a világ összes Ancienjével egy közösséget képeznek, az Ancienek közösségei egymással is kapcsolatban állnak. Az újságjaikat mindenütt Cor

Unumnak, nevezik. Az elnevezés a Sacré Coeur mottójából származik, mely így hangzik: „Cor unum et anima una in Corde Jesu”⁷⁶, azaz „Egy szív és egy lélek Jézus szívében.”

A tettek közös tetteké válnak, Élményszerű számomra is, mikor egy-egy történet szereplőjével személyesen megismerkedtem. Hasonló élmény lehetett ez ahhoz, amikor a mozivászonról egy szkeccs alkalmával előléptek a szereplők. A zászlós történetet sokkal korábban ismertem már, élményszerű volt ezután, amikor ráébredtem arra, hogy a velem szemben ülő Judit néni a főhőse a mások által mesélt történetnek.

A tárgyi emlékek körét a szokásosan megőrzött bizonyítványokon, tablóképeken kívül, az iskolai évek alatt készült, kapott tárgyak csoportja és az utólag létrehozott tárgyak, tárgyasult emlékek alkotják. Dr. Pálosi Marietta megőrizte az iskolai sapkajelvényét. A Philippineum jelvényén Sacré Coeur, a Sophianumén S betű szerepel. Tőle tudtam meg, hogy közkézen forognak évekkel később készült, „utánnymott” példányok, mert sokan szerettek volna a növendékek közül hozzájutni, „*az élet vihariban elveszettek helyett*”.

12. kép Széles rózsaszín és zöld szalag, kongregációk keskeny szalagjai és érmei
(Dr. Szász Jánosné Frank Mária gyűjteményéből)

⁷⁶ <https://rscj.org/vocations/video/cor-unum> letöltve 2019.01.17 1:58

13. kép Év végi jutalmak, rózsaszín „szalag”, Jézus Szíve, Mária medálók és a sapkajelvény
(Dr. Pálosi Marietta gyűjteményéből)

A közösséget finoman átszövik, tovább erősítik az iskolában megkötött és megmaradt barátságok, vagy azok emléke. A barátok valahogy „véletlenül” egymás mellé kerültek az iskolai padokban is, vagy éppen ez indukálta esetleg a kialakuló kapcsolatot. A kérdésre adott rövid válaszokból nem lehet leszűrni a barátságok mélységét. Fischer Sándor retorikatanárom úgy fogalmazott a barátság kapcsán, barát az, akit felhívhatnék telefonon, akár éjfélkor is, és meghallgatna, ha nagy szükségem lenne rá. Hosszabb válaszokban a távolságtartóbb rendszeres érdeklődéstől a közös nyaralásokon át a mindennapi kapcsolatig sokféle árnyalat megtalálható. Nem volt a válaszadók közül olyan, aki semmiféle kapcsolatot ne tudott volna kiépíteni.

Ádám Márta S fb bl [101384:103561] „Dóri, aki most itt ciszterci nővér, pici volt, muszáj volt elöl ülnie ...K. Editnek meghalt az édesanyja fehérvérűségben. Egyedül maradt az édesapjával. Tíz-tizenöt évvel idősebb bátyjai voltak csak, már kész felnőtt férfiak. Akkor az édesapja ideadta be hozzánk. Ő hatodikban került közénk. Azóta is nagyon-nagyon jó barátságban vagyunk. Ja meg a Nikolett... neki meg, az ostrom alatt, ők is benn voltak a testvérével, Ágnessel, nekik az édesapjuk, aki zsidó volt, részt vett a Bajcsy-Zsilinszky féle politikai mozgalomban. Budán laktak, a Szent János téren. A két leány meg bent volt a Sophianumban egész bentlakó. Na, most egyszerre csak a nyilasok valahogy a nyomukra akadtak, elvitték az apját. Az édesanyja hét veszélyen keresztül, az utolsó pillanatban tudott átjönni, mögötte robbantgatták föl a hidakat, hát jött a gyerekeihez. A nagypapa, Dezső bácsi lakott a Magyar utcában. Odajött a Niki néni és

onnan megint a bombaveszélyek közepette jött a Sophianumba, hogy mi van a gyerekeivel. Ez volt a Nikolett. Vele szinte minden nap beszélünk telefonon. Nagyon-nagyon megmaradt a barátság. Meg Edittel is. Így ez a kis mag, az Edit, a Nikolett, a Dóri... ezek állandó életre szóló barátságok.” Ádám Éva néni ezt a következőkkel egészítette ki: „Érdekes, hogy nálunk az egész osztály összetartott baráti vonalon. Családi összejövetel is volt gyerekekkel. A 70. érettségi találkozókat 2014-ben ünnepeltük a Sophianumban.”

Dr. Szász Jánosné Frank Mária S fb b [19491: 21201] „– Az egyik K. Éva, akivel, egész a haláláig... végig nyaraltak nálam Nagymaroson. Voltak olyan barátnőim, akikkel sajnos megkopott [a barátság]... Olyan megható dolog volt... Teljesen ki voltunk bombázva, '45. január elsején egy orosz bombát kapott a ház, a két tűzfal között. A negyedik emeleten robbant a bomba. ...Nálunk egy szoba maradt épen. Romokban éltünk. Az egyik [pultmama], akinek pultgyereke voltam, Follmann Teri, Izának volt az osztálytársa, állítólag most is él. Megkeresett, hogy ki él. Egymást kerestük a háború után. Láttam, hogy milyen körülmények között élünk ott a régi lakásban. Hát csak rom volt. Se fürdőszoba, szóval szörnyű volt. Éppen akkor jöttünk föl a pincéből, és akkor meghívott. Ők Kispesten laktak egy családi házban, és volt ott egy emeleti rész, egy kis garzon, egy szép családi ház. Az édesanyja öccsék laktak ott, de az bevonult katonának és üresen állt. Az egy szoba, konyha, wc, egy kis külön garzon volt, és fölajánlották nekünk, és akkor mi ki tudtunk költözni februárban ebből a szörnyű romból. Kézikocsival, amit lehetett összeszedni még... Egészen augusztusig kint laktunk a Teriéknél, amíg rendbe szedtük valahogy. Úgyhogy ez egy óriási segítség volt a Teriéktől.”

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva S b [29374: 30311] „A R. Babi... Képzeld el, az ostrom alatt kaptak egy belövést, akkor meghalt az Édesanyja! Akkor a papa, a három gyerekkel valahogy még átjutott Budára, hogy ott majd jobb lesz. Ott újra kaptak egy belövést, ott meghalt a húga! És itt maradt a papa a barátnőmmel. Mert mindig jóban voltunk, de hát ez nagyon összehozott azután minket, úgyhogy érettségi előtti utolsó félévben hozzánk költözött. Anyám, drága... – hát nekünk sem volt mit enni –, de azt mondta, a Babi nem fog leérettségizni, ha otthon süt-főz a két férfira, apjára, mag az öccsére. Majd valahogy meglesznek, és a Babi jöjjön hozzánk és akkor együtt tanultunk. A Babi kicsit nehezebben tanult, de nagyon jóban voltunk. Még él, kinn él Malmőben.”

Itt említek meg egy másik közösséget, az Ostrompenzitet, amely közösség a közösségben, ugyanis az ostrom idején a Sophianum épületében védelmet talált Sacré Coeur diákok, hozzátartozóik és a nővérek egy igen szoros kötelékét jelenti. A háború

okozta veszteségek, fájdalmak és károk újra és újra odatolokolnak a résztvevők válaszaiba, nemcsak az Ostrompenziben lakókéiba, mint valami mélyen átítatódott kávéfolt egy könyv lapjain. Az Ostrompenzi közössége, oltalma talán a legerősebb köteléket jelentette az iskolához fűződő kapcsolatrendszerben.

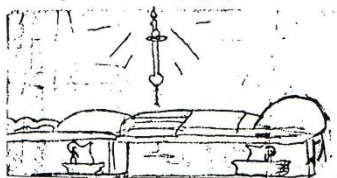
Bartha Genovéva S bl [39830: 43990] „*az is egy istenáldás volt, hogy a konyha az eleve a pincében volt, mert ugye az étterem is ott volt. Tehát a hozzávaló anyagok nagy része is, amelyek elállósak, azok a pincében voltak. Így például szilvalekvár, köcsögökben, valamennyi zsír, amíg tartott, krumpli, valamennyi liszt, meg gríz, tejbegríz, hát vízbe gríz, de hát mindegy. Valamennyi cukor is volt, hát mérsékelten, de azért volt. Úgyhogy teát ott tudtak főzni, és a többi. De hát semmi olyan különleges ételek, azok nem voltak. Akkor, ugye hogy ez már farsang volt, vagy még a karácsony után, azt nem tudom. .. szóval egy ünnepi alkalom. És akkor, mindenki kapott, azt hiszem ebédre, két darab fánkot. Hát az óriási szó. Hát ugye azt megettük. Azt mondtam, hogy igyekeztek ott is, hogy a testvérek közel legyenek egymáshoz, úgyhogy az ebédlő egyik végében, ott a falnál vannak padok, ahhoz hozzátettek székeket, és a székekre tettek rá két matracot, két sorban. És akkor az egyik oldalon a Dóri meg én feküdtem, a másik oldalon meg a Nikolett és az Ágnes. Szintén velünk egyidős testvérpár. És akkor a következő volt, esti imát azt a mère Párducz nővér mondta... elmondtuk... "oltalmad alá futunk" és a többi. És azt megelőzően, egyszer csak megjelenik a másik Kedvesnővér, aki szintén rengeteget volt velünk. M. Bisinger. Akkor odajön az ebédlő végébe, benyúl a kámzsája alá és elővesz két darab fánkot. Az egyik fánkot odaadja nekünk, a másik fánkot odaadja a másik testvérpárnak. Hát mi nagyon megköszöntük és egymás közt megbeszéltük, hogy ez az volt, amit Ő kapott délben. És nem ette meg, hanem tudta, hogy mi biztos megesszük. Két kamaszkorban lévő gyermek... úgyhogy... Ez tényleg olyan nevezetes volt. Aztán az egész pincében töltött időnek ...van egy krónikája... ”pince áll a romok tövében, óh mily drága ez a pince nékem. Negyven huncut víg gyerek hazája, a jó Isten lemosolyog rája. Elszundítunk hajnal hasadtával, mikor jó az anya a gyertyával. És a csengő harsonán, hirdeti: gyorsan lusták, szaporán felkelni! ....,*

Krónika

amely 1945. január végén a pincében íratott, énekeltük a "Kistak áll a nagy Duna mentében" dallamára.

Pince áll a nagy romok tövében,
Ó mi drága ez a pince nékem,
40 huncut víg gyerek hazája,
A jó Isten lemosolyog rája.

Elszundítok hajnal hasadtával,
Mikor jó az anya a gyertyával,
És a csengő fennszóval hirdeti:
Gyorsan lusták, szaporán felkelni.

Bár hagynának padágyamon végig,
De az embert a csengők vezérlik,
Mosdik minden a földre borulva,
Örül, hogy csak félig van korsója.

Mise után pultokon reggeli,
A sok gyerek sóvárogva lesi,
És ha ettől nem lesz teli gyomra,
Tízórai jó félóra múlva.

Dóri könyve bár valóban csodás,
Nem értem hát mért van ásitózás,
Ámde jó a "Csibészklub" sok hőse,
S az ásitás félbeszakad tőle.

És a "K.U.SZ."-ok példáját követve,
Ebédelni vonulnak fel rendbe,
Megeesznek ők mindent, amit kapnak,
És egyúttal mindjárt "mosogatnak".

Jaj, de hosszú ma ez a délután,
Ha ez így megy vége sohse lesz tán,
Azért van, mert egyhangú a program,
De jó a Mère s máris játszunk nagyban.

Most mindenki
megfeszíti magát,
Sok kérdéssel
gyötöri az agyát [anyát].
Lesz mindenki fű, fa, virág, dallam,
Ordítózna igent, nemet karban.

Kezdődik Mère Tomasin könyve,
A sok copfos hallgat érdeklődve,
Izgalomtól remeg már a gyertya,
Szerencse, hogy Vámos Panka tartja.

De mindennek vége szakad egyszer,
Vacsorázni hív már Mère Bisinger,
Vacsorának bár mindenki örül,
Inkább ülnek Mère Jármái körül.

Mère Stadlinnak édes a teája,
A "Schlafi"-ban elterjed a nátha,
Mère Párducz nagy, piros üveggel vár
S minden gyerek áriát gurgulál.

Vén Sophiba ismerősök jönnek,
Szüleimnek vélük mit üzenjek?
Mondjátok, hogy egyéb bajom nincsen,
Mínhogy éjjel két pad közé estem.

14. kép Szerző nélkül (1996): Pince állt a nagy romok tövében... Az Ostrompenzi 50+1 éves évfordulója alkalmából rendezett találkozó emlékére. 1996. június 15.

Az egyesület első szerdáin tartott összejövetelein nemcsak a Sophianum Ostrompenzijére emlékeznek az egyesület tagjai. **Dr. Pálosi Marietta P b** „Budapestet az ostromgyűrű gyorsan körbezárta és a növendékek közül néhányan kényszerűségből már nem tudtak vidékre hazajutni, pl. Erdélybe. Egy vagy két osztálynyi gyerek ott maradt az intézetben. A tisztelendő anyáknak tehát gondoskodni kellett ezek ellátásáról, de ugyanekkor egy duplafalú rejtkehelyen, sok üldözött zsidó gyereket is rejtegettek, de ezekről a növendékek nem tudtak. Ugyanekkor az épülethez tartozó templom tornyában volt a német parancsnokság egy része. Tehát az anyák a legközvetlenebb életveszélyben voltak, hiszen ha az elrejtettek kiléte kitudódik, föbe lőnek mindenkit. Mindeközben a tanulók részére biztosították a teljes oktatást, tehát az összes tantárgyat tanították. Ha meggondoljuk, hogy ezek a tisztelendő anyák egy zárt klauzúrás rend kötelékében éltek, vagyis gyakorlatilag nem jártak ki a zárdából, szinte hihetetlen, hogy ilyen drámai

körülmények között mennyire praktikusán és nagyszerűen tudtak cselekedni. Az akkor ott levő növendékek írásos feljegyzései alapján, és az egyesületben tartott előadások nyomán szereztünk erről jóval később tudomást.”

A tágabb közösség, a más iskolákban is megszokott osztályszintű vagy legfeljebb évfolyamszintű érettségi találkozók, osztálytalálkozók kívül, egyéb módokon is összeköttetésben van. A közösségi szintű kapcsolathálóról számolnak be az alábbi idézetek.

Dr. Szász Jánosné Frank Mária S fb b [51576:53714] *„...volt az egyik iskolatársnőnk, aki valamikor idegenvezető volt, és tudott szervezni rettentő olcsó, ötnapos buszkirándulásokat külföldre. De az még a '90-es években volt. Zsófi. Meg tudta szervezni pokoli olcsón. Nagyon sokszor laktunk apátságban és ilyen helyeken, nagyon olcsón. De nagyon szép helyekre vittek, Ausztriába, Olaszországba...”*

Somogyiné Hegedűs Éva S b [55006:55462] *„'95-ben bekerültem a Zsófia kórusba, ahol kevesen voltunk, de lelkesen énekeltünk és a Krisztus Király kápolnában, harmónium kísérettel, még a hangunk is megfelelt. Rendszeresen megünnepeltük, minden évben, Szent Magdolna Zsófia ünnepnapját, május 25-ét, és a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét, december 8-át, mert ez mindig a Sacré Coeur növendékek legkedvesebb Mária ünnepe volt.”*

Somogyiné Hegedűs Éva S b [75004:78005] *„Ha az időseket meg tudod szólaltatni, biztosan sokat fognak még mesélni. Az ő gimnáziumi élményeik a legfontosabbak. Elsősorban Kohl Évára gondolok. Először is rengeteg embert ismer, másodsorban, Ő első elemitől a Sophianumba járt és ott érettségizett. Sokat tud mesélni a tanárokról is. Éva föl járt az iskola bezárása után Csapody Vera nénihez a lakására. Ehhez nagy bátorság kellett, mert például a Vera néni kilencvenedik születésnapján legalább húszan megjelentek a Baross utcai lakásban, ami nagyon feltűnő lehetett, abban az időben, amikor tiltották a csoportosulást, különösen a fiatalok körében. A rendszerváltozás után, 1990-ben Kohl Éva és néhány társa megalapították a Magyar Sacré Coeur növendékek egyesületét, amely egy civil társaság volt és 2016-ig működött. A célja a Sacré Coeur szellemiség megtartása, továbbadása volt és szükség esetén egymás segítése. De ez egy hosszabb történet.”*

Pretsch Mária S bl *„Én az első nyugati utamon is náluk laktam. Ez a kapcsolat később is megmaradt. Ahányszor kint voltam Svájcban, vagy Ausztriában, Bregenzben,*

Riedenburgban vagy Bécsben, mindig ott voltam náluk, mert mindenütt volt valaki a pestiek közül. Egyszer voltam majdnem egy hétig Bregenzben. Ott akkor már az idősebbek voltak, akik korábban Pesten éltek. Nekem egy nagy élmény volt, mert külön szobát adtak, és fantasztikus volt, mennyire elkényeztettek. Külön névjegyet tettek a szobámra, sütemény odakészítve, meg minden egyéb. Be volt osztva, hogy én melyik órában kihez tudok menni, vagy ki jön hozzám. Olyan kedvesek voltak, hogy azt elmondani nem lehet. Akkor négyen is elmesélték az életüket. Az egy regény, és olyan élmény volt. Pesten a három lépés távolság meg volt tartva szigorúan régebben. Magázódtunk meg minden egyéb. Ott pedig mindegyik elmondta az életét, sőt van, aki fényképalbumot hozott. Akkor elvileg már ki voltak öltözve, nem kellett egyenruhában lenni. Ennek ellenére az öregek mind abban voltak jóformán. Gondolom, nekik nehéz lett volna átállni.”

Az emlékezetközösség, és egyesületük a *Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesülete* a közösség ügyein, egymás számontartásán, anyagi és fizikai segítésén kívül, jótékony célokra is áldoz, elesettek, hajléktalanok, árvák támogatásával. Börtön pasztorációt is végeznek, levelek írásán keresztül.

A közösségről, annak arculatáról, és a nevelési örökségről befejezésképp egy idézet M. Janet Erskine Stuart általános főnöknőtől:

„Mialatt múlnak az évek és már a harmadik, sőt negyedik nemzedék nevelkedik intézeteiben, képes a társaság bizonyos áttekintést nyerni és fel tudja ismerni azokat a jellemvonásokat, amelyek éppen a nevelésben kifejlesztve, bizonyos családi hasonlóságot teremtenek növendékeiben. E hasonló vonás szinte szembeötlő, mert minden országban fellelhető, de persze az illető nemzetnek sajátos faji változatával. A növendékek ugyanis élethossziglan ragaszkodnak ahhoz az intézethez, amelyben nevelkedtek, de családi szellemük tágasabb körű. Bármely kolostorunkban otthonosan érzik magukat, s minden szerzetesnőnk őszinte barátnőjük, akár ismerik, akár nem. Nem kímélnék sem fáradságot, sem költséget, hogy ilyenekkel találkozzanak és segítségükre legyenek. Idegen tájakon, új települések kezdetleges viszonyaiban szíves fogadtatások és tapintatos segítségük tanúskodik azon rokonszenvről, amely lelkesíti őket, s amelyet minálunk találnak. Miben rejlik e hasonlóság, azt bajos szavakba foglalni. Mindenesetre valamilyen közös hajlandóságban és áldozatosságban, egyenlő életfelfogásban s valamilyen közös beszédmódban. Bizonyos eszméknek és kifejezéseknek sokkal mélyebb jelentőségük van számukra, mint másoknak, bizonyos normák önmaguktól értetődnek náluk. E közös vonásokat sokkal világosabban és határozottabban őrzik meg, mint a köztük levő népfaji

és nyelvi különbségeket. Többet nem szólhatunk erről, de annyi bizonyos, hogy nagy leánysokaságban is felismerjük a saját növendékeinket, s viszont ezek is felismerik egymást. A szerzetesnők pedig élethossziglan „gyermekeiknek” tartják őket. Ilyen gazdag tagozású üzemet nem láthatnak el egyesek, ha még oly tehetségesek is. Összetett szerkezet pedig az összes részek mellé- és alárendeltségét követeli meg. És miképp társaságunkban a szerzeteséletre nevelés, úgy intézeti nevelési módszerünk is oly rendszer, amelyhez nem elég egy kulcs, mert nem holt dolog, hanem szellem élteti, megvan a sajátos életmódja s a társaság egyik legdrágább öröksége. (Stuart, 1914/1925. 89-90. o.)

7 Beszédes falak, sokatmondó játékok

7.1 Szakrális terek és rituálék

A Sacré Coeur budapesti iskoláinak épített és természetes környezetéről több tanulmányban írtam már, ezek összefoglalását szeretném az alábbiakban közreadni. A képanyagot kétféle módon használom, egyrészt illusztrációként, másrészt képelemzés tárgyaként. Két fénykép elemzése során az épített és természetes környezet nevelő hatását próbálom megragadni, tovább árnyalva az iskola nevelési céljainak bemutatását azok térbeli megfogalmazásainak bemutatásán keresztül.

Az épületek még ma is állnak. Az iskolákat 1948-ban államosították, majd egy évvel később bezárták, a rendet 1950-ben felszámolták. A Mikszáth Kálmán tér 1. sz. alatt, 1948-tól 1949-ig a budapesti VIII. kerületi állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium⁷⁷, és Mikszáth Kálmán tér 1. sz. általános iskola, ezt követően pedig a Lenin Intézet, majd 1953-tól a Piarista Gimnázium működött egészen 2011 tavaszáig, jelenleg a Pázmány Péter Egyetem egyik kara kapott itt helyet. Az Ajtósi Dürer soron 1948-tól 1949-ig a budapesti XIV. kerületi állami Mikes Kelemen Leánygimnázium, valamint a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola, majd szakszervezeti iskola⁷⁸ azután az MDP, majd 1958 után az MSZMP Politikai Főiskolája, a rendszerváltozás után pedig az ELTE BTK egyes tanszékei kerültek⁷⁹. A terek funkciója megváltozott, a szobrok helyett üres fülkék keltenek hiányérzetet nézőikben.

Az épület

*„Minden különös, feltűnő dolgot
kerülnie kell; nagyra törekvőnek kell
ugyan lennie, de minden fitogtatás
nélkül.”*

(Stuart, 1925. 43.o.)

A fenti sorokat M. Stuart Janet Erskine, a társaság hatodik általános főnöknője, a Sacré Coeur nővér jellemének leírására használja, mégis akár az épületekről is szólhatna. Mivel a rend többnyire kész épületeket vásárol meg, és azokat alakítja át, ezért a már korábban meglévő épület, az átalakítások ellenére is belesimul az eredeti, épített

---

⁷⁷ Herczeg, 1961. 259. o.

⁷⁸ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941-1949 885/1948/49 1949. aug. 2.

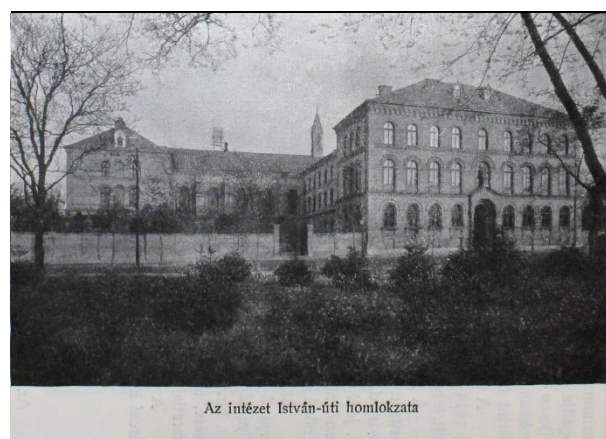
⁷⁹ <http://vipmens.com/zugloportal.info/keruletrol/30-zuglo-lexikon/112-zugloi-seta.html?showall=1>

Letöltés: 2013. márc. 01

környezetébe. Az első, rend által vásárolt, ingatlan az István út (1929-től Ajtósi Dürer sor) 51. szám alatt található egykori Deák-villa, melybe a nővérek 1883. július 16-án költöztek be. 1883 őszétől elindul az oktatás a Belső Elemi Iskolában és a Felsőbb Leányiskolában. A Felsőbb Leányiskola 1897-98. tanévben polgári iskolaként folytatta működését. 1884-ben megkezdődik a hatosztályos Külső Elemi Iskola keretein belül a szegénysorú gyermekek nevelése, az oktatás 1898-ig a Deák-villában folyik. 1884-ben új épület építését kezdik meg, melybe 1885-ben beköltözik rendház és a belső iskola. (Rébay, 2002. 169. o.) Az új épületet Bernhardt Győző, Kappéter Géza és Rimanóczi Gyula nevéhez köti a Fővárosi Védelességgel ellátott épületek honlapja.⁸⁰ 1895 nyarára felépül a neoromán stílusú templom Bernhardt Győző tervei szerint. (Rébay, 2002. 169. o.) 1914. szeptember 8-án megnyitja kapuit a Katolikus Leánygimnázium.⁸¹

15. kép Deák-villa
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár,
Budapest Gyűjtemény)

16. kép Az intézet István-úti homlokzata 1915-ben
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 4. o.)

A telken felépül a Társaság neoromán stílusú temploma Bernhardt Győző tervei szerint, az építész Pucher József volt, az építkezés 1893-tól 1895-ig tartott.⁸²

1917-ben a gimnázium átköltözik Sophianum néven a Mikszáth térre br. Révay Simon palotájába.⁸³ 1936-tól a Társaság az Ajtósi Dürer soron Philippineum néven újabb gimnáziumot létesít a növekvő igények kielégítésére.⁸⁴

⁸⁰ <http://www.zuglo.hu/wps/portal/intezmenyek?docid=ADMR-7VFGAT> Az építészek és az épületek csoportosítása még kutatás tárgya.

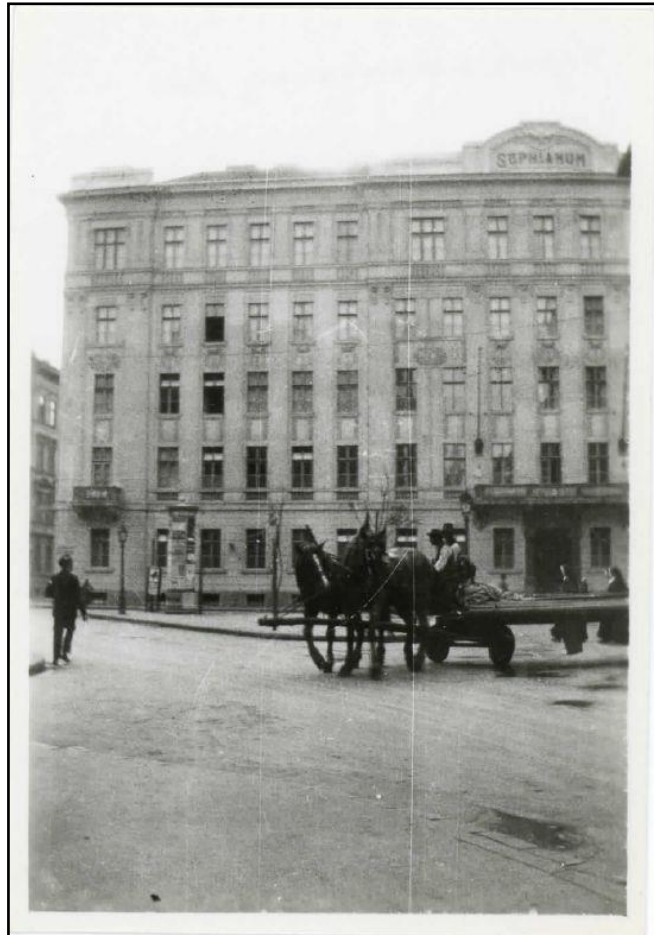
⁸¹ Philippineum évkönyv, 1942. 14. o.

⁸² (Philippineum értesítő, 1937. 6-9. o.)

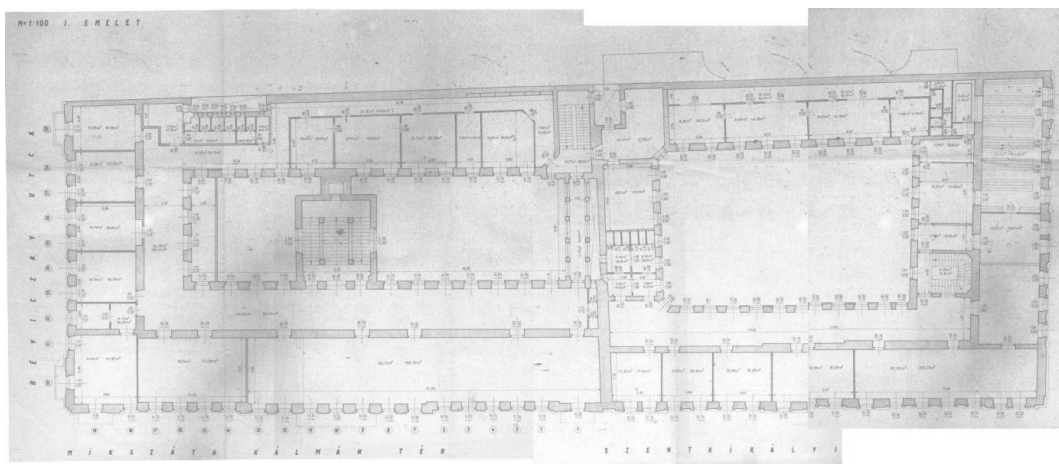
⁸³ (Philippineum értesítője, 1937. 41. o.) valamint Havas Gyöngyvér és Rozsnyai József: A Sophianum épületének története Letöltés:

https://btk.ppk.hu/uploads/articles/12086/file/Sophi_TABL%C3%93K_v06_net.pdf 2019.01.29. 21:29

⁸⁴ (Philippineum VI. Évkönyv, 1942. 24. o.)

17. kép A Sophianum (Mikszáth Kálmán tér), Épülethomlokzat 1917⁸⁵

18. kép Egykori Sophianum épületének I. emeleti vázrajza. 1951.

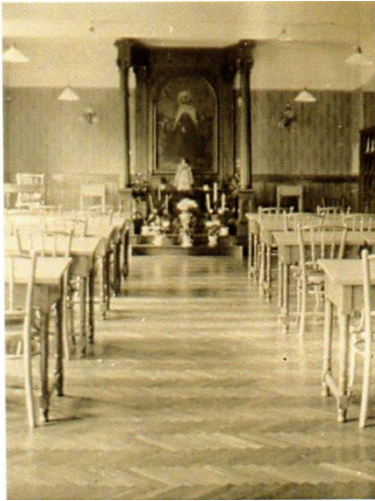
Lelőhely: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Tervrajzok (VI.3), Piarista tervrajzok, jelzet nélkül

⁸⁵ AGSSC, F II 2 c Box 3

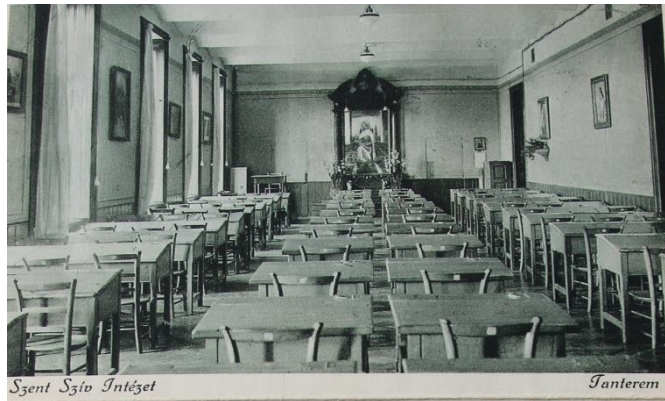
Az egyik szint vázrajzát a hagyományos folyosó-cella elrendezés szemléltetése miatt közöltem. Az átalakítások főbb mozzanatait a Rébay (2002), a Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva (2014), valamint a Havas és Rozsnyai tanulmányban részletesen nyomon követhetjük. Most Éva nővér visszaemlékezése segítségével végigkövetjük egy internátuslakó egy napját a Sophianumban, a terekre és a mindennap ismétlődő rituálékra fókuszálva.

Éva nővér S bl *„Nagy szerepe volt a csöndnek. Mi ott úgy megtanultunk csöndben lenni, mert a tanulóteremben nem volt szabad beszélni. Ott együtt voltunk a kicsikkel, első gimnáziumtól nyolcadikig, a bentlakók és a félbentlakók, és mindegyiknek volt pultja. Egyik oldalán is a teremnek és a másik oldalán is, három pult volt egymás mellett, összesen hat egy sorban, közben volt egy átjáró. Mindig középen ült egy nagy, aki felelős volt a két kicsiért, hogy ne beszélgessenek, és nem volt szabad kinyitni a pultot, csak óránként. Volt egy csöngető az csöngetett, akkor szabad volt kivenni, azt, amivel foglalkozni akarok a következő tanórában, és akkor 5 perc idő volt, hogy lehetett kotorászni a pultban, meg lehetett kimenni wc-re. Egyébként, ha muszáj volt kimenni, akkor előre kellett menni az anyához, és le kellett jelentkezni, hogy megyek ki. Volt egy ilyen kis deszka, ami az ajtónál volt felakasztva, azt le kellett akasztani és magunkkal vinni, mert ha deszka nem volt ott, akkor tudták, hogy valaki kiment és kettőt nem engedtek ki egyszerre, mindig csak egyet. Aztán voltak szünetek persze, kétóránként, amikor mindenki kimehetett, de közben, ha neked közben ki kellett menni, akkor ez volt az eljárás és tökéletes csöndben kellett lenni. Ami persze a nagyoknak, akiknek középen kellett ülni, nem volt olyan könnyű. Volt egy gyerek, aki nálam ült. Jaj! Olyan kis ugrabugra. Az nem is maradt. Azt aztán elküldték, azt hiszem idegbeteg lehetett, borzasztó. Amellett nem lehetett tanulni és nekünk tanulni kellett, és a kicsikre vigyázni, és nézni, hogy ők se beszéljenek. Néha lehetett csalni, úgy hogy nézte az ember az öreg anyákat, akik felvigyáztak. Nagyon sokszor elaludtak, olyan öregek voltak. Hogyha láttuk, hogy szundikál a felügyelő Anya, akkor, ha eszünkbe jutott, hogy valami kell, a pultok tetejét csak annyira nyitottuk ki, hogy a karunkkal letapogattuk, hogy hol van az a könyv, amit akarok még, kihúztuk, mert különben csak óránként volt csöngő, és akkor felállhattál, kivehetted, becsukhatod. Szóval Ilyen stílusban volt a tanterem. ...*

19. kép „A tanulószoba, a „Studiensaal” a „Mater Admirabilis” képpel⁸⁶(Sophianum)

20. kép tanterem. Szent-Szív-Intézet Sacré Coeur Budapest VII. című leporelló (Philippineum) Judit néni egykori növendék gyűjteményéből

A hálóban is ugyanilyen csönd volt. Függyönnyel voltunk elválasztva, mindenkinek volt egy ágya, egy széke és egy háló szekrénye, amin egy lavór volt és egy köcsög volt vízzel. Csönd volt. Tulajdonképpen deszkafalak voltak az ágyak között és előlről pedig egy nagyon szép függöny volt. Ha az ember reggel megcsinálta az ágyát, letakarta egy fehér lepedővel, akkor ezt a függönnyt oldalra húzta, de úgy, hogy egy ilyen alakja lett. Szóval fönt egy kicsikét nem egészen behúzva, és lent pedig egy ugyanolyan anyagból felakasztva és ilyen nagyra volt gyönyörűen kivasalva rakottnak. Ezt s mindig meg kellett csinálni.

---

⁸⁶ Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva (2014): *Volt egyszer egy iskola... A Sacré Coeur Sophianum Leánygimnázium és épületének rövid története*. A szerző kiadásában. 39. o.

21. kép hálóterem. Sophianum. 1917.⁸⁷

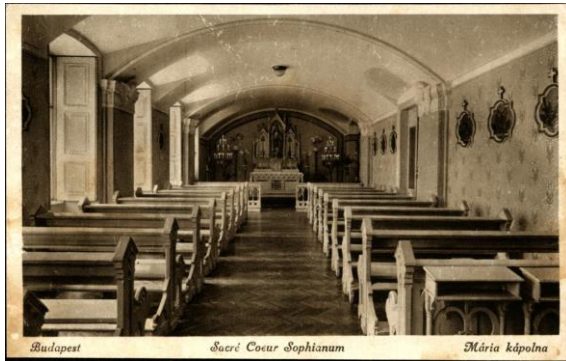

22. kép Hálóterem. Szent-Szív-Intézet Sacré Coeur Budapest VII. című leporelló (Philippineum) Judit néni egykori növendék gyűjteményéből

Ha idő volt, akkor csöngettek, akkor kimentünk a folyosóra, és felálltunk két sorban. Mégpedig nem egymás mellett, hanem egymással szemben. A folyosón volt csempe, és a faltól körülbelül fél méterre egy más színű csempe sor, és úgy kellett állni, hogy az ember cipőjének a spicce ezen a piros vonalon legyen, és hogyha valaki nem így állt, akkor a szomszéd meglökte, mutatta, “húzd be a lábad”. Mindenki behúzta, mi nagyon jó gyerekek voltunk. Főként a nagyok nézték, hogy a kicsik rendesen álljanak. Akkor jött a felvigyázó anya, annak volt egy ilyen klapsz (klapsznak hívtuk) [a kezében]. Két darab fából egy ilyen könyvformára összehajtva, és azt, ha beledugta a kettő közé az ujját és az ujját hirtelen kihúzta, akkor az egy ilyen [taps] hangot adott. Az azt jelentette, hogy induljatok. Akkor megfordultunk és egymás mögött két sorban mentünk le a lépcsőházban, az egyik sor az egyik oldalon, a másik sor a másik oldalon, halálos csendben, először a szentmisére a kápolnába...

A kápolnában mise volt...

⁸⁷ AGSSC, F II 2 c Box 3

Budapest Sacré Coeur Sophianum Mária kápolna

23. kép 1944 előtt (a képeslapot Sztrilich Pálnénak (Hédi) írták egykori osztálytársai, 1944. aug. 30-án) Piarista Múzeum, Fényképgyűjtemény, Rendházak képei (Sophianum)

A Szent Szív Intézet temploma.

24. kép A templom 1937-ben
Philippineum értesítő, 1937. 1. o.

A kápolnából épp olyan csöndben levonultunk a pincébe, az étkezőbe reggelizni...”

Budapest Sacré Coeur Sophianum Ébédő

25. kép Ebédő (Sophianum) Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft

26. kép Ebédlő. Szent-Szív-Intézet Sacré Coeur Budapest VII. című leporelló (Philippineum) Judit néni egykori növendék gyűjteményéből

Mielőtt a napirendet folytatnánk, elemzem ezt a két fényképet. A kép elemzését több fázisban végzem. Először preikonográfiai leírással kezdem, keveredve az ikonográfiai formai elemzéssel, végül az ikonológiai értelmezéshez (Panofsky, 1984) más forrást, leginkább a résztvevőket hívom segítségül.

A baloldali képen (25. kép), a falon levő feszület a kép fókuszában helyezkedik el. Jobb oldalon ablakok, baloldalon két boltíves ajtó. A falak mellett padok, szemben velük székek találhatóak, kétsornyi asztallal. A fal melletti padok kört alkotnak, melyet csak a két ajtó szakít meg, szigorúan a padokkal szemben helyezkedik el a székek alkotta belső kör.

Az asztalok között egy olvasóasztal és egy szék, amely kiemelkedik a többi ülés síkjából. A falakon kisebb képek. Csövek a mennyezeten. A székek támláinak mintázata hasonlít a padok fali támláinak díszítéséhez.

Az asztalon fehér tányérok, evőeszközzel, szalvétában, szalvétatartóban. Némelyik tányérról hiányzik a szalvéta, vagy egy esetben a tányér. Poharak csak baloldalon vannak, kissé összezsúfolva, esetleg a visszatükröződések miatt lettek elrakva.

A falak csupasznak mondhatók a kisebb képeken kívül, mintázott a padlózat. A képet visszafogott elegancia jellemzi, a terítés ízléses, nem az iskolai menzákat idézi, hanem egy szépen megterített családi ebédlőasztalt.

A kép felirata: *Budapest; Sacré Coeur Sophianum; Ebédlő.*

Az ebédlő ilyen néven 1917 és 1948 között létezett, így a kép készítésének kora is ezen időszakra tehető.

Jeney Lajos DLA vezette az UNESCO által támogatott, 1970-ig tartó, iskolaépítéssel foglalkozó, átfogó kutatásokat. Az iskolaépületet hét építészeti egységre bontotta. (Általános) oktatási egység, szaktanterem, igazgatási egység, sport és szabadidő, étterem, közösségi, illemhely csoport, üzemeltetési egység. Ezt rögtön ki kell egészítenem az internátus helyiségeivel. A kutatás összefoglalását „A korszerű nevelési központok” című tanulmánykötetben olvashatjuk. A Jeney-féle kategóriarendszerbeli étterem viselkedési üzenetet közvetít, fokozottan szükségessé teszi a társas viselkedés szabályainak betartatását. (Jeney, 1969. 55-57. o.)

Az iskola épülete része a nevelési eszközrendszernek, szolgálva a pedagógia célok minél hatékonyabb megvalósulását, az oktatás során alkalmazott módszerekkel, eljárásokkal, tankönyvekkel, osztálytermi berendezésekkel, iskolai szervezetekkel, tárgyi, technikai eszközökkel együtt. (Németh, 1997. 70. o.)

Az étkezés egy fontos rituálé. A gondos és elegáns terítés a gyermekek otthoni életvilágával összhangban van. Van idő az étkezés előtti és utáni asztali áldás elmondására, esetleg udvarias beszélgetésre, ha megengedett. Az étkezés nemcsak ünnepi, de valóban ünnep is, megszakítja a napi teendőket, megállást, megnyugvást ad. A falak se vonják el figyelmünket arról, ami fontos. Az asztalnál több felelős is teljesíti hivatalát, ám az ételt nem a gyermekek viszik az asztalhoz, hanem *ahogy az a családban is történik*, valaki felszolgálja azt, és csak az asztalon belül, a közös tálból a tányérokba történő kiszedés történik a gyermekek által, meghatározott rend szerint. A kép minden bizonnyal egy hétköznapi étkezés terítékét mutatja, mert hivatalos ünnepek esetén, az asztalon egyéb díszek is lennének valószínűleg.

A Sophianumban érdekes, a padok és a székek elhelyezkedése. Mindenki egy nyolcfős asztaltársaság tagja, de egy körben is ül, ha a padon ül, akkor a külső kör tagja lesz, ha széken, akkor a belső köré. A két körben ülők szembenéznek egymással. Mindenki mindenkivel kapcsolatban van, hiszen egy közösség tagjai. A padok alkotta nagyobb kör „asztalfője” fölött található a feszület. Oldalt az olvasó.

A jobboldali képen (ld. 26. kép) 10 sornyi egyenként 8 székkal körülvelt asztal látható teáscsésze alátét és kávékiöntők. Az asztalokon egyforma teríték és még a terítők hossza is egyformán igazodik egymáshoz. Oldalt nagyméretű, fa keretbe foglalt, több

részre osztott falikép három festett alakkal, egy asztalkával, rajta egy kehellyel. Oldalt nagyméretű világos ablakok. A kép fókuszában a nyitott ajtók által keretezve egy fehér emelvény látható. A sarokban nagyméretű szobanövények. A teríték nem ebédhez, hanem reggelihez szólhat. Összehasonlítva a másik képpel, itt jóval több a fény, ez az ebédlő nem az alagsorban van. Csak sejtem, hogy a fókuszban lévő emelvény az olvasóé, de nem vagyok benne biztos. Afölött, a kép terén túl, egy kisebb falikép látható. Sajnos nem felismerhető, de talán Mária Jézus keresztjénél.

A berendezés egy elegáns szállodáé is lehetne. Az asztalok, és így az ott ülők is, mint különálló kis szigetek a többiektől kissé izolálva állnak, nem engednek kapcsolatot teremteni egy szomszédos asztalhoz tartozó társasággal. Ez a tér elegánsabb, fényárban úszik a másikhoz képest, de nem rendelkezik olyan asztalok által is határolt fókusszal, mint a másik. Az elemzett kép sokkal inkább reprezentálja az otthoni ebédlők hangulatát, mint általában az iskolai étkezdékét. Az Ostrompenzi és Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva és Dr. Korossyné Korossy Mária lelkesedése valószínűleg jobban befolyásolta az iskolai közösségek tagjainak (a Sophianumnál valamivel erősebb, mint a Philippineumnál) összetartozását, de a Sophianum ebédlője is reprezentálja az erősebb összetartozást, vagy generálta is. Valamint a Philippineum fényűzőbb ebédlője alátámasztja azt a korábbi feltevésünket, hogy ez az iskola a felsőbb társadalmi osztályhoz tartozó szülők gyermekeinek lett kialakítva, míg a puritánabb, Sophianumban elhelyezkedő ebédlő a középosztálynak.

Éva nővér S bl *„A reggeli sokszor egy grízleves volt, nem kávé, hanem grízleves és talán egy darabka kenyér hozzá. Mi mind nagyon soványak és rossz állapotban voltunk, mert otthon sem ettünk semmit, ugye nagy éhínség volt Budapesten akkor. Megvolt a reggeli. Reggelire a felvigyázó anya csöngetett és akkor szabad volt beszélni, akkor megreggeliztünk beszéd közben, akkor lecsengette, akkor csöndbe kellett lenni. Akkor volt a keresztvetés...*

...és akkor megint két sorban fel a hálóba, megcsinálni az ágyat, mert azt ki kellett minden nap szellőztetni. Akkor megcsináltuk az ágyakat, a függönyöket. Akkor lementünk megint a tanuló terembe, mindezt csöndben, nem volt szabad beszélni. Akkor összepakoltuk a holminkat, megint felálltunk a folyosón, és osztályonként mehettünk az osztálytermekbe. Az osztályokban is tulajdonképpen volt egy nővér, aki vigyázott ránk a tanár bejöveteleig.

27. kép Teremk 1915-ből
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője. 1915. 17.
o. (István út))

28. kép Rajzterem. Szent-Szív-Intézet Sacré
Coeur Budapest VII. című leporolló
(Philippineum) Judit néni egykori növendék
gyűjteményéből

Nem volt szabad beszélni, de minden óra után volt öt perc idő, amikor ki lehetett menni vécére, azt is külön csengővel, megint be az osztályba, az öt perc után, és megint csöndben, és akkor úgy kellett, hogy az ember foglalkozzon a következő órával. Lehetett olvasni, amit tanultam. A következő órára átolvasni, amíg megjelenik a tanárnő. A tanárok, annak tudatában, hogy mindig van egy nővér a gyerekekkel nagyon szerettek elkészni. Sokszor 20 percig vártunk a tanárra, borzasztó sokáig. Hagytak maguknak időt mindig a tanárok. Még gyerekkoromban hagyján, de mikor én voltam nővér és én vigyáztam a gyerekekre az osztályban, mindig tudtam, hogy ennek nem lesz vége. Mindig tudtam, hogy ki mikor szokott jönni, a különböző szokásaikat. Mindig tudtam, hogy ha történelem, akkor elég gyorsan megjön a tanárnő, de hogyha magyar óra, akkor várhatsz. Latin tanár, az egy férfi volt. Borzasztó. Mi tulajdonképpen rengeteget hallgatunk. Volt a 10 órás tízperc. Akkor a bentlakók felmentek a bentlakók emeletére. Ott ahol a tanulóterem volt, és az ottani folyosó, ismét kicsikkel, sőt akkor még az elemi iskola is feljött, és a kicsikkel kellett föl és le sétálnunk. Először felálltunk két sorban megint ezeken a vonalakon. Nem osztályok szerint, hanem csak úgy, aki éppen érkezett. Jött valaki egy kosár kenyérral, mindenki vett egy kenyeret, végigszaladt az egész soron. El voltunk látva kenyérral, és jött egy második egy lekvárral a kezében, és mindenkinek a kenyérre rádobott egy kanálnyi lekvárt, vagy egy darab sajtot, valamit, amit hozzá lehetett enni, és akkor csöngettek. Akkor szabad volt sétálni körbe-körbe a folyosón, mindig úgy, hogy egy nagy és több kicsi, akiket kordában kellett tartani, hogy ne szaladgáljanak, és hogy ne ugráljanak, hanem sétáljanak velünk szépen köröskörül, és még hozzá néha úgy volt, ugye a kicsik többen voltak, mint a nagyobb egy nagy közepén, mellette két kicsi, és velünk szemben három kicsi, vagy közepes, szóval fiatalabb, és hátrafelé menve. Úgyhogy mi megtanultuk sétálni a folyosón hátrafelé is. El tudod képzelni, amit magyarázok? Akkor a tíz perc végén, amikor csöngettek, akkor megint le kellett menni az osztályokba, bemenni

az osztályokba, megint csendben ülni és várni. Ez a csöndben ülés, aszerint, hogy ki volt az osztályban a felvigyázó nővér, aszerint, hogy tudott minket kordában tartani, azért volt, hogy suttoztunk, vagy nevetgélünk. De a szeretet, mindemellett a borzasztó fegyelem mellett... elsősorban igazán nagyon néztek rá, hogy a háború után, amikor igazán éhínség volt, mi ne érezzük. Megszerezték vagy megcsinálták kukoricakása vagy nem tudom mi. Kukoricakása is volt néha kenyér helyett reggelire, de nem éhezünk. Aztán már a második vagy harmadik évben kicsit javult a helyzet, mert a háború után az borzasztó, de ez általános volt az egész városban...”

... Itt Ádám Márta idézi fel az étkezés menetét. „A *Cor Unum* szellemisége családiasságot eredményezett. Megnyilvánult ez az étkezéseknél is. Nyolcan ültünk egy asztalnál. Az asztalfőn a president, szemben vele a souspresident, jobbról-balról a kisebbek vagy újak. A president, mint mama, osztotta a kaját, figyelt a rendre, illedelmes étkezésre, *silence-ra*, beszélgetésre. Ebbe lehetőleg bevonta az asztaltársaságot (már amennyire lehetett). A souspresident szedte össze a tányérokat, evőeszközöket, felállva jelezte, ha kértünk repetát, kenyeret, vizet, ha elfogyott. Jött a *schwesti* és teljesítette a kérést, elvitte a használt edényt. Összeszokott kis társaság lettünk nyolcan. Arra is ügyeltek, hogy a testvérek lehetőleg együtt legyenek, legalább ketten.

Nem maradtak el az ünnepi meglepetések, asztaldíszek. Húsvétkor kalácsból nagy bárány trónolt az asztal közepén a feltámadás zászlajával nyakában. Szinte sajnáltuk felszeletelni. A terítékek mellett mézeskalács nyuszi. Karácsonykor mindenkinek kis mézeskalács karácsonyfa a tányérja mellett. Vasárnapi vacsorára többször kaptunk szépen elrendezett hidegtálat. Emlékszem egyikre: petrezselyemmel szórt majonézben kemény tojások álltak tetejükön fél, tejföllel pettyezett paradicsommal! Valóságos gomba-telep! A vaját vagy egyéb kenyérre kennivalót recés gombócokban adagolták. *Conge-kon*, *zugligeti kirándulásokon elengedhetetlen volt a "piros víz"*. *Piros szörp* volt ez, valami egészen sajátos, utánozhatatlan ízzel. Egész biztosan többféle gyümölcsből készült. *Mennyi találékony munka, nevelő szeretet!*” (Ádám, 2005. 16. o.)

A templom és a szent tér kiterjesztése

Boreczky Ágnes, Foucault-t idézve írja, hogy „az iskola a középkori tömeg individuummá alakításának eszköze”, ahol „mindennek megvan a maga helye és a maga ideje”. Az iskola a középkorban a templomhoz áll a legközelebb, majd fokozatosan átváltozik az erkölcsi tanítások, az idomítás, majd végül a praktikus ismeretek átadásának színterévé. (Boreczky, 1997. 175. o.). A templom szent tere az iskola épületeire is ki lett

terjesztve, annak mintegy folytatása, ismétlődő képi elemeivel, szobraival, melyekkel folyosókon, tantermekben találkozhattak az odajárók.

A Szent Szív Társaság ünnepei közül (- Jézus Szíve ünnepe - a nővérek ilyenkor világszerte fogadalmat újítanak, a Társaság alapításának ünnepe: november 21. Barat Szent Magdolna Zsófia ünnepe (égi születésnapja): május 25., Szent Philippine Duchesne ünnepe, akinek a rend nemzetközisége köszönhető: november 18. és a rend sajátos Mária ünnepe a Mater Admirabilis, október 20.) Azonban a visszaemlékezők a legtöbbet a december 8-i ünnepet, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét emelték ki, amely szintén kapcsolódik a Mater Admirabilis képhez. Ennek a képnek a másolata minden Sacré Coeur intézményben megtalálható, és valóban nagyon jó érzés ezt a közösségteremtő képet különben meglátni. A kép előtt mindig van virág, körülötte hálát kifejező emléktáblák.

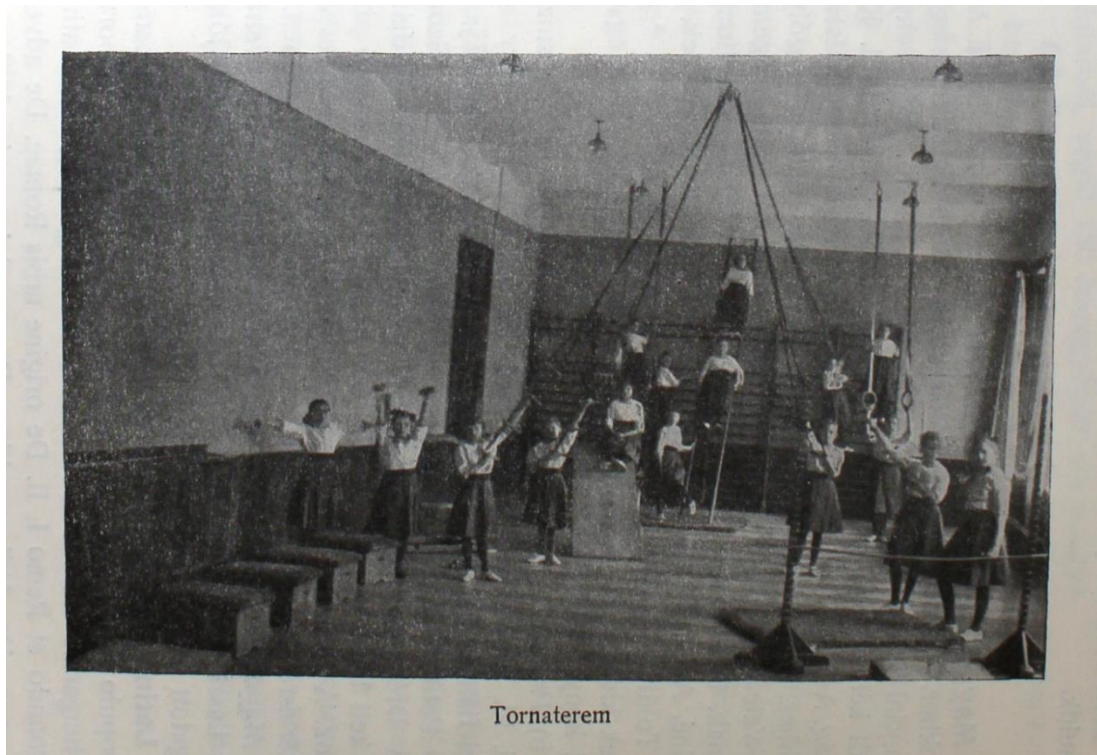

29. kép Roehampton University London, Barat House

A sport és szabadidő egység a Jenev Lajos építész-mérnök DLA előadásában⁸⁸ elhangzottak szerint ismereteket közvetít, azáltal, hogy láthatóvá válnak a különböző sporteszközök és ezek felhasználásának terei, lehetőségei, esetleges veszélyei. A viselkedést befolyásolja, hisz ebben a teremben nagyon szigorú szabályokat kell betartani

⁸⁸ Jenev Lajos építész-mérnök DLA, „Az iskola épített tereinek pedagógiája” című, az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskolájának Előadássorozat c. tantárgya keretében, 2012. október 24-én megtartott előadása

egy-egy feladat elvégzésekor. A padlózat a legfontosabb tornaszer, de a megvilágítás és a szellőzés megfelelő megoldása is nagyon fontos. A terem maga is a rendszeres testedzés fontosságát közvetíti. Falain belül sajátítandók el a sportszerűség eszméi, a játék szabályai ezeken keresztül a társas viselkedés és közösségi lét módozatai.

30. kép Tornaterem 1915-ben a Gimnáziumban az István úton.
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 6. o.)

31. kép Tenispályák 1941-ben az Ajtósi Dürer soron.
Nyelvmesternő I. Évkönyv, 1941. 19. o.

32. kép Játzó gyermekek a tetőn, a Mikszáth téren 1941-ben.
Ádám Márta egykori növendék felvétele

A betegszobáról nincsen képünk, van azonban aki erre is szívesen emlékszik: **Pretsch Mária S bl** „Volt a betegszoba. Nekem külön élmény volt. A betegszobában volt egy óriási nagy kép, mint egy ablak, Szent Filoména vértanúról egy könyomat. Rémes kép volt. Volt még néhány kép mÈre-ekrÈl, Ès kÈrben vasÁgyak. A szoba kÈzepÈn kisasztal teÁval, mindig jÈtt egy Èreg mÈre, Ès az mesÈlt. Az Èreg mÈre-ek, majdnem mind, lengyelek voltak. Èn nagyon élveztem, meg kell mondani, mert magyarul egy szÈt nem tudtak, németÈl tudott majdnem mindegyik. JÈttek Ès vigasztaltak minket. MesÈltÈk az ÈletÈket, a legtöbbjÈk arisztokrata szÁrmazásÈ volt. A kÈlfÈldi mÈre-ek legnagyobb része, az volt. MesÈltek olyan rémtÈrtÈneteket, mint pl. hogy a kastÈlyukban milyen szellemek voltak. Èn

annyira szerettem, hogy sokszor voltam beteg, örültem, ha odamehettem. Egyszer csak megkérdezi tőlem M. Chorinsky, miért vagyok ott annyiszor, mikor pont ez a mère van. Úgy élvezem az ő meséit- válaszoltam.. Nem kell azért odamenni- mondta, menjek csak az iskolába és legfeljebb majd délután... Az öreg mère meg örült, hogy valakivel tudott beszélni.”

A fogadóterem a családi ház szalonjának iskolai megfelelője. A szalonban itt is és otthon is a társasági élet szabályait követve kell viselkedni. A terek egyrészt az iskolai nevelési célokat tükrözik, másrészt a gyermekeket körülvevő életvilág térbeli reprezentációi. **Pretsch Mária S bl** „Két szalon volt, ahová minden második vasárnap jöhettek a szülők. Ez az embernek úgy később jut eszébe, akkor olyan természetesnek vettem. Az egyik az gyönyörű szép, damaszt, biedermeier bútorokkal berendezett kis szalon volt lent a földszinten, a másik pedig tonett székekkel, meg bútorokkal. Első alkalommal már ebbe a biedermeier szalonos helyiségbe kerültünk. És ott alig voltunk. Nem tudom mi szerint lett ez szétválasztva, de így volt.”

33. kép Fogadóterem
Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.

7.2 Cache-cache

Különösen aktuálisnak tartom a Cache-cache-ról szóló tanulmányomat két okból is. Az egyik, hogy többen megemlítették, mint kedves, emlékezetes dolgot, pedig csak a bentlakók ismerik. A másik ok pedig, hogy a keresés-elvesztettség-megtalálás hármasának

motívuma előtűnt az egyik résztvevőnél, és talán nála a Cache-cache szeretete mögött is ez a fő motívum húzódik meg.

Justné Kéry Hedvig a következőképp mutatja be *Ósi és népi játékok élményfolyása és jelentőségük* c. munkájában a játékot. A bújócskában rendszerint egy hunyó és több bújó játszik. Kiolvasó mondóka dönti el, ki legyen a hunyó. A hunyó behunyot szemmel számlál, amíg a többiek elbújnak. Ezután keresésükre indul, és akit megtalált, annak elő kell jönnie. A játék lefolyása két szakaszra osztható. Az első a veszélyt kereső tevékenység. Az elbújás jelenti az oltalmat, melyet senki sem hagy el magától. A második szakaszban megszűnik a védettség, a hunyó felfedi a rejtekhelyet. (*Justné, 1975. 21. o.*)

Justné szerint a játék magyarázata egyfelől a keresés és felfedeztetés veszélyének átélésén másrészt az elszakadás és visszatérés élményében, a gyermek anyjától való elszakadásának félelme és a megtalálás, megtaláltság örömeinek újra átélésében keresendő. (*Justné, 1975. 31-32, 58. o.*)

E játéknak egy különleges változatát, melynek bizonyos elemeit az 1800-as évek óta szinte változatlan formában, és környezetben játsszák el a Sacré Coeur iskoláiban, mind a mai napig, Ádám Márta visszaemlékezése alapján rekonstruáljuk.

„...és a Cache-cache a csapatos bújócska. Minden csapattal játszott egy-egy fiatal *mère*⁸⁹, feltűrt köténnyel rohant velünk együtt keresztül-kasul az egész házon, hajkurászva az ellenfél csapatát. Ugyanis aki hármat közülük elkapott, az lett a győztes. Részben halálos csendben lapultunk valahol, másrészt a győztes diadalordításától zengett a ház. A *mère*-ek által készített apró ajándékok voltak a győztesek jutalma, a vesztesek pedig vigaszdíjat kaptak. Mennyi munka, fantázia szeretet rejlett mindezek megszervezésében, előkészítésében.” (*Ádám, 2005. 8-9. o.*)

A *Cache-cache* franciául bújócskát jelent, ennek a változatnak nincs külön elnevezése. A játék kezdetén két csapat alakul. A csapattagokat a *mère*-ek választják ki. Először az egyik mond egy nevet, azután a másik egyet, felváltva, amíg el nem fogynak a gyerekek. Pénzfeldobással dől el, melyik csapat a kereső, melyik a bújó. Mindkét csapatnak van egy bázisa. A bújás idejét előre megbeszélik. A kereső csapat a bújás ideje alatt a saját bázisán várakozik. A bújó csapat minden tagja ugyanazon helyre rejtőzik, alkalmasint egy tanterembe. A megbeszélt idő letelte után a kereső csapat minden tagja

---

⁸⁹ *mère* jelentése Anya. (Az iskola, ahol Anyának szólítjuk a tanárnőt...)

elindul a másik csapat keresésére. Ha megtalálták az adott helyet, termet, még be is kell jutniuk oda, meg kell érinteniük legalább három személyt a bújók közül a győzelemhez. A játéknak ezen része erősen megviselte némelykor az adott ajtót, melyet az egyik csapat kívülről, a másik belülről taszigált. Ha azonban a bújók csapatából legalább háromnak sikerült kiszabadulnia és a bázishelyet elérnie, akkor a bújók csapata győzött. A játékot rendszerint azon a napon nem ismételték meg többször, időzítése a vacsora előtti időszakra esett, és így az izgalmaktól és a rohangálástól kifáradt lányok megpihenhettek a vacsora ideje alatt.

Próbáljuk meg ezt a játékváltozatot értelmezni Justné Kéry Hedvig magyarázata szerint. A játék lefolyását tekintve első fontos különbség, hogy nemcsak gyermekek spontán együttjátszásáról van szó, hanem nevelők és gyermekek együttese által, meghatározott időben történő, előkészületeket is igénylő, több csapatban játszott játékról beszélhetünk.

Amennyiben elfogadjuk az elszakadás félelmével és a megtalálás, megtaláltság örömeivel kapcsolatos magyarázatot, így a Sacré Coeurben játszott változat fontos üzeneteket közvetít. A mère, az Anya jelenléte állandó, még a veszélyhelyzetben is, a bujdosás pillanatában is. A keresztény nevelés egyik fontos alapeszméje valósul meg ezen játék alatt is, sosem vagy egyedül, sosem vagy elhagyva, mindig veled van a szerető, védelmező... Ugyanígy a diadal pillanata sem a magányos győztes egyedüllétéről, saját eredményességéről szól. Egy csapat a győztes, akivel ott van egy Anya. Megtalálnak, de nem egy személy, hanem egy közösség. Az is lényeges, hogy egy ember megtalálása vagy kettőé még nem dönti el a játékot. Jelképes, hogy három embernek kell lelepleződnie a másik csapat győzelméhez. A feszültség fokozódik, de ebben a feszültségben osztozik a játészó a saját csapattársaival, köztük az Anyával is.

Az interneten található Sacré Coeur glosszárium⁹⁰ szerint, melyet több Sacré Coeur iskola szóról szóra idéz saját honlapján, a cache-cache egy olyan bújócskaváltozat, melyet a mai napig tradicionálisan játszanak a Sacré Coeur iskoláiban, eredete az 1800-as évekre vezethető vissza. Valószínűleg a játék összefüggésbe hozható a rend megalapításával és kezdeti körülményeivel.

A játék pontos háttértörténete még kutatás tárgya, azonban feltételezhető, hogy egyrészt az alapítók titkos, üldözésektől is tartó létét is mutathatja, de jelképezheti azokat

---

⁹⁰ <http://sofie.org/resources/glossary/cache-cache>

a szegény gyermekeket is, akikkel az iskolát az alapítónő elindította. Tornyai Erika RSCJ nővér így ír: „*Mi egy Szent Ignác-i lelkeségű szerzetesrend vagyunk, amit 1800-ban alapított Párizsban Szent Magdolna Zsófia. Párizs tele volt utcagyerekekkel, akiket Zsófiának összegyűjtöttek és felnevelték őket.*”⁹¹

Azaz a gyermekek a találkozás, megtalálás után egy biztonságos, szeretetbeli közegbe kerültek. A helyszín is kitüntetett, az iskola megszentelt területe, az idő is az, egy Congé⁹² alkalmával. A Congé lényegét Ádám Márta egykori növendék így foglalja össze:

„Congé: Szabadnap, gyakorlatilag játéknapp. Voltak állami szünnapok, pl. a Kormányzó neve napja, igazgatói szünnap, a Rev. Mère-adta szünnap. Természetesen tanítási szünet. Ilyenkor szabad volt a vásár. Csak a hálótermek, mosdók, a Studiensaal maradt érinthetetlen silence szempontjából. De nem volt sorakozó, szabadon mászkálhattunk, beszélgethettünk, már amikor nem voltunk elfoglalva valamilyen játékkal. Ezekre és az étkezésekre változatlanul csengőszó hívott.

Kifogyhatatlanok voltak az ötletekből. Egyszer csodabarlangot rendeztek be az egyik osztályterembe. Volt ott minden: padokból, pokrócokból szerkesztett labirintus, a szertárból kölcsönzött teljes emberi csontváz, tengeri polip... Utóbbít egy vizes homokkal kitömött ki tudja hogyan mozgatott cérnakesztyű képviselte.

És a cache-cache...” (Ádám, 2005. 8. o.)

Amennyiben a játék kitüntetett időben zajlik, kitüntetett helyen, nem válik már pusztán ettől is kitüntetetté? Ha olyan helyre léphetek, ahová máskor nem szabad, ha olyan időben kiabálhatok, illetve, hogy egyáltalán kiabálhatok a máskor csendes, megszentelt helyeken, ez is más dimenziót, különleges élményt, egyedi arculatot ad ennek a játéknak.

Az ilyen körülmények között játszott játék esetében beszélhetünk egy profánon túli dimenzióról is? A profán szó az idegen szavak és kifejezések gyűjteménye szerint:

„1. avatatlan, be nem avatott 2. világi, nem vallási 3. közönséges, hétköznapi 4. tisztéletlen, kegyeletsértő 5. durva, otromba” (Bakos, 1986. 684. o.)

---

⁹¹ <http://www.magyarKurir.hu/hirek/tornya-erika-szerzetesseg-nem-menekules-vilag-elol>

⁹² Ma is így nevezik, ma is csengőszóval veszi kezdetét, nem mindig van előre bejelentve, így még nagyobb az öröm, amikor egy nap reggelén kihirdetik

Ezt a játékot ebben a formában csak a Szent Szív rend iskoláiban játsszák, eddigi kutatásaink szerint. Feltételezhetően így játsszák mind a 149⁹³ iskolájukban, és így játszották feltehetőleg már az iskola alapításától kezdve. Mintha a százéves folyósokon a múlt diákjai sem bújtak volna el örökre, az Ő megtalálásuknak diadalittas ordításától is zengenének a szent falak...

Maga a közösség sem pusztán a profán szóhasználatban értendő. A Sacré Coeur rend iskoláinak diákjai nemzedékről nemzedékre megszentelt közösséget alkotnak, nemcsak a közös liturgiákon történő részvétel által, de azáltal is, hogy idejük a közös szent idő, a hely ahol a gyermekéveiket töltik a közös szent tér, így a játékaik is kitűnnek, kiemelkednek a hétköznapi játékaiból. Az alapítónő szentté avatása óta még a szentek mennyei közössége is közelebbinek tűnik, szinte kézzelfogható távolságra kerül.

Eliade kétfajta módját különbözteti meg a világban való létezésnek *A szent és a profán* című művében: a vallásos megtapasztalással rendelkező, és a vele ellentétes, profán módot. A vallásos ember számára a világ bármely jelensége, beleértve a teret és az időt is a szent valóságok megnyilatkozásainak lehetőségével telített. Eliade a szent ezen megnyilatkozását hierophánia⁹⁴ szóval jelöli. A hierophánia tárgya a vallásos ember számára egészen mássá lesz, ugyanakkor profán nézőpontból megmarad annak a tárgynak, ami volt. Hívó számára a templom tere hierophánia, egy vallásos érzület nélküli turista azonban a művészeti értékekben tárgyiasult világot veszi észre. (*Eliade*, 1999. 7-10.o.)

Az előző gondolatmenet összekapcsolva a Sacré Coeurben játszott társasjátékkal, arra a következtetésre juthatunk, hogy a játék is válhat hierophániává, és azzá válhat az azt játszó közösség egésze is. Ennek további alátámasztására idézzük Beda Venerabilist (672-735) „a hívő számára a játék, szereteted által [Jézus] átölelve lenni”. (*Endrei és Zolnay*, 1986. 9. o.)

A játék segíthet abban, hogy a vallásos ember nemcsak az Eliade által részletesen kifejtett szent téren és szent időn keresztül, de a játék által is „időről időre az istenek kortársává váljék”. (*Eliade*, 1999. 83.o.)

A játék célja egyértelműen a közösség erősítése. A kölcsönös összetartozás érzésének erős bevésése, a sosem vagy egyedül, mindig veled vagyunk, mindig megtalálunk érzés mély átélésével. E sorok írója is részesült ennek a különleges közösségi

---

⁹³ <http://sofie.org/schools/international>

⁹⁴ görögül hierosz = szent; phainomai = megmutatkozni (*Eliade*, 1999. 7.o.)

élménynek egy szeletéből, mikor megemlítette, hogy dédnagymamája Sacré Coeur növendék volt. A ” mi lányunk vagy” mondat mély bizalmával fordultak felé az egykori növendékek. Így talán az is tárgya lehet további kutatásnak, hogy ez a közösség nemcsak az odajárókra, de azok családjára is kiterjed, mi több „mintegy örökös tagság” magába szippantja az egykori növendékek többedik generációját is.

8 Az államosított Szent Mihály szobor

Az államosítás nagy törést jelentett a növendékeknek. Az alábbi, diákokat érintő történetek azóta a növendékek közös történeteivé váltak.

Bartha Genovéva S bl [27254: 29482] „Miután államosították az iskolákat, '48 őszén, bentlakóként, ott is lakhattunk, illetve azt mondták, hogy azt nem lehet. Erre kitalálták, hogy akinek nincs hova mennie, Zugligetben volt nekik egy kis nyári házuk, hogy oda menjünk ki és onnan kísérték be naponta minket az iskolába. Akkor látták az iskolában, hogy semmi probléma, nem lakunk mi ott a Sacré Coeurben. Egészen addig, míg az egyik, máshonnan odakerült tanárnő ki nem derítette, hogy hát ez nem igaz. Itt egy csomó gyerek mégiscsak jön valahonnan. Tudod, hogy derítette ki? Azt mondta, tudom, mert a nővérem is ott volt, Ő érettségi előtt volt már „- Mindenki tegye ki a tizóraját az asztalra! És tessék kimenni a szünetben az osztályból!” Végignézték a tizórajukat, és akinek egyforma volt a tizórajja, azok egy helyről jöttek. Most ezt azért mondom mosolyogva, hogy a kellő tapasztalatot begyűjtöttük. Akkor írtak a szülőknek, az új igazgató, hogy amennyiben azt akarja, hogy a gyereke továbbra is ide járhasson iskolába, akkor gondoskodjék róla, hogy ne lakjon a nővéreknél, ellenkező esetben kizárjuk az iskolából. Úgyhogy akkor még Kőbányán éltek Bartha nagyanyámék, legalábbis a nagyanyám, és akkor úgy összehúzódtak a lakásban, hogy odamehessek.”

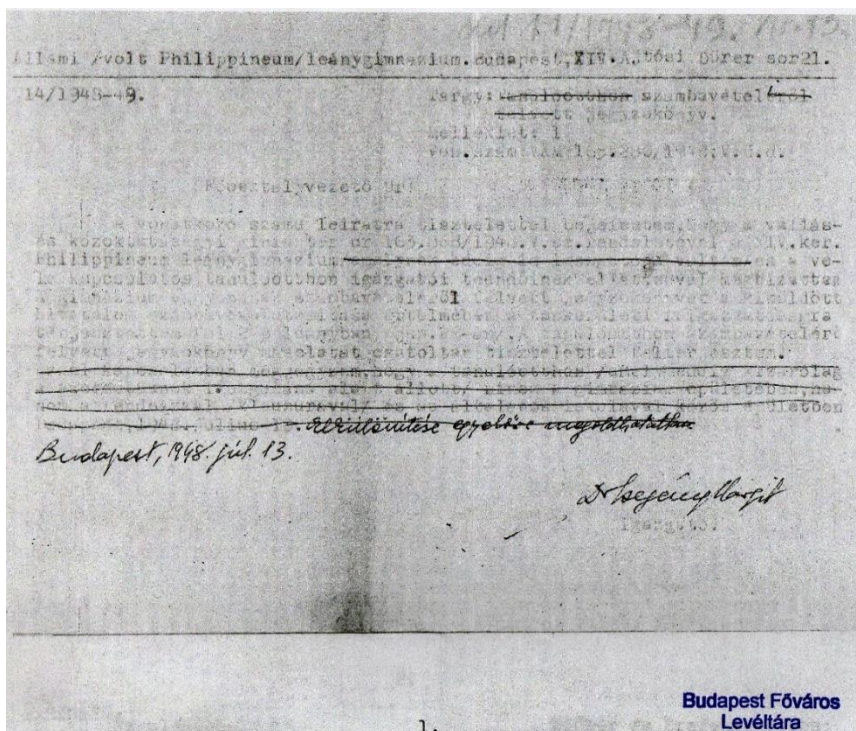
Judit néni P b [9225: 16968] „kizártak minket, nem is érettségizhettem. Ide van írva, hogy kizártak az iskolából. Igen [nevet], érettségi előtt két nappal. Ez volt az év végi bizonyítvány, és még azt is megsemmisítették...

Volt egy nagy fegyelmi tárgyalás is, ott kijelentették, hogy mi négyen nem érettségizhetünk. ...Elmondom, de ugyanez az egyik Cor Unumban le volt írva már. A Cor Unumról már biztos hallottál. Az volt a mi öregdiák újságunk. Lényeg az, hogy ez a mindentudó M. néni úgy meg akart minket fegyelmezni, de úgy nem sikerült neki [nevet], úgy ahogy nem sikerül egy csirkét vagy nem tudom mit megtanítani. Semmi sem ment neki és nagyon dühös volt ránk. És akkor jött a ballagás. Az érettségi előtt. Egyáltalán mi az, hogy ballagás, micsoda kapitalista csökevény az? Az volt a legsötétebb idő '48-'49-ben. Hát ennél sötétebb már csak az '50-es évek voltak. És addig-addig győzködtük, meg az osztályfőnökünk is közbelépett, hogy igenis, itt az iskolában ez a hagyomány, hogy nyolcadikosok ballagnak. Na jó, hát akkor ballagjunk. De mutassuk be neki írásban, hogy hogy fog lezajlani a ballagás. Mit fogunk mondani, búcsúbeszéd meg satöbbi, meg mit fogunk énekelni. Hát csináltunk neki egy brosúrát és magunknak egy másikat.[nevet]

Mert olyat, hogy "Ballag már a vén diák" ezt nem lehet énekelni. Az indulót, azt nem lehet énekelni. Nálunk szokás volt az, hogy az iskolának a zászlóját, ami egy szép fehér zászló volt, közepén ezzel a két szívvvel, itt az indulóban is benne van, a 8. osztály átadta a 7. osztálynak. Tudtuk, hogy a hetedik osztály már nem lesz nyolcadik, de ragaszkodunk ahhoz, hogy ez a hagyomány megmaradjon. Jó, de a fehér zászlót nem adhatjuk át, mert ez az iskola Mikes Kelemen Leánygimnázium, semmi köze a két szívhez. Akkor átadjuk a piros, fehér, zöld zászlót. Jó, ebbe beleegyeztek. Sorba álltunk, éneeltünk, persze azt éneeltük, amit mi akartunk. Ő nem látott a méregtől [nevet], és vonultunk végig az osztályokon, és az osztályokban is a Ballag már a vén diák a Gaudeamus igitur és a régi hagyományos énekek mentek a többi osztályban is, és akkor leértünk a tornaterembe. Ott volt a hivatalos búcsúztatás, ott voltak a szülők, hát akkor már 18 évesek voltunk, még a gavallérjaink is ott voltak. Ott volt a jövőő férjem a barátaival, és még sokan ott voltak. Rengeteg virágunk volt, akkor még május 11-én, telibe virágzott az orgona. Ma már addigra többnyire elvirágzik, de ilyen csokrokkal mentünk, plusz az ének szövege volt a kezünkben. Leértünk oda és az osztálytársnőnk elkezdte mondani a búcsúzó beszédét, mi így álltunk mögötte sorban. És akkor egyszer csak megjelent, azt hiszem egy évvel fiatalabb, diák egy piros zászlóval. M. néni üzeni, hogy ezt is adjátok át. Előzőleg nem volt szó róla - mondtuk. Vidd vissza a M. néninek, nem adjuk át. Visszavitte. Nem telt bele három perc, egy másik diák jött piros zászlóval, adjátok át, azt üzeni M. néni. Menj a csudába. Fogták a zászlót, most már nem esküszöm, hogy négyünk vagy ötünk közül, akik elől álltunk, ki volt, a bordásfalhoz támasztotta a piros zászlót. Mit ad isten, ez a piros zászló elvesztette az egyensúlyát, és eldőlt, és leesett a földre. Közben zajlott a búcsúztatás satöbbi, észre se vettük, senki nem vett tudomást róla. Két nap múlva vagy három nap múlva, nem, közben voltak az osztályvizsgák, a ballagás után voltak az osztályvizsgák. Ezért van megsemmisítve az osztályvizsgám, mert a ballagás előbb volt. És akkor egyszer csak bejön az osztályfőnökünk, hogy mindnyájan menjünk le a tornaterembe. Lementünk a tornaterembe, ott egy asztalnál bizottság ült, és ismeretlen fiatal emberek, soha nem láttuk őket. És akkor ez az M. néni kijelentette, hogy most ez egy bizottság, egy fegyelmi tárgyalás, és álljunk fel pontosan úgy, ahogy a ballagáson álltunk. Tehát elől a szónok, utána a többiek sorban, majd a szemünkre vetették nagy elánnal, hogy nem adtuk át a piros zászlót. Sőt rugdaltuk és leköptük a földön, és erre itt vannak a N.-isták. ... Azokat telepítették be hozzánk a bentlakók helyére. Akkor az utolsó évben már nem volt bentlakás. A bentlakók helyét a N.-isták, vidékről följött, diáknak tűnő fiatal emberek foglalták el. Semmi kapcsolatunk nem volt velük soha. Nem találkoztunk velük. Az egyik

odaállt eléem és azt mondta „innentől idáig rugdalták”. Ezután még kihallgatták ezt meg azt, mi cáfoltuk persze, hogy először is senki sem rugdalta. Másodszor nem volt megbeszélve, nem volt a programban, hogy mást is át kell adni. Kit érdekelt akkor, precedenst kellett állítani, hogy milyenek az egyházi iskolák növendékei. Akkor szélnek eresztettek minket, és két nap múlva megint bent voltunk, mert készültünk az érettségire, az osztályfőnökünk készített minket elő, meg ezeket a nyelvtani dolgokat pótoltuk. Egy nappal az írásbeli érettségi előtt majdnem zokogva jött be Irén néni, és azt mondta, hogy „gyerekek nagyon szomorú dolgot kell, hogy közöljek veletek. Ezt, ezt és ezt a diákot, aki az első négy volt a sorban, kizárták az érettségiről”. Nem mehetnek érettségire az egyiket az összes iskolából kizárták. Apelláta nincs. Hát a szüleink, akkor már itthon volt édesapám is, azt se tudták, hogy élnek-e vagy halnak, hogy mit lehetne csinálni. Összetalálkoztak a szülők, de hát akkor olyan körülmények voltak, hogy örültünk, hogy élünk. Ők is örültek, hogy valami munkájuk van. Aztán egy közülük kiment külföldre. Nővérek vitték őt ki. Beöltözött novíciának, és így került ki, aztán férjhez ment, satöbbi. Párizsba él mai napig is, hogy aztán megvannak-e, még egy olyan tíz évvel ezelőtt találkoztunk. Mi hárman elhagytuk az iskolát, ment ki-ki a maga útján.”

Kettős céllal közlöm a következőkben a leltárra vonatkozó leírást. Egyrészt a taneszközök egy részének számbeli adatait is megmutathatom az alábbi levél és leltármelléklet közreadásával, valamint látható, hogyan próbálja a rend a tulajdonát megvédeni. A fegyelmi ügyekkel azért foglalkozom, mert az emberek közti viszonyok, kapcsolatok megváltozása, torzulása is érzékelhető az államosítás körülményeinek levéltári lenyomataiból.

34. kép Számbavételi jegyzőkönyv.
HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941 1949 14/1948/49

A fenti levél átirata:

Állami volt Philippineum leánygimnázium. Budapest, XIV. Ajtósi Dürer sor 21.
ikt.:11/1948-49.VII.13

14/1948-49

Tárgy: számbavétel
jegyzőkönyv
Melléklet:1

Von. szám: VKM 165.283/1948.V.ü.o.

Főosztályvezető Úr!

A vonatkozó számú leiratra tisztelettel bejelentem, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 163.868/1948.V.sz. rendeletével a XIV. ker. Philippineum leánygimnázium és a vele kapcsolatos tanulótthon igazgatói teendőinek ellátásával megbízottan a gimnázium vagyonának számbavételéről felvett jegyzőkönyvet a kiküldött hivatalos számbavevő utasítás értelmében a tankerületi főigazgatóságra terjesztettem fel 2 példányban /jún. 26-án/. A tanulótthon számbavételéről felvett jegyzőkönyv másolatát csatoltan tisztelettel felterjesztem.

Budapest, 1948. júl. 13.

Dr. Csegény Margit
igazgató⁹⁵

⁹⁵ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941 1949 14/1948/49

1.

Jegyzőkönyv Kimutatás.

A Magyar Köztársaság kormányának 6.500/1948 Korm.számú rendelete 1.&-ában foglaltak értelmében, a Szent Sziv Társaság Philippineum leány-nevelőintézet tanulóotthona ingóvagyon leltári tárgyainak számba vételéről.

Alagsor:

<u>Művelő:</u>	<u>Zárda és intézeti közös fürdőterem</u>
18 drb asztal	12 drb fürdőkád
132 " szék	4 " kétsapos fajans mosdókagyló
5 " függöny	26 " vizesap
15 " kis fatálca	12 " lábdeszka
1 " nagy kép	12 " kádélő /kokusz/
1 " felolvasódobogó ülőkével	15 " szék
5 " villanyégő	1 " ülőke
4 " porcellán lámpaernyő	2 " asztal
1 " zománcozott "	1 " huszkaru ruhaszárító fogas
	12 " szappantartó

Tálaló:

<u>Tálaló:</u>	<u>Zárda és intézeti közös fürdőterem</u>
2 drb 4 ajtós tálalószekrény	12 " szappantartó deszka
1 " 3 ajtós szekrény	12 " polc
1 " 2 fiókos tálalóasztal	14 " függöny
5 " falipole	4 " mosdótál
1 " kisasztal	3 " fogasléc
1 " fogas	1 " ruhakosár
1 " ülőke	5 " villanyégő
6 " nagy fatálca	5 " zománcozott lámpaernyő
10 " kis fatálca	14 " válaszfal
1 " papirkosár	
20 " kávéskancsó	<u>Öltöző szobák:</u>
16 " vizesüveg	8 " dupla-soros ruhafogas
120 " csésze	9 " " " rekeszes cipőpolc
120 " csészealj	1 " állófogas
118 " mélytányér	1 " pad
12 " lapostányér	2 " keretezett kép
28 " alumínium kanál	1 " beépített kokszkályha
23 " nagy kés	
16 " kis kés	<u>Lépcsőház:</u>
1 " vízszűrőkészülék	1 " kétajtós szekrény
1 " veder	5 " papirkosár
1 " mosogatótál	1 " asztal
1 " villanyégő	1 " írópult
1 zománcozott lámpaernyő	1 " ülőke
	14 " törött szék
	1 " rossz faegy.

Budapest Főváros
Levéltára

2.

I.emelet.

<u>Tanulószoba:</u>		<u>Előtér és Prefekta-szoba:</u>	
26 drb	háromrészes tanulóasztal	2 drb	rekeszes kottaállvány
19 "	egyrészes tanulóasztal	56 "	kotta-táska
93 "	szék	1 "	kis szekrény
1 "	harmonium	1 "	kis mosdóasztal
1 "	nyolcajtós könyvszekrény	1 "	vizcsap kagylóval
1 "	dobogó, beépített Mária-kép	1 "	kis íróasztal, 5 fiók
1 "	keretes nagy kép	1 "	egyajtós szekrény
18 "	kis kép	6 "	szék
6 "	ablakfüggöny	2 "	polc
1 "	kis szekrény	1 "	telefonkészülék
1 "	kis dobogó	70 "	francia könyv
1 "	kis asztal	160 "	francia nyomtatott füzet
1 "	feszület	2 "	függöny
1 "	zsámoly	1 "	Krisztus-mellszobor
2 "	papirkosár	1 "	Mária-szobor
133 "	szépirodalmi könyv	1 "	feszület
214 "	könyv /gimnázium/	1 "	kép
20 "	album "	1 "	villanyégő
1 "	rézcsengő	1 "	porcellánernyő
2 "	háromégetes csillár burával 2 drb		<u>Mosdó.</u>
18 "	villanyégő	8 "	mosdókagyló egy csappal
18 "	porcellán lámpaernyő	7 "	üvegpole
	<u>Felügyelőszoba:</u>	1 "	keretes tükör
1 "	háromajtós szekrény	2 "	metszett tükör
1 "	faliszekrény	4 "	tűrlőköző fogas
1 "	kis íróasztal	1 "	vizkiöntő csappal
2 "	szék ~~1 db kis asztal~~	7 "	W.C.kagyló
1 "	függöny	1 "	veder
1 "	villanyégő	6 "	aluminium pohár
1 "	porcellán lámpaernyő	10 "	zománcozott szappantartó
2 "	kis szobor	1 "	dobogó
1 "	kép	11 "	kis asztal
	<u>Előtér./Első emelet folyosó./</u>	1 "	szék
1 "	Szent Mihály-szobor	1 "	keretezett kép
1 "	fekete falitábla	2 "	villanyégő
26 "	keretezett falikép, földrajzi kép	2 "	zománcozott ~~villanyégő-lámpaernyő~~

II.emelet:

<u>Szt. Philoména háló.</u>		<u>Mária Szive-háló.</u>	
10 drb	rugós fehér vaságy	3 "	rugós fehér vaságy
10 "	éjjeliszekrény	14 "	" " " " faágy
10 "	kis szék	17 "	éjjeliszekrény
6 "	válaszfal	18 "	kis szék
1 "	kis asztal	2 "	ülők
1 "	függöny	1 "	hajás-láda
2 "	mosdótál	1 "	állófogas
2 "	vizeskanna	16 "	válaszfal
1 "	állófogas	1 "	nagy kép
1 "	nagy kép	14 "	kis kép
10 "	kis kép	5 "	villanyégő
1 "	villanyégő	4 "	porcellán lámpaernyő.

36. kép Számbavételi jegyzőkönyv mellélete 2. oldal
HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941 1949 14/1948/49

<u>Szent Anna-háló.</u>			
17 drb	fehér rugós vaságy	1 drb nagy kép	
6 "	éjjeliszekrény	7 " kis kép	
11 "	kisebb éjjeliszekrény	2 " villanyégő	
17 "	szék	1 " üveg lámpaernyő	
1 "	kis asztal	<u>Zongora-folyosó.</u>	
1 "	ülőke	1 drb	kettőajtós szekrény
9 "	válaszfal	1 "	ötajtós beépített szekrény
1 "	állófogas	2 "	fogas
17 "	kétcsapos mosdókagyló	1 "	zuhany
1 "	nagy kép	2 "	vizeskanna
15 "	kis kép	1 "	ülőke
3 "	villanyégő	1 "	"Geitner"-féle parketkefe
2 "	porcellán lámpaernyő	1 "	vizesap kagylóval
1 "	fesztület.	1 "	villanyégő
<u>Immaculata-háló.</u>		<u>Zongora-szoba.</u>	
19 drb	fehér rugós vaságy	1 "	zongora
8 "	éjjeliszekrény	1 "	szék
11 "	kisebb éjjeliszekrény	2 "	ülőke
19 "	szék	1 "	keretezett kép
18 "	kétcsapos mosdó	1 "	villanyégő
1 "	kis asztal	1 "	zománcozott lámpaernyő
13 "	válaszfal	<u>I.kis szoba.</u>	
1 "	állófogas	2 "	faágy rugós
1 "	szobor	1 "	rugós vaságy
2 "	kis kép	3 "	éjjeliszekrény
2 "	égő	3 "	szék
2 "	porcellán lámpaernyő	2	spanyolfal
<u>Szent József-háló.</u>		1 drb	nagy kép
17 drb	fehér rugós vaságy	1 "	kis kép
13 "	bádog éjjeliszekrény	<u>II.kis szoba.</u>	
10 "	éjjeliszekrény	1 drb	faágy rugós
4 "	kis éjjeliszekrény	1 "	éjjeliszekrény
17 "	szék	1 "	asztal
1 "	asztal	2 "	párnázott szék
1 "	ülőke	1 "	könyvállvány
11 "	válaszfal	1 "	kétajtós tükrösszekrény
15 "	kétcsapos mosdókagyló	1 "	mosdóállvány
1 "	állófogas	1 "	mosdótál
1 "	fesztület	1 "	vizeskancsó
1 "	szobor	1 "	vizesveder
15 "	kis kép	1 "	keretezett kép
4 "	villanyégő	1 "	villanyégő
3 "	üveg lámpaernyő	<u>III.kis szoba.</u>	
1 "	zománcozott lámpaernyő	1 drb	piano
<u>Szent Magdolna Zsófia-háló.</u>		1 "	védőhuzat
7 drb	rugós fehér vaságy	2 "	fehér rugós vaságy
1 "	faágy	4 "	szék
4 "	éjjeliszekrény	2 "	éjjeliszekrény
4 "	kis éjjeliszekrény	2 "	kis asztal
8 "	szék	1 "	kis kép
6 "	válaszfal	1 "	nagy kép keretes
7 "	kétcsapos mosdókagyló	1 "	villanyégő.

Budapest Főváros
Levéltára

II.emelet.

IV.kis szoba.

1 drb	pianino	1 drb	falbaépített szerelések szek-
2 "	rugós fehér vaságy	15 "	üvegpohár
2 "	bádoggépjeliszekrény	13 "	celluloid pohár
2 "	kis asztal	25 "	foltozó szerelések doboz anyag
3 "	szék	6 "	ruhakefe
1 "	nagy kép	4 "	körömkefe
1 "	villanyégő	3 "	hajkefe
1 "	üveg lámpaernyő	5 "	szappantartó zománcozott
	<u>Zongora-folyosó W.C.</u>		<u>Mellékhelyiség.</u>
2 "	W.C.kagyló	1 "	fürdőkád zuhannyal
1 "	villanyégő	1 "	fürdőkályha
1 "	zománcozott lámpaernyő	2 "	egycsapos mosdó
	<u>Buhatár.</u>	3 "	W.C.kagyló
1 "	négyajtós ruhaszekrény	1 "	ülőke
1 "	" " állványon	1 "	villanyégő
1 "	kétejtés ruhaszekrény		<u>Folyosó.</u>
2 "	négyajtós asztalszekrény	2 "	négyajtós ruhaszekrény
1 "	összecsukható vaságy ládában	2 "	hátajtós ruhaszekrény
1 "	1 ajtós asztalszekrény	1 "	háromajtós szekrény
1 "	varrógép	14 "	kétejtés ruhaszekrény
2 "	kis asztal	1 "	összecsukható asztal
5 "	szék	7 "	álló fogas
1 "	ülőke	1 "	ötlépcsős létra
1 "	állófogas	3 "	kétlépcsős létra
1 "	falitábla	1 "	négyszerű görkocsi
14 "	fonott vesszőkosár	1 "	viaszosvászon tábla
1 "	fűgőny	1 "	Jézuska-szobor üvegszekrény
1 "	faszület	1 "	telefonkészülék
2 "	villanyégő	5 "	villanyégő
2 "	porcellán lámpaernyő	5 "	porcellán lámpaernyő
1 "	szobor	110 "	számozott fehérneműs doboz.
4 "	keretezett kép		
1 "	fali hőmérő		

A konyhafelszerelés számbavétele nem történt meg, mert a konyha a zárda klauzurájához tartozik. A zárdának és a tanulóotthonnak a konyhája közös. A Szent Szív Társaság Nővéreinek a száma: 51. - Az intézet bentlakó növendékeinek a száma 14 volt.

A Szent Szív Társaság Főnökhőjének kérésére ezen kimutatás végére a következő kijelentést vesszük fel.

"A tulajdonunkat képező intézet számbavételével kapcsolatosan jogaink megóvása és lerögzítése végett kijelentem, hogy az intézet ingatlanai, felszerelései és összes tartozékai, az olasz jogi személyiséggel bíró és római székhellyel rendelkező Szent Szív Társaság /Sacré-Coeur/ kizárólagos tulajdonát képezi, miért is az intézet olasz tulajdon."

Budapest, 1948. június 17.

M. Gutzwiller Hildegard RSCJ.
rendfőnöknő.

s.k.

P.H.

Libédi Edgár
száv. tisztv., fővá-
rosi képviselő.
s.k.

Mészáros János

miniszteri számellen-

őrségi küldött.

s.k.

Igarolau, hogy az a másolat az eredetines
teljesen megegyezik.
Budapest, 1948. május 20. Hegeri János
igazgató.

A következő nővérek az 1948. aug. 17-én kelt levél szerint nem fogadják el az állami átminősítést, sem a fizetésüket: Lengyel Margit Magdolna, Osztóics Irén, Valér Vilma és Dely Erzsébet.⁹⁶

Csapody Vera, a Sophianum igazgatójának sorsa is gyökeres fordulatot vesz a levéltári iratok szerint. Csapody Vera „legsúlyosabb vétsége” hogy 1948. aug. 31-én az államosításkor „erőszakoskodott, és kijelentette, hogy a magyar érdek tekintetében teljesen közömbös.” Állásából és fizetésétől felfüggesztve: 1948. szept. 1-én. Később fellebbezett, melynek eredményeképp korábbi fizetése 50%-os csökkentésével áthelyezték.⁹⁷

Ortutay Gyula VKM miniszter s.k. az alábbi tárgyú levelet küldi a tankerületi főigazgatóságnak 1948. november 5-én: Állami szolgálatba át nem vett tanároknak, tanítóknak az államosított iskoláktól való távoltartásáról. Gyerekekkel semmiféle kapcsolatot ne tartsanak a szerzetesek. „1948:XXXIII. tc. alapján állami tanerőkké válásukat visszautasították, számukra tilos területen ne tartózkodjanak.”⁹⁸ Közben Mindszenty bíborost 1948. decemberében letartóztatják. Egy fegyelmi ügy és jegyzőkönyve az egykori Philippineumhoz tartozó általános iskolában.⁹⁹

---

⁹⁶ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941-1949 47/1948/49 1948. aug. 17

⁹⁷ HU BFL VI.502.a 8. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 251-410, 391. pall. Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium Budapest. Csapody Vera.

⁹⁸ HU BFL VI.502.a 7. kisdoboz. Elnöki iratok. 1-250, 1948-49. 12. pall. 1948. nov. 5.

⁹⁹ HU BFL VI.502.a 7. kisdoboz. Elnöki iratok. 1-250, 1948-49. 231. pall. 1949. jan. 4.

felvételre 1948. dec. hó 31-én a XIV. ker. Ajtósi Dűreer sor 21. sz. Áll. Ált. iskola igazgatói irodájában.

Jelen vannak az alulírottak.

[redacted] tanár, főigazgatósági szakelőadó, bejelenti, hogy a Budapesti Tankerületi Főigazgató Ur biz. 144/1948-49. számú és dec. 22-én kelt rendeletével [redacted] áll. ált. iskolai tanár ellen figyelemi eljárást megelőző vizsgálatot rendelt el. Erre nézve a rendeletet bemutatja és közli, hogy a vizsgálat lefolytatásával nevezett tanárt bizta meg.

Vizsgálatot vezető tanár közli a jelenlevőkkel, hogy a XIV. ker. ház és tömbmegbízott testület beadvánnyal fordult a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Urhoz és a beadvány értelmében fentnevezett tanárnő állítólag a következő kijelentést tette [redacted] né tanárnő előtt: "itt olyan üntudatosak és édesek a gyerekek, hogy kijelentették, a Köztársasági Indulót pedig nem tanuljuk meg."

Vizsgálatot vezető tanár felhívja [redacted] t, hogy idevonatkozólag nyilatkozzék.

Nevezett tanárnő a következőket adja elő: "a fentemlített kijelentést ilyen formájában nem mondtam. Arra emlékszem, hogy a tanári szobában több kartera előtt / [redacted] né, többiekre nem emlékszem/ említést tettem arról, hogy a VII/b osztály nem szívesen tanulja a Köztársasági Indulót. Hogy azonban én ezen derülök, vagy örülök, annak semmiféle formában kifejezést nem adtam. Elsősorban azokban az osztályokban foglalkoztam a Köztársasági Indulóval, ahol azt a gyerekek könnyebben, szívesebben tanulták. Nem találom értelmét annak, hogy kintóva és erőszak útján tanuljam meg. - Arról nem volt tudomásom, hogy az okt. 6-iki ünnepekre kötelező lett volna megtanítani a Köztársasági Indulót. - A "Zugnak a gépek" kezdetű munkádsált könnyen és örömmel tanulták meg. Biztosra vettem, hogy következetes munkával, rövidesen kedvező hangulatot tudok teremteni a többi mozgalmi ének iránt is."

A fentiek támogatására előadom, hogy a gimnáziumban 48-as dalok tanításával kezdtem az osztendót, aminek ugyancsak az volt a célja, hogy a gyerekeket ének órákon is közelebb vigyem a demokráciához. Az államosítással járó kezdeti nehézségek idején nem tartottam alkalmasnak arra, hogy elsősorban csak mozgalmi dalokat tanítsak. - A munkafegyelen megszilárdítása volt a legelső feladat."

Vizsgálatvezető felkéri [redacted] né intézeti tanárt, hogy a fentiekre nézve tegye meg jelentését.

[redacted] né a következőket adja elő: "A tanári szobában munka közben arra lettem figyelmes, hogy [redacted] az énektanítással kapcsolatban mesélte másoknak, hogy a Köztársasági Indulót tanítja most a VII. osztályokban, mert a dallama szép és meg lehet tanítani. A VII/a. osztály énekelte is, de a VII/b-ek olyan édesek voltak, csak összeszorították a szájukat és nem akarták énekelni. Ekkor belekapcsolódtam a beszélgetésbe és azt mondtam, hogy ez nem képezheti vita tárgyát, hogy tetszik-e valakinek, akár tanárnak, akár tanulónak, a Köztársasági Indulót mindenképpen meg kell tanulni. - A fenti állításomat hajlandó vagyok eskü alatt is vallani."

1949. február 16-án a tankerületi főigazgatóságon Juhász Margit tanárnő sorsáról az alábbi sorok döntenek „Szolgálatból azonnali hatállyal kivonom. A fegyelmi eljárás megnyitása tárgyában később fogok intézkedni.”¹⁰⁰

biz. 144./1948-49. Tárgy: [redacted] áll. ált.
iskolai tanár fegyelmi ügye.

Főigazgató Ur!

Hivatkozással fenti tárgyú és számu rendeletére, jelentem, hogy a fegyelmi vizsgálatot megelőző eljárást 1948. december hó 31.-én és 1949. január hó 3.-án lefolytattam. Bud

A vizsgálatról felvett jegyzőkönyvet eredetben jelen jelentésemhez csatolom. /: 2 drb.:/

A lefolytatott vizsgálatnál kapcsolatban legyen szabad még a következőket jelentenem:

1./ Megítélésem szerint [redacted] - a kötelességszerű hűség megszegésébe ütköző legsúlyosabb szolgálati vétséget bár nem követte el és így őt a legsúlyosabb büntetéssel /:fegyelmi vizsgálat utján állásvesztés:/ súlytani nem lehet, - mégis saját bevallása szerint is könnyelmű és félreérthető kijelentése kapcsán nem tanusított kellő óvatosságot, miáltal kijelentése őt valóban terheli.

Fentiek alapján javaslom, hogy nevezett tanárnő ellen az eljárást Főigazgató Ur függessze fel, - de feltétlenül kívánatos, hogy a tanárnő egy másik iskolához nyerjen áthelyezést, vagy átosztást és ezzel kiszakítsuk őt jelenlegi reakciós környezetéből. - Remélni lehet ugyan is, hogy megfelelő demokratikus vezetés és irányítás mellett, értékes tagja lehet demokráciánknak.

2./ Vizsgálatom alkalmával meggyőződtem arról, hogy a XIV. ker. Ajtósi Dürer sori áll. általános iskola - annak tantestülete - a reakció egyik fészke. /:Ezért is menthető a fenti tanárnő megnyilatkozása.:/ Ertesülésem szerint a jelenlegi igazgató [redacted] nem tud elszakadni a régi szellemtől és még mindig erősen hatása alatt áll az apácáknak. A testület tagjai között is több a reakció.

Fentiek alapján javaslom, hogy a Főigazgatóság Kálmán Mária-t a megbízott igazgatói tisztség alól mentse fel és helyére [redacted] né [redacted] polg. iskolai tanárnőt bizza meg.

Az esetleges további személycseréket Főigazgató Ur az új igazgató meghallgatása és javaslata alapján fogantossítsa.

3./ Feltétlenül kívánatos, hogy az ugyanezen épületben elhelyezett Mikes Kelemen leánygimnázium igazgatójának személye is ugyanezen okok miatt felülvizsgálatot nyerjen.

Budapest, 1949. január hó 4.

[redacted] tanár 7
Főigazgatósági esküvő

40. kép Fegyelmi ügy jegyzőkönyve, Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola 2. oldal
HU BFL VI.502.a 7. kisdoboz. Elnöki iratok. 1-250, 1948-49. 231. pall. 1949. jan. 4.

¹⁰⁰ HU BFL VI.502.a 8. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 251-410, 284. pall.
1949. feb. 16. Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium Budapest. Juhász Margit.

A Szent Szív rend tulajdonában maradt alábbi iskolai bútorok is átadásra kerülnek a XIV. Ajtósi Dürer sor 19-21. sz. állami általános iskola számára. 1949. február 1-jei levél tanúsága szerint, köztük 4 feszület.

40 db kettős tanulópad	6 szekrény
92 db szék	20 vaságy
1 íróasztal	20 éjjeli szekrény
1 dobogó	20 mosdószekrény
4 szekrény	6 kisasztal
	4 miseruha
II. leltár	1 íróasztal
40 db kettős pad	4 feszület ¹⁰¹
80 db szék	

A körzetesítésből fakadó indokkal javaslatot tesznek a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola megszüntetésére, mivel 515 tanulóból csak 138 leány+34 fiú, azaz összesen 172 tanuló tartozik az iskola körzetéhez, a többi tanuló Nagy Budapest területéről és vidékről jár be.¹⁰²

A gimnázium épületét pedig 1949. aug. 2-án az alábbi levélben adják át. „A miniszter úr a XIV. kerületi Ajtósi Dürer sor alatti Mikes Kelemen Gimnázium épületét átadta a szakszervezeti tanácsnak szakszervezeti iskola céljára. A Mikes Kelemen Leánygimnázium osztályai átkerültek a XIV. kerületi Ajtósi Dürer sor 37. sz. alatt levő Erzsébet Nőiskolába.”¹⁰³

---

¹⁰¹ HU BFL VI.502.a 9. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 411-500 446. pall. Javaslat a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola megszüntetésére.

¹⁰² HU BFL VI.502.a 9. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 411-500 446. pall. Javaslat a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola megszüntetésére.

¹⁰³ HU BFL VIII.66.a 2. kisdoboz. Ügyviteli iratok 1941-1949 885/1948/49 1949. aug. 2.

9 Rövid kitekintés avagy a Szent Szív galaxist elhomályosítja a fröbeli konstelláció

Három külhoni példát mutatok be, az elsőt egy résztvevőm segítségével, a másodikat egy londoni Sacré Coeur nővér tanulmányán keresztül, végül az utolsót egy korábban Sacré Coeur által fenntartott főiskola kapcsán.

Pretsch Mária S bl *„Bregenz nagyon jó, mert az az egyetlen iskolájuk még Ausztriában, ami az ő kezükben van teljesen, a többi mind feladták a püspökségeknek. Itt nekik egy háztartási iskolájuk van. A környező falvakból a paraszt lányokat tanítják fél évig, egy évig bentlakással együtt főzni, háztartást vezetni, csirkét, nyulat tenyészteni. Az ultramodern konyhájuk, fantasztikus volt. Végig mutattak mindent. Ott én is elfőzőcskéznék egész nap. Megvolt nekik, hogy mit kell csinálni. Nem voltak olyan sokan, maximum tizenöten, húszan. Amit ők főztek, azt ették aztán a mère-ek, elég sokan voltak, meg én is azt ettem. Ott nem győztem eleget enni, pár kilót felhíztam, annyi mindent készítettek. Jött ez a mère, hozott valami süteményt, aztán jött a másik. Mondtam, hogy nem tudok már enni. Ez egy nagy élmény volt.*

Miután a kolostoruk és az iskolájuk a domb tetején van, lejöttek értem taxival a vonathoz. Akkor még nem tudtam, hogy ennyire szabadon mászkálhatnak a mère-ek, mert Pesten az épületet sem hagyhatták el. Ott állt a mère Walterskirchen az állomáson apáca ruhában és várt engem. Akkor átölelt, mikor itt maximum egy kézfogás volt. Egészen más volt, mint régen. Hazamenet is levitt taxival, és akkor beszállt a vonatra, mondja, megnézi, hogy nekem jó helyem van-e, minden rendben van-e. S akkor felszállt egy öregebb néni, aki Bécsig ment. Akkor azt mondta neki, vigyázzon erre a kislányra. Annyi kedvesség volt bennük, amit itt nem tudtam, mert itt minthogyha olyan búrában éltek volna.”

A második példa egy londoni középiskola. A Hannersmith Secondary School rövid történetét feldolgozó kéziratot a Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives-ban készítette ki számomra Barbaray Vesey levéltáros, a mű *Eileen Foster* Nővér munkája (2011). A továbbiakban a londoni iskolára vonatkozó részeket Foster kéziratából idézem. A londoni Hammersmith területén elhelyezkedő épületet 1891-ben vette meg a Sacré Coeur rend, ekkor már több jó hírű Sacré Coeur iskola is működött már Londonban. Korábban több katolikus rend és intézmény is birtokolta a házat. A mai épületegyüttes legnagyobb része (nem a rend, hanem korábbi megbízók

kérésére) 1879-ben épült John Francis Bentley tervei alapján. A rend itt is egy iskolakomplexumot működtetett az alábbi iskolatípusokkal.

- Rosary School, tandíjas iskola bentlakó, és bejáró leányoknak 1893-tól. Az iskola független, a rend saját szabályzata szolgáltatja a tantervet. A korábbi hatosztályos (standard 1-6), 5-11 éves gyermekek oktatása 1901-ben bővült ki további 3 évvel (higher grade school), és 1904-től már középiskola státusú (secondary school). A középiskolai státus elnyerésével központi anyagi támogatás is járt, de központi szabályzat és tanfelügyelet is. Az iskolában tandíjmentes helyeket is kellett biztosítani. Továbbiakban
- Elementary School azaz elemi iskola (1894-1984 (1984 után új helyre költözik)) 5-14 éves leányok és 5-7 éves fiúk elemi oktatására;
- Centre for Pupil Teacher, Tanítónői Központ. Kétéves képzés 16 éves leányok számára, melyben félnapos elemi iskolában történő tanítás mellett és félnapos Tanítónői Központbeli tanulás után lehetőség volt a tanítónőképzőbe történő továbbtanulásra, 1903-1914 között; Később beleolvadt a középiskolába;
- University College 1919-1927;
- Esti iskola 1903-1909;
- Finishing School, társasági életre nevelő bentlakásos iskola külföldi leányoknak, 1895-1922 (*Foster, 2011*)

A továbbiakban a szerző csak a középiskolára fókuszál. Áttekintve az iskola történetéről szóló beszámolót, néhány különbséget kiemelek:

- Tandíjmentesség nem volt, helyette ösztöndíjrendszer a tandíjmentes helyekért. Jelenleg nincs tandíj.
- A tanulás időszakot állandó tesztek és vizsgák jellemezték. Versengés folyt az ösztöndíjakért, de később a középiskolai helyekért is. Ez nem Sacré Coeur jellegzetesség, hanem az angol iskolarendszer sajátossága.
- Minden osztálynak és évfolyamnak van egy nővér prefektája, felelőse, aki szervezi az ünnepeket, ügyel az osztály lelki és szellemi fejlődésére.
- A prefekta munkáját az osztályokban választott diák segítők, diák prefekták tanácsa is segíti.

- Minden héten van értékelés, jegyosztás, amely a kezdetekben kis cédulák kiosztásával járt (ld. Dr. Pálosi Marietta gyűjteményében), ma a neve még mindig „Notes”, de ma már pontokat osztanak, feljegyzések helyett. Az értékelésben a diák prefekták tanácsa is részt vesz.
- Az ünnepekre készülő *pratique*, azaz gyakorlat, melyet a krumplinovéna leírásából már ismerhetünk, pl. hallgatás gyakorlása, a londoni középiskolában pontgyűjtéssel is párosult. A pontokat el is lehet veszíteni. A legtöbb pontot elérő osztály speciális jutalmat kap az ünnep idején. A budapesti krumplinovéna, melyben a kiadott gyakorlat sikeres megoldásaként két krumplit dobhatott a növendék a szegények kosarába, a versengés erősítése helyett, jobb célt ad a beszédről való lemondásnak.
- 1928-tól bevezetik a londoni középiskolában motivációs célzattal a „Ház” rendszert. Minden osztályt négy házra bontanak, pl. Szent Ágnes Ház. Így az összes évfolyamon, az összes osztályban van Szent Ágnes Házhoz tartozó stb. A magatartási és tantárgyi pontok már nem(csak) osztályszinten, hanem a „házak” számára gyűjtődnek. A házak korosztályos vezetői, diákprefektái, egy a 11-14, egy a 14-16 és egy a 16-18 évesek közül, viselik a szalagokat. (Foster, 2011) (ld. Sacred Heart High School Hamersmith prospektusának 2. oldalán.¹⁰⁴) Ez az iskolai osztályokon és évfolyamokon átívelő kapcsolat a versengés izgalmas, de árnyoldalakkal is bővelkedő, jellegzetességein kívül a korosztályok közötti kooperációra is lehetőséget ad.

Ami megmaradt: lelkigyakorlatok, kongregációk, ünnepek, játéknapok (Londonban a Congé név helyett Wish Day azaz Kívánság nap), önképző körök, klubok formájában. A volt növendékek egyesülete itt is hamar megalakult. (Foster, 2011) Ami hiányzik, azok a Sacré Coeur Nővérek. Az iskolákat már nem ők működtetik. Tanulmányilag sikeresen működő Sacré Coeur iskolák, Sacré Coeur nővérek fogyatkozó jelenlétével. Az ok feltételezhetően az, hogy nincsenek elegenden. Az iskola rejtett tantervének egyik célja, az utánpótlás képzése, nem volt sikeres. Az összetett jelenség

¹⁰⁴ Prospectus of the Sacred Heart High School Hamersmith Letöltés:

<http://www.sacredhearthish.org.uk/admissions/in-year-admissions-2018-19/sacred-heart-prospectus> 2018. nov. 10. 10:00

egyik oka, talán a bentlakásos iskola hiánya lehet. A budapesti egykori növendék résztvevőim között ugyanis a legtöbb szerzetesi hivatást választó szándék mégiscsak a bentlakók és a félbentlakók között támadt, hiszen kétségkívül a legerősebb hatást rájuk tudták kifejteni a Nővérek.

A másik ezzel kapcsolatos észrevétel a lelkigyakorlatok köre. Több résztvevő utalt rá, hogy a személyes istenkapcsolat a lelkigyakorlatok után változott meg. Lelkigyakorlatokat ma is tartanak a londoni középiskolában, hivatás mégsem pusztán emiatt támad. Itt visszautalok arra, amit a kutatás során is megfogalmaztam, hogy a nővérek által közvetített szeretetteljes légkör, a diákok által átélt, megélt, mÈre-ektől kapott személyes törődés az, ami az istenkapcsolat elmélyítésének közvetítésén kívül a leghatékonyabb lehetett a szerzetesi hivatás iránti szándék felkeltésében.

Ahogy Charlotte Behr, a Roehampton Egyetem professzora fogalmazott, saját egyeteme, és az azt alkotó négy főiskola közül, a korábban Sacré Coeur fenntartású Digby Stuart College kapcsán, az utóbbi évtizedekben a Sacré Coeur főiskola mérete csökkent, és a szomszédos Fröbel Intézet mérete nőtt. A nővérekhez nem csatlakoztak elegendően Londonban sem, és Bécsben sem, de feltehetően Európa más részein is hasonló a helyzet. Ez alól Magyarország üdítő kivételt jelent. A Sacré Coeur az iskoláit átadta más egyházi szervezeteknek. Ez azonban remélhetőleg egy olyan átmeneti állapot, melyben a rend megtalálja a mai ifjúsághoz vezető utat, esetleg már nem a formális iskolai keretek között, hanem más innovatív módon.

A magyarországi nővérek nevelési küldetésük formáit így foglalták össze 2015-ben a Magyar Kurír hasábjain: *„iskolai nevelés által, a szegények felé való elköteleződéssel és lelkeségi-pasztorális szolgálattal.”* A fiatalok nevelését a Szentjánosbogár- és az Inigo-csoportban valósítják meg, tanítanak is különböző iskolákban, valamint a VIII. kerületben segítenek hátrányos helyzetű tanulóknak. Bibliai táborot is szerveznek gyermekeknek. Széles spirituális programkínálattal várják a fiatalokat (pl. táncmeditáció, egyéni vezetésű Szent Ignác-i lelkigyakorlat), nagy hangsúlyt fektetnek a hivatásgondozásra (ld. www.hivatasrscj.blogspot.hu).¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Szerző nélkül (2015): *Bemutkozik a Szent Szív Társaság – Sacré Coeur nővérek*. Magyar Kurír Katolikus Hírportál. Letöltés: <https://www.magyarurir.hu/megszentelt-élet/bemutkozik-szent-sziv-tarsasag-sacre-coeur-noverek> 2019.03.23.

10 A kutatás eredményeinek összefoglalása

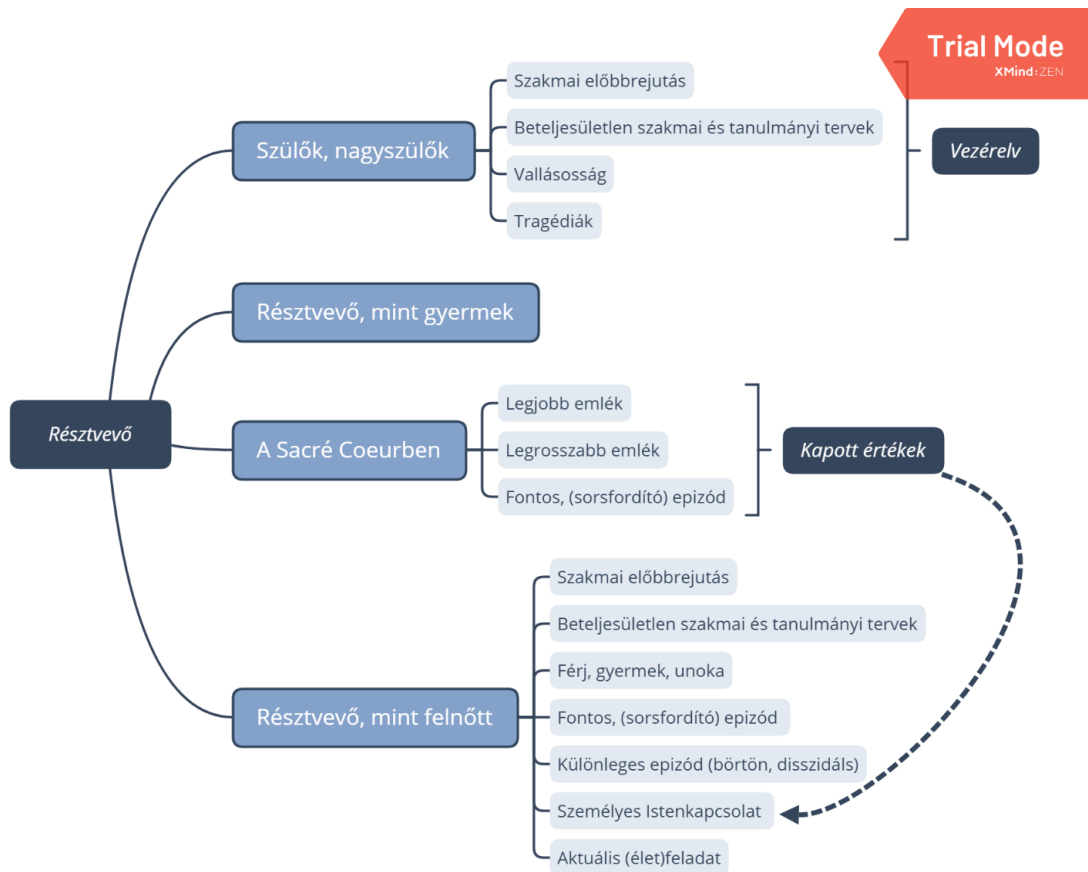
Az iskola tanulóinak társadalmi összetételére és családi hátterére vonatkozóan, az iskola minden társadalmi osztályt szolgálni kívánó céljának megfelelően, a felsőbb társadalmi rétegekből származók valamint a középosztálybeli gyermekek az Ajtósi Dürer soron elhelyezkedő iskolatömbben tanulhattak, leginkább a Nyelvmesternőképzőben, (amely lényegében egy gazdagabb nyelvi képzést adó „finishing school”). A Mikszáth téri Sophianum pedig a középosztály gyermekeit fogadta. A gimnáziumba járók szülei legnagyobb mértékben és idővel is növekvő létszámban a tisztviselők és az értelmiségiek voltak. Legfontosabbnak azonban az elfelejtett „szegények iskolájá”-ról vagy külső elemi iskoláról készült létszámadatot tartom.

10.1 Élettörténeti elemzés

A családi vezérfonalak és az iskolai normák összhangban voltak, különösen az istenhit kapcsán, a család megküzdési stratégiáiban, a külső kontrollra, Istenre történő ráhagyatkozásban. De a mindenben, akár a családi tragédiákban is, értelmet kereső és találó elv is sok résztvevőnél felbukkan családi vezérelvként is.

Jellemző élettörténeti elem a résztvevők családjainak különböző mértékű deklasszációja, valamint a résztvevők és szüleik megghiúsult továbbtanulási szándékai. Ennek ellenére a résztvevő nők többnyire középvezetők lettek, életpályájuk minden esetben *emelkedő*.

A Sacré Coeur rend legfontosabb hatása a növendékekre az istenkapcsolat elmélyülésében nyilvánul meg, melynek egyik legfontosabb eredménye a közösségért való odaadás. A belsővé lett istenkapcsolat tartást adóan végigkíséri az egykori növendékek életét. Az iskola hatása nyomon követhető az egykori növendékek rendbe való belépésének szándékánál is.

18. ábra Összefoglaló fogalomtérkép¹⁰⁶

10.2 Tematikus elemzés¹⁰⁷

Az iskola nemcsak a lelkeségben nyújtott többletet, de az oktatásban is, extra tantárgyakban pl. az elhelyezkedést praktikusán segítő gyorsolvasásban. A rend iskoláiban lehetőség szerint reform törekvéseket is alkalmaztak, pl. munkáltató tanulás, vagy mozgásművészet.

A személyes törődés rendszeresen felbukkanó epizódjait, mint a kutatás egyik legfontosabb eredményét külön is kiemelem. A másik fontos eredmény az iskolai éveken túlmutató szoros diák, nővér, tanár és szülő közötti kapcsolati hálóval rendelkező emlékezetközösség.

¹⁰⁶ Az XMind szoftver próbaverziójának felhasználásával készült. Letöltés: 2019.01.18
<https://www.xmind.net/download/>

¹⁰⁷ A tematikus elemzés során az interjúkon kívül egyéb források (elsődleges levéltári források, tárgyi emlékek, képek) is elemzésre kerültek.

Az iskola nevelőeszközeihez tartozik annak természetes és épített környezete, de a bújócska játék csak a Sacré Coeur rend iskoláiban játszott változata is, hiszen hatékonyan támogatják, kiegészítik a nevelési célokat.

Ma a rend átalakulóban van, egyre kevesebb SC nővér van, de iskoláik töretlenül működnek világszerte. Hogyan tudja megoldani a rend saját utánpótlásának gondjait?

Kiemelem ismét a rend szabályzatában is megfogalmazott, korábban idézett elvet, *Legközönségesebb foglalkozásait is természetfölötti indokokból kell végeznie, hogy fensőbb, isteni alakítás kinyomatát viseljék azok magukon.*” idézi a Sacré Coeur szabályzat tervét Molnár (*Molnár, 1885. 138. o.*), mely szerint a **növendékeknek magasabb értelmet, értéket kell keresni, találni a legkisebb dologban is, értékesé, értelmessé tenni minden apró tettüket, mely a közösségi létben, a másokért való odaadásban gyakorolható.**

Az érték keresésére, megtalálására egy profán megközelítésből is érezhető példát említek, amikor Velencéből hazajövet egyszer csak feltűnt, hogy egy ház, amely mellett minden nap elmentem, milyen gyönyörű. A teremtett világ bármely apró szegletében észrevenni bármilyen értéket, szépséget, hasznosságot, keresni a néha rejtőzködő emberi jót, testi és lelki érzékszerveinket kiélesíteni a körülöttünk lévő világ jelentésekkel teli érzékelésére, mindenkor jó érzéssel tölt(het) el. Másrészt, a mi vagy mások megváltoztathatatlan szenvedésében magasabb értelmet találni megóvhat az összeomlástól, ahogy erre láthattunk példát Bartha Genovéva néni nagymamájának balesete kapcsán is.

Tetteinket magasabb értelemmel, értékekkel, célokkal akkor ruházhatjuk fel, ha a közösségi javára tudjuk azokat fordítani. A Sacré Coeur növendékeknél a krumplinovéna jól példázza ezt. Lemondani a beszélgetésről, azért, hogy egy rászorulónak több krumpli jusson. A nehezen betartható lemondás értékkel telítődik, örömmel tölt el. A saját hibáink leküzdése is csak lemondások árán valósulhat meg, de a meggyőződés, hogy ezen változtathatunk, összecseng Carol Dweck (2015), a ma oly népszerű growth mindset, azaz növekvő vagy fejlődési szemléletmód fogalmával, mely szerint képesek vagyunk fejlődni, ha hiszünk a lehetőségében, az erőfeszítések hatásában, majd ténylegesen időt és energiát áldozunk a rossz tulajdonság megváltoztatására. Erre olvashattunk példát többek között Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva kézírásról szóló történetében is.

Egyik interjúrésztvevőm testvére, így jellemezte a kutatási beszámolóom egy részletét. Amit meg lehet érteni egyáltalán, az szerinte nekem sikerült. Ez két dologra utal. Dolgozatommal csupán a jéghegy csúcsát karcoltam, valamint, hogy amennyi számomra, mégiscsak kívülálló számára, megmutatkozhatott, azt sikerült leírnom. Az apró kis ablakszilánk, mellyel a múltba néztünk, mégiscsak bepillantást engedett az iskolai falak mögé, résztvevőim néhol filmszerű, gazdag történeteink keresztül, de a kép mely elénk tárul, olyan mint a csipke, amely nem attól szép ami benne van, hanem attól, ami kimaradt belőle...

11 Irodalomjegyzék

11.1 Szakirodalom

Assman, J. (2018): *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: Isolation and communion in Western man*. Beacon Press, Boston.

Bakos Ferenc (1986): *Idegenszavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bartlett, F. C. (1932/1985): *Az emlékezés*. Gondolat, Budapest.

Bikfalvi Géza (2009): Györy Teréz grófnő és a pesti Jézus Szíve-templom építése.

Letöltés: <http://magnasfertyaly.blogspot.com/2009/02/gyory-terez-grofno-es-pesti-jezus-szive.html> 2019.01.11 2:28

Boreczky Ágnes (2004): *A szimbolikus család*. Gondolat, Budapest.

Boreczky Ágnes - Földes Petra - Gyebnár Viktória – és Solymosi Katalin (2007): *Családok távolból és félközérből*. Gondolat, Budapest.

Coleman, J. S. - Hoffer, T. (1987): *Public and private high schools: The impact of communities*. Basic Books, New York. Letöltés:

<https://archive.org/stream/publicprivatehigh00cole#page/228/mode/2up/search/229> 2017. január 22. 10:00

Dweck Carol S. (2015): *Szemléletváltás - A siker új pszichológiája*. HVG Könyvek, Budapest.

Duke, M. P. (2005): *The Integrative Model of Family Reflexivity: An emergent interdisciplinary MARIAL perspective on family function and its application to the study of family adjustment*. The Emory Center for Myth and Ritual in American Life.

<http://wayback.archive-it.org/org-1017/20121217225939/http://www.marial.emory.edu/pdfs/Duke%20wp%2041.pdf>

2019.01.09 2:06

Eliade, Mircea (1999): *A szent és a profán*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Endrei Walter és Zolnay László (1986): *Társasjáték és szórakozás a régi Európában*. Corvina, Budapest.

Erikson, Erik H. (1993): *Childhood and Society*. Paladin Grafton Books, London.

- Fénelon (1687/1936): *A leányok neveléséről*. Katolikus Középiskolai tanáregylet, Budapest.
- Frankl, Viktor E. (1988): ... *mégis mondj Igent az Életre! Egy pszichológus megéli a Koncentrációs tábor*. Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ, Budapest.
- Foucault, Michel (2000): *A szavak és a dolgok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Golnhofér Erzsébet-Szabolcs Éva (2005a): A gyermekkor narratívái. In Kelemen Elemér- Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Műszaki Kiadó, Budapest. 135-146.
- (Golnhofér Erzsébet-Szabolcs Éva (2005): *Gyermekkor: nézőpontok, narratívák*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.)
- Gutzwiller, Jörg (2015): *Szelíd erő. Hildegard Gutzwiller - Egy bátor keresztény, aki zsidókat mentett meg*. Ford.: Hortobágyi-Bogdán Ildikó. Új Ember Kiadó, Budapest.
- Gyáni Gábor (2010): *Az elveszített múlt*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Halbwachs, Maurice (1992): *On Collective Memory*. University of Chicago Press, Chicago.
- Jeney Lajos, Tarján L., Rudnai Gy, Györi L. (1969): *Korszerű nevelési központok*. I. kötet. Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, Budapest. 1969.
- Justné Kéry Hedvig (1975): *Ősi és népi játékok élménylefolyása és jelentőségük*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kvale, Steinar (2005/1996): *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. József Attila Műhely Kiadó, Budapest.
- Kéri Katalin (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Áron (1891/2000): *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*. Holnap Kiadó, Budapest.
Letöltés: <http://mek.oszk.hu/10800/10818/10818.pdf> 2014. febr. 15. 10:00
- Kollega Tarsoly István (1996-2000, szerk.): *Magyarország a XX. században*. (V.) Babits. Szekszárd. Letöltés: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1353.html> 2019.01.22. 1:27
- Kolvenbach, Peter Hans (1997): Nevelni Szent Ignác szellemében. *Távlatok*, **1997/5**. 37. sz. Letöltés: <http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok37.htm#37OKTATAS> 2014.05.22. 10:00

Kovács Éva (2008): Az élettörténeti emlékezet helye az emlékezetkutatásban. Tudománytörténeti és kutatási bevezető. In: Kovács Éva (szerk.): *Tükörszilánkok. Kádárkorszakok a személyes emlékezetben*. MTA Szociológiai Kutatóintézet–1956-os Intézet, Budapest. 9-41. Letöltés:

https://www.academia.edu/7520655/T%C3%BCk%C3%B6rszil%C3%A1nkok_K%C3%A1d%C3%A1r_korszakok_a_szem%C3%A9lyes_eml%C3%A9kezetben

2019.03.14. 10:00

Kovács Éva (2012): *Az emlékezet szociológiai elméletéhez*.

Letöltés: http://real.mtak.hu/73371/1/emlekezes_identitas_7300_150518.pdf 2019.03.26 8:41

Kratofil Dezső (1936): A cselekvő iskola néhány gyakorlati problémája. *A cselekvés iskolája*. 4. 24-37. Letöltés: http://acta.bibl.u-szeged.hu/33390/1/cselekvés_004_024-037.pdf 2019.01.31 19:52

Langlet, Nina (1982/1988): *A svéd mentőakció*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

(Lehota József (2001): *Marketingkutatás az agrárgazdaságban*. Mezőgazda Kiadó, Budapest. Letöltés:

<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/marketingkutatás/ch02s07.html> 2019.01.31 2:17)

(Majtényi György (2002): Emlékezés és személyiség. *Aetas*. 1. Letöltés: <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00022/2002-2-3-13.html>

2019.01.31. 2:21)

(Majzikné Lichtenberger Krisztina (2009): Fiatalok jövőképeinek kutatása a kvalitatív interjú módszerével In: Szabolcs Éva (szerk.): *Gyermekkor – kutatások*. Budapest.)

McAdams, Dan P. (1988/2001): A történet jelentése az irodalomban és az életben. In: László János, Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest. 157-174.

McAdams, Dan P. (revised: 2002): *Coding Systems for Themes of Agency and Communion*. Letöltés: <https://www.sesp.northwestern.edu/foley/instruments/agency/> 2019.03.22 4:09

McAdams, Dan P. (revised: 2008): *The Life Story Interview*. Letöltés:

<https://www.sesp.northwestern.edu/foley/instruments/interview/> 2019. január 10. 12:19

- McGoldrick, M., Gerson R., és Petry S. (2008): *Genograms Assessment and Intervention*. (third ed.), W W Norton & Co., New York.
- Merkel, I. (2000): Az „ostalgia” mint identitáspolitika. Észrevételek a keletnémet kultúra átalakulásáról. *Café Babel* 39, 163-169.
- Mészáros István (2000): *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*. Szent István Társulat, Budapest.
- (Mészáros István - Németh András - Pukánszky Béla (2003): *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris, Budapest.)
- (Mészáros István - Németh András - Pukánszky Béla (2003): *Neveléstörténet – Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest.)
- Mikonya György (2000): *A jezsuita tanügyi szabályzat*. Neveléstörténeti Füzetek 18. OPKM Kiadás, Budapest. Letöltés: <http://nik.line.hu/MMbead/07tema/7tema-Jezsuita.pdf> 2014.05.22. 10:00
- Molnár János (1885): *Jézus Szent Szívének diadala korunkban, feltüntetve tiszteletreméltó (venerabilis) Barat Zsófia, s az általa alapított, Jézus szent Szívéről nevezett (Sacré Coeur) zárdaszüzek történetében.*[Baunard *Histoire Madame Barat* c. műve nyomán]. Buzárovits Nyomda, Esztergom.
- Németh András (1988): A Keresztes Nővérek zsámbéki tanítóképző intézete nevelési rendszerének sajátos vonásai. In: Kovács J. (szerk.): *Főiskolai Füzetek* 7. Zsámbék, 12-25.p.
- Németh András (1997): Nevelés, gyermek, iskola. In: Németh András: *Nevelés, gyermek, iskola*. Boreczky Ágnes: *A gyermekkor változó színterei*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Németh András (2000): Fejezetek a katolikus tanárképzés történetéből. *Vigilia*, 2000. május, 328-337.p.
- Németh András és Szabolcs Éva (2001): A neveléstörténeti kutatások főbb nemzetközi tendenciái. In: Báthory Zoltán és Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Osiris Kiadó, Budapest. 46-77.
- (Németh András - Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest.)
- Nora, Pierre (2010): *Emlékezet és történelem között*. Napvilág Kiadó, Budapest.

- Nyíri Tamás (1984): A gyermek az antropológia szemszögéből. *Vigilia*, 1984. 9. sz. 651-660.
- Panofsky Erwin (1984): Ikonográfia és ikonológia. Bevezetés a reneszánsz művészet tanulmányozásába. In: Panofsky E.: *A jelentés a vizuális művészetekben*, Gondolat, Budapest. 284-307.
- Pataki Ferenc (2001): *Élettörténet és identitás*. Osiris, Budapest.
- Pukánszky Béla (2006): *A nőnevelés évezredei. Fejezetek a lányok nevelésének történetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Puskely Mária (1985): *Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz II*. Bencés Kiadó, Budapest.
- Pusztai Gabriella (2004): *Iskola és közösség Felekezeti középiskolák az ezredfordulón*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Rébay Magdolna (2002): A Sacré Coeur Magyarországon 1883-1950. In: Fejérdy Gergely (szerk.): *Tanulmányok fél évezred magyar történelméből*. PPKE BTK Történelemtudományi Intézet és Pázmány Péter Történész Kör, Piliscsaba. 164-196.
- Rébay Magdolna (1998): *A Szent Szív Társaság / Sacré Coeur / Magyarországon. A rend működése, a két budapesti intézet története. Szakdolgozat. Kézirat*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba.
- Ricoeur, Paul (1997/1999): Emlékezet – felejtés – történelem. In: Thomka Báta, N. Kovács Tímea (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat Kiadó, Budapest. 51-67.
- Sarantakos, S. (1993): *Social Research*. Macmillan, London.
- Sántha Kálmán (2006): *Mintavétel a kvalitatív pedagógiai kutatásban - Kutatásmódszertani Kiskönyvtár*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Seidman, Irving (2002/1998) *Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer*. Műszaki könyvkiadó, Budapest.
- Silverman, D. (2001): *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage
- Szabolcs Éva (2000): Deduktív (analitikus) jellegű kutatások. In: Falus Iván (2000): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Szabolcs Éva (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Pedagógus könyvek/Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Szabó Gábor (2012): Jézus Társaságának napjainkban is küldetése van. *Magyar Kurír Katolikus Hírportál*. Letöltés: <http://www.magyardurir.hu/hirek/jezus-tarsasaganak-napjainkban-kuldetese-van>. 2019.01.22. 3:01

Szerző nélkül: (1929): Az 1920. évi népszámlálás. 6. rész. Végeredmények összefoglalása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (közread.). Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat. 76. köt. Budapest, 1929. 34.

Letöltés: http://konyvtar.ksh.hu/inc/kb_statiztika/Manda/MSK/MSK_076.pdf
2017.08.20. 10:00

Szerző nélkül (2016): A magyar rendtartomány története. Letöltés: <https://jezsuita.hu/a-magyar-rendtartomany-tortenete/> 2019. január 22. 0:58

Szerző nélkül: Intézményünk története. A Patrona Hungariae Általános Iskola, Gimnázium, Diákotthon és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény múltja és jelene.

https://patrona.hu/intezmenyunkrol/intezmenyunk_tortenete Letöltés: 2019.01.28. 0:42

Szokolszky Ágnes (2004): *Kutatómunka a pszichológiában*. Osiris Kiadó, Budapest.

Letöltés:

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_kutatomunka_a_pszichologiaban/ch02s05.html 2019.01.23 2:10

Szondi Lipót: *Sorsanalízis és önvallomás*. Letöltve 2012. március: <http://www.c3.hu/scripta/thalassa/96/2/sors.htm> címről, Megjelent: Szondi, L. (1973): Schicksalsanalyse - eine Selbstdarstellung In: *Psychotherapie in Selbstdarstellungen*. Herausgegeben von Prof. Dr. phil Ludwig J. Pongratz, Verlag Hans Huber, Bern. *Fuszenecker Csilla fordítása*.

Tomka Miklós (1998): A vallásosság mérése. In: Jahn Anna és Máté-Tóth András (szerk.): *Studia religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Bába és Társa Kiadó, Szeged. 18-31. Letöltés: http://acta.bibl.u-szeged.hu/25165/1/religiosa_001_018-031.pdf 2019.február 24. 24:00

Tóth Borbála (2006): *Családfánk - sorsunk rejtett mintázata*. Kairosz Kiadó, Budapest.

Tóth Mike (1904): *Szerzetes rendek és társulatok Magyarországon*. Jukcsó Antal Könyvnyomda. Kalocsa. Letöltés: <http://real-eod.mtak.hu/5139/1/000901045.pdf> 2018. július 27. 09:21.

Valentné Albert Éva (2013): Beszédes falak a Sacré Coeurben. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): „*Gravissimum educationis*” A keresztény nevelés

feladatai és kihívásai a harmadik évezred elején. Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 284-294. (konferenciakötet)

Valentné Albert Éva (2014a): A játék profán oldalán túl. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): „*In Caritate Perficias*”: *A keresztény nevelés mint társadalmi érték.* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 280-288. (konferenciakötet)

Valentné Albert Éva (2014b): A természetes és az épített környezet nevelő hatása: Sacré Coeur – Budapest, New School – Abbotsholme. *tani-tani online: nyitott pedagógiai blog* pp. 1-26. http://www.tani-tani.info/sites/default/files/kornyezet_0.pdf

Valentné Albert Éva (2015): A természetes és az épített környezet nevelő hatása. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): "*Per Artes ad Jesum*": *A keresztény nevelés és a művészetek értékteremtése.* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. (konferenciakötet) 261-270.

Valentné Albert Éva (2016): A "Cura Personalis" elve Sacré Coeur növendékek iskolai narratívumaiban. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): "*Et misericordia motus est*": *Az irgalmasság és az igazságosság a keresztény nevelésben.* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. (konferenciakötet) 327-345.

Valentné Albert Éva (2016): A cura personalis elve a Sacre Coeur növendékeinek iskolai narratívumaiban. *Katolikus Pedagógia: Katolikus Pedagógiai Tanszéki Folyóirat / Nemzetközi Neveléstudományi Szakfolyóirat*, 5. 1-2. sz. 72-87.

Valentné Albert Éva (2017): Két kép – két iskola. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): „...*et vocavit vocatione sua sancta*”: *A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben.* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 409-417. (konferenciakötet)

Valentné Albert Éva (2018): Két kert – két iskola. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): „... *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*” *A nevelési értékek és a tudás szerepe a keresztény pedagógiában.* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 318-328. (konferenciakötet)

Vass Tamás (2005): *Várnak rám.* (Magánkiadás.) Kucsek Könyvkötészet és Nyomda, Vác.

11.1.1Film

Wenders W. (rendező, 1987): *Berlin felett az ég.* Örökmozgó.

Letöltés: <https://videa.hu/videok/kreativ/berlin-felett-az-eg-PUSvdFNCfAZPU1QQ>
2019.02.24 23:56)

11.1.2 Lexikon

Bárczi Géza és Ország László (1959-1962, szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Letöltés: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/> 2019. március 07. 1:16

Magyar Katolikus Lexikon. Letöltés: <http://lexikon.katolikus.hu/> 2019. február 25. 0:42

Zuglói lexikon. Letöltés: <http://vipmens.com/zugloportal.info/keruletrol/30-zuglo-lexikon/112-zugloi-seta.html?showall=1> 2013. márc. 01. 10:00

11.1.3 Felhasznált jogszabályok

(1868): *1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában*. Letöltés: http://old.btk.pte.hu/tanszekek/tortenelem/doc/ujkor/1868_38_tv.doc 2017.08.20. 10:00

Szent István király második törvénykönyve (1030-1038 között) Letöltés: http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=002_sztistvan2 2018.12.27 16:30

11.2 Elsődleges források

11.2.1 A rend vagy a növendékek kiadványai, glosszáriumok

Ádám Márta (2003): *Képek a börtönéletből*. (kézirat)

Ádám Márta (2005): *Kaleidoszkóp*. (kézirat)

(Böröczné Márffy Ella (2010): *Semmi különös. Csak éltem...* Magánkiadás.)

Cor Unum A Magyar Sacré Coeur Növendékek Hírlevele. Rendkívüli szám. 2016.

Jálics Izabella¹⁰⁸ (2011): *Csodálatos fonal. Jálics Izabella önéletrajza*. Korda Kiadó, Kecskemét.

Éva Nővér (2019): „*Mozgásművészet*” vagy „*Tánc*”. (kézirat)

---

¹⁰⁸ Jálics Kálmánné született Fricke Izabella, a könyv szerzőjeként Jálics Izabella nevet használta. A könyvre történő hivatkozásoknál a Jálics /Fricke/ nevet használtam.

(Szablya Ilona (2016): *Vasfüggöny kölnivel*. Kairosz Kiadó, Budapest.)

Stuart, Janet Erskine (1911): *The Education of Catholic Girls*. Longmans, Green and Co., London. Letöltés: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/15892/pg15892.html> 2013.01.15. 10:00

Stuart, Janet Erskine (1914/1925): *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*. Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapest.

Dr. Szalai Lajosné Kohl Éva (2014): *Volt egyszer egy iskola... A Sacré Coeur Sophianum Leánygimnázium és épületének rövid története*. A szerző kiadásában.

Szerző nélkül (1996): *Pince állt a nagy romok tövében... Az Ostrompenzi 50+1 éves évfordulója alkalmából rendezett találkozó emlékére*. 1996. június 15.

Szerző nélkül: *Cache-Cache* (Részlet a Sacré Coeur glosszáriumából) Letöltés: <http://sofie.org/resources/glossary/cache-cache> 2014. jan. 11. 10:00

Szerző nélkül: *Sacred Heart Schools* Letöltés: <http://sofie.org/schools/international> 2013. jan. 5. 10:00

Szerző nélkül: *RSCJ reflect on the value of sharing one heart*. Letöltés: <https://rscj.org/vocations/video/cor-unum> 2019.01.17 1:58

Szerző nélkül (2015): *Bemutatik a Szent Szív Társaság – Sacré Coeur nővérek*. Magyar Kurír Katolikus Hírportál. Letöltés: <https://www.magyarkurir.hu/megszentelt-élet/bemutatik-szent-sziv-tarsasag-sacre-coeur-noverek> 2019.03.23.

Sz.G. (2013): *Tornya Erika: A szerzetesség nem menekülés a világ elől*. Magyar Kurír Katolikus Hírportál. Letöltés: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/tornya-erika-szerzetesseg-nem-menekules-vilag-elol> 2014. jan. 11. 10:00

11.2.2 Értesítők

((1899): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1898-1899-iki iskolai évről*. Stephaneum Nyomda, Budapest.

(1900): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1899-1900-iki iskolai évről*. Stephaneum Nyomda, Budapest.)

(1901): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1900-1901-iki iskolai évről*. Stephaneum Nyomda, Budapest.

- ((1902): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1901-1902-iki iskolai évről.* Stephaneum Nyomda, Budapest.
- (1903): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1902-1903-iki iskolai évről.* Stephaneum Nyomda, Budapest.
- (1904): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1903-1904-iki iskolai évről.* Stephaneum Nyomda, Budapest.
- (1905): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1904-1905-iki iskolai évről.* Stephaneum Nyomda R.T., Budapest.
- (1906): *A Budapesti Szent-Szív-Intézet elemi és polgári iskolájának értesítője az 1905-1906-iki iskolai évről.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest.)
- (1915) *A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1914-15. tanévről.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. 1915. /Összeállította az igazgatóság/
- (1916) *A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1915-16. tanévről.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. /Összeállította az igazgatóság/
- (1917) *A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1916-17. tanévről.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. /Összeállította az igazgatóság/
- (1918) *A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1917-18. tanévről.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. /Összeállította az igazgatóság/
- (1920): *A Szent-Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értesítője. 1918-19. 1919-1920.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1921): *A Szent-Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értesítője. 1920-1921.* Stephaneum Nyomda R. T., Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1922): *A Szent Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értesítője. 1921-1922.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1923): *A Szent Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értesítője. 1922-1923.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/

- (1924): *A Szent Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értésítője. 1923-1924.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1925): *A Szent Szív Szerzetesnők Budapesti VIII. kerületi Kath. Leánygimnáziumának (Sophianum) Értésítője. 1924-1925.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1926): *A Budapesti VIII. kerületi Szent Szív Intézeti Sophianum Katholikus Leánygimnázium Értésítője. 1925-1926.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1927): *A Budapesti VIII. kerületi Szent Szív Intézeti Sophianum Katholikus Leánygimnázium Értésítője. 1926-1927.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1928): *A Budapesti VIII. kerületi Sophianum Sacré Coeur Katholikus Leánygimnázium Értésítője 1927-1928.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1929): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának Értésítője 1928-1929.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1930): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának Értésítője 1929-1930.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1931): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának Értésítője 1930-1931.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc kath. leánygimnáziumi igazgató/
- (1932): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XVIII. Értésítője 1931-1932.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc c. Tanker. Kir. Főigazgató /
- (1933): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XIX. Értésítője 1932-1933.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc c. Tanker. Kir. Főigazgató/

- (1934): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XX. Értésítője 1933-1934.* Budapest. /Közzétette: Dr. Fallenbüchl Ferenc Tanker. Kir. Főigazgató/
- (1935): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XXI. Értésítője 1934-1935. az iskola fennállásának 21. évében.* Budapest. /Közzétette: A Leánygimnázium igazgatója: Dr. Fallenbüchl Ferenc Tankerületi Kir. Főigazgató/
- (1936): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XXII. Értésítője az 1935-1936. tanévről az iskola fennállásának 22-ik évében.* Budapest. /Közzétette: A Leánygimnázium igazgatója: Dr. Fallenbüchl Ferenc Tankerületi Kir. Főigazgató/
- (1937): *A Sacré Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XXIII. Értésítője az 1936-1937. tanévről az iskola fennállásának 23-ik évében.* Budapest.
- (1937): *A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának értesítője 1936-37.* Budapest. /Közzétette: Az igazgatóság/
- (1938): *A Sacré-Coeur Budapesti VIII. kerületi Sophianum Katholikus Leánygimnáziumának XXIV. Értésítője az 1937-1938. tanévről az iskola fennállásának 24-ik évében.* Budapest.
- (1938): *A Szent Szív Intézet (Sacré Coeur) Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának II. értesítője.* 1937-1938. Budapest. /Közzétette: Az igazgatóság/
- (1939): *A Sacré-Coeur Sophianum Leánygimnázium XXV. Értésítője az 1938-1939. évről.* Budapest. /Közzétette: Csapody Vera Dr. h. igazgató/
- (1939): *A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának (Sacré Coeur) III. évkönyve 1938-39.* Budapest. /Közzétette: M. Osztóics Irén R.S.C.J. igazgató/
- (1940): *A Sacré-Coeur Sophianum Leánygimnázium XXVI. Évkönyve az 1939-1940. évről. az 1939-1940. iskolai évről.* Budapest. /Közzétette: Csapody Vera Dr. igazgató/
- (1940): *A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának (Sacré Coeur) IV. évkönyve 1939-40.* Budapest. /Közzétette: M. Osztóics Irén R.S.C.J. igazgató/
- (1941): *A Szent Szív Társaság Sophianum Leánygimnáziuma XXVII. Évkönyve az 1940-1941. iskolai évről.* Budapest. /Közzétette: Csapody Vera Dr. igazgató/

- (1941): *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma V. évkönyv 1940-41.* Budapest. /Közzétette: M. Osztóics Irén R.S.C.J. igazgató/
- (1941): *A Szent Szív-Társaság Nyelvmesternőképzőjének I. Évkönyve 1940-41.* Budapest. /Közzétette: M. Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő/
- (1942): *A Szent Szív Társaság Sophianum Leánygimnáziuma XXVIII. Évkönyve az 1941-1942. iskolai évről.* Budapest. /Közzétette: Csapody Vera Dr. igazgató/
- (1942): *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma VI. Évkönyv. 1941-42.* /Közzétette: M. Osztóics Irén R.S.C.J. igazgató/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve 1941-42.* Budapest.
- (1942): *A Szent Szív Társaság Nyelvmesternőképzőjének II. Évkönyve 1941-42.* /Közzétette: M. Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve 1941-42.* Budapest.
- (1943): *A Szent Szív Társaság Sophianum Leánygimnáziuma (internátussal) XXIX. Évkönyve az 1942-1943. iskolai évről.* Budapest. /Közzétette: Csapody Vera Dr. igazgató/
- (1943): *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma (internátussal) VII. Évkönyve 1942-43.* /Közzétette: Dr. Csegény Margit mb. igazgató/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve 1942-43.* Budapest.
- (1943): *A Szent Szív Társaság Nyelvmesternőképzőjének III. Évkönyve 1942-43.* /Közzétette: M. Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve 1942-43.* Budapest.
- (1944): *A Szent Szív Társaság Budapesti Sophianum Leánygimnáziumának Évkönyve az 1943-1944. iskolai évről az iskola fennállásának XXX. évében.* Budapest. /Szerkesztette: Csapody Vera Dr. igazgató/
- (1944): *A Szent Szív Társaság Budapesti Philippineum Leánygimnáziumának Évkönyve az 1943-44. iskolai évről az iskola fennállásának 8. évében.* /Szerkesztette: Dr. Csegény Margit mb. igazgató/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve az 1943-44. iskolai évről a gimnázium fennállásnak 8. évében.* Budapest. /Szerkesztették: a Nyelvmesternőképző Évkönyvét M.

Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő. A gimnázium évkönyvét Csegény Margit Dr. mb. igazgató /

(1944): A Szent Szív Társaság Nyelvmesternőképzőjének Évkönyve az 1943-44. iskolai évről /Közzétette: M. Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő/ In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző Iskolájának Évkönyve az 1943-44. iskolai évről a gimnázium fennállásnak 8. évében.* Budapest. /Szerkesztették: a Nyelvmesternőképző Évkönyvét M. Kammerer Mária Antónia R.S.C.J. igazgató-főnöknő. A gimnázium évkönyvét Csegény Margit Dr. mb. igazgató /

(1947): *A Szent Szív Társaság Budapesti Sophianum Leánygimnáziumának és Általános Iskolájának Évkönyve az 1946-1947. iskolai évről a gimnázium fennállásnak 33. évében az általános iskola fennállásának 2. évében.* Vörösváry Sokszorosítóipari Kft., Budapest. /Szerkesztették: Dr. Csapody Vera gimnáziumi igazgató és Dr. Töttösy Béláné Bakács Mária általános iskolai igazgató/

11.2.3 Levéltári források

Archivi generali Società del Sacro Cuore, Roma (AGSSC) F II 2 c Box 3. Ungarn, Budapest (Fényképek)

Archivi generali Società del Sacro Cuore, Roma (AGSSC) C IV 1. Ungarn, Budapest Box 2. for the letter (to the Sup. Gen. Adele Lehon from Hungarian alumnae) 2. doboz. Levél Adèle Lehon általános főnöknőhöz magyar alumnáktól. 1883. május. 9.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VIII.66.a 2. kisdoboz. Ügyviteli iratok 1941-1949 47/1948/49 1948. aug. 17

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 8. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 251-410, 391. pall. Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium Budapest. Csapody Vera.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 7. kisdoboz. Elnöki iratok. 1-250, 1948-49. 12. pall. 1948. nov. 5.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 7. kisdoboz. Elnöki iratok. 1-250, 1948-49. 231. pall. 1949. jan. 4.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 8. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 251-410, 284. pall. 1949. feb. 16. Állami Mikszáth Kálmán Leánygimnázium Budapest. Juhász Margit.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 9. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 411-500 446. pall. Javaslat a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola megszüntetésére.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VI.502.a 9. kisdoboz. Elnöki iratok. 1948-49. 411-500 446. pall. Javaslat a XIV. ker. Ajtósi Dürer sor 21. sz. Általános iskola megszüntetésére.

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL) VIII.66.a 2. kisdoboz Ügyviteli iratok 1941-1949 885/1948/49 1949. aug. 2.

Foster, Eileen (2011): *The foundation and development of Sacred Heart Secondary School Hammerdmith (1893-1975)*. (Manuscript) Lelőhely: Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives, Roehampton University, London.

12 Köszönetnyilvánítás

A hosszú évek óta húzódó munkában hálás szívvel köszönöm a segítséget témavezetőmnek, Prof. Dr. Boreczky Ágnesnek, akinek nagyon sokat köszönhetek. Legfontosabbnak mégis azt érzem, hogy mindig átlendített a gyakori holtpontokon új reményt adva a dolgozat befejezésére, fényt mutatva, rendet teremtve, a kaotikusnak látszó sötétségben.

A Neveléstudományi Iskola Pedagógiatörténet program vezetőjének és tanárainak különösen Prof. Dr. Németh Andrásnak, Prof. Dr. Szabolcs Évának, Dr. TéSzabó Júliának, †Dr. Jeney Lajos DLA-nak és Dr. habil. Mikonya Györgynek, akik új világokat nyitottak meg előadásaikon.

Hálás szívvel köszönöm Dr. Rébay Magdolna és Dr. Sanda István Dániel műhelyvitán adott segítő bírálatát.

A dolgozatom vázát adó narratívumok elmesélőinek, egykori Sacré Coeur növendék résztvevőimnek, akik idegenvezetőim voltak ezen a múltba történő utazáson, és a jelenben is sokrétűen segítettek munkámat (az interjú felvételének sorrendjében): †Ádám Mártának, Bartha Genovévának, Jálics Isának, Somogyi Ferencné Hegedűs Évának, Rochlitzné Dr. Salacz Edinának, Dr. Szász Jánosné Frank Máriának, Dr. Szalai Lajosné Kohl Évának, Pretsch Máriának, Judit nének, Dr. Korossyné Korossy Máriának, Dr. Pálosi Mariettának, Éva Nővérnek (akivel Dr. Rébay Magdolna készítette el az interjút Bécsben, amit külön is köszönök), Bajor Ervinné Legeza Máriának az írásban megküldött válaszáért. Köszönöm a sokrétű segítséget a magyarországi Sacré Coeur nővéreknek, a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületének, segítőimnek: Dr. Horváth Istvánné Ádám Éva egykori növendéknek, Bartha Teodóra ciszterci nővérnek és a kérdőív kitöltőinek. A Váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola Keresztény Neveléstudományi Konferencia szervezőinek a lelki támogatásért és a publikációk megjelenéséért. Támogató segítségükért a következőknek:

Dr. Trencsényi László CSc-nek, doktorandusz társaimnak, akiknek nagyon sokat köszönhetek. Barbara Vesey-nek a Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives levéltárosának, Federica Palumbonak az Archivi generali Società del Sacro Cuore levéltárosának, Koltai Andrásnak a Piarista Múzeum levéltárosának, Révay Máténak (Krasznai Imre szobrászművész unokájának), Németh Zsófiának (Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.), a Budapesti Fővárosi Levéltár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum munkatársainak

és munkahelyemnek a BMSZC Puskás Tivadar Távközlési Technikum és Infokommunikációs Szakgimnáziumának.

Szeretném megköszönni az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatását, ösztöndíját is, külön megköszönve Prof. Charlotte Behr segítségét, mely ösztöndíj keretén belül lehetőségem volt a londoni Society of The Sacred Heart England and Wales Provincial Archives archívumában is kutatni a Roehampton Egyetem Roehampton Campus Project programjának tanulmányozása közben, és kapcsolatot találni a rend római központi archívumával.

Németh Istvánnak a témérdek gépelésért, hasznos tanácsaiért, Nagy Veronikának a fordításokért, és nem utolsósorban férjemnek, aki digitalizálta, gépelte a gyűjtött forrásokat, nyelvi ellenőrzést végzett, és mindig bátorított, amikor elcsüggedtem, valamint az inspirációt adó szimbolikus családom többi tagjának is.

Dolgozatomat szeretettel ajánlom minden segítőmnek, és drága kisfiamnak...

13 Mellékletek

13.1 Visszaemlékezések, forrásközlések

13.1.1 Ádám Márta (2005): Kaleidoszkóp

Kaleidoszkóp

Készült a 2005. május 21-i

jubileumi találkozóra

Írta: Ádám Márta

K A L E I D O S Z K Ó P

Közel hetven év távlatából csillannak fel emlékeim töredékei. Olyanok, mint a kaleidoszkóp apró színes üvegdarabkái. Egy mozdulat, a memória kicsi impulzusa, és máris mást mutat a nagyító. Így aztán nem kerekedik összefüggő „memoár”. Időbeli bakugrások, elsötétülő képek... Mások biztosan másként látják ugyanezeket, én így látom. .. Az arcok sokszor összefolynak, egymásra tolulnak, mint a szellemképes monitoron. De nem szellemképek ők, hanem itt vagy Odaát élő valóságok, akik eltörölhetetlen nyomot hagytak életemben, mindannyiunk életében.

X

2004 karácsony. Ünnepi misére szólnak a harangok, már ahol szólnak. Mert a Sophianum három harangja néma, ha egyáltalán léteznek valahol. Megpróbáltam kinyomozni. A piaristák könyvtárosai: Koltai András és Homor Ferenc voltak segítségemre. A Historia Domus szerint a piaristák 1953-ban kapták meg az épületet, a Lenin Intézet után. Semmi nem volt benne, csak a puszta falak. Jobban mondva az átalakítások során találtak két „poloskát”, falba épített lehallgatót! Harangoknak azonban akkor már nyoma sem volt, sorsuk ismeretlen.

X

1944 karácsony. Az otthoni gyertyagyújtás után mentünk át Éva nővéremmel (a Múzeum u. és Szentkirályi u. másik sarkán laktunk) és ott is maradtunk egész ostrom alatt.

A „Fizikában” állt a karácsonyfa. Az ünnepség részletei elmosódtak, fordul a kaleidoszkóp: a „refi”-ben élünk. (Refi = refectarium, alagsori nagy ebédlő, óvóhely gyanánt szolgált. Negyvenhárman „laktuk be”).

Az emlékezet nagyszerű tulajdonsága, hogy ennyi idő után a megszépítő

messzeségben „csak a szépre emlékezem” - túlnyomóan.

X

Mindennapjaink szervezettek voltak, reggeltől estig. Sokban hozzájárult ez ahhoz, hogy félelmeink oldódjanak, mert bizony féltünk. A mère-ek félelmeiből nem realizáltunk semmit, nyugalomuk, derűjük sosem hagyta el őket. Mai ésszel nézve, valóságos csoda!

Isten külön ajándékaként kaptuk a napi szentmisét. A ciszterciek Horánszky utcai rendházából minden nap átjött P. Terebesi. Pedig nem cigánygyerekek potyogtak, sokkal veszélyesebb dolgok! A második misét Schandl tiszti mondta a „többiek”-nek, az üldözötteknek, menedéket keresőknek, akiket szép számmal rejtegettek az alagsor másik részében, ki tudja mióta. Valamennyien megmenekültek. Rév. Mère Gutzwiller Hildegard posztumusz elismerést és kitüntetést kapott hősies vállalásáért a jeruzsálemi Yad Vasem Intézettől, az Igaz Ember díjat. Ortutay Gyula, a majdani oktatási miniszter felesége és csecsemő gyermeke is itt menekült meg. „Hálából” végrehajtotta az egyházi iskolák, így a Sophianum államosítását.

X

Napközben memóriajátékok, Barkochba; felolvasás: Csibészklub, M. Tomasini életrajza stb.; tanulás Walters-szal, francia, angol... Étkezések rendszeres időközökben. Egyszer szép szelet, hajszálvékony, furcsa színű hús: lótól származott, de senkit sem zavart. Hogyan is tudtak felkészülni ennyi ember számára ennivalóval? Egy percig sem éhezünk. - Mosdóvízért a kazánházba mentünk, ameddig a kazánvíz tartott. Aztán havat gyűjtöttünk lavórjainkba az udvaron, már amikor föl lehetett menni. Ily módon gondolható, hogy nem vittük túlzásba a mosakodást! - Lehetőség függvénye volt a napi séta a földszinti folyosón. Elfoglaltságainkat iszonyú robbanások, süvítések, üvegcsörömpölés, falak rázkódása tarkította. Ilyenkor, akármit csináltunk éppen, szinte mondat közben rákezdtek: MOST segíts meg Mária!... vagy: Maria, breit dein Mantel aus... Mária kabátjának talán a gomblyukán, mégis átfurakodott egy belövés, ami kiharapta a két felső emelet közepét. Éppen a napi sétára mentünk volna, a refektórium lépcsőjén szorongott az egész penszi, M. Jármái legfölül, amikor történt. Úgy megdermedtünk, mint egy kimerevített filmkocka. A robbanás, a két emeletnyi törmelék zuhogásának hangja félelmetes volt! Belevésődött a fülembe M. Jármái kiáltásával együtt: „Vissza! Vissza!” Ennek a robajnak a hangja még manapság is felelevenedik bennem, némely filmek hasonló jelenete láttán. Mária palástja azonban megvédett

mindnyájunkat, nemcsak fizikailag, hanem lelkileg is: rettenetünk nem nőtt pánikká. Furcsa módon valamiféle biztonságérzetünk volt. Éjjel-nappal vigyázott ránk, őrzött a mère-ek közül valaki, legtöbbit M. Jármai, M. Bisinger, M. Páradeis, M. Párducz és a többiek. Takarókba bugyolálva, nyugágyban éjszakázva virrasztottak közöttünk.

X

Febr. 11.: az első tatárképű járőr. Hárman-négyen voltak. Felderítő- vagy előőrs lehetett. Ebédidő; babfőzelék kolbásszal. Valami miatt nem a szokott helyen az előtérben ettünk (volna, mert senki nem mert mozdulni sem, nehogy kanalazni!). Ezek bejöttek, megálltak a boltív alatt, látták a sok gyereket, valamit makogtak a nyelvükön és odébbálltak. A „többiek”-nél voltak-e, nem tudom. Azt sem tudtuk még akkor, hogy szeretik és nem bántják a gyerekeket, valamint azt sem, miféle baj érhet minket azon kívül, hogy esetleg megvernek vagy agyonlőnek. Ez csak jóval később tudatosult, legalábbis bennem; mert hiszen voltak köztünk már eléggé felnőtt lányok is. Jóval később vettük hírét annak is, milyen borzalmakat szenvedtek el országszerte a nők, hányán lettek a tisztaság vértanúi pl. Bódi Magdi a fiatal munkáslány, Apor püspök az övéi védelmében. Hála a jóságos Istennek, hogy a Sophianumban mindenkit megőrzött! De hogy a mère-ek min mentek keresztül, azt el le hét képzelni! Egy biztos, készek lettek volna az életüket is adni, hogy mindannyiunkat megvédjenek.

X

További „látogatásokra” is lehetett számítani, kellett valaki, aki megérti, mit akarnak a „vendégek”. Senki nem tudott semmiféle szláv nyelvet, a jezsuitákhoz fordultak segítségért. Meg is érkezett Sándor Dezső SJ testvér személyében. Ő tudott szlovákul, a Mária utcából átköltözött hozzánk portásnak. Nagytermetű, bozontos hajú szakállú ember volt. Reverendát viselt, vastag zsinóron jó 25 cm-es feszület lógott a nyakában. Ideális pópa! Lévén M. Möller dán, Rev. M. Gutzwiller, M. Stadlin svájci állampolgár, kívül a kapura függesztve plakátméretű dán és svájci címer megfelelő szöveggel autentikusan hirdette, hogy az épület és minden lakója az ő diplomáciái védettségük alatt áll. Ezt a jövevények eléggé tiszteletben tartották, leszámítva mindenféle felszerelésre (pl. ágynemű, edények) vonatkozó követeléseiket. Ezek kielégítést nyertek, csak menjenek. Óriási örömet szerzett nekik pl. az 5 literes üvegekben eltett savanyú uborka. Egyszer azonban egy félrészeg csapat pálinkát követelt. Valahonnan kerítették is, M. Helbig vitte a portára, és szegénynek innia kellett belőle, mielőtt elfogadták! Mint régi uralkodók idején a kóstoló rabszolgának! Ezt maga Sándor

testvér mesélte nekem az ötvenes évek elején.

X

M. Stadlin. - Művészlélek, született zenei tehetség, csupa finomság. Komoly zongoraművészi karriert hagyott ott, amikor követte a Hívást a Sacré Coeurbe. Ő kísérté harmóniumon a szertartásokat, zenei aláfestést produkált ünnepeinken, előadásainkon. Congé napokon hangversenyt adott a díszteremben, kísérté énekpróbáinkat. Ez olyan lehetett neki, mint Michelangelónak a székláb faragás! -

Ő volt a betegápolónk Schw. Szikorával. Precízen, figyelmesen, gyengéden ápolta betegeit. ('46-ban hosszabb ideig feküdtem nála középfülgyulladással, a tenyerén hordott! Ellátott olvasnivalóval, sőt néha felolvasott, látogatni engedte osztálytársaimat, de tanulni nem engedett! A diákszáj Sztatyának becézte?)

- Esténként hordta a náthásoknak a forró teát, felváltva a schwestivel az alagsori konyhából a IV. emeleti sláfiba. Nem emlékszem, hogy ostrom előtt a liftet használták volna. - Ugyancsak akadt dolga közvetlen ostrom után az "ukrán" betegség idején. Miért pont ukrán? Ki tudja. Egy biztos, a megszálló katonák terjesztették a fertőzést. Szinte az egész I. emeleti, hálóvá alakult tornaterem-díszterem betegszobává vált. (Az eredeti V. emeleti betegszobát és a hálók egy részét elvitte a belövés)

A pincéből feljőve M. Stadlin lelkesen hallgatta a masírozó ruszkik nótázását. Nem tudtunk különbséget tenni a szovjet katonák nemzetiségei között, ruszki volt valamennyi. Azt sem tudtuk, hogy amit énekelnek, távolról sem mindig orosz népi dallam, hanem jórészt a később annyira utált mozgalmi nóta. Mindenesetre M. Stadlin érzékeny fülének újfajta hangzás volt. Lekottázta és beleszötte improvizációiba.

Az elemi igazgatónője **M. Helbig**: ő volt az első eleven apáca, akit ötévesen megismertem. Magas alakja, szigorú mégis kedves tekintete megfogott. Az egész porta, ahol anyukámmal valószínű nővérem beiratásával kapcsolatban beszélgettek, a rejtélyesen „magától” nyíló kapu, Ida néni, az iskolaszag, a metszett üvegű ajtók, a légkörben érezhető „valami” meghatározó volt egész életemre. - 1950-ben M. Helbig már halálos betegen (úgy tudom torokrákja volt) élte át a deportálást. Nem sokkal azután halt meg Ausztriában, hogy Rákosiék engedélyezték a közösségnek az ország elhagyását.-

X

M. Gyalus hittant tanított az elemiben. A hittankönyvön kívül volt egy Vázlatunk, az egész anyag felépítésével. Megtanított eligazodni benne, megvetette a logikus és tömör

gondolkodás alapjait. - Sokat volt felvigyázó. Inkább féltünk tőle, mint kedveltük, talán mert nagyon-nagyon szigorú volt. Nála nem volt pardon semmiféle vonatkozásban.

X

M. Sommer a sekrestye „főnöke” és társa Schwesti Rajna. Már gimnazista koromban eleinte szünetekben lábatlankodtam mellettük, később szabad volt év közben is segítenem, sőt ministrálnom is.

Ez akkoriban abban állt, hogy az áldoztatórácsnál térdelve lehetett mondani a latin válaszokat és csengetni felajánlásra, átváltoztatásra, áldozásra. M. Sommer mellett keltek életre a hittanórán tanult liturgikus eszközök, tárgyak: a ruhák, edények stb. Pedáns rendben sorakozott minden a maga helyén, pl. az aranyozott miseruhák fekete papír között! Később, mikor magam is kántor-sekrestyés voltam, nagy hasznát vettem tanításuknak. - Az oltárdíszítés külön élvezet volt. Művészi érzékkel, hihetetlen egyszerű anyagokból és módszerekkel varázsolták gyönyörűvé a szentélyt az ünnepeknek megfelelően. Egész sarkot betöltött pl. a betlehemi barlang-istálló. Máskor virágerdő illata keveredett a tömjén és az égő gyertyák viasz-illatával.

Sch.Rajna volt a harangozó. Megtanított harangozni: szépen, finoman, ritmusosan húzni a vastag kötelet, hogy puhán, egyenletesen zengjen. Mikor jól ment, nem egyszer harangoztam egyedül Angelus-ra. 12^h előtt pár perccel „Rangez-vous”, én meg rohantam le az udvarra a kötelekhez. Nagy ünnepen mind a hármat szólaltattuk. A schwesti húzta terpeszállásban jobb kezével a Középső, bal kezével a Nagy kötelét, én a Kicsit. Nem volt mindegy, mikor csatlakoztak egymáshoz, leálláskor milyen sorrendben hallgattak el, hogy a harmónia ne szenvedjen kárt.

A harangok kistestvérei voltak a csengők. Akár bejáró, akár bentlakó voltál, komoly tisztség volt csengetőnek lenni. Délután félóránként jelezte csengetés az egyes foglalkozások, étkezések, rekreáció stb. idejét. Délelőtt óra vége előtt öt perccel kiscsengetés jelezte a tanárnak, hogy ideje befejezni. Majd az óra végén és kezdetén (közben persze szünet) nagy csengetés a II. emeleti szép bronz kolomppal. Ugyanezzel minden ballagáskor személyenként egy kondítás búcsúzóul, 1949-ben a mi osztályunk kongatta utoljára a nagy csengőt.

X

Schwester Toto-. Minden „fonten”-ban schwesti ügyelt a rendre, a „silence”-ra. (Fontaine = forrás, házi használatban és átvitt értelemben mosdó, WC-k) Nekik éppúgy kellett szót fogadni, mint a mère-eknek, különbség nélkül. Az ő állandó őrhelye az elemi

fontenájában volt. Másképp nem láttuk, mint harisnyát vagy valamit kötögetve, de a szeme rajtunk járt szemüvege felett, öreg volt, kerekarcú, nevetős szemű és fogatlan. Így, ha viháncolni kezdtünk, vagy fecsegni, mutatóujját fenyegetően felemelve ránk szólt mondani akarván: „Du, du” Csakhogy ez úgy hangzott: „To, to!” Ezért maradt rajta, hogy schwester TOTO. Sosem tudtuk meg az igazi nevét, nem is nevtük ki, csak abba hagytuk a rendetlenkedést.

X

M. Lomoschitz. - Még mint Irén néni tanított engem 3. elemiben. Ő nevezett el „higany-gyerekek”. Rajongtunk érte. Belépése és az egyetem elvégzése után hatodikban osztályfőnökünk lett és algebrát tanított (akkor még nem nevezték mateknak) meg fizikát.

Mi voltunk az első osztálya. Változatlanul rajongtunk érte. Az én fejemben mindenféle számtani művelet abszolút sötétségbe borult. Hogy ne lett volna, mikor az előző években szegény Benedek Margit néni óráin papír repülőket hajigáltam amíg ő vastag szemüvege mögül a táblára tapadva írta valami levezetéseket! A „Lomi” minden órája élmény volt ehhez képest. Világos és érthető. Pár éve dolgom akadt analitikával és szögfüggvényekkel, rövid tanulmányozás után feléledt az egész! Így tanított.

Volt egy kínos, de nagyszerű eset. Új anyagot kezdtünk, hosszú levezetést írt a táblára, aztán törölt, írt, törölt, írt, törölt... Gyanús, nem tudtuk mire vélni. Aztán rákvörösen felénk fordult: Ne haragudjanak, belezavarodtam, meg kell néznom a jegyzetemet. Kiment, Halálos csendben vártuk. Megjött, jegyzettel a kezében, szépen kiírta belőle a táblára, amit kellett. Óriásit nőtt a szemünkben! Még jobban szerettük.

X

M. Balthasar. - Nevéből adódóan Baltának hívtuk, de valahogy olyan baltaszerű is volt. Hosszú és csontos.

Manapság néha több közúti baleset is történik 24 óra alatt. Szörnyülködünk, de - Isten bocsássa meg! – megszoktuk. Nem így volt a húszas években, amikor egy fiatal apácával és két tizenéves kislánnyal történt részben halálos kimenetelű tragédia.

Zugligetből hazaindult a pensionat. A Gondviselés vezette őket, hogy gyalog indultak lefelé a gyerekekkel, csak M. Balthasart küldték két kislánnyal az eredetileg Árnas úti végállomásra rendelt villamoshoz. A Szarvas Gábor úti állomáson csatlakoznak egymáshoz. - A villamos fékje elromlott, eszeveszett iramban zúdult lefelé a kanyargós pályán. Utasai ide-oda dobálódtak. A mère csak az egyik kislányt tudta

elkapni és védőn átölelni. A másik szabadon hányódott. Mire a szerelvény kicsapódott és felakadt, a gyermek olyan súlyos fejsérüléseket kapott, hogy belehalt. (A Gundel család tagja volt) A villamosvezető valahol kirepült a nyitott peronú kocsiból. A másik kislánynak a sokkon és kisebb sérüléseken kívül nem lett baja. A mère-nek orrcsontja törött, szemüvege lerepült, de épen maradt. Húsz év múlva is ugyanazt a keretet viselte, mikor nekünk erről mesélt! Azonnal távoznia kellett Magyarországról.

A negyvenes évek elején jött vissza. Hozta magával tangóharmonikáját, azon játszott nekünk congékon és jódlizott hozzá. (Tirolból származott). Nagy mókamester volt. De a magyar nyelv sajátos rejtelméből fakadó humort nem érthette. Miután M. Harasztit „nyugdíjazták” énekkarvezetői beosztásából, M. Balta lett az utóda. Jól elboldogult velünk. A szertartások alatti közös énekléskor a mère kiállt az első pad sarkához és onnan vezényelte az Ütemet, ünnepeken, május-októberben minden este áldás volt a kápolnában. Történt egyszer: az énekeskönyvek padonként kiosztva. Egyik a litografált LD (Laudate Dominura), benne nem magyar dallamokhoz magyarra fordított szövegű énekekkel. Érthető módon a kettő ritmusa nem mindig passzolt, az erőltetett fordítás nem igazodott a dallamhoz és fordítva. Így történhetett, hogy „a prófétádból „apró féták” lettek! Kinyomozhatatlan, mik azok a „féták”, miért és honnan indult a röhögő görcs. Szegény M. Balta csak azt látta, fuldoklik-vonaglik az egész társaság! Hiába szórt villámokat a szeme. Lassan úrrá lettünk magunkon és este megadóan viseltük a kollektív fejmosást. Idegen anyanyelvűnek nem is lehetett megmagyarázni, de most is elfog a nevetés, ahogy írok róla!

X

1938. május. Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten.

Többszörös ünneplést jelentett a Sophiban. Meglátogatott bennünket Msgr. Eugenio Pacelli bíboros, XI. Pius pápa legátusa. Régi ismerőse, mondhatni barátja és támogatója a Sacré Coeurnek. Elmondhatatlan az eufórikus lelkesedés, amikor ő lett XII. Pius pápa, hiszen elmondhattuk, hogy „személyesen” ismerjük, találkoztunk vele! Ölelkeztünk, éljeneztünk a folyosókon.

Áprilisban voltam elsőáldozó, mint első elemista. Az Ifjúsági Napon részt vettem a Hősök terei szentmisén. Ennek előkészületei voltak. Werner Alajos atya szervezte az egyházi zenét, az egyöntetű éneklést. Kongresszusi füzeteket kaptunk kézhez, Szent vagy Uram énekek voltak benne. Werner atya sorra járta az iskolákat, szemináriumokat egy hatalmas zászlóval. Nálunk a nagy udvarra gyűlt az egész

iskola, és a hatalmas zászlóval, mint karmesteri pálcával vezényelt az udvar fölé magasodó lépcsőről. Ugyanígy történt a Hősök terén. Mindenhonnan jól látható magasságból lengett a vezénylő zászló, tökéletesen együtt zengett a tömeg az ilyenkor elkerülhetetlen "csúszások" nélkül.

Az egész tér tele volt padokkal, azokon ültünk: a fehértől a feketéig mindenféle bőrszínű fiatal, különböző egyenruhájú cserkészek; zászlók tömege. Erősítők közvetítették a mise szövegét, valamennyien harsogtuk a latin válaszokat, mondtuk latinul a Credo-t, Pater noster-t. (A közös nyelv nagyszerűsége! Ma pedig az a nagyszerű, hogy mindenki a maga nyelvén mondja ugyanazt, és TUDOM, hogy ugyanazt mondja, amit én!) - A padok között papok százai áldoztattak.

Kis híján hetven éve, mégis élő, eleven emlék!

Csodálatos Anya - Mater Admirabilis¹⁰⁹.

Képe ott van a Szent Szív szerzetesnők (Sacré Coeur) minden egyes házában szerte a világ 43 országában. Fiatal lányok számtalan generációja nőtt fel jelenlétében és vitte magával környezetébe szeretetét, tiszteletét. Története különös.

1840-45 között Pauline Perdrau szerzetesi életre készül a Társaság római, Trinita dei Monti nevű házában. A közösség többször tart összejevetelt egy bizonyos folyosó végében. Pauline szépérzékét zavarja a folyosót lezáró kopasz falfelület, művészi fantáziája Mária-képet álmodik oda. Engedélyt kap, nekilát, a freskó elkészül. Csakhogy: senki nem gondol arra, hogyan reagál a vakolat a festékre s valami borzasztó csúnyaság ékteleníti a felületet. Kénytelenek elfüggönyözni. Szegény Pauline! Megalázottságában hogyan is tudhatta volna az ismeretlen kis újonc, hogy neve 150 év múlva is ismert lesz! Mert mi is történt? A fal megbarátkozott a festékekkel - semmi csoda, - egyszerű fizika-kémia - és mikor jó idő múlva valaki mégis a függöny mögé nézett, elakadt a lélegzete: finom pasztell színekben pompázó, bájos fiatal Máriát látott! El lehet képzelni, hogyan rohant a házfőnök Anyához a hírrrel!

Amikor a Szentatya egy látogatása alkalmával meglátta, felkiáltott: Mater Admirabilis - Csodálatos Anya! Ez a név rajta is maradt. Egyre többen akarták látni, imádkozni előtte, segítségét kérni. Ima meghallgatások történtek, a folyosó kegyhely, zarándokhely lett. Falai az évek során megteltek hálaadó emléktáblákkal.

Marie Thérèse de Lescure Anya egyik levelében így ír róla: „... szeretjük lesütött szemei finomságát, arca békéjét, belső teljességét felfedő magatartását. Néhány előtte töltött perc emléke megmarad egész életünkre. Bárhová menjünk is a Társaság házaiba, az Ő képe fogad – ebből látjuk, hogy otthon vagyunk. Ő a Láthatatlan Madonnája és a Lényeg Madonnája. Kérjük, vezessen vissza a Láthatatlanhoz és növelje összeszedettségünket, hogy lássuk, mint Ő, a láthatatlan életet, a láthatatlan jelenlétet, Isten láthatatlan működését, a láthatatlan szeretetet. Kérjük, adja meg nekünk, hogy a mellékes dolgokon túl, amelyek oly gyakran magukhoz láncolnak minket, a lényegget keressük.”

---

¹⁰⁹ Andráskereszt, II, évf. 2. szám 2001. június A verőcei egyházközségi újságban megjelent cikk. (Ádám Márta írása)

ÍGY ÉLTÜNK MI . . .

Játék, sport, szórakozás, kultúra, hozzátartoznak a teljes ember fejlesztéséhez.

Minden óra után kötelező volt elhagyni az osztálytermet. A hetesek odabent szellőztettek, a többieket nem kellett biztatni labdajátékra, ugrándozásra. Volt hely bőven a széles folyósokon. Tízóraizás a „nagy tízpercben” volt. Ha félrevonultál, visszaterelgettek a játékba. Labda: a mēre-ek által rongyból készített, jó keményre tömött gömb, ami pontosan a markunkba fért. A harmadik emeleti teraszon csak ezeket használhattuk, ha átröpült a tűzfalon, került másik. A keményre fűjt futball labda (Völkerballhoz, kosárlabdához), a posztóhuzatú gumilabda (zsinórlabdához) csak a lenti nagy udvaron volt alkalmas. Csodálatos módon ablak sosem törött, de egyszer a kőkemény bőrlabdával úgy fejen találtam a felvigyázó szegény M. Ricabonát, hogy leszakadt róla a fátyol és alig tudott beszédelegni a házba. Borzasztó volt!

Mielőtt kimentünk az udvarra, be-beugrott valaki a kápolnába köszöntő térdhajtásra az Oltáriszentséghez.

Ebéd után „Nos cum prole pia benedicat virgo Maria”-val kezdődött az egy órás rekreáció. Csak a 2. félévben mehettek az érettségizők fél óra után tanulni, ha akartak.

Három csoportba osztva, három színhelyen (mondhatni) tomboltuk ki magunkat - rossz időben a folyósokon. A kicsik mindig a 3. emeleti teraszon, az alsósok és a nagyok felváltva fent vagy a nagy udvaron. Minden csoport két csapatból állt egy-egy vezetővel az élen, ők választották össze csapattagjaikat. Volt is versengés! Mindegyik a jobb játékosokért harcolt, ui. ez a beosztás fél évig megmaradt. Ugyancsak ők feleltek a labdákért, hozták, vitték, felfűjták, lecserélték a rongylabdát, ha szétszakadt.

A már említett játékokon kívül nagyon szerettük a „kanrүнé”-t (Camp ruiné = legyőzött csapat). Ebben bizony volt alkalmunk nem egyszer bevadulni, ilyenkor röpködtek a gombok a szoknyákról, valamint a „rossz pontok” helytelen viselkedésért. (A kicsik és alsósok rakott szoknyáját gombok erősítették a blúzhoz, csak a nagyok hordtak rendes szoknyát, nekik már volt derekuk)

A teraszhoz fűződik egy érdekesség. A légitámadások idején, mikor mindenki az óvóhelyen volt, a terasz tűzfalán felakadt egy hatalmas, narancsvörös ejtőernyő, egy nem tudom hány literes benzinkannával! Vigyázott ránk a Gondviselés, mert a benzin nem

folyt ki, hiszen felgyulladhatott volna! Az ejtőernyő anyagát a merek befestették - csak barnára sikeredett - és remek munkakötényeket varrtak belőle.¹¹⁰

X

Minden kedden hat óránk volt. Rövidített ebéd után („silence”, felolvasás, pl. P. Tomka: A Salamon sziget kincse stb.) időnként a közutálatnak örvendő séta következett a városban, fél órán át. Triókba osztva masíroztunk. Középen egy nagy, aki felelős volt a másik kettő viselkedéséért, franciául vagy németül kellett (volna!) beszélgetnünk. Eszter néni, Vajda Ilonka néni vagy valamelyik Mademoiselle ment elől, illetve terelgetett a sor végén. Rémes volt! Amikor hazaértünk, mindenkinek gargarizálni kellett egy bizonyos piros lével, gondolom hipermangán lehetett, fertőtlenítés céljából.

Másként volt ez télen. A Szentkirályi utcában volt a Nemzeti Torna Egylet székhaza (Később Spartacus, ma Katolikus Egyetem). Ennek belső udvarán András bácsi varázsolt nagyszerű jégpályát, melyet kibéreltek számunkra. Sehol a környéken nem volt olyan jó a jég. András bácsi éjszakánként locsolta, amíg tükörré nem lett. Másik előnye volt, hogy ő fegyelmet tartott. Rendetlenkedésről szó sem lehetett. Szüléink nyugodtan odaengedhettek egyedül is. - Tavaszi - őszi időszakra tervbe volt véve az úszás tanítás, sajnos nem lett belőle semmi. Részben nem sikerült egyezsége jutni az uszodával, részben pedig beleszólt a történelem.

Téli örömeink közé tartozott nagy havazások idején a ródlizás. A szerdánkénti program Zugliget volt (nyáron is). Ilyenkor a félbentlakók tanítás után hazamentek, de ha akartak, jöhettek. Bérelt villamossal vagy busszal (ez külön élvezet volt akkor) a Kálvin térről indultunk a Szent-Ilonáig, Szarvas Gábor útig vagy az Árnyas útig, mikor hogy. Onnan gyalog a Budakeszi út 87-89-ig. Az intézmény melletti lejtőt bérelték ki. Jó nagy volt és meredek. Ródlí volt bőven. Mindenkinek vinnie kellett váltás zoknit, mackónadrágot, ui. csuromvizesre hemperegtük magunkat a hóban. Mikor letelt a kiszabott idő, bevonultunk a villa alagsorába, ahol már jól bemelegített a nagy kályha. Átöltöztünk, forró teát kaptunk és irány haza. Valamennyi idő még tanulásra is maradt. Hogy is tudták ilyen remekül megszervezni?!

Zugliget egyébként is eldorádó volt! Hinták, labdapályák, szabad mászkálás az erdőszerű parkban, melyet árkok, hidacsákák, mindenféle zugok, lourdes-i barlang tarkítottak. Csak a ház mögötti gazdasági területre nem mehettünk. Ott termett az

---

¹¹⁰ Kiegészítés: A benzinből ostrom alatt a pincében mécseseket készített Vámos János, Panka és Kati édesapja, ui. nem volt villany

ellátáshoz szükséges zöldség, gyümölcs. De mintha egyszer segítettünk volna meggyet vagy cseresznyét szedni.

Az egész birtok gondviselője „Herr Dolgozik” szakképzett kertész, ott lakott családjával egy szép kis házban, elnevezése onnan származott, hogy bizony néha rendes csatateret hagytunk magunk után. Ilyenkor méltatlankodva panaszkodott a mère-eknek mondván: „Az ember dolgozik, dolgozik, és aztán...” Az a szavajárása ráragadt. Az ötlet nem a miénk volt, hanem valamelyik jó humorú mère.

Herr Dolgozik valóban sokat dolgozott értünk. Érdemei közé tartozik az ősszel szervezett és előkészített szalonna és krumpli sütés.

Mire kiértünk, jó pár, kövekkel biztonságosan körülkerített tűzhelyen izzott a parázs. Mindegyik mellett nagy csomó nyárs. Asztalokon előkészítve a szalonna, hagyma, krumpli. Ezt gondolom a schwestik csinálták. Tízen-tizenketten ültünk körül egy tüzet, közben harsányan énekeltünk, népdalokat, mindenfélét. Végül vadgesztenyét dobáltunk a kialvó parázsba. Jó nagyokat durrant.

Congé.

Szabadnap, gyakorlatilag játéknapp. Voltak állami szünnapok, pl. a Kormányzó neve napja, igazgatói szünnap, a Rev. Mère-adta szünnap. Természetesen tanítási szünet. Ilyenkor szabad volt a vásár. Csak a hálótermek, mosdók, a Studensaal maradt érinthetetlen silence szempontjából. De nem volt sorakozó, szabadon mászkálhattunk, beszélgethettünk, már amikor nem voltunk elfoglalva valamilyen játékkal. Ezekre és az étkezésekre változatlanul csengőszó hívott.

Kifogyhatatlanok voltak az ötletekből. Egyszer csodabarlangot rendeztek be egyik osztályteremben. Volt ott minden: padokból, pokrócokból szerkesztett labirintus, a szertárból kölcsönzött teljes emberi csontváz, tengeri polip... Utóbbi egy vizes homokkal kitömött, ki tudja hogyan mozgatott cérnakesztyű képviselte.

És a cache-cache, a csapatos bújócska. Minden csapatnál játszott egy-egy fiatal mère, feltört köténnyel rohant velünk együtt keresztül-kasul az egész házon, hajkurászva az ellenfél csapatát. Ui. aki hármat közülük elkapott, az lett a győztes. Részben halálos csendben lapultunk valahol, másrészt a győztes diadalordításától zengett a ház. A mère-ek által készített apró ajándékok voltak a győztesek jutalma, a vesztesek pedig vigaszdíjat kaptak. - Mennyi munka, fantázia, szeretet rejlett mindezek megszervezésében, előkészítésében!

Említettem a Kormányzó neve napját: Miklós nap, dec. 6. Országos iskolai szünnap. Ezt követte a Sacré Coeur nagy ünnepe, dec.8., Szeplőtelen Fogantatás. A közbeeső dec.7-t vagy Vera néni mint igazgató, vagy a Rev. Mère tette szabaddá. így volt három napunk, amit izgalmas munkával töltöttünk. A második emelet végében halomban állt a Zugligetből származó fenyőág és borostyán. Ezekből készítettünk girlandokat, koszorúkat és díszítettük fel velük a lépcsőházat, folyosókat a dec.8-i körmenethez. Fehérben, fehér kesztyűben, fátyolban, hosszúszerű fehér müliliommal a kezünkben, énekelve vonultunk a kápolnába. - Giccses! - mondja, aki nem élt benne. Csakhogy emögött volt tartalom, mert a Szeplőtelen Fogantatás tisztelete mélyen belénk vésődött.

X

Farsangi jelmezbál.

Minden évben volt. Jelmezeinket magunk találtuk ki, készítettük el krepp papírból, régi ruhákból. Szüleink is besegítettek. Izgalmas volt, mert titkoltuk ötleteinket, így nagy volt a meglepetés, mikor felvonult a szakács, kéményseprő, bohóc, katicabogár, pólyás baba stb. Emlékszem a számkirálynőre. Fülivel¹¹¹ együtt vágtuk ki kartonból a számokat, festettük és varrtuk fel tüllszoknyájára. A koronát is számokból állítottuk össze. - Kiseger jelmez. Egérszürke bélésanyagból készült, lábam hegyétől a fejem búbjáig szorosan testhez simul, nagy kerek fülekkel, fél méteres farkkal. Csak az arcom volt szabadon. Manapság ez - mármint, hogy testhez simuló - mindenféle szerelésnél megszokott, de akkor anyukámnak meg kellett győznie a mère-eket, hogy nincsen ebben semmi, hiszen voltam talán tíz éves. - Később, a gimnáziumban az új tornatanárnő Edit néninek hasonló meggyőzést kellett alkalmaznia a tornanadrág érdekében. Végül térdig érő fekete klott szoknyanadrág lett engedélyezve. Az idők folyamán ez is változott, más szóval - mai fogalmak szerint normalizálódott. (A szájhagyomány szerint a húszas években a kicsiket, akik még nem tudtak megbízhatóan egyedül mosakodni, valamiféle ingecskében fürdették a kádban! Igaz vagy sem, elképzelhetetlen, hogyan szappanozták végig őket. Ilyen világ volt!)

A bálban természetesen táncoltunk is. Nem tudom mit és milyen zenére, de a nagyok tudták a szabályos táncokat. Volt ui. tánctanfolyam az intézetben (talán '42-'43-ban). Budapest legjobb tánciskolájának tulajdonosa és tanára vezette. '44 ennek is véget vetett.

---

¹¹¹ Fülöp Mária osztálytársam

Önképzőkör.

'45 előtt is működött, de csak az ostrom után lehettem tagja felsősként. Elnöke Baternay Ágota, ma RSCJ egy-vezető tanár segítségével szervezte az előadásokat. Komoly tisztség volt ez. Irodalomtól a természettudományokig, zenétől a képzőművészetig mindenféle téma előfordult. Pl. Beethovenről, zenei aláfestéssel az akkor modern felhúzás gramofonról, (viaszlemez); vagy: az atomelméletről, amiről még fizika órán sem hallottunk túl sokat. Márcsak azért sem, mert a már államosított nyolcadikban H. J. fizika tanárnő többet foglalkozott pártügyekkel - lévén az iskola párttitkára - mint tanítással. Ebből az következett, hogy a fél fizikakönyvet nem adta le. Bajban is voltunk az érettségien!

Szavalóversenyeket rendezett az önképzőkör, amire bárki jelentkezhetett. Hasonlóképpen mindig voltak jelentkezők a Nemzeti Színház diákelőadásaira. Még a régi Nemzetiről van szó, „ott, ahol a hatos megáll”, amelynek oldalát Tinódi Lantos Sebestyén szobra ékesítette. Ünnepi délutánok voltak.

Mozi: nagy ritkán a közeli (Baross u. eleje) Vörösmarty moziba mentünk (Alcasar c. filmre) vagy pl. ha keskeny film volt, behozták és az iskola gépén vetítették le (Rózsafabot).

Egyéb vetítések is voltak az egybenyitott tornaterem-díszteremben. Leginkább a földrajzhoz kapcsolódó szemléltető, ismeretterjesztő filmeket láttunk, de diavetítésen alapuló állóképeket is. Élveztük ezeket, mert ott nem fenyegetett a felelés veszélye és jóleső változás volt nem az osztályban ülni.

X

A nyelvtanulás nagyon fontos volt. Az iskolai tanmeneten kívül délután kurzusokra jártunk kezdő, közepes, haladó fokon, franciára, németre, angolra szüléink kívánsága szerint. Első elemiben M. Valér - még mint Vilma néni - tanított játékosan franciára. 1956-ban, a forradalom előtt, a Gyűjtő fogház séta udvarán fedezték fel egymást. Nagy találkozás volt! Őt, mint illegális határátlépőt, engem, mint államellenes szervezkedőt tartottak fogva. A nálam levő oltáriszentségből neki is tudtam juttatni (ez külön sztori!)

A mère-ek velünk csak németül vagy franciául beszéltek, egyik héten így, másik héten úgy. Nagy türelemmel várták ki, hogy ragadjon ránk valami. Nem erőszakoltak

semmit, de a tény, hogy az idegen nyelv hangzása állandóan körülvett, még az antitalentumban is kialakított bizonyos készséget. - A haladó francia csoport komoly irodalmat és nyelvtant tanult M. Walterskirchennel. J.M. J.A. nevű könyvünk volt. Nemrég akadt kezembe egy-egy példánya a kismarosi ciszterci nővérek könyvtárában! Nem kevés emléket ébresztett!

Néhányunkat kiválasztottak un. conversation-ra. Ez a rekreáció második félórájában zajlott az éppen aktuális francia mademoisellel. Kínos volt, mert ő nem feltétlenül örvendett közkedveltségnek (pl. Mlle Lucie, a világ legcsúfabb teremtése, aki emiatt eleve ellenszenvet keltett egy gyerekben), de nehéz volt közös témát találni és bosszantott, hogy elvette a játékidőt. Az utóda fiatal volt és kedves, vele könnyebben ment a beszélgetés.

X

Lelkigyakorlatok. - Minden ősszel háromnapos lelkigyakorlaton vettünk részt. Általában jezsuiták tartották, így magunkba szívtuk szt. Ignác szellemét. P. Tomka Ágoston vetette meg lelkiéletem alapjait másodikban. (Tomka Ferenc atya nagybátyja). Az államosítás előtti években P. Jakab Benjámint (+1950) és P. Vid Józsefet (+1952) elmélkedéseit hallgattuk. Mindketten a kistarcsai internálótáborban haltak meg, sok-sok szenvedés után. Emléktáblájuk a jezsuiták VIII. kerületi Jézus Szíve templomában látható. Az államosítás után P. Süle Géza tartott lelkigyakorlatot a megmaradt házrész Jézus Szíve kápolnájában. Itt nem volt lehetőség a megszokott külső körülmények megteremtésére, de a lényeg (legalábbis számomra) minden előbbi lelkigyakorlatnál mélyrehatóbb volt. P. Süle egészen újszerűen elmélkedett szt. Ignác szellemében Istenről, hitről, helyállásról, a női hivatásról. Ez befolyásolta egész további külső-belső életemet.

Szt. Ignác megkívánja a lelkigyakorlatozótól, hogy lépjen ki megszokott környezetéből. Ezt számunkra is biztosították. Három napra átrendeződött az egész pensionat. A fizikaterembe, a Lesezimmerbe (olvasószoba, kis könyvtár), zongoracellákba, osztálytermekbe vittük át pultjainkat, kellő távolságra egymástól. Ezáltal a Studiensaal pultjai is távolabb kerültek egymástól. Senki sem maradt a szokott helyén. Kis oltárt készítettünk, és valahogy a csend is másilyen volt, mint a hétköznapok „silence”-ja. Az elmélkedések után séta a folyosón, hogy a hallottakat átgondolhassuk. Jegyzeteket készítettünk, rögzítettük jófeltételeinket

Kongregáció. - Lépcsőzetesen jutottunk el a Mária kongregációig. Minden csoportnak megvolt a védnöke: kicsiknek a Kis Jézus, alsósoknak szt. Alajos, felsősöknek

az Őrangyalok. Utóbbi csoportból választották ki a Mária kongreganistákat, milyen alapon, nem tudom. Az összejövételeken mindig valami aktuális, megszentelő témáról folyt az imádkozás, beszélgetés. A Mária kongregáció vezetője mindig a prefekta mère volt (M. Pfeffer, M. Jármái, M. Chorinsky) Az ő szobájában gyűltünk össze. Megtanított a Szent Ignác-i imamódokra, elmélkedésre. Negyedórával hamarabb kelhattunk, mint a többiek (aki akart), hogy szentmise előtt elmélkedhessünk. Időnként külön rekreációnk is volt a mère szobájában, ugyancsak vidám hangulatban. Az Őrangyal- és Mária kongreganisták közül kerültek ki a közös imádkozások előimádkozói (étkezések előtt-után, esti ima stb.) Amikor édesapámat internálták, minden esti imánál együtt imádkozott érte az egész pensionat.

A Mária Kongregáció országos központja a jezsuiták Horánszky utcai székházában volt. (Most, 2005-ben kapták vissza). Az itt tartott rendezvényeken is résztvettünk.

X

Tombola. - Karácsony előtt tombolát rendeztek, „színi –előadással” egybekötve. Izgalommal próbáltunk, tanultuk szerepeinket. Az első emeleti folyosón, hosszú asztalokon halmozódtak a megvásárolható ajándékok, tombola-tárgyak, nyalánkságok. Ezeket szüleink ajándékozták, vagy mi magunk készítettük. Könyvjelzőtől az eredeti matyó hímzéses díszpárnáig mindenféle volt.

A bevételből szegény családok számára vásároltak komoly ajándékokat, élelmiszert, ruhaneműt és karácsonyi ünnepség keretében adták át.

Minden osztálynak volt egy családja. Kézimunka órán kötöttünk nekik kesztyűt, sapkát, sálát, zoknit. Egy alkalommal elvitt minket Vajda Ilonka néni hozzájuk látogatóba. Valahol a sörgyár környékén laktak. Bizony, számunkra ismeretlen, majdnem nyomorban éltek. Az apa munkaképtelen, egy csomó gyerek... Úgy látszik, Ilonka néni valamiféle szociális gondozó lehetett a tanítás mellett (ő volt a 4. elemisták állandó tanító nénije 45-ig), és tudta kiket lehet, kell támogatni. Ezt mai eszemmel gondolom így.

Családjaink karácsonyi ajándékához az adventi jócselekedetekkel összegyűjtött „krumpli”-val járultunk hozzá. Ha valaki teljesítette napi jócselekedetét vagy önmegtagadását, az esti ima keretében egy szem krumplit tehetett a gyűjtő kosárba. Becsület kérdése volt, hogy ne csaljunk, mert bizony előfordult, hogy valakinek nem járt a krumpli. Az összegyűlt mennyiséget elosztották arányosan a 8 osztály között (gondolom, ki is egészítették legalább egy zsáknyira). Ez volt a „krumplinovéna”.

Novénáink máskor is voltak, ünnepek előtt, nagybőjtben. Mindig valamilyen erényt, önmegtagadást, imádságot tűztek ki gyakorlásul; az eredményt naponta jegyeztük a kiakasztott táblán. Nagyon komolyan vettük ezeket a lelkiéleti, aszketikus célzatú kilencedeket. Hozzászoktattak önmagunk megfigyeléséhez, megismeréséhez, fegyelemhez.

X

Fegyelem. - Ellentétben bizonyos modern felfogással és gyakorlattal, mely szerint nem szabad a gyereket fegyelmezni (latjuk az eredményét!), a mèmereknek igencsak hatékony és egyszerű eszközeik voltak, hogy kordában tartsanak bennünket, hogy doppingoljanak a jóra.

Mindenféle rosszalkodásért, fecsegésért „rosszpontot” kaptunk. Ez úgy történt, hogy a mèmerek beírta noteszébe a vétkes számát. (A számainkról ld. később) Ezeket hétvégén összesítették konferenciájukon s ez képezte alapját a heti értékelésnek, ami a szombati jegykiosztáson jutott tudomásunkra. A Rev. Mère és a többi mèmerek jelenlétében osztályonként és személyenként olvasták fel az eredményt: kitűnő – jeles – jó – elégséges – elégtelen. Utóbbi kettőhöz már valami nagy disznóságot kellett véghezvinni, elégtelen talán csak egyszer fordult elő az évek során.

Jutalmazás. - Rózsaszín szalagot (ruban rose) viselhetett - második gimnáziumig bezárólag - aki két, ill. négy héten keresztül folyamatosan kitűnő jegyet kapott. „JÓ” jegyekkel el is lehetett veszteni, majd újra megszerezni. Vállon átvette viseltük, mint a diakónusok a stólat¹¹².- Másképp ment a nagyobbaknál. Félévkor demokratikus és titkos szavazással mi magunk és a mèmerek döntöttük el, ki érdemel zöld szalagot (ruban vert), illetve 7-8.-ban kék (ruban bleu) szalagot. A Rev. Mère-nek három szavazata volt. Aki a kék szalagosok közül a legtöbb szavazatot kapta, lett az egész pensionat feje, képviselője (tête du pensionat). - Jutalomként kaptuk az egyes tisztségeket is: csengető, teremrendező, asztalfő stb. - Év végén ünnepélyes díjkiosztás volt, ebbe már a tanulmányi eredmények is beleszámítottak. - Mindezeket igen komolyan vettük, és hatékonyak is bizonyultak.

Kötelességeink mellett mai diákjaink sokat emlegetett jogai nekünk is megvoltak, anélkül, hogy megfogalmazták volna. Egyszerűen az életünkkel járt, márcsak azért is, mert mindig mindent kimondhattunk. Persze, ma már érthetetlen, M. Jármái miatt

---

¹¹² Lásd a Judit és Zsuzsi fényképen

kobozta el a valahogy kezébe került füzetemet, amibe slágerek szövegének újságkivágásait ragasztottam. Átadta szüleimnek, akik - feltételezem - szintén nem értették mi ebben a rossz, mert felém semmi következményé nem lett.

Megjegyzésként a számokról. - Természetes, hogy ekkora közösségben valahogy jelölni kell, kinek mi a tulajdona. Nálunk mindenki kapott egy számot, ami végigkísérte akár tizenkét évig is. 83 voltam. Ezt mindenbe bele-, ráírtuk, behímeztük, belevarrtuk - kézimunka üzletekben méterszám lehetett kapni felvarrható számkockákat. De számunk rajta volt szekrényeinken, fogasainkon, hálóhelyünkön, kézimunkadobozunkon, szóval minden elképzelhető helyen. Így, ha valaki valamijét elhagyta, könnyen lehetett azonosítani a tulajdonost és a tárgy helyét. Nagyon hamar megtanultuk egymás, főleg az újak számát.

De más, főleg praktikus funkciót is betöltött ez a módszer. Leegyszerűsítette az egyes beosztások táblázatait: séta, fürdés, fejmosás, zongoragyakorlás stb.; vagy a már említett roszpontok felírását. De a gyerek mindig gyerek maradt, sosem vált számmá, mint valami börtönben. Ha hívtak, természetes, hogy keresztnéven szólítottak, bár magázták még a legkisebbeket is. Ugyanakkor, aki gyónásra jelentkezett - hetente volt lehetőség - nevével ellátott kék kártyát adott le M. Gyalusnak, aki a gyóntatás folyamatosságáról gondoskodott. A nevünk állt azon a rózsaszín kártyán is, amit a prefekta anyánál adhattunk le, ha beszélgetni akartunk vele. Fehér volt a Rev. Mère-hez szóló név kártyánk, de ezt nemigen vettük igénybe. Mindez kavarodás mentessé, gördülékennyé tette a gyakorlati életet.

X

Egyenruha. - Nyáron sötétkék szoknya, hosszú ujjú világoskék vászonblúz, sötétkék nyakkendő. Ezt vagy megtanultuk szabályosan megkötni, vagy a gallér alatt két oldalt felgomboltuk. Alkalmakkor fekete cipő, harisnya(!), télen ugyanez, sötétkék szövetblúzzal, rágombolható fehér gallérral. Sötétkék szvetter (kardigán), sötétkék télikabát, tavaszi kabát. A mi - nővérem és én - szürke tavaszi kabátunkat kékre kellett festetni. '45 után ilyesmit már nem lehetett ennyire szigorúan venni, tarkább lett a kép. Nagy ünnepeken fehér szoknya, fehér blúz, kék nyakkendő, fehér harisnya, fekete cipő. Kis elemista koromban még kalap is kellett. Olyan volt, mint a csikósok pörge kalapja, szalmaszínű panamából, barna szalaggal. Ezt felváltotta később a sötétkék svájci sapka, elején aranyszínű „S” kitűzővel, jelezvén, hogy sophisták vagyunk. Hiába igyekeztünk különféle módokon a fejünkre rakni, hátha csinosabbak leszünk, mindig rémes volt.

Utáltuk.¹¹³

Szó ami szó, nem minden szülő engedhette meg magának anyagilag, hogy a lánya bentlakó legyen a Sacré Coeurben. Ámde mindaz, amit a gyerek anyagiakban, szellemiekben, lelkiekben és főleg szeretetben ellenszolgáltatásként kapott, bőven meghaladta a befektetést.

X

A Cor unum szellemisége családiasságot eredményezett. Megnyilvánult ez az étkezéseknél is. Nyolcán ültünk egy asztalnál. Az asztalfőn a president, szemben vele a souspresident, jobbról-balról a kisebbek vagy újak. A president, mint mama, osztotta a kaját, figyelt a rendre, illedelmes étkezésre, silence-ra, beszélgetésre. Ebbe lehetőleg bevonta az egész társaságot (már amennyire lehetett). A souspresident szedte össze a tányérokat, evőeszközöket, felállva jelezte, ha kértünk repetát, kenyeret, vizet, ha elfogyott. Jött a schwesti és teljesítette a kérésit, elvitte a használt edényt. Összeszokott kis társaság lettünk nyolcan. Arra is ügyeltek, hogy a testvérek lehetőleg együtt legyenek, legalább ketten.

Nem maradtak el az ünnepi meglepetések, asztaldíszek. Húsvétkor kalácsból nagy bárány trónolt az asztal közepén a feltámadás zászlajával nyakában. Szinte sajnáltuk felszeletelni. A terítékek mellett mézeskalács nyuszi. Karácsonykor mindenkinek kis mézeskalács karácsonyfa a tányérja mellett. Vasárnapi vacsorára többször kaptunk szépen elrendezett hidegtálat. Emlékszem egyikre: petrezselyemmel szórt majonézben kemény tojások álltak, tetejükön fél, tejföllel pettyezett paradicsommal! Valóságos gombatelep! A vaját vagy egyéb kenyérre kenni valót recés gombócokban adagolták, Congékon, zugligeti kirándulásokon elengedhetetlen volt a „piros víz”. Piros szörp volt ez, valami egészen sajátos, utánozhatatlan ízzel. Egész biztosan többféle gyümölcsből készült. Mennyi találékony munka, nevelő szeretet!

X

Az államosítás „hajnalán”, mikor már szinte biztos volt a szomorú tény, Vera néni (Dr. Csapody Vera, a gimnázium igazgatónője) útravaló búcsúbeszédet intézett hozzánk a Mária kápolna előtti földszinti folyosón. „Ad astra!” mottóval bocsájtott minket az ismeretlen és bizonytalan jövő felé. Mindig fölfelé nézzünk, a csillagok fölé, akármilyen idelent.

---

¹¹³ A kápolnába hétköznapi fekete, ünnepen fehér fátyolban mentünk. Ez könnyű anyagból készült, hosszú téglalap alakú volt közepén gumipánttal, ez rögzítette a fejünkhöz.

X

1948 Államosítás előtt.

Mindszenty József hercegprímás Mária-évet hirdetett meg. Országjáró körútjai során mindenhol ünnepeken, körmeneteken könyörögtek a Magyarok Nagyasszonyához hazánkért.

Budapesten a Bazilika előtti téren az ifjúság számára tartott szabadtéri szentmisét, szentbeszédet. 'Tömve volt a tér, résztvettünk mi is. Peterdy Ildikóval az oltár mellett tartottuk iskolánk zászlaját.

Nyáron (sajnos dátumra nem emlékszem) Dürer-sor parkjában a Katolikus Szülők Szövetsége tagjainak tartott beszédet. Felszólította és buzdította őket, hogy mint katolikus szervezet lépjenek fel és tiltakozzanak az iskolák államosítása, a fakultatív hitoktatás ellen. A szülők hivatalos tiltakozása - mint ismeretes - eredménytelen maradt.

Ugyanezen év júniusában lehetett hosszú időre utoljára megtartani a Jézus Szíve körmenetet, a jezsuiták rendezésében. Nem volt szükség „szervezés”-re. Tömve volt a (VIII. kerületi) Jézus Szíve templom előtti tér, a Mikszáth Kálmán tér, az összes környező mellékutca. Mire P. Kollár az Oltáriszentséggel a háztömböt megkerülve visszaért a templomhoz, a tömeg jó része még el sem tudott indulni. Közben hangszerőkon keresztül zengett az ének.

X

Államosítás.

Az 1948-49-es tanév már mink Mikszáth Kálmán Leánygimnázium kezdődött, K. B. kommunista igazgatósága és H. T.-né párttitkársága vezetésével. Ő lett - a „J.” - az osztályfőnökünk. Tanáraink, leszámítva a m̀ere-eket akik nem taníthattak tovább, egyelőre megmaradtak. Még nem tudtuk, hogy ez az utolsó tanév, iskolánkat megszüntetik.

A m̀ere-ek a kétemeletes épületrészt tarthatták' meg lakóhelyül, Múzeum u. 19. felőli bejárattal és az innen megközelíthető Jézus Szíve kápolnával. A Mária kápolna (most a piaristák könyvtárrészlege) is megmaradt, bejárata a Reviczky utcáról volt. Természetesen az iskola felől mindkettőt lezárták, de belül, a sekrestyéből mindkettőhöz megvolt az átjárhatóság.

A bentlakók közül néhányan alkottak egy „mini-pensionatot”, ők a zugligeti villában laktak, onnan jártak be minden nap az iskolába. Élményeikről ők tudnának

mesélni.

November végén született a keresztlányom, nővérem első gyermeke. Keresztelőjét dec.8.-ra, Szeplőtelen fogantatás ünnepére terveztük. Hiába volt egyházilag parancsolt ünnep, az államosított iskolában nem volt tanítási szünet, el kellett kéredzkednem „családi okok” címszóval. Kis Béla azonban a szerinte „családi okok” mögé rejtett egyházi ünnep megtartását gyanítva, nem engedett el. Így lett a keresztelő dec.9.-én, mikor kegyes engedelmével maradhattam el a tanításról.

X

Érettségi előtt már 1949 tavaszán iskolánkban is megindult az erőszakos és durva kampány Mindszenty hercegprímás ellen. Párttitkárunk aláírásokat gyűjtött (volna!), még halál büntetését is követelve. (Mint tudjuk, a nemzetközi felháborodás nyomására a koncepciók során ettől elálltak) Iskolánkban - tudomásom szerint - egyöntetű volt az ellenállás. Osztályunkban senki nem írt alá semmiféle nyilatkozatot, sőt Hné „osztályfőnöki” agitációja olyan vehemens szóáradatot váltott ki - valóságos hitvallást - belőlünk, hogy szóhoz sem jutott. Kioldalgott a tereméből. Persze, ennek az lett a következménye, hogy a 39 javarészt kitűnően és jelesen érettségizettek közül csak kettőt vettek fel egyetemre. Hiába felvételiztünk.

Tanárainknál is próbálkoztak K. B.-ék, eredménytelenül. Igaz keresztényként álltak helyt. Dr. Csapody Vera igazgatónőnk országos, sőt nemzetközi hírű botanikus tudós, takarítónőként folytatta „pályáját”. Évtizedekbe tellett, míg tudásának, elveinek megfelelő pozíciót és elismerést kapott. Juhász Margit nyomorúságos kis pénzből tartotta el beteg hűgát, öreg édesanyját. Valamennyiük sorsát nem tudtam figyelemmel kíséreni. Hűségükért adózzunk tisztelettel emléküknél.

X

Deportálás.

1950. jún.18-án az éjszaka közepén erős csöngetésre ébredtünk szüleimmel. Abban az időben ilyen éjjeli csöngetésre bizony mindenkinek összerándult a gyomra a félelemtől. Mi másra lehetett gondolni, mint az ÁVO-ra! De nem az volt. Az ajtóban hárman álltak kis motyójukkal a házmester néni kíséretében (Neki ugye, mindenről tudnia kellett!): Ida néni a Sophianum portás nénije, (?)Mária és még valaki, akire nem emlékszem. Halálra váltan, megdöbbenve kérték, hogy reggelig maradhassanak nálunk, borzasztó dolog történt. Szüleim természetesen igent mondtak és betessékelték őket újtárra bocsátva a házmester nénit, hogy ismerőseink jöttek.

Következőkről számoltak be: fegyveres katonák dörömbölve követeltek bebocsátást a Múzeum u. 19.-be. Miután ez megtörtént, megparancsolták a szerzetesnőknek, azonnal öltözzenek, velük kell menniük. Mindenki magával viheti a legszükségesebb holmiját. Ezt követően feltuszkolták őket a kapu előtt álló teherautóra és elhajtottak - valahová. Négyükről, akik a házban laktak, bebizonyosodott, hogy nem szerzetesek, őket egyszerűen az utcán hagyták. Tanácsstalanságukban jutott eszükbe, hogy pillanatnyilag tőlünk kérnek menedéket. (A negyedik Tóth Eszter néni volt, a 2. elemi mindenkori tanító nénije. Ő a Bródy Sándor utcában lakó rokonaihoz ment.)

Elbeszélésüket követően arról tanakodtunk, hová vihették őket. Börtönbe? Szibériába? Nagyon reális lehetőségek voltak ezek. Mi lesz velük? Mi lesz a súlyos beteg M. Helbiggel? Koloszar Éva akkor volt novícia, szülei a Reviczky utcában laktak, értesíteni kell őket. Szólni kell a pátereknek is mi történt, hogy az ottmaradt Oltáriszentséget kihozzák. Ki kell deríteni valakinek hol vannak, hogy utánuk lehessen menni, segítségükre lenni bármiben stb. stb. Egymás után merültek fel a feltételezések, kérdések, tennivalók.

Reggel hatkor Máriával ketten elindultunk, hogy szóljunk a jezsuitáknak. De naivak is voltunk!!! A Horánszky utcába benézve gitáros (gépfegyveres) katonákat láttunk állni a ciszterciek kapuja előtt, majd a Mária utcában a jezsuiták kapuja előtt is. Egyre jobban elszorult a torkunk. Körüljártuk a háztömböt, valamennyi rendház kapuja előtt ez a látvány fogadott. Nem tudtuk, mitévők legyünk. Végül úgy döntöttünk, hogy a Krisztus Király plébánián (Mikszáth Kálmán tér) Városi Ferenc plébános úrnak szólunk az Oltáriszentség miatt. Tőlünk tudta meg mi történt s azonnal indult velünk a Múzeum utcába. Mit mondott a katonáknak, nem derült ki, de beengedték. Szó szerint reszketve vártuk a sarkon, mi lesz. Jó idő múlva jött ki és jelezte, hogy sikerrel járt. Csak évek múlva tudtam meg, hogy az egyik tabernákulumból M. Lengyel magához vett annyi Szentséget, amennyit csak tudott.

Valakik hamarosan kinyomozták, hogy a Sacré Coeur tagjait az egri püspöki palotába vitték számos más szerzetesnővel együtt. Amíg Egerben voltak, szervezeten látogatták őket az ancienek, sok segítséget nyújtva szorongatott helyzetükben,

Amint később megtudtuk, országos méretű rajtaütés volt ez azon az egy éjszakán az ateista-kommunista rendszer részéről. Céljuk az volt, hogy a szerzetesek elhurcolásával megzsarolják és kényszerítsék püspökeinket egy, a magyar egyház számára hátrányos állam-egyházközi megállapodás aláírására. - Ami történt,

megtörtént. Az egyházüldözés pedig fokozódott, kiterjedt a laikus hívekre is.

Nem ismerem az események hátterét, de végül még ugyanezen évben hivatalosan elhagyhatták az országot, néhány magyar rendtag kivételével. Elutazásuk előtt utoljára M. Chorinsky-val találkoztam egyik ancien lakásán. Civilben volt, de ez semmit nem változtatott megszokott derűjén.

X

Még sok más is történt, könyvtárnyit tenne ki, ha mindenről beszámolnék. De leteszem a Kaleidoszkópot. Örülnék, ha ezek a sorok arra ösztönöznének másokat, hogy saját emlékeikkel kiegészítsék, helyesbítsék, pontosítsák írásomat. Ha pedig örömet szereztem egy szép életszakasz felidézésével, nagyon megérte!

13.1.2 Ádám Márta (2003): Képek a börtönéletből

A Jézus Szíve Népkeányai Társasága
kérésére „megrajzolta” Ádám Márta

Kézirat

2. átdolgozott változat. 2003

Képek a börtönéletből

Hogy is volt?

1955 augusztus 22-én munka előtt szentmisére mentem a Jézus Szíve templomba. Nem mindig mentem reggel, de akkor valahogy így jött ki a lépés. Ez volt a hajszálakat is számon tartó Gondviselés első és mindvégig működő „apró” igazgatása, amitől minden magától ment.

A templomból kifelé jövet lélekszakadva jött felém Ria (azóta dr. Fejes Mária): „Éjszaka elvitték az Öreget!” (Géza bácsit. P. Sülét). Tudtuk, hogy ez bekövetkezik, készültünk is rá, mégis mellbe vágott. Hála a laza munkaidőnek és a Prof. szabadságának, megtehettem, hogy nem a munkahelyemre mentem a Műszaki Egyetemre, hanem egyenesen a Hógyes Endre utcába megtudni, P. Kollár megvan-e. A ház kapujából Feule György, a SZÍV újság egykori munkatársa, aki ugyanott lakott, lépett ki éppen? „Fel ne menjen, ott vannak nála!” Szóval, még nem vitték el. Behúzódtam a szemben álló telefonfülkébe, hátha látok valamit. Nem történt semmi, így elindultam elintézni, amiket Géza bácsival megbeszéltünk erre az esetre. Értesíteni, akit kellett, eltüntetni, amit kellett, biztonságba helyezni A Jézus Társasága nálam lévő dolgait, többek között tízezer forintot, ami akkor óriási összeg volt. Ezeket meg kellett csinálnom, mert bármelyik percben vihettek engem is. Ám erre csak egy hónap múlva került sor, addig még tartogatott számunkra egy és más a Nagy Rendező. Számunkra, mert Kontra Évával együtt csináltuk.

Az egyetemre éppen csak benéztem, majd ebédelés címén el is jöttem. Rendszerint biciklin vagy gyalog közlekedtem haza, vagy a Bertalan utcai megállóban szálltam villamosra. Most, ki tudja miért, a Gellért téri megállóban várakoztam. Egyszer csak a Kelenföld felől jövő kocsiból az orrom elé lépett P. Radányi Rókus S.J., aki Pakson volt kisegítő lelkész. Meglehetősen zilált állapotban volt, amin meglepődtem, mert tudtam, ha Paksról Pestre jön, nem így szokott festeni. Azonnal nekem esett, hogy mit tudok, mi van az atyákkal, mert vele a következő történt: előző nap délután esketett, meghívták a lakodalomba is. Már sötétben tartott hazafelé, amikor az utca végétől meglátta: a plébánia kivilágítva, fekete autók állnak előtte. Azonnal tudta, hányadán áll. Sarkon fordult és elindult gyalog Pestre, úgy ahogy volt, egy szál ruhában, kevés pénzzel a zsebében. Hosszan gyalogolt, míg vonatra mert szállni. A Gellért téren azért lépett le a villamosról, mert attól tartott, követik. - Elmondtam én is, amit tudok. Megbeszéltük, hogy minden nap tartjuk a kapcsolatot, amíg kialakul valami. Én tájékoztatom a

fejleményekről, de csak Kontra Évával közlöm, hogy itt van. Megmondtam, hogy van nálam a Társaságnak pénze, ha szüksége van rá. De nem kérte, azt mondta, vannak más forrásai, az a pénz kell a többieknek. A későbbiekben találkoztunk a Corvin áruház büféjében, Feszti Masa festőművész Dísz téri lakásán, az Engels téri buszpályaudvaron, vagy telefonon beszélünk a Maklári színészcsalád lakásán. Őnáluk bujkált. Közben folyamatosan tudtuk meg, kiket „gyűjtöttek be”: P. Sülét, P. Tamás Jánost, az akkori provinciálist, Faragó Laci bácsit, Palánkay atyát, P. Luzsénszkit, Petruch atyát, P. Vácot, Kerkay Gyuri bácsit, Kálmán Sándor testvért, dr. Gervay Vilmát, Gulyás nénit, akit szerencsére pár nap múlva kiengedtek. //Megjegyzés: néhányat közülük csak P. Radányi távozása után fogtak el, de itt adódik alkalom a végleges létszám leírására.//

Közben P. Radányi felvetette a problémát, hogyan lehetne megszerezni a paksi plébánostól neki járó pénzt. Éva vállalkozott, hogy lemegy Paksra és elhozza. De a dolog rosszul sült el. A plébános nemhogy nem adta oda a pénzt, hanem egyenesen az ÁVO-val fenyegetőzött. Éva kénytelen volt dolga végezetlen kerülő utakon hazajönni, nehogy a plébános beváltva fenyegetését utána küldje az ÁVO-t és így nyomra vezessen. Nem is jött el a megbeszélte buszpályaudvari találkozóra, velem üzente meg, mi történt, megtoldva azzal, hogy legjobb lenne, ha P. Radányi disszidálna. Ennek hallatán az atya ledöbbsent: „honnan tudja, hogy ez a szándékom?” Ezt eddig nekünk nem mondta ki. Mivel a disszidálás pénzbe kerül, paksi járandóságát nem kapta meg, el fogadta a Társaság pénzét. Úgy döntött, hogy amíg mindent el nem intéz, ne találkozzunk, majd jelentkezik. Amikor ez megtörtént, búcsúvacsorát rendezett nekünk a Hungária étteremben (volt New York kávéház a Nagykörúton). Hatalmas fatányérost ettünk, hárman egyet. Vidámak voltunk, a bennünk feszülő izgalom ellenére, hiszen bíztunk abban, hogy ha eddig nem történt baj, ezután sem fog. Bár egy „kis” baj azért történt, mert az atyának, aki igen erős szemüveget hordott, az utolsó pillanatban eltört az okuláréja. Természetesen akkor, amikor egy Ofotért sem volt már nyitva, amikor egy ilyen javítás eltartott egy hétig is, neki pedig két nap múlva indulnia kellett. Közben egy Vasárnap! Rejtély, honnan teremtett elő optikust, aki megcsinálta.

A végső búcsú előtt megállapodtunk abban, hogy ha célhoz ért, bárhová, küld nekem az egyetemre egy képeslapot (a szüleim otthon semmiről sem tudtak, magyarázkodni nem lett volna ajánlatos) aláírás nélkül, azzal a mondattal: „Kezedet csókolom.” Nehéz szívvel váltunk el.

Várakozással teli idő következett. A tanszék postáját én kezeltem, minden nap

izgalommal kerestem közte a képeslapot. Végre szeptember 27-én megérkezett, ha jól emlékszem Innsbruckból. Soha még ennek a két elcsépeelt szónak nem örültem így! Évát azonnal értesítettem. Elmondhatatlanul boldogok voltunk és hálát adtunk az Úristennek, hogy kisegítette öt. Nem kis kárörömmel neveltünk az ÁVO-n, amit, szó ami szó, sikerült átverünk. No, igen! A mi oldalunkon olyan erők működtek, amelyekkel szemben ők elbújhattak. Sajnos, a képeslapot meg kellett semmisítenem.

Az ezt követő eseménysor külön regény vagy legalábbis novella lehetne a minden apróságra figyelő, mindent eligazító, minden kimondandó szót megsúgó Gondoskodóról. Ennek egyik mozaikja volt a bennem levő tudás, hogy Rókus atya kint van. Életemben nem vigyorogtam olyan szélesen, mint amikor kiderült, hogy a mindentudó ÁVO erről nem tud. Tényleg nem. Így aztán egy és mást, amit nem akartam az orrukra kötni és nem volt más kiút, Radányi Rókus bünszövetkezeti tagra hárítottam. Nézzenek utána, ha tudnak, neki nem árthatnak.

Ez és még sok más hasonló mozzanat adott ott biztonságot, belső nyugalmat, erőt, derüt a sok idegfeszültség, kínlódás ellenére, hiszen Aki miatt ott voltunk, szó szerint „kézzel foghatóan” vigyázott ránk.

Szept. 28-án, szerdán azzal fogadtak a tanszéken, hogy menjek át a

X

személyzetire, beszélni akarnak velem. Rögtön tudtam, miről van szó. Hálát adtam, hogy innen visznek, és nem kell a szüleimnek ezen a tortúrán átesniük. Fogtam a motyómat, táskát, tízórait és átmentem a személyzetire. A szokásos fekete kocsiba ültettek, de a szokástól eltérően nem volt lefüggönyözve. Így amikor a Fő utcán lassan gurultunk, egyszerre csak láttam, hogy szembe jön a kocsival a járdán Margit néni (Kern Margit, a Jézus Szíve Néplányok akkori általános főnöknője) és elmélyültem beszélget egy testvérrel. Ez fontos információ volt, tudtam, hogy ő még szabad.

A befogadáskor ("leltári számom" 15778 lett), amikor mindent elvesznek a hajcsattól a cipőfűzőig, csak a rajtad levő ruha marad, sikerült leszakítanom a rózsafüzérről a keresztet és elrejtetni a szandálom bélése alá. Végig velem volt, csak később sajnos elveszett. Végül az ötödik emeleten kötöttem ki egy zárkában, ami pontosan olyan volt, ahogy azt Kontra Éva nekem elmondta, milyen egy ilyen zárka. (Ő 53-ban szabadult). Két pricc egymással szemben a fal mellett; matrac volt rajta pokróccal letakarva; fejnél két pokróc szabályosan éles-egyenesen hajtogatva. A priccsek

egyike alatt fűtéscsövek; nem sokat melegítettek télen. Vizeskannát, lavórt naponta adtak be, mosakodás után ki is vitték. Itt lepedő nem volt.

Amikor bezárták mögöttem az ajtót és megfordultam, a szó szoros értelmében elakadt a lélegzetem. Ui. a vasajtó barna festékébe bele volt karmolva legalább 2 mm vastag vonalakkal egy nagy Jézus Szíve. Tetején kereszt, rajta keresztben a tövisek. Az ajtó egyharmadát betöltötte. Csak néztem, néztem.

Aztán elkezdődött a zárkaélet reggel 5-kor azzal, hogy végigdörömbölték az összes vasajtót, kiáltván, hogy Riadó!

Riadó!

Koppan az ajtó,
Pislog a villany:
Riadó!

Pislog a villany
Koppan az ajtó:
Takarodó!

Csörren a csajka,
Nyílik a zárka:
Kihallgatás!

Nyílik a zárka,
Pattan a zárja:
Gondolkodás!

Nem ébresztő, riadó! Következett a szemüveg-,
törölköző-, fésű kiosztás, akinek volt, fogkefe is.
Utóbbiakat használat után rögtön vissza is
vették, a szemüvegeket csak este, nehogy valami
visszaélés történjék velük. Fésűt mindig másikat
adtak, mindig holt-koszosán. Kitisztítani úgy
lehetett, ha a törölköző kifeszített élén a
fésűfogak közeit egymás után áthúzogattuk,
amennyiben az örnek volt kedve ezt végigvárni.

Ha nem, inkább fésülködött az ember az öt
ujjával. A hideg vizes macskamosdáshoz adtak egy darab szappant, havonta egyszer. Ha
két szappanosztás között érkezett valaki, várnia kellett a következő osztásig, addig csak
vízzel történt a „mosakodás”. Egyszer egy héten vittek a tusolóba, ahol rendszeren, meleg
vízzel lehetett végigmosakodni, míg a női smasszer (őr) bámulta az embert. Elég
kellemetlen volt.

Majd jött a takarítás: a beadott cirokseprűvel össze kellett seperni, időnként
bezúdítottak egy vödör vizet, nem törődve azzal, hogy esetleg csurom víz lettél.
Szerintem ezt még élvezték is. Bedobtak egy rongyot, lehetett felmosni, mert fő a
tisztaság! - Azokból a zárkákból, ahol kívül volt az angol WC, a szabály szerint reggel és
este engedtek ki, hogy használhassuk. Ha napközben is kellett, addig dörömbölhettél,
amíg kegyeskedtek kiengedni. Amikor mindezek lezajlottak jött a váltás, az éjszakások
átadtak bennünket a nappalos öröknek. Számbavettek valamennyiünket, nem
settenkedtünk-e ki valahogy a kulcslyukon máshová. Ezt a főtorzs körletparancsnok
végezte. Első alkalommal bokán rúgott, nem tudtam mi baja. Ám ez nem nekem szólt,
hanem beosztottainak: szándalomról nem tépték le a fémcsatot! Utólag e mulasztást

sürgősen pótolták - Ha nyílt a zárkaajtó, fal felé fordulva kellett állni, hátrattett kezekkel és hangosan mondani a számunkat és a létszámot. Akkor is, ha "egy" volt. Neve nem volt a rabnak. Ha hívták valahová, a számán szólították. Amíg a falnál álltunk, átnézték a zárkát, nincs-e valami rendellenesség. Ha úgy hozta a sora, vittek kihallgatásra. Ennek időpontja, időtartama meghatározhatatlan volt. Minden alkalommal jegyzőkönyv készült, amit elolvastattak és minden lapját aláírták. Kissé ideges volt az alhadnagy, mikor tényleg minden szót elolvastam, és szavaim kitekert értelmét átjavítottam. Nem tehetett semmit, ez jogomban állt. - Nem egyszer holt fáradtan tértem vissza a zárkába, tele feszültséggel, éhesen.

Ha jobb szívű smasszer volt szolgálatban, betette az ennivalót, ha nem, nem. (Eleinte csupa férfi őr volt, később nőket kaptunk. Ezek közül némelyik rosszabb volt a férfiaknál.) A közbeeső „szabad” időben nem lehetett mást csinálni, mint gondolkodni, fel-alá járkálni az ablaktól az ajtóig, imádkozni. Sokszor mind a három rózsafüzért elmondtam egyvégtében, nagyon megnyugtató volt. A mindennapi repertoárba tartozott még a mise állandó részeinek felidézése, a Te Deum, Magnificat, és ami csak eszembe jutott szóbeli imákból. Elmélkedéshez nem volt, idegzetem. Viszont sokat tudtam kötetlenül beszélgetni az Úristennel.

Úristen! jól viselkedem?

Úristen! megállóm a helyem?

Úristen! mit kell tennem?

Úristen! Mit akarsz, hogy cselekedjem?

Ha a kihallgató engedélyezte, bedobtak egy-egy könyvet, így olvasni is lehetett néha. Így jutottam hozzá az orosz (nem szovjet!) író, Siskov regényéhez, a Zord folyó címűhöz. Remek, klasszikus olvasmány volt. Klasszikusok közül Dickenst is adtak, bár kissé „érdekes” volt, hogy először jött a 3., aztán az 1. és végül a 2. kötet. Természetesen elég nagy időközökben. De kaptam Tarzan kalandjait angolul, itt sem volt érdekes, hogy tudok-e angolul vagy sem. Külön csemege volt Kosztolányi Műfordításai, tetemesen ellensúlyozta a szocialista szemeteket. Honnan akadtam rá Lucie Christine imájára, már nem tudom, minden esetre igen aktuális volt:

"Uram, Te mindent jól csinálsz, amit csinálsz, és én egyre növekvő szeretettel akarom szeretni a pillanatot, amelybe éppen beleállítasz!"

Kötelező volt sétálni menni. Ez abból állt, hogy zárkánként levittek bennünket a földszintre. Ott egy kb.3x4 m- es kibetonozott területen kellett járni körbe-körbe hátratett kézzel. Kb. 3 m magas fal vette körül ezt a kutricát, amibe fönről, az őrtoronyból belelátott az őr. Ez volt a séta. Hát... volt egy darab kék ég, jobbára bűdös, de levegő. Ott, - éppen szept.29-én – egyszercsak az orrom előtt libegett egy toll-pihe. Élő madárból származó kis pihe. Fönről jött, az életből jött. Valahogy azt sugallta, hogy élni jó, akármi van.

Szent Mihály napján...

Szent Mihály napján a „fogdakertbe”
Magam sem tudom hogyan-hogyanse’
Picike pihe szállt a tenyerembe,
Azon jött hozzám Isten üzenete:
Az élet ilyen picike pihe,
Alighogy dobban a SZÍV melege!
Tíz, húsz, ötven évig lüktet a vér,
Tíz, húsz, ötven évig küzdesz életér’.
Parányi pihe, az élet ennyit ér?
Az élet: csodásán fenséges,
Nagyszerű titok!
Valaki életet magából adott!
Valaki szentséges, abszolút Lét,
S mibelénk álmodta végtelen életét!
Parányi pelyhely - végtelen Való!
Úristen, élni de nagyon jó!
Kevesen tudják, mekkora titok,
Kevesen mondják: Hálát adok!
Fogd hát tenyeredbe e parányi pelyhelyet,
Emeld magasra, mint aranyos kelyhelyet,
Ereszkedj térdre, nyújts hódolatot:
Köszönd meg Uradnak, hogy életet adott!

XXX

„Az élet szépsége nemcsak harcot jelent, hanem a mélyről törő érzelmek örömét is!”
(Osztrovszkij)

xxx

„Azt mondják, nincs az életben semmi szépség. Én pedig azt mondom, hogy van, csak elrejtve, nehogy minden semmirekellő hozzáférhessen” (Gorkij)

Lucifer a jó Isten után leginkább Szent Mihálytól fél, - hiszen egyszer már megkóstolta pallosa élet!

xxx

Ebben a házban a sátán az úr! - mondták az ávósok.

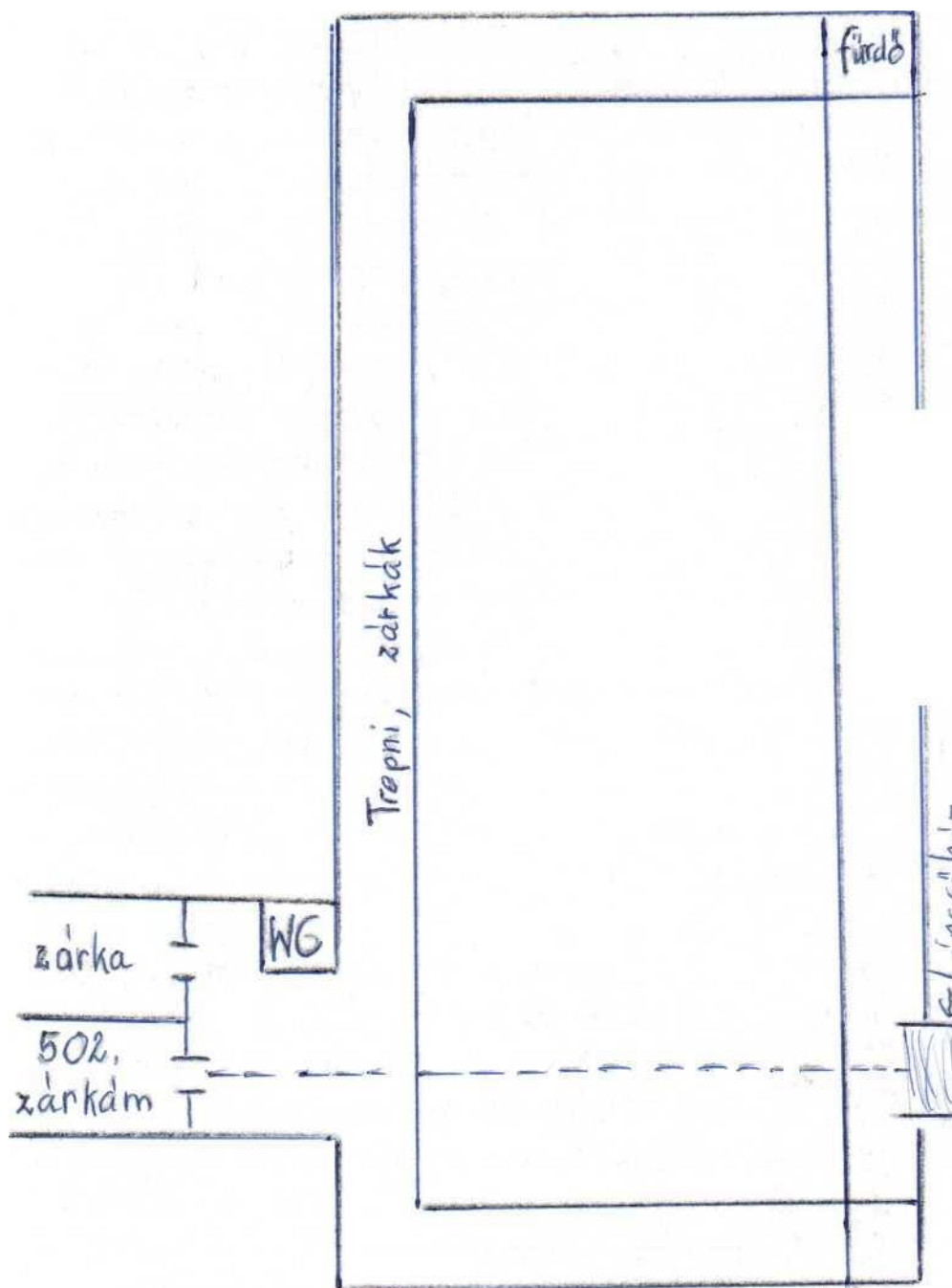
- Igen, de csak addig, amíg felülről megadatik nekik a hatalom!

xxx

Olvasmányaimban rendszerint akkor bukkantam ezekre az idézetekre, mikor legnagyobb szükségem volt rá. Ugyanígy villantak be segítő-nyugtató gondolatok is, néha verses formában. Értékük csupán annyi, hogy az akkori élmény tükröződései, annak a sajátos helyzetnek tanúi. Hogyan sikerült őket megőrizni? Annak a szellemi társasjátéknak mintájára, amikor valaki mond egy szót, a következők mind hozzátesznek egyet- egyet úgy, hogy elismélik valamennyi előzőleg elhangzottat, így, ha húszán vannak, az utolsónak húsz szót kell felsorolnia hibátlan sorrendben. Nos, a napi programhoz tartozott, hogy „memoriterként” elmondtam magamban mindazt, amit meg akartam tartani, megtoldva a legújabb „szerzeménnyel”. Több hónap múlva sikerült ceruzacsonkot szerezni és WC papírra rögzítenem „irattáramat”.

Kb. egy hétig voltam egyedül, amikor zárkatársat kaptam. Kláriként mutatkozott be. Azt állította, hogy most hozták. Ámde cipőfűzője volt, törülközője, fogkefeje, fésűje. Gyanús! Igaz, később tőle is elvitték ezeket, de akkor már késő volt, világossá vált, hogy ezt a nőt nem most hozták ide be, hanem rám építették. Éva ilyesmiről is felvilágosított. Szóval, ez a Klári - szakkifejezéssel élve - vamzer volt, azaz spicli, téglá. Olyan trükköket is tudott például, amiket egy frissen letartóztatott nem létezik, hogy ismerjen. Mivel se csatunk, se hajszalagunk nem volt, kellemetlenül szemünkbe lógott a hajunk. Ez a Klári megmutatta, hogy vagy a fésűből kiszedett saját hajunkból, vagy pedig kitepdesett saját hajszálinkból, ha zsinórt tekerünk, azt hogyan lehet a hajunk közé rejtve úgy megkötni, hogy kicsit visszafogja az arcunktól.

Ez aztán végképp egyértelművé tette, hogy ő kicsoda. – Elmondta

"Ha ki akarsz látni..."

a családi körülményeit, meg hogy az ún. Fiala szervezkedéshez tartozik, ami éppenséggel igaz volt. Sok minden igazat mesélt. Később Margit néniékkal és más politikaiakkal egyeztetni tudtuk, hogy szépen sorba vitték őt az összes zárkán. - Az édesanyja is ott volt Kalocsán, a Sári néni. Nagyon szégyellte szegény a lányát. - Ez a Klári érdekes módon évek múltán előbukkant az életemben. Bár nem ő személyesen, hanem az édesanyja. A hatvanas években a Tömő utcai kápolnában kántorkodtam, amikor egyszer csak egyik vasárnapi szentmisén ott volt a Sári néni. Ez előtt sosem láttam. Felismertük egymást. Elmesélte, hogy a lánya beleszeretett a kihallgató tisztjébe. A szerelem kölcsönös volt. Ezért vállalta a spicli szerepet. Amikor szabadult, összeházasodtak, Sári néni a Práter utcában lakott, meghívott, fölmentem. A házaspár fényképe ott volt az éjjeliszekrényén. Ezeket csak zárójelben mondom, hogy micsoda sorsok! - Többet nem láttam, nem találkoztunk. Ki tudja, mi volt ennek a háttere?

A priccsem melletti fal tele volt mindenféle irka-firkával. Mivel takaródó után is égett egész éjjel a villany, nézegettem, olvasgattam. Egyszerre csak egészen apró betűkkel írva fölfedeztem a következő, vagy ehhez hasonló szöveget: „ha ki akarsz látni, egy cirokszálal told félre a kukucska borítólapját”.

Mi volt ez a kukucska, vagy kukkedli? Az ajtón szem- magasságban vágott kb. 5 cm átmérőjű kerek luk, kívül félrebillenthető fedőlappal, a zárkán belül lukacsos lemezzel fedve. A smasszerok ezen keresztül kukucskáltak a zárkába, mit csinál a rab. A lukak elég nagyok voltak ahhoz, hogy egy kisebb cirokszál átférjen rajtuk, és elég ritkán álltak ahhoz, hogy kényelmesen lehessen be-, illetve kilátni.

- Nem tudom, ki lehetett az elődöm, akinek ez a zseniális ötlete támadt, és volt olyan szolidáris, hogy utódjára hagyományozza találmányát. Hálával gondoltam rá, és nagyon izgalomba jöttem! Ez olyan lehetőségre ad majd alkalmat, amire igazán nem lehetett számítani. Ui. az én zárkám egy elég mély beugróban volt, pontosan szemben a lépcsőházzal. Ez azt jelentette, ha a módszer sikerül, látni fogom, hogy kik azok, akik jönnek-mennek a körletben. Dehát erre csak elég soká került sor.

Előbb meg kellett ismerni a külső zajokat, neszeket és felmérni jelentőségüket: mikor közeledik vagy távolodik az örök posztópapucsának csoszogása vagy a kulcsok zörgése, vagy a sétára menők lépései. Olyan éles lett a hallásunk (nem csak az enyém), mint a vakoké, képes lett egészen finom hangok megkülönböztetésére.

A másik ok, amiért tolódtott a trükk-próba, hogy egyelőre kaptam egy másik

zárkatársat Klári után. Mégpedig egy állítólag 18. életévét be nem töltött kislányt, aki állítólag disszidálás miatt került oda. Nagyon jól éreztük magunkat. Akár spiclinek volt odatéve, akár nem, nem nagyon foglalkozott azzal, hogy én miért vagyok ott. Rengeteget beszélgettünk, neveltünk, szórakoztunk és egy nagyon érdekes élményünk volt. Ennek a kislánynak - Edit volt a neve - csodálatosan szép, háta közepéig érd, aranyvörös, hullámos haja volt. Egyszer csak kiderült, hogy tetves. A fésűk állapotát tekintve ez nem volt csoda. Megrémült, mert attól tartott, hogy le fogják kopaszítani. Így megmondta a smasszernak, hogy mit tapasztalt a haján. Azok is rettenetesen megijedtek, mert ilyesmitől féltek. Jó pár napig ugyancsak jó dolgunk volt. Ui. minden áldott nap levittek mindkettőnket az ő saját fürdőjükbe, ahol igaz, hogy ketten egy kádban, de minden áldott nap meg kellett fürdenünk, haját kellett mosnunk. Utána kaptunk valami szert, amivel egymás fejét be kellett dörgölni. Kiadták parancsba, hogy minden áldott nap keressük egymás hajában a tetűt meg a serkét (akkor láttam életemben először olyat). Szigorúan ellenőrizték, megcsináljuk-e. Mindez tulajdonképpen nagyon mulatságos volt, főleg jól esett a mindennapos fürdő. – Azonkívül: egy alkalommal valaki ott hagyott a fürdőben egy férfi jégeralsót és fõlsõt, tökéletes állapotban, amit természetesen nem hagytam ott. Editnek nem kellett, állította, hamarosan szabadul. Közelgett a tél, nem tudtam mi lesz, hát fõlvittem magammal a zárkába. Bizony végig velem volt, szabaduláskor adtam oda valakinek Kalocsán. - Jókedvünkben csasztuskát is gyártottunk:

Ötszázkettes zárka nagy munkában van ma:

Tetűirtás, takarítás lett a feladata,

Felmosóröngy és klóroviz kerül a padkára,

Gezaróltól fehérlik már a matracok háta.

Az eredmény csodálatos, minden tetűre halálos.

Hajunk újra fényes, tiszta, senki sincs lekopaszítva.

Végre elérkezett az ideje, hogy kipróbálhassam a cirokszál trükköt. Bevált. Sorra vonultak sétára Margit néniék, Vilma néni, más ismerősök. Ennek tudatában zajlott egy nagyon furcsa kihallgatás. Nem a megszokott alhadnagy, hanem a felettese elé vittek. Előkelő iroda, hangulatvilágítás; fotelba ültetett, gyanúsán barátságosan beszélgetett mindenféléről mire kiviláglott, hogy valószínű Margit néniék ellen akar tanúként vagy bizonyítékként felhasználni. Az volt a célja, hogy elszóljam magam, vagy ismerjem el, hogy a Társaság tagja vagyok, ami illegális volt abban az időben. Dehát ez nem jött össze

neki. Érdekes volt, mert a főhadnagy is tudta, hogy én tudom, én is tudtam, hogy ő tudja, csakhogy óriási főrban voltam: tudtam Margit néniék ottlétéről, és nekem megadatott mit mondjak, mit ne mondjak.

Válasz (N. J. főhadnagynak)

Lelkemről minden vád és sértés lepereg, (Uram,
köszönöm Neked!)

Én nem tanultam filozófiát,

Nem ismerem Hegel idealizmusát,

Csak tudom: van Isten

És Egyháza Örök,

Tudom: él az Isten

S örködik a századok fölött!

Előadó úr! én sajnálom magát!

Minek tanulta a filozófiát?

Mit ér a tudás, intelligencia,

Minek annyi érvet felhalmoznia?

Mért nem néz egyszer a dolgok mélyire? Mért lenne
oly nehéz „kicsinek” lennie? Mit ér majd magának a
főhadnagyi rang?

Mit dalol majd sírján a lélekharang?

(Jaj, csak ne lenne pusztában síró hang!)

Előadó úr, sajnálom magát!

Sajnálom egész sekélyes világát,

Sajnálom kicsiny, szűkös látókörét, Sajnálom,
sajnálom az egész életét!

Előadó úr, maga nem hisz nekem!

Hamisan látja az egész életem,

Kicsit bolondnak tart, „lakájkodó”-nak Ki feltétel
nélkül hitelt ad a szónak. Maga még nem tudja,
milyen jó nekem,

Maga még nem tudja, mi a kegyelem!
Én azonban hiszek Isten irgalmában,
Hiszek a kegyelem végtelen árjában,
Hiszek az imádság őszerejében,
Hiszem találkozhatunk odafent az égben!

Az előbb említett lépéselőny minden kihallgatásra jellemző volt. Amikor már nagyon sarokba szorított az alhadnagy, vagy jött egy telefonhívás és megszakadt a beszéd fonala, vagy bejött valaki, vagy őt hívták el, vagy felugrott és elment, engem otthagya... Szóval mindig valami történt, hogy levegőhöz juthassak. Egyszer azért mégis sikerült átvernie, mindenáron azt akarta, hogy valamit elismerjek. Elém rakta Sülé Géza aláírását eltakarva a fölötte levő szöveget, hogy nyugodtan ismerjem el, Sülé Géza már elismerte. Ebbe a csöbe behúzott. Ezt akkor tudtam meg, amikor a tárgyalás előtt el kellett olvasnom mind a tizenegy jegyzőkönyv-paksamétát (előírás volt) és egyeztetni tudtam az enyémet Géza bácsiéval. Számára volt-e ennek valami negatív következménye, nem tudtam meg. De akkor már nem volt jelentősége, az ügyet lezárták, átadtak az ügyészségnek.

Az alhadnagy fiatalember volt, kb. velem egyidős, lányos arcú, nyegle. Ugyancsak értett a csúrés-csavaráshoz, szavaim értelmének kiforgatásához. Észem kellett lennem, hogy kitaláljam, hová akarhat kilukadni, amikor kérdez, vagy azt mondja, meséljek erről vagy arról.

Ez a megfeszített koncentráció volt a kimerítő. Nem lehetett előre kigondolni semmit, ott helyben kellett megfogalmaznom mondandómat. Itt jött a Lélek segítsége a saját erőfeszítéshez. A zárkában utólagos átgondolás, értékelés során vettem észre, mennyi mindent mondtam „meggondolás” nélkül, akaratlanul csúszott ki a számon. És jó volt!

Géza bácsival megbeszéltük, hogy amennyire lehet, igazat kell mondani, de nem kell a teljes igazságot. Hazugságba csak belebonyolódik az ember. Nem egyszer

Alázat.

Néha szó, néha tett, Néha hallgatás,
Néha védelem,
Néha támadás.
Néha mosolygás,
Néha néma könny, Befelé folyik vagy napvilágra jön,
Néha lángolás,
Soha nem közöny.

Néha magasság, mennyekig hatol,
Néha olyan mély,
azt hiszed pokol. Néha látható,
Néha rejtve van Kinek birtoka,
nem boldogtalan.

történt, hogy hiába volt igaz, amit mondok, nem hitte. Pl. elég tette Vilma néni (dr. Gervay Vilma; az ő lakása volt a jezsuiták egyik találkozó helye és Pálos atya bejelentett albérlete „Kis Károly” néven.) egy Pálos atyának írt képeslapját. Ezen azt kérdezi, vi-
gyen-e a „táborozó” (lelkigyakorlatos) fiúknak még kolbászt (valahol a Balaton mellett
volt a „tábor”). Azzal gyötört kihallgatóm, mit takar ez a titkos szöveg. Lehet, hogy ő a
„táborozókra” gondolt, én azonban a kolbászra sarkítottam a kérdést, és állítottam, hogy
a kolbász az kolbász, amit megesznek, és nincs semmi titkos jelentése.

Sz. A. (állítólag ez volt a neve) csinált olyat is, hogy a székem mögé állt,
mintha át akarna karolni, suttogott a fülembe, aztán elordította magát, hogy a frász
jött rám. Belül. Kívülről nyugodtan ültem. Ezt nem magyarázza sem a vas-
idegzetem, sem a flegmám, csak a fenti Erő. Nem tőlem függött. Adatott. - Ez a
kettősség, ez a paradox állapot mindvégig jelen volt az ávón: izgalom-nyugalom,
háborgás-béke, félelem-ráhagyatkozás, bizonytalanság-biztonságtudat, és
sorolhatnám. Egyszerre voltak bennem. Az Erő mindig „überelte” a másikat. Ezért
tudom mondani, hogy csodálatos idő volt, annak ellenére, hogy nem volt
táncmulatság.

Könnyek,..

Könnyek, vízcseppek..,

Nyomukban az arcon barázdák erednek,

Barázdán elindul, kicsordul a bánat,

Szív mélyén bomlasztó salakká nem válhat,

Út nyílik örömmek, dicsőítő dalnak,

Hadd szálljon ujjongva magasba az Urnak.

Simogató részvét könny nyomán nyújt kezét,

Az irgalmasságnak ő nyit meg szíveket.

A könny beszél, a könny mesél,

A könny zenél, a könny életre kél

Ha összefoly a Mesterével,

S Ő védőn felfogja szent kezével.

XXX

Sírni jó,

Léleknyugtató.

A könnyben elhal

Sok ügyetlen szó,

Ami úgyis mind, mind

Hiábavaló.

xxx

C s i t t ! !

Csitt, szívem, csitt!

Halkabban kicsit!

Ne dörömbölj örült módra

Zárkád ajtaján,

Tudod mért vagy itt!

Csitt szívem, csitt!

Halkabban kicsit!

Ne kiáltozz oly nagyon

A barátok után,

Tudod mért vagy itt!

Csitt szívem, csitt!

Halkabban kicsit!

Ne hánykolódj örült módra

Vágyad tengerén,

Tudod mért vagy itt!

Csitt szívem, csitt!

Halkabban kicsit!

Ne barangolj örült módra

Kínod éjjelén,

Tudod mért vagy itt!

Csitt, szívem, csitt!

Halkabban kicsit!

Tudod mért vagy itt! Istenért és a
lelkekért, Jövő tavaszért!

Ezért! Ezért! Ezért!

Ez mindent megér!

Istenem!
A vágyaim
lábad zsámolyává
teszem!

XXX

Ha szükség van rá....

Ha szükség van rá, irgalmazol,

Ha szükség van rá, eltaposol.

Ha szükség van rá, felemelsz,

Ha szükség van rá, összetört szívemre csókot lehelsz.

Ha szükség van rá, gyógyító késed

Kivágja minden rothadó kelésem.

Ha szükség van rá, mindent elveszel,

Ha szükség van rá, mindent elém teszel.

Ha nem a Te jóságos kezéd vezetne,

jó Uram, mi lenne?

A tárgyalást megelőző két és fél hónap olyan volt, mintha Isten tenyerén élnék, noha ez a tenyér időnként kissé keménynek bizonyult.

Ebbe az időszakba esett a karácsony. Siralmasan telt a szenteste. Semmi ájtatos hangulatom nem volt, valami regényt olvastam. Ekkor már nem vittek kihallgatásra. Az igazi ünneplés később jött, amikor altatódalt szerkesztettem a kicsi Jézusnak, népi mintára.

Altató. Jézuskának Jeruzsálembe menet.

Édes kincsem kis virágom,

Zsenge harmat virágszálom,

Karjaimba szorítalak,

Édes álomba ringatlak.

Borulj ide a keblemre.

Simulj dobogó szívemre,

Hadd csókoljam csöpp orcádat,
Simogatom hajacskádat.
Enyhe szellő suttogása
Bari, boci szuszogása,
Édesanyád altatója
Kísérjen az álom-útra.
Aludj szívem, kis virágom,
Mulattasson színes álom,
Úgysincs benne soká részed,
Vár már sok-sok szenvedésed.
Aludj kincsem, kis Királyom,
Gyenge harmat virágszálom,
Aludj édes csillagom,
Drága kicsi Jézusom!

XXX

Csend...

Minek beszélni?
Oly jó a csend!
Egységet, értést,
Emléket jelent.

Minek beszélni?
Őszi levelek
Hullotok lágyan -
Isten veletek!

Minek beszélni?
Jobb a csend!
Eltemet minden
Fájót idebent.

1956 januárjában volt a földrengés. Hintázott az ötödik emelet. Fura érzés volt!
Nagy rohangálás hallatszott kintről, nem tudták mit csináljanak. A nemzetközi jog

szerint ki kellett volna nyitni a zárkaajtókat, de ez *nem* történt meg. Lehet, hogy mire leesett nekik a tantusz, az egésznek vége is volt. Úgy mondták, hogy valamelyik lenti emeleten meg is repedt a fal.

Hideg volt. A fűtés nem ért semmit. Hála a jéger-szerelésnek és a közben otthonról kapott meleg holminak, nagyon nem fáztam.

Febr. 3-án és 4-én volt a tárgyalás, a Gyorskocsi utcában. Az ügyészség előterében találkoztunk tizenegyen. A smasszerok úgy néztek ránk, mint a bolondokra. Annyira örültünk egymásnak! Nem győztünk mesélni a tárgyalás előtt meg a szünetben. Érdekes, hogy ezt megengedték. Persze, úgymond mindegy volt már, minden el volt döntve. Mikor vége volt, ki-ki megkapta a magáét, együtt szállítottak bennünket a Gyűjtőbe. A rabóban (rabszállító „busz”) valamennyien elvégeztük szentgyónásunkat, és megint beszélgetés, örülés. Ott tudtuk meg, hogy Palánky atya roppant hatásosan játszotta meg a pszichopátát, nem tudtak vele mit kezdeni, a pszichológus sem. Nehéz túljárni egy jezsuita eszén! Ezen tünete az azon szempillantásban megszűntek, hogy befejeződött a tárgyalás.

A Gyűjtőben kétszemélyes zárkába kerültünk Vilma nénivel a Kisfogházban. Olyan szűk volt a hely, hogyha leültünk egymással szemben levő ágyakra, összeért a térdünk. Rengeteg mondanivalónk volt. Ő pl. találkozott Margit néniéssel az ügyészségi zárkában.

Vilma nénitől tudtam meg, hogy van ilyen, és mit jelent. Bizonyos jogi folyamathoz tartani kellett magukat az ávosoknak, csak erről engem elfelejtettek felvilágosítani. Ui. engem azért nem vittek fel az ügyészségi zárkába, nehogy - valamit is összebeszélendő - tárgyalás előtt találkozzam „bűntársammal”. Feltűnt ugyan, hogy egy idő után nem vittek kihallgatásra (tényleg „vittek”: az őr markolta a rab felső karát), valamint megjelent nálam egy civil ember, aki mindenfélét kérdezett. Pl. megvan-e mindenem, nincs-e valami kérdésem, kérésem. Ezt használtam ki arra, hogy otthonról meleg holmit meg fogkefét kérjek. Szüleim ekkor tudták meg ezáltal, hogy hol vagyok,

Nem tudtam mire vélni a következő esetet sem: egyik éjjel felverték, hogy nincs előírásosan a pokróc felett a kezem, ami nem is volt igaz. Kijöttem a sodromból és ráordítottam a smaszerra, hogy hagyjon aludni. Megijedtem, hogy ebből baj lesz, de nem lett. Valószínű felvilágosította a társa, hogy már az ügyészséghez tartozom. Csak én nem tudtam. Úgy látszik ő sem.

Visszatérve a jogi folyamathoz, aminek fokozatait utólag állítottam össze, persze egészen laikus módon, az akkori ismereteim szerint:

1. Előállítás: ha a kihallgatás során 24 órán belül nem találtak nekik megfelelő okot, elengedték az illetőt. Elengedték akkor is, ha csak megtudni akartak tőle valamit. - Ha megvolt az ok, akkor, most már gyanúsított,

2. előzetes letartóztatásba került. Ennek is volt kötött időtartama, ezalatt voltak a kihallgatások. Ezek végeztével került a delikvens az ügyészség keretébe összes jegyzőkönyveivel együtt, helyileg pedig az ügyészségi zárkába. Megtörtént a vádemelés.

3. Az ügyész famulusa mindenkivel beszélt, van-e valami mondanivalója, kifogása, kérése stb.

4. Tárgyalás. A miénk zárt volt. Védőügyvédje senkinek sem volt (minek is!)
Végül

5. Börtönbe szállítás.

Kinek jut eszébe, hogy sajnálja a trágyát, amiért földbe kerül és elrohad? - Senkinek, hiszen az új vetésért történik.

Kinek jut eszébe, hogy megköszönje a trágyának amiért földbe került és elrohad? - Senkinek, legkevésbé az új vetésnek.

Jól van ez így, mert nagyszerű dolog eltűnni nyomtalanul]

XXX

Nagy Imre belügyminisztersége óta (1953) voltak kénytelenek tartani magukat a jogszabályokhoz. A régi politikaiak egészen más, borzalmas dolgokat meséltek, hogy velük mik történtek.

Tehát a Kisfogházban voltunk. Abba a szűk cellába két hétig szinte hermetikusan voltunk elzárva. Ui. valami építési munkálatok folytak, ezért se séta, se fürdő, se semmi az égvilágon nem volt. Maximálisan kinyitották reggel egy kis időre a magasan levő ablakot. Mire a két hét eltelt, olyan átlátszóan hullaszínű sárgák voltunk, mintha tényleg a sírból keveredtünk volna elő.

Kb. márciusban fedezték fel séta alkalmával a népleányok közül először Wenisch Gabit, aztán a többieket. Dehát csak messziről tudtunk mosolyogni egymásra, mert akkor

Boszorkánytánc.

Böjti boszorkányok Söprük már
az eget, Vágtatnak megvadult
Szilaj forgószelek.

Ablak négyszögére Esőcseppek
hullnak,
Mit hoz, vajon mit hoz - Úristen!
- a holnap?

Börtön udvarában Felszáradt a
latyak, Szívemben megannyi
Sok kérdőjel fakadt.

Böjti boszorkányok Söprük már
az eget, Lelkem mennyboltjáról
Tűnnek a fellegek.

Ablak négyszögén
Már napsugárka táncol, Szívemre
üdén hull Szivárványos fátyol.
még nagyon szigorú volt minden.

Ahogy lassan-lassan érlelődött odakint a forradalmi légkör, úgy enyhültek bent a szigorú szabályok. Akkor még nem tudtuk, hogy ezek a változások milyen szoros összefüggésben vannak a politikai konstellációval. A végén már félrenéztek egy-egy beszélgetéskor a sétán, nem vettek tudomást arról, hogy a különböző zárkák lakói összekeveredtek; ezt addig nem volt szabad. Így helyezkedtem egyszer Wenisch Gabi mögé, és válhattunk egy-két csendes, suttogó szót. Akkor mondta, neki rettenetesen kínzó érzés az otthontalanság. Mérheterlenül hiányzik neki az otthon.

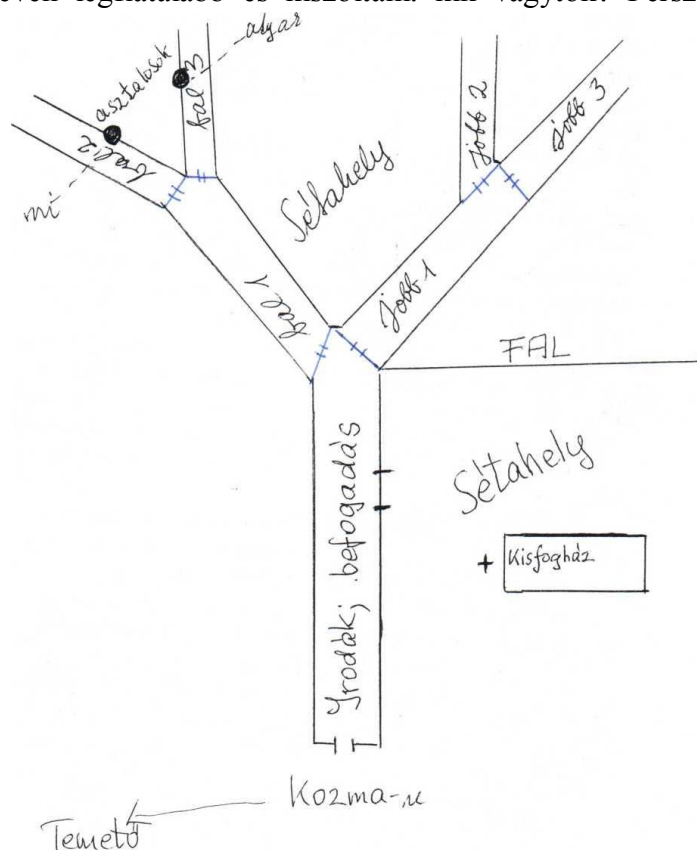
Innen május végén átvittek bennünket a főépületbe. Kétszemélyes zárkába zsúfoltak hatunkat: Vilma néni, Dobos Erzsiké néplány, Walton Erika és egy másik Erzsébet Palánkay atya csoportjából, Koroknay Karola kalauznő és én.

Napközben össze kellett rakni a szalmazsákokat. A 3-3 zsák a falak mentán nem volt magasabb, mint egy-egy hokedli. A térdünk itt is összeért. Művészet volt minden ki- és beágyazás. Itt már mindenki kapott lepedőt is. Volt még lábpedál öblítésű angol WC, nem eleganciából, hanem nehogy valaki felakassza magát a húzólánra. Asztal, 2 vizeskanna, lavór, kinek-kinek a csajkája, pléhbögréje, kanala. Karola régen bent volt, ő már cuccos-zsákkal is rendelkezett. Ez valamilyen anyagból készült, varrtuk, örököltük, vagy „szereztük”. Kb. akkora volt, mint a mai reklámszatyrok, rajta a tulajdonos számával. Ha a rabot „elhelyezték”, ezt és ami belefért vihette magával, mint személyi tulajdonát. - Innen hetente egyszer vittek át a fürdőbe tusolni egy másik szárnyba, a nagy

udvaron keresztül. Annyira siettettek, hogy néha vizesen öltözködtünk és úgy mentünk vissza. Hajszáritásról szó sem volt. Ez ebben a koratavaszi-nyári időben még elment valahogy, de mi volt télen? Nehezebben lehetett elviselni a sok pucér test közelségét, mint az ávón az egy smasszer bámulását. De meg kellett szokni, ha egészen nem is lehetett. - Körömvágás! kérni kellett az őrtől ollót, az megnézte tényleg nagy-e a körmöd, és ott állt az ajtóban, amíg ripsz-ropsz lekaszaboltad a körmeidet.

A gyűjtő főépülete ipszilont formáz. Így volt lehetséges, hogy a mi földszinti ablakunkból ráláthattunk a ránk ferde szögben irányuló másik épületszárnyra.

Ennek jelentősége lett. Ui. egy idő múlva meghallottuk, hogy az ablakunk alatt férfiak feltehetőleg asztalosmunkát végeznek. Füttyörésznek, beszélgetnek. Egyszerre csak megütötte fülünket Beethoven IX. szimfónia örömdájának dallama. Óriási izgalomba jöttünk! Itt nem köztörvényesek lehetnek, itt intelligens emberek dolgozhatnak! Megkockáztattuk, hogy ezt kinyomozzuk. Az ablak alá húztuk az asztalt, fölmásztam, lévén legfiatalabb és kiszóltam: kik vagytok? Persze, ehhez ki kellett

választani a megfelelő pillanatot. Ők is vissza szóltak kik

Ipszilont formáz...

vagytok? Így indult a kapcsolat. Kiderült, hogy két bencés diák, Tibor és Jancsi a '49-es diákperből és egy horthysta katonatiszt, R. Bandi a dolgozók. Kiderült az is, hogy

kapcsolatban vannak Kálmán Sándor S.J. testvérrel, akit - lévén szabó - szintén vittek dolgozni, de munkaidő után visszament a zárkába az atyák közé. Így alakult ki a lehetőség, hogy oltáriszentséget kapjunk. Az atyák kis, körömnymi csomagokat készítettek, WC papírból, amely több alkalomra elegendő Oltáriszentséget tartalmazott. Ezeket az apró csomagokat dobálták be az ablakunkon, amiket azután mi osztottunk széjjel Margit néniéknek, a többi szerzetesnek és egy-két megbízható civilnek a politikaiak közül. Sokat kaptunk, be is osztottuk, még Kalocsára is jutott. Sajnos, ott történt a baj, pont szegény Margit néniével. Ui. kaptunk egy váratlan hipist, vagyis „házkutatót” (tulajdonképpen mindig váratlan volt), amikor mindent az égvilágon szét- és kihajigáltak a zárkában, nem találunk-e valami illegális dolgot: ceruzát, tűt, akármit. Margit néni Oltáriszentségét megtalálták és elvitték. Jóformán belebetegedett, érthetően. A kavarodásban a maradékot magamhoz tudtam venni. Addig tartott, hogy velünk volt az Úr Jézus személyesen is. Nagyon-nagyon hálásak voltunk ezért valamennyien.

Még egy esetem volt az Oltáriszentséggel, az 1957-es legutolsó tárgyaláson a Markóban. Csak négyünket kasztlítottak be, a többiek szabadlábon voltak, Vilma néni is. Ő hozott nekem Oltáriszentségét, ezúttal rendes szentostyát. Egymás mellett ültünk, mellettem meg a smasszer. Pechünkre észrevette, amikor Vilma néni átadta nekem. „Mi az?” - mondja a smasszer. Kénytelen voltam kinyitni a tenyerem. Mondom neki: „Ismeri?” Rettenetes zavarba jött. Alig mert biccenteni. Szóval ismerte. Azt mondja: „Minek ez magának?” Mondom: „Kell!” „Adja vissza”. Hát, szomorú szívvel vissza kellett adnom. Ez a smasszer vagy tudta, hogy úgyis hazamegyünk már, vagy jó ember volt, vagy mindkettő, mert semmi következménye nem lett.

XXX

Az asztalosokkal való kapcsolatunknak más pozitív eredménye is volt. Ui. a politikai nők között sokan voltak, akik hosszú évek óta semmit sem tudtak a férjükről vagy fiúkról, csak annyit, hogy ők is börtönben vannak. Így aztán egymás után mondtuk meg Bandiéknek a neveket, hogy ugyan próbálják meg kideríteni, nincsenek-e ott valahol, vagy tud-e róluk valaki valamit. Ilyen módon elég sokan kaptak hírt az övéikről, - A harmadik hatása, vagy eredménye volt ennek a kapcsolatnak, hogy megtudtuk, mi van odakint. Mert ezek a férfiak ügyesen és titokban hozzájutottak a smasszerok újságjaihoz. Ezekből megtudták a kinti híreket. Ez már a nyár közepén volt, sőt talán augusztus felé, amikor odakint már történtek dolgok. Rákosi lebukott stb. stb., mint ismeretesek ezek az ügyek. Mindez valahogy - mit "valahogy"! - nagyonis nagy reményeket keltett bennünk,

hogyan valami lesz.

Még egy: mint említettem, az ablakunkból ráláthattunk a ránc ferdén húzódó épületszárnyra (ld. 24. old.) Abban az időben elég éleset tudtam füttyülni a számba tett ujjaimmal. Megbeszéltük ezekkel a fiúkkal, üzenvén Géza bácsiéknak, hogy füttyülök egy hatalmasat, amikor alkalmas, Géza bácsi pedig az ő jellegzetes kezét kilógatja az ablakon jelelvén, hogy még ott vannak. Ez is bejött. Elég sokáig tudtunk így arról, hogy a pátterek még ott vannak. - Ilyen hírközvetítők voltak a háziak is, akik a trepnin, a folyósén relatíve szabadon járkálhattak; azután a gyógyszer-kiosztó rab. Ezek mind hozták-vitték a híreket. Azonkívül lehetett menni fogorvoshoz, nőgyógyászhoz, szemorvoshoz, belgyógyászhoz, sebészhez. Budapest legnevesebb orvosai raboskodtak részben a Gyűjtőben, részben a Mosonyi utcai tényleges rabkórházban. Ezek mind hírforrások voltak.

A börtönőrségnek az volt a mániája, hogy állandóan össze-vissza rakosgattak bennünket. Egy ilyen rakosgatás alkalmával kerültem olyan helyre, ahol kübli volt és nem angol WC. Mit mondjak? „Kissé” szokatlan volt. Úgy is kerültünk, hogy elszakítottak egymástól és más politikaiakkal jöttünk össze. Nem volt ez baj, jobban megismertük egymást. Más sorsokat, más történeteket hallottunk, így voltam együtt Jolsvay Hédivel a szociális testvérektől, aki 90 évesen ma, 2000-ben is él saját öregotthonukban; Szálasi Ferenc feleségével, Gizivel: isteníttette a férjét, mártírnak tartotta, aki életét adta a nemzetért; Merza Ágnes nővérrel, P. Hunya S.J. gondozójával, akinek nem volt más „bűne”, mint hogy gondoskodott a súlyos beteg, jóformán nyomorék atyáról; Szapáry grófnővel, az evang. Ordass püspök nővérével Mártával, Zadravec ferences tábori püspök húgával és még sok mással. Tanulságos, élettapasztalatra alkalmas adó kapcsolatok, szituációk voltak.

Egyszer, ezúttal Wenisch Gabival kerültem össze, vadonatúj helyre vittek bennünket. Ez azt jelentette, hogy ki volt meszelve a zárka, és úgy tűnt, új padlót is raktak. Igenám, de ahogy betettük a lábunkat, abban a szempillantásban (és ezt szó szerint kell érteni!) a lábunk olyan lett, mintha mákkal szórták volna be. Zsúfolva volt az egész zárka bolhával! Érthetetlen, de így volt. Ennek az volt a gyógyszere, hogy naponta kétszer bezúdíttak egy nagy vödör vizet, azzal kellett fölmosni az elázott bolhákat. Lehet, hogy volt benne valami irtószer, mert egy idő múlva megszűntek. Amíg a bolha-invázió tartott, a smasszerok igencsak távol tartották magukat a zárkaajtótól, már amennyire kötelességük engedte. Kölcsönösen alig vártuk, hogy vége legyen.

Amíg mi egyháziak együtt voltunk, imádkozásra, olvasásra, komoly témák

megbeszélésére is beosztottuk időnket. Egy-egy közülünk mindig arról beszélt, ami a szakja, érdeklődési köre vagy éppenséggel hobbyja volt. Elmaradhatatlan és elkerülhetetlen téma volt a főzés. „Éhes disznó makkal álmodik”!

Agyunk eltompulása ellen memorizáltunk. A régi, iskolában tanult vagy közismert klasszikus, vagy kedvenc verseket felidéztük, és közérővel előbb-utóbb összeállt az egész költemény. Pl. a Himnusz, Szózat, Kosztolányi Hajnali részegség, József Attila Mama stb. Dobos Erzsike meg én ezt csináltuk a néplány szabályokkal. Felidéztük szépen sorban, aztán WC papíron, pálcikaemberek formájában illusztráltuk is, amit később sikerült kijuttatnunk.

1956 augusztus 14-én volt a jezsuita per másodfokú tárgyalása. A 14-ét megelőző valamelyik napon ügyvédi beszélőre vittek. „Nocsak!” - gondoltam magamban. Egy alacsony, görbeorrú idősebb úr várt rám, bemutatkozott: dr. H., kirendelt ügyvéd. Formaság volt az egész. Mindaz, amit mondott, majd a tárgyaláson elismételt, felért egy másik vádbeszéddel. Csak arra kért, én ne mondjak semmit. Erről biztosítani tudtam. Amúgy nem volt rosszindulatú, ez volt a dolga.

Akkor már a kommunisták számára elég bizonytalan állapotok voltak odakint, és úgy látszik túlzásnak tartották az ellenünk felhozott vádakat. Nem tudták, mit is csináljanak. Ezért diplomatikusan megsemmisítették az elsőfokú ítéletet és újabb elsőfokú tárgyalást írtak elő, „majd”-ra. Egyértelmű volt az időhúzás: merre fordul a kocka. Mi pedig gyakorlatilag maradtunk, ahol voltunk.

Viszont ekkor nyílt alkalmam, hogy feljegyzéseimet kicsempésszem. Jókora tömeg gyűlt össze a Fő u. 1-ben, mert a rokonok, ismerősök az ügyvédek révén tudták, mikor, hol lesz a tárgyalás. Vittem magammal a kicsire összehajtogatott WC papír csomagot, hátha lesz mód valakinek odaadni. Kezds előtt nem volt szabad odamenni a családtagokhoz, ismerősökhöz, de olyan sűrű tömegben vonultunk végig mi rabok a smasszerokkal, hogy teljesen közel kerültek hozzánk az elől állók. Szinte súroltuk egymást. Hirtelen megláttam Ónody Margitot, aki a SZÍV újságnál dolgozott annakidején, és Géza bácsi pártfogoltja volt. Melléje sündörögtem és markába nyomtam a pici papírcsomagot. Nem vették észre. Mikor hazamentem, megkaptam.

Augusztus 31-én nyolcnapos lelkigyakorlatot kezdtem, hogy felkészüljek első hatéves esküm letételére, miután ezt Margit nénivel megbeszéltük. Nem tudom visszaidézni, gyakorlatilag hogyan ment ez a lelkigyakorlat. Valószínű séta közben

kaptam meg tőle a pontokat. Szept. 8-án, szintén séta közben mögöttem mentem és elmondtam az eskü szövegét, hogy ő hallja, de más nem. Most is beleborzongok az emlékéből.

Utána jött a meglepetés. Elképzelhetetlen dolog történt megint. Szokatlan időben kinyílt a luk, ahol az ennivalót szokták beadni. Ez egy, az ajtóba vágott kb. 20x20 cm-es, kívülről befelé hajtható lap volt, amelyen egy csajka éppen elfért. A fiatal házimunkás lány bedugott rajta egy süteményes papírtálcát, azon fehér papírszalvétát, a papírszalvétán pedig aprósüteményt. De nem egyszerű papírszalvéta volt, hanem színes ceruzával kidekorálva azokkal a virágokkal, amiket Margit néni valami csodaszépen tudott rajzolni. – Ez volt a meglepetés, ez volt az ajándék eskü-napra, mérhetetlen szeretettel készítve és találékonysággal (nem kis rizikóval!) megoldva ott, ezen a lehetetlen helyen.

Szeptember végén egyszerre csak felpakolták majdnem az egész politikai társaságot - Margit nénit, engem és még egy párat kivéve - és elszállították őket valahova. Akkor már Géza bácsiéktól nem kaptunk jelzést, tehát valamikor akkortájt őket is elszállították, mint később megtudtuk, Vácra. Azt gondoltuk, azért maradtam, mert nincs jogerős ítéletem. Ámde ennek ellene mondott az, hogy Vilma nénit és a többi testvért elvitték. Ezeknek a sajátos logikáját nem nagyon lehetett követni, jobb volt nem foglalkozni vele. Mindenesetre mi ketten egy zárkába kerültünk, sőt mi több, abban a kintünetésben részesültünk, hogy mi lettünk a háziak. Ez azt jelentette, hogy némileg szabadabb mozgásunk volt.

A házimunka bizalmi állás. A „házi”-nak zárkán kívüli munkaköre volt: ételosztás naponta háromszor, könyv-, ruha-, lepedőosztás és csere, trepni (kinti körfolyosó) felmosása, küblizés naponta kétszer, és ami még a smasszerok eszébe jutott. (Az ávón ilyen funkció nem volt). - A küblizés úgy történt, hogy a "lakók" az ajtó elé rakták lefedve az edényt. A háziak fülön fogták, tartalmát a trepni végében levő helyiségben egy kádméretű tartály lefolyójába öntötték. Klóros vízzel kiöblítették, visszavitték és a lakók bevették. - A háziakat ki kellett ismerni. Némelyik a társaihoz, némelyik önérdékből az örökhöz húzott. Ezekkel vigyázni kellett, egyértelműen besúgók voltak. De a becsületes házi sokat segíthetett a többiekben. Nekünk szerencsénk volt, megbízhattunk a miénkben.

Tehát ilyen munkát végeztünk mi is Margit nénivel, egyúttal láttuk, ki mindenki van még ott. Ez az idő maximum egy hónapig tartott. Október végén, 10 nappal a forradalom kitörése előtt valamennyiünket levittek - akkor már megtudtuk - a többiekhez

Kalocsára.

A Margit nénivel töltött idő nagyon jó volt. Közélről ismertük meg egymást, sokat beszélgettünk a Társaságról, helyzetéről, a kilátásokról, elvekről. Nem mindig értettem vele egyet, de ezt meg lehetett neki mondani, lehetett róla beszélgetni. Az otthonlakókkal kapcsolatban volt más a véleményem. Mintha ő nem tartotta volna egyenértékűnek a bent- és otthonlakást. Számomra viszont P. Biró egyik legzseniálisabb ötlete, elgondolása volt, amit épp a kommunista időkre talált ki. Persze, túl fiatal voltam ahhoz, hogy lássam és megértsem a probléma hátterét, hogy Margit néni miért gondolkodik úgy, ahogy. Ez valahogy nem is került felszínre. Biztos vagyok benne, hogy éppen a fiatalságom, tapasztalatlanságom miatt nem bonyolódott bővebb magyarázatba. Hiszen én csak papírforma szerint ismertem a kérdést, ő viszont az életből. Bölcsességére utal, hogy mégis meghallgatott, hagyott beszélni.

Jó volt együtt imádkozni, dolgozni és együtt várni, hogy mi lesz. - Persze, egyelőre azt kellett elviselni, ami van. Margit néni nagyon nehezen tűrte - de hősiesen tűrte - a börtönélet ezer apró tűszúrását. Emlékszem egy bizonyos lepedő-ügyre. Neki nem volt mindegy, hogy annak a lepedőnek melyik oldala van a szalmazsák felé, melyik oldalával érintkezik ő, melyik vége van a lába és melyik a feje felé. Minden áldott reggel és este úgy hajtogatta, pontosan tudta, annak hogy kell lennie. Énnekem ez egy kicsit „magas” volt akkor. De hozzásegített ahhoz, hogy megértsem, mindenki mástól szenved, és annak nem kell nagy dolognak lennie. Megteszi szenvedésnek egy ilyen lepedő is.

- Milyennek láttam Margit nénit? - Az átlagnál érzékenyebbnek minden téren, ugyanakkor keménynek. Mennyi volt ebből a természete és mennyi az aszkézis, nem tudom. Könnyen indulatba jött. Ilyenkor bevörösödött az arca, szikrát szórt a szeme. Ha nem volt módja levezetni a haragját - pl. a smasszerokkal szemben - akkor magunk között füstölögte ki magát, de azt is elég visszafogottan. Ha jókedve volt, nevetett a szeme. Nagyon gyengéden tudott nézni. A humort is értette. Nem egy lehetetlen helyzet nevetséges oldalát észrevette, együtt mulattunk rajta.- Kora ellenére munkabíró volt bár se nem gyors, se nem túl ügyes. Pedig a smasszerok az utóbbi munkást nem szerették. Mégsem emlékszem, hogy piszkáltak volna, vagy elégedetlenek lettek volna a munkájával. - Nem látszott rajta, hogy az étellel, amit adtak baja lett volna. Mai eszemmel nézve és a lepedő-ügyből kiindulva - mégis azt hiszem, nem lehetett neki könnyű azt a sablon-kaját megenni, mert az volt. Nem volt éppen túl rossz, az egyetemi menzaételekkel állt egy szinten az ávón, a Gyűjtőben és Kalocsán egyaránt. Mennyiségileg is kielégítő,

sőt néha még repetát is lehetett kapni. Ilyenkor beszóltak a zárkába, kell-e valakinek, A "darabáruból", mint szalonna, főzőkolbász, kemény lekvár, persze nem. Általában két fogás volt, leves és valami főzelék vagy főtt tészta, paprikás krumpli és hasonlók. Volt azért egy-két rémes dolog is marharépa főzelék karalábénak álcázva, sós vízbe gríz édes lekvárral leöntve (!), még csak szétválogatni sem lehetett. - A kenyéradag, ha jól emlékszem, 30 dkg volt, a dolgozóknak fél kiló. Ezt reggel egyszerre adták oda egy napra, valamiféle pótkávéból készült „feketékávéval” ez viszont jó forró volt. Egyszer Kalocsán idő előtt elfogyott a negyedéves kávéadagjuk a raktárból - ezt az ott dolgozóktól tudtuk meg - így jó ideig rántott levest kaptunk reggelire. Micsoda mennyei különbség, a változatosságtól eltekintve! Akármilyen kevés volt is a zsiradéktartalma, szervezetünk örömmel vette tudomásul ezt a keveset is. Egész más lett a fizikai közérzetünk - legalábbis ebédig - mint az üres fekete víz után. - A szalonna vagy kolbászadagot szombatonként adták vacsorára, két napi adagot egyszerre. Legtöbben nem ettük meg mindet, hanem beosztottuk napi adagokra a következő hét végéig. Húsfélét vasárnap kaptunk, általában rizses hús vagy pörkölt-höz hasonló formában, valamilyen körettel.

A baj ott kezdődött, amikor hónapok múltán előre tudtuk az egész menüt. Mindig ugyanaz és ugyanaz, napról napra, hétről hétre. Ez már nem volt jó. Kalocsán pl. valamelyik negyedév végére nem fogyott el a terv szerinti majoránna adagjuk, ezért a vasárnapi rizses hús fekete volt a majorannától. (Azóta sem tudok majorannára még csak gondolni sem!) Ezzel a túladagolással akartak szabadulni a konyhások a feleslegtől. Mert ugye, a tervhez igazodniuk kellett. Ehetetlen volt. Azt csináltuk, hogy kipiszkáztuk belőle a húsokat, apróra vágtuk (tompá, életlen késünk lehetett), összekevertük a speizolt zsírral, hagymával és kenyérrel ettük.

A rizst kidobtuk. - Mindent összevetve, éhen halni nem lehetett, de némi önfegyelemre szükség volt.

Evés után a csajkákat kiöblítettük hideg vízzel, ha véletlenül zsíros volt, szappant használtunk hozzá. Ennél a mosogatásnál nem egyszer láttam fintorogni Margit nénit, de nem csak őt.

A forradalom előtti kalocsai tíz napnak a zárkaéletéről szinte semmi emlékem nem maradt. Nyolc napot dolgoztunk. Betanítottak a szalagmunkára, a villanyvarrógép használatára. Mint kezdők lepedőket szegtünk, ágyhuzatokat varrtunk, tehát csupa egyenes vonalat. A gyakorlottabbak már ismerték és átadták a különböző fortélyokat.

Ezt a nyolc napot követték a forradalmi események.

A kalocsai börtönt két napos késéssel, 1956.okt.25-én érintette meg a forradalom szele. 23-án behallatszott ugyan a munkahelyre rikkancsok kiabálása, hogy „Rendkívüli kiadás”, de nem tulajdonítottunk ennek jelentőséget. Pedig feltűnhetett volna, hiszen a szocializmusban nem működtek rikkancsok.

25-én nem vittek dolgozni azzal az indoklással, hogy áramszünet van. Ugyanez történt 26-án is. Nem értettük. Valami nagy gubanc lehet az árammal. Hamarosan észrevettük, hogy egészen másról van szó. Tömeg lármája hallatszott be az utcáról, a Kossuth-nóta, 48-as katonaénekek, és nem akartunk hinni a fülünknek: ”ruszki, mars ki!” kiáltások! Majd az ablakunk alatti keskeny utcán zajongó tüntetők szabadon engedésünket követelték. Sem megfogalmazni, sem leírni nem lehet, mit éreztünk. Akik tehették, az utca felőli emeletes ágyakról felmászta az ablakokba, onnan kérdezték mi történt, majd továbbították nekünk a hallottakat: Pesten „lázadás” van (így fogalmaztak), harcok vannak, vér is folyik. Hihetetlen! Optimizmus, pesszimizmus viharzott a zárkákban. Volt, aki megjósolta: ebből is az lesz, mint 48-ban, vérbe fojtják a kommunisták. - Óriási rohangálás volt a börtönfolyóson. Itt nem trepni volt, hanem mint az iskolákban az osztályok, széles zárt folyósárról nyíltak a zárkák. Az őrség nem tudta, mit tegyen. Egyelőre békén hagytak, de zárt ajtó mögött. Estére a tömeg eloszlott. - Alig aludtunk az izgalomtól és bizonytalanságtól. Megindult a kommunikáció a zárkák között. Ez kétféleképpen ment.

Egyik módszer a „csőmorze” volt. Mindenki ismerte, csak rendes körülmények között veszélyes volt hangereje miatt. Az abc minden betűjének annyi koppanás felelt meg a fűtés csövében pléhkanállal, ahányadik betű volt. Tehát A=1, B=2 stb. így alakultak ki a szavak, némi gyakorlat után elég gyorsan. Persze, ez végighangzott az egész csőrendszeren. Ennek előnye volt a smasszerokkal szemben, hogy nem tudták megállapítani honnan indul az üzenet, honnan megy a válasz. Mire nagy csörömpöléssel kinyitottak egy zárkát, csönd lett. - Jelen körülmények között nem akadályozták, hogy így beszéljünk.

A másik módszerhez a pléhbögre volt szükség. Ezt csak a szomszéd zárka lakóival lehetett alkalmazni. A beszélgetés kezdetét kopogás jelezte. Aki hallgatni akarta, a kopogás helyén a bögre száját a falhoz, alját a füléhez szorította. Aki a fal túl oldalán beszélni akart, fordítva. Úgy is lehetett, hogy csak a falra beszéltünk, ha az vékonyabb volt. A bögre ekkor is tökéletesen és tisztán felerősítette a szavakat. Ezekkel a

módszerekkel ment végig a zárkákban a megállapodás, hogyan viselkedjünk, ne legyen semmi cirkusz, várjuk ki a végét.

27-én félelmetesen dagadt a tüntetők létszáma a börtön körül és a követelődző zajongás, senki nem tudta, miért nem engednek szabadon. Egyszerre lövés dördült, a börtön kapuját akarták szétlőni, hogy bejussanak értünk. Hála Istennek, csak ez az egy lövés hangzott el, senkiben nem okozott kárt. Később sem tudtuk meg, hogy ez a tüntetők részéről történt-e, vagy a bajai nemzetőrség részéről, amiért nem akarták őket beengedni. Mindenesetre végül is a vezetőség úgy látszik hivatalosnak minősítette a küldöttséget, vagy féltek az esetleges erőszaktól és beengedték őket. Parancsnokuk, egy fiatal főhadnagy első kívánsága volt, hogy nyissák ki a politikai zárkákat. Ez meg is történt, csak a folyosóajtó maradt zárva. Ettől kezdve szabadon érintkezhattunk egymással, éjszakára sem lettünk bezárva. Az őrség hirtelen nagyon „kicsi” lett. Egyik a másik után kezdte bizonygatni, hogy ugye, ők rendesek voltak, csak a dolgukat tették. Dehát kit érdekeltek a smaszerek?!

A főhadnagy sorban beszélt mindenkivel: ellenőrizte miért ítelték el, mennyi időre, mióta van börtönben. Erről jegyzőkönyv készült.

Ekkor tudtuk meg, miért voltunk ennyi ideig zárva, miért nem engedtek még haza. A börtönparancsnok, H. alezredes 23-án Pesten volt, ott rekedt és ki tudja miért, csak 30-án keveredett vissza Kalocsára. Helyettese, nála alacsonyabb rangú tiszt, nem mert intézkedni. Udvariasan megkért, legyünk türelemmel, viselkedjünk csendesen, nagy lármával ne nehezítsük a köztörvényesek féken tartását. Megállapodásunk szerint nem is szándékoztunk cirkuszt rendezni. A feszítő várakozást enyhítette, hogy szabadon érintkezhattunk egymással. Nagyon igyekeztek a kedvünkben járni. Olyan fejedelmi kosztot kaptunk, mint pl. rántott hús, reszelt máj...

Végre megérkezett a börtönparancsnok. 31-én délelőtt egybehívtak bennünket a folyosóra. Beszédet intézett hozzánk, elnézést kért a késlekedésért, megértésünket kérte, ui. az elengedésünkhöz szükséges adminisztráció, elszámolás, saját holmi kiosztása ennyi ember számára időt igényel. A munkát már elkezdték. Ezt kénytelenek voltunk elfogadni. Nem tudom, hányan lehettünk, de mindezen hivatalos eljárás nov. 1-ig tartott. Addigra mindenki megkapja a saját cuccát, egy igazolást, hogy jogszerűen szabadul, annyi készpénzt, amennyi pontos elszámolás alapján munkája után kinek-kinek járt. Akinek nem volt tartalék pénze, kapott a börtöntől egy kisebb összeget az útra,

Nov.1-én az összes politikai - most már nem rab - indulásra készen állt a börtön nyitott kapujában. Csoportokra osztottak bennünket, nagyjából aszerint, ki merre akart menni. Ezeket a csoportokat rabóval, dzsippel elszállították egy bizonyos távolságra, onnan mindenki mehetett a maga útjára. Aztán visszajöttek a következő csoportért. Mi várakozók egyfolytában énekeltük a Himnuszt, Szózatot, Kossuth-nótát, szabadságdalokat. Búcsúzkodtunk, sírtunk az örömtől, még nem foglalkoztunk azzal, mi lesz, csak élveztük a Szabadságot. Ez az érzés megint leírhatatlan, csak aki átélte, tudja.

Boros Vilma nénivel és a testvérekkel együtt akartunk maradni, így egy csoportban indultunk. Az autó elvitt bennünket Dunavecseig. Ott egész nap az utcán lődörögtünk, láttuk a Kecskemét felől Pest felé dübörgő szovjet tankokat. Egyik- másikkól tatárképű katona dugta ki a fejét. Mintha kíváncsiság és félelem ült volna a szemükben. Egész közel húztak el mellettünk. Igencsak rossz sejtéseket keltettek!

Estefelé, már sötétben, akadt egy teherautó sofőr, aki hajlandó volt együtt fölvenni minket. Krumplit szállított Pestre. Kocsikísérőjét, egy fiatal katonát faggattuk. mi igaz abból, amit Kalocsán beszéltek és hallottunk. Nem akartunk hinni a fülünknek. Döbbenet és félelem keveredett bennünk a harcok, az áldozatok hozzávetőleges száma hallatán, túlzásnak véltük ám a látvány, ami végig a Soroksári úton egész a Corvin közig fogadott, eloszlatta hitetlenségünket.

Halottak napja előestéje volt. A villanyvilágítás nem működött, a sötétségét ezernyi gyertya fénye oszlatta. Az elesettekért gyűjtötták Őket, egyetlen ablakból sem hiányoztak. Minél beljebb jutottunk a városba, annál jobban emlékeztetett a 45 utáni ostromállapotokra. - A Corvin közben fegyveres fiatalok, katonai vezetéssel fegyveres tizenéves gyerekek fogadtak. Ellenőrizték a börtön igazoló iratát és utunkra engedtek. - Szüleim már nagyon vártak. Nov.3-án átmentem Budára nővéremékhez, ott ért a nov.4-i szovjet támadás. Telefon nem volt, Így senkit sem tudtam értesíteni, hová lettem. Margit néniéket sem, azt hitték disszidáltam. Ez akkor tisztázódott, amikor egy kenyérosztó teherautó mellől megláttam Schneider Magdi néplány társamat a Keleti Károly utcában biciklizni. Ez is az ún. „véletlenek” egyike volt. Vele tudtam üzeni hol vagyok, hogy nővéremék nem engednek haza, míg biztonságosabbak nem lesznek az állapotok. Ez november végén következett be, amikor szüleim átjöttek és velük hazasétáltam a Szentkirályi utcába.

I G A Z O L V Á N Y.

Igazolom, hogy Ádám Márta . . . . . szül. 1930 . . . . . év.
november . . . . . hó. 2 . . . . . nap. anyja: Horváth Teréz
Budapesti . . . . . lakos. 1956. november . . . . . hó. 1 . . . .
. . . . . napján a kalocsai Nemzeti Országos Börtönből szabadult.

Az utobbi napok eseményei miatt ellene eljárás nincs folyamatban.

Felkérjük a Hatóságokat, hogy hazatérésben támogassa, illetve ne akadályozzák.

60 Ft

P.H.

Smé
Börtön Fk.

Budapest Főváros Ügyészsége.

Igazolom, hogy Ádám Márta lyati VIII. kerületi 1139
. . . . . lakos, a Fővárosi Ügyészségnél jelentkezett és
előadta, hogy menekült . . . . . büntette miatt
történt elítélésből a közelmúltban szabadlábra került.

Tekintettel arra, hogy a mai napig megjelent rendelkezések nem tartal-
maznak olyan intézkedéseket, amelyek szerint az előadásában megjelölt
bűncselekmény miatt elítéltek a büntetésüket folytatni tartoznak, -
további intézkedésig szabadlábon maradhat.

Budapest, 1956. évi november 21

White
Ügyész.

E. 956 XII 7
F.

Jelenkatt
Pr

114

Befejezetlen ügyünk miatt számítottam rá, hogy újból letartóztatnak, úgy is történt. 1957. március 1-én vittek vissza a Gyűjtőbe, befogadáskor egy 4-5 tagú kihallgató stáb elé vittek a földszinten. A szokásos bevezető kérdések után gyanús „aggodalommal” kezdtek ecsetelni az Egyház jelenlegi zavaros helyzetét, problémáit. Mint akik egyedül hívatottak ennek rendezésére. Hamarosan kibújt a lóláb: legyen ebben segítségükre. Magyarán: be akartak építeni. Álljon meg a menet! - gondoltam magamban, hangosan pedig azt mondtam: nem óhajtok spicliskedni. Felháborodottan reagáltak, hogy mondhatok ilyen csúnyát? Ők csak jót akarnak! Miután elbocsátást nyertem, vittek a körletbe. Csak sokára jöttem rá, hogy valószínűleg hozzáállásomtól tették függővé, ott tartanak-e vagy sem.

A régi politikaiak közül nem találkoztam senkivel, ellenben annál több volt az 56-os. Ezt világosan láttam, mert házinak osztottak be, szemügyre vehettem a zárkák lakóit. Találkoztam, ill. csajkát adtam be Tóth Ilonának. Akkor nem tudtam ki ő, láttam egy szőke hajú, elgyötört arcú fiatal lányt. Később ismertem meg sorsát a régebben ott lévőktől. (Koholt vádak alapján felakasztották.)

Egy idő múlva a takarítósok közé kerültem. Ez a zárka egy szép, tágas, világos helyiség volt. Tizenegyen voltunk takarítósok, mindenféle fajta „bűncselekmény” miatti (Némelyik tényleg az volt.) zsebes, sikkasztó, gyilkos, csaló, KMK-sok, azaz közveszélyes munkakerülők, magyarán utcalányok, politikai egymagám. De ez valahogy mind nem volt érdekes, nagyon jó kis társaság volt. 8 órát dolgoztunk, takarítottunk az irodákban, hivatalos helyiségekben, a főépületben. Utána a zárkában beszélgetés, dalolás, pihenés. Volt, aki bánatos volt, azt vigasztalták, igyekeztek kiemelni bánatából. Kértük a zsebeseket, produkálják magukat, hát meg is tették. Ezt a smasszerok is élvezték. Kinyitották a zárkaajtót és odahívták a Böskét. Zsebes volt, 40-45 év körüli, hogy mutasson már valami trükköt. Szabódott ide, szabódott oda, tovább folyt a beszélgetés, vihorászás. Egyszer csak mondja a smasszernak, hogy „adja már ide őrmester úr - mondjuk - a ceruzáját”, őrmester úr keresi a ceruzáját, nincsen. Ott volt a Böske kezében. Ott álltunk kupacban, de senki nem vette észre, hogyan csinálta.

Ez a Böske roppant érdekes valaki volt, amennyiben igaz az élettörténete. - Angyalföldről származott sok gyerek, nyomor... (Ki tudja, milyen szülők?!) Sajnálta a testvéreit, akkor kezdett el tizenévesen kaját lopkodni az üzletekből. Persze, lebukott. Az életéből több évtizedet töltött Márianosztrától kezdve a világ különféle börtöneiben. Hihetően mesélt ezekről, aztán egyszer, mikor véletlenül éppen szabadlábban volt, hogyan

- hogyan se - megismerkedett egy teniszbajnokkal. Nagy lett a szerelem, Böske elhatározta, abbahagyja a zsebezést. Úgy volt, hogy összeházasodnak. Abba is hagyta ebben az időszakban illegális ténykedését. Szerencsétlenségére a férfi autóbalesetben meghalt. Szegény Böske teljesen maga alá került, és kezdődött minden előlről. Természetesen ezzel együtt járt bizonyos fokú lezüllése is. Ez volt a Böske. Történetét némileg alátámasztották az örök.

Takarítás közben ki kellett üríteni a szemetes kosarakat. Nem egyszer találtunk egész, jó nagy darab szalonnákat, kolbászt, kalácsdarabokat, papírszalvétában szendvicseket. Ezeket szépen bevittük a zárkába. Akárki találta, akármilyen kicsi volt, azt 11 részre osztottuk. Ez egy ilyen társaság volt.

A mi feladatunk volt a Kisfogház kazánját befűteni a fürdéshez. Ezzel az a privilégium járt, hogy mi magunk külön tudtunk rendesebben tusolni és haját mosni egyrészt, másrészt pedig megengedték, hogy a hivatalosan kapott szalonna- adagunkat a kazánnak egy bizonyos területén kisüthessük. Legyen egy kis változatosság, töpörtyű, sült zsír. Egy alkalommal ez a művelet rám volt bízva, aki odáig még egy rendes rántottát sem tudtam csinálni. A szomorú végeredmény az lett, hogy addig ügyetlenkedtem, míg az egész kiborítottam és elégett. Olyan sírógörcs jött rám, amilyen az egész előző fázisban nem történt meg velem. Ezek az asszonyok, lányok egy szóval sem tettek szemrehányást, még ők vigasztaltak. Pedig nem kis dolog volt, hogy egy hétre való szalonna adag fuccsba ment. Megint csak azt mondom, hogy ez egy ilyen társaság volt.

A munkánk közben voltak nagyon-nagyon szívszorító és dermesztő szituációk. Egyszerre csak a folyosón, ahol dolgoztunk, piros lámpák gyulladtak ki. A smasszer, mint az örült, úgy kergetett vissza bennünket a zárkába, rohannunk kellett a szó szoros értelmében. Először persze nem tudtam, mi van, a többiek mondták, hogy kivégzés lesz. A zárkánk afölött a hely fölött volt, ahol ez történt, Maga a kivégzés az udvaron zajlott, a Kisfogház fala mellett, pontosan második emeleti zárkánk alatt. (Ld. 23. old.) Iszonyatos élmény volt, akárhányszor megéltük. A siralomház-zárkák a Kis fogház földszintjén voltak, onnan vezették ki az áldozatokat. Volt, aki csendben ment, volt, akit úgy kellett kiharcolni, volt, aki harsányan éltette a szabadságot. Mindenféle volt szegények között. Azután hallottuk a kivégzést vezető hangját - a szöveget nem értettük, de a hangot hallottuk - utána néma csend egy jó darabig. Utána megint hallottuk az elrámolás hangjait, és a zárkánkban is néma csend volt. Ki mire gondolt, nem beszéltünk róla. Ilyen alkalmakkor nem vittek vissza dolgozni.

Következett Kalocsa. A zárka egy jó nagy terem, 15 emeletes ágygal, vagyis 30 személyre szólt. Volt benne még egy kb. 2 m hosszú kecskelábú asztal, 2 pad, a végében elfüggönyözött rész, ami fürdőszobaként szolgált. Ott voltak padokon a lavórok, vizeskannák, egyik sarkában különelfüggönyözve a küblik. Ezeket alig használtuk, mert a munkahelyen volt angol WC. - Az ágyakban szalmazsák volt, amit magunk tömtünk meg az udvaron, állítólag minden évben hoztak hozzá tiszta szalmát, Hihetetlen, mennyi fért egy ilyen zsákba, míg jó kemény nem lett. A tömés forszát megmutatták a régiek: először a sarkokat kellett jó keményre tömni, onnan haladni a közepe felé. Az ágyazást itt, de már a Gyűjtőben sem vették olyan szigorúan, mint az ávón, de tökéletes rendet kellett hagyni, ha munkába mentünk.

Mint minden börtönben, itt is volt a zárkáknak "főnöke", felelőse. Őt az örök jelölték ki, általában a régiek közül.

Ha nyílt a zárka, neki kellett jelentenie harsányan a zárka összlétszámát, a jelenlévők és távollevők létszámát, valamint utóbbiak hol vannak, pl. dolgozni. ui. nem mindenki volt ugyanabba a műszakba beosztva. Ő volt közvetítő a zárka lakói és az őrség között, de egyben felelős is mindazért, ami az ajtón belül történt.

Ebben a teremben csak politikaiak voltunk, régiek és ötvenhatosok vegyesen. Az alattam levő ágyon „lakott” Szilágyi- Vannay testvér. Ott volt még Haranghyné Boros Vilma néni - nagyszerű ember! Margit nénivel, Nagy Lenkével nem találkozhattam, szeptemberben elkerültük egymást. Meg kell említenem két jehovista fiatalasszonyt, példamutatóan keresztények voltak. Egyikük fia katonai szolgálat megtagadásáért ült. Reggel este csendben imádkoztak együtt, az ágyukon ülve, ezt az időt mindenki tiszteletben tartotta, nem zavarták őket. Mindig derűsek, jókedvűen: voltak, ott segítettek, ahol tudtak. Egyikük fodrász volt. Időnként elcsórta a munkahelyről az ollót és sorra fodrászolt mindenkit, aki kérte. Persze, vigyázni kellett, és a haját alaposan összeszedni, nehogy árulója legyen ennek a törvénytelen műveletnek. Sosem lett belőle baj.

Két műszakban dolgoztunk: 8-8 órát, szalagrendszerben. A munkavezető civil volt, de a szalagvezető és a meós, tehát akiken többek között múltott mennyit tudunk teljesíteni és így mennyit keresünk, rabok voltak. Régen csinálták, nagyon értették a dolgukat. Tulajdonképpen állandó borotvaélen táncoltak a civilek és rabok között, hogy azért mégis mi járunk jól. - A két Tóthné. Sógornők voltak, alföldi, tanyasi asszonyok, talán egyikük sem volt még negyven éves. Tanyájukon megjelent két szovjet katona, és az ismert céllal bántalmazni kezdte a két nőt. Férjeik segítségükre siettek, és a verekedés

hevében agyonverték a két ruszkit, majd valahol elásták tetemüket. Hogyan derült ez ki, nem tudom, de a két férjet felakasztották, feleségeiket életfogytiglanra ítélték. Kislányaikat a nagyszülők nevelték.

A gépem.

A gépemnek teljesen ura vagyok,
Kezemmel illesztem alá az anyagot.
Ha akarom, elindul sebesen,
Ha akarom, fékez, megáll hirtelen.
Dolgozom némán a sok-sok ruhán,
Mennek a térdfoltok egymás után.
Miért, hogy mink is „térdfoltok” nem vagyunk,
S gép alól készen, szó nélkül futunk?
De jó, de jó, hogy Isten az Urunk!

XXX

Vízen járva jött felém,
Hatalmában mégsem hittem én.
Megnyílt alattam a víztalaj,
S ha nem parancsol bölcs szavaival,
Megfulladok.
De Ő megdorgál, rám néz biztatón,
S tovaküld a hányódó hajón.

Munkaruhákat varrtunk. A kinti munkásokhoz arányítva mennyit kerestünk, nem tudom megállapítani, ott bent nem voltunk elégedetlenek. Dehát választási lehetőségünk sem volt. Keresetünknek egy részét levonták tartásdíjnak, másik részéből „speizolni”, vásárolni lehetett minden hónapban egyszer, tartós dolgokat. A smasszer körüljárt egy listával, hogy kinek mennyi pénze van, és egy másikkal, hogy mit lehet venni. Mindent megvettek, azután kiosztották. Nagyon olajozottan ment, sosem volt tévedés vagy fennakadás. A maradék pénz letétben maradt, amit szabaduláskor fillérre elszámolva mindenki megkapott.

Amit speizoltunk, azt az ágy alatt lehetett tartani, pl. hagymát, paradicsomot, fokhagymát, paprikát, almát, szilvát. A fokhagymát úgy rácsáltuk, mint a diót, az erős paprika meg sem kottyant! Tudta a szervezet, mi kell neki! Az ágy fejénél polcot szerelhettünk a falra, ott volt általában a cukor, savanyúcukor kristálycukorba keverve, hogy ne ragadjon össze, fogkrém, fogkefe, apróságok. - Nagy ritkán lehetett fehérneműt vásárolni. Így többeknek volt saját bugyija, zsebkendője, amit fürdéskor vagy akár a zárkában is kilötykölt. A kincstártól kaptunk felsőruhát, a csíkos, télen hozzá daróc zekét, szoknyát, vagy nadrágot, kinek mi jutott. Kettő vászoninget, fejkendőt, amit sosem használtunk, kapcát, kettő lepedőt, három pokrócot. Utóbbiakat kivéve a többit minden héten összeszedték kimosni. Magától értetődik, hogy soha az életben vissza nem kapta az ember azt, amit leadott, hanem mindig valami mást. Vagy méretre volt rossz, vagy minőségre, tehát ócska. Ebből következett, hogy ha egyszer megfelelő ruhadarabhoz jutottunk, arra úgy vigyáztunk, mint a szemünk fényére. Nem adtuk le, hanem magunk mostuk, még a csíkos göncit is. Nyár lévén megszáradt (télen mit csináltak, nem tudom). Aztán szépen kilapítottuk pokróc közé, betettük éjszakára a lepedő alá, ahol reggelre kivasalódott. Legalábbis az ottani körülményeknek megfelelően. Ha valakinek mázlija volt és jóban volt a munkahelyi vasalósokkal, esetleg át is vasaltathatta, de ez rázós volt, inkább nem próbálkoztunk vele. Mit kaptunk még? Bakancsot. Ha megint csak szerencséje volt valakinek, kifogott egy olyat, ami majdnem megfelelt egy normális magas szárú cipőnek. Ennek a méretére jobban ügyeltek, mert túl kicsi vagy túl nagy bakancsban nem lehetett a villanyvarrógép pedálját rendesen taposni.

Az ing többféle fehér vászonból készült, de leginkább olyan fehér zseb-anyagból, amiből a munkanadrágok zsebeit varrtuk. Ezt a bizonyos zseb-anyagot minden lelkiismeret furdalás nélkül „szereztük be” magunknak a munkahelyről. Már aki merte vállalni a rizikót. Ezekből a kb. 40x40 dm-es darabokból fenn a zárkában varrogattunk kézzel plusz inget, zsebkendőt, cuccos zsákot. Suttuyomban a varrógépen is lehetett volna, de akadályozta volna a munkafolyamatot és ez nem állt érdekünkben, persze, ha hipiselték, vagyis zárkaellenőrzést tartottak, akkor mindezt elkobozták, mint törvénytelen tárgyakat, de nem emlékszem, hogy büntetés-következménye lett volna. Dühöngtünk egy sort, aztán újra kezdtük a „beszerzést”, megvarrást. Nem tudták megakadályozni. - Amire még használni lehetett a zseb-anyagot, a kapca. Mindenféle vacakot adtak e célra valóban „kapcarongyot”. Inkább csináltunk magunk. Egyébként nagyon jó viselet a kapca. Úgy kitanultuk a kapca-tekerés módját, hogy a bakancs szárára oly módon hajlott vissza, úgy

nézett ki, mintha zokni lett volna.

Akkoriban létesítették a nevelőtisztai intézményt. A mi nevelőtisztunk smasszernő volt, legalábbis az egyenruhája azt mutatta, némileg intelligensebb ábrázattal. Hogy politikaiakkal foglalkozott volna az egy kötelező beszélgetést leszámítva, nem tudok róla. A köztörvényesekkel esetleg inkább, önáluk előfordultak mindenféle furcsa dolgok. Mi politikaiak egyszerűen nem vettünk róla tudomást. Túlságosan elevenen élt mindenkiben az ávós, rendőrségi, smasszeri bánásmód élménye ahhoz, hogy szóba álljunk vele. Viszont bevezetett egy újdonságot: gondoskodott szórakozásunkról. Időnként, talán 3-4 alkalommal filmeket hoztak be. Aki jó kislány volt, köztörvényes is, jutalmul mehetett moziba. Általában mentünk, már csak a változatosság kedvéért is. A szoc. réal. alkotások mellett itt láttuk pl. a Körhintát.

Az a harminc ember, aki ebben a zárkában élt, mintha sok lett volna ahhoz, hogy olyan közösséggé kovácsolódjék, mint pl. a Gyűjtőbéli takarítósok. Az alapvető alkalmazkodáson túl nemigen volt bizalmas senki senkivel, pedig nem volt köztünk vamzer (spicli). Nem alakultak barátságok, de nem is lehetett, mert itt is állandóan keverték, költöztették az embereket. A köztörvényeseket is. Önáluk a leszbikusok elleni harc egyik eszköze volt az. Tűzzel-vassal küzdöttek ellene, s ha elválasztottak egy-egy párocskát, parázs üvöltözés hallatszott felőlük, ilyenkor jött számukra a sötétzárka, kedvezmény, csomag, levélírás megvonás, szélmalom-harc volt.

Nem emlékszem, hogy nálunk különösebb veszekedés vagy jókedv lett volna. A forradalom kudarca után, a rövid otthon töltött idő és az „újra bezsuppolás” után a régieken fásultság uralkodott, az 56-os „újak” pedig fájdalmasan néztek a letöltendő idő elé. Ottlétem alatt ünnep sem volt, nem esett bele sem karácsony, sem húsvét. A vasárnap pusztán munkaszünet volt. Nem volt kötelező, de lehetett sétálni menni a nagy udvarra. A megüresedett zárkában viszont jó alkalom kínálkozott a befelé fordulásra, imára. Egymás névnapjáról, születésnapjáról nem vettünk tudomást. Úgy elvultunk. Mindenkinek megvolt a maga baja, belső világa. Hétköznapiakon pedig 30 zsvajgó nő között nem lehetett magánéletet folytatni. Hajtottuk a munkát, ez sok feszültséget levezetett. Vártunk mindig „valamit”, és a lényegét, a szabadulást.

A beszélők jelentettek rengeteget. A hosszú idősök, akik 5 évnél többet kaptak, félévenként egyszer mehettek beszélőre, az 5 évnél kevesebbre ítélték gyakrabban (talán 1-2 havonta). Az én egyetlen beszélőm a második kalocsai tartózkodásomra esett. Egy hosszú, hosszában ráccsal kettéválasztott terembe vezettek. A rács egyik oldalán álltak a

látogatók, a másik oldalán mi. Kizárólag családi téma volt engedélyezett. Fél óráig tartott az egész. Ennyi idő alatt, - főleg, ha első beszélő - a megindultságtól mit lehet „beszélgetni”? Édesanyám jött el. Emlékszem, hogy uralkodott a vonásain, milyen görcsösen szorította a retiküljét, milyen ruha volt rajta. Jelentéktelen szavak takarják ilyenkor azt, ami belül van. Igaza volt Petőfinek: „Jutott eszembe számtalan szebbnél szebb gondolat, állni látszék az idő...” bár mégis elszaladt. Ennyi volt, de legalább látott.

Amikor visszajött a beszélőről valaki, körülvettük, megtudott-e kintről valamit. Hiába volt a korlátozás, mégis mindig sikerült egy-egy közérdekű hírt megtudni a látogatóktól. Hiába sétált mindkét oldalon a beszélgetők mögött egy-egy smasszer, aki fülelve figyelt. Ui. ha rossz témát vélt hallani, joga volt megszakítani a beszélőt. Ezt is sikerült kijátszani nem egyszer.

Levelet is lehetett írni, ugyanolyan időközönként, mint a látogatás, félévenként vagy gyakrabban. Egy füzetlapra, 32 sort, kimondottan családi dolgokat, vagy mit kér a csomagba. Semmit a benti életről, ügyről, egyébről, A cenzúra irgalmatlanul és elolvashatatlanul kitörölt minden szót, ami nem tetszett neki. Néha a fél levelet, ha nem vigyázott az írója. Olyan is volt, hogy maradt a megszólítás és az aláírás. Ugyanezt csinálták a beérkező levelekkel. Befogadáskor meg kellett adni, kinek akarunk levelet írni és kitől fogunk csomagot kérni. Senki más nem jöhetett szóba. A büntetések egyik formája a beszélő, csomag-, levél megvonás volt. - Csomagot is fenti időközönként kaphattunk, 2 kg-t. Ezt a rabnak a megfelelő időben és blankettán kérvényeznie kellett. Az engedélyt megküldték az illetékesnek, ezt a csomag külsejére kellett ragasztania. A megérkezett csomagot felbontották (ami megtetszett kivették), ami nem volt szabályos, elkobozták átadáskor, a rab szeme előtt. Kalácsot, beigli és hasonlót miszlikbe törtek, nincs-e benne valami eldugva, Mégis... mégis... A kintiek furfangja, a szerencse, no meg a Gondviselés sokszor kijátszotta ezeket a kegyetlen intézkedéseket. Pl. így jutottak a papok a misézéshez szükséges mazsolához.

Végre megérkezett az értesítés, hogy 1957. szeptember 17-én lesz a tárgyalásunk. Fölvittek Pestre és a Mosonyi utcai börtönben tároltak.

XIV. állomás: Mosonyi utca.

Csupasz, csámpás, csúf kereszt –

Hiányzik róla a lényeg: a Test. –

De így is áldott, szent és drága:

Az Ő vállait nyomta fája.

XXX

A tárgyalás négy napig tartott, 17; 19; 23; és 25-én, a Markóban. Próbálták megmagyarázni a bizonyítványukat, nem nagy sikerrel. A mi szempontunkból nem volt jelentősége a védőügyvédek szereplésének sem, ugyanolyan bábjai voltak az eseményeknek, mint az augusztusi tárgyaláson előző évben. A végeredmény: mindenkire annyit szabtak ki, amennyit már leült. Csak Tamás János atya kapott 4 évet a 14 helyett, mint elsőrendű vádlott. Így Ő bent maradt, de ha jól emlékszem, nem töltötte ki ezt az időt. A vádat pedig államellenes szervezkedésről államellenes izgatássá minősítették, ami enyhébb kategóriát jelentett.

Ezek után még aznap visszavittek Kalocsára, elintézendő az adminisztrációt, elszámolást. Másnap, szeptember 26-án szabadultunk Haranghyné Boros Vilma nénivel együtt. Busszal jöttünk Pestre, Fogolykiváltó Boldogasszony napján.

X X X

Dicsérvétek az Urat minden népek,

Dicsérvétek ezredeken át,

Mert irgalma nemzedékről

nemzedékre száll

és igazsága örökké fennmarad!

13.1.3 Éva Nővér (2019): „Mozgásművészet” vagy „Tánc”?

Éva Nővér

„Mozgásművészet” vagy „Tánc”? Van-e ennek tradíciója a Sacré Coeur Társaság iskoláinak keretében?

Sajnos, már csak négyen vagyunk magyar nővérek, mindnégyen itt élünk Bécsben, a SC rennwegi öregotthonában. Négyünk közül ketten a budapesti volt SC Mikszáth K. téri iskolájából, ketten a Dürer sori Philippineumból. Mindnégyen 86 és 89 között vagyunk korban, és ismét sajnálatos módon már csak én tudok ehhez a fenti kérdéshez valamit mondani, bár jómagam is rákos betegen, és ami a rövidmúlt eseményeit illeti, mindjobban feledékenyen. Annál elevebb még bennem a gyermekkor és fiatalabb szerzetesi múltam – életem majdnem filmszerűen pergő – emlékeinek részletei.

Táncolni pedig mióta eszemet tudtam mindig szerettem, és legalább 8-10 éves koromig táncosnőnek készültem, iskolai ünnepekre tánciskolában tanultam már 6 éves koromtól a „tündértáncokat”, majd szülővárosom: Kassa 1938-1945-ig való visszakapcsolása alatt a magyar palotást – nyitópárként 13-évesen a tánckurzus záróünnepén!

Szóval visszatérve a témához: Tánc ... Sacré Coeur. Hogy egy ilyen francia szerzet létezik, ezt 1945 augusztusában tudtam csak meg, mikor menekültként érkeztem Budapestre, ahol rátaláltam odamenekült szüleimre, miután egy évig bolyongtam (20 évvel idősebb nővéremmel és két picit gyerekével a háború viszontagságai között, míg mindenünket elveszítve, az 1945 február 13-i drezdai bombázás folyamán) Magyarország és Németország különböző helyein. Nagybátyám fogadott be minket budapesti lakásába a József körúton és onnan legközelebb a SC Sophianum gimnáziuma volt, így kerültem oda a 6. osztályba, először „bejáró” növendékként, majd október második felében, szüleim tragikus hirtelen halála után „bentlakónak.” Hát ebben a háború utáni tanévben nem igen volt alkalmam táncolni, hisz sokszor télikabátban ültünk az osztályban, mert a központi fűtés még langyosra is csak ritkán tudta felmelegíteni a fűtőtesteket. „Mozgásművészetünk” meglehetősen különös formában mutatkozott. Mivel az épület legfelső emeletén egy bomba lerombolta az internátus hálótermeinek egy részét, a tornaterem átalakult – ágy-ágy mellett – hálósobává. (Minden, az egyébként szokásos hófehér pliszírozott választófüggönyök nélkül, az ágyak között hálószekrénykén fehér

zománcozott lavór, kis hideg vizes kancsóval – nagy csöndben gyakoroltuk a „moclestie des yeux”-t (a szemérmét). Egy jó előgyakorlat azok számára, akik később beléptek a SC noviciátusába!) Tornaóra helyett eloszlottunk a lépcsőházban az udvartól fel a romokig, és nagy csöndben, hogy ne zavarjuk a többi osztályok tanulását, adogattuk felfelé a téglákat az újraépítéshez. Ez még a következő tanév egy részében is így folytatódott. – Mozogni azért volt lehetőségünk az ebéd és vacsora utáni szünetekben, szép időben az udvaron labdajátékokkal (vagy a széles hosszú folyosókon rongylabdáztunk).

De 1947 és 1948 farsangján táncoltunk! Még pedig az ú. n. „díszteremben.” A „bál” megnyitójára Sr. Balthasar (az internátus főfelügyelő nővére) vezetése alatt már napokkal előtte begyakoroltuk a „polonaise”-t. Ha nem is olyan szép hófehér báli ruhában, de mozgásművészileg igen hasonlóan, mint az mai napig is évente megcsodálható az ORF képernyőin a bécsi farsangi bálók alkalmával... No és persze gavallérok nélkül, de így is jól mutattunk! Ennyit tudok mondani, saját tapasztalatomból, budapesti növendékkoromból.

1948 tavaszán a magyar kommunista párt került hatalomra. Az iskolaévet idő előtt lezárták, kezdődött az egyházi iskolák államosítása. Osztályom készült az érettségire. A búcsúztató „ballagást” meg az írásbeli érettségit is, még a többi osztályok keretében éltük át. Jól emlékszem, hogy az utolsó „írásbeli” után kiszaladtunk a nagy teraszra és széltében-hosszában felszabadultan összekapaszkodva táncoltunk. Aztán kiürült a ház, mi nyolcadikos bentlakók – lehettünk, ha jól emlékszem 7-8-an – egyedül ültünk és dolgoztunk nagy csendben a szóbelire előkészítő tételeken. Amikor a szóbeli vizsgák utolsó napján a bentlakók közül elsőként hagytam el a vizsgalóbizottságot, nagy üresség fogadott. Sehol egy nővér az iskola emeletein. Mikor a tanulóterembe léptem, hogy letegyem a jegyzetelő füzetemet, a pultok helyett egy ágy, éjjeliszekrény, asztalka, szekrény fogadott. Megzavarodva bolyongtam az emeleteken, míg végre a klauzúra (a nővérek lakóhelye, ahová másnak nem volt belépése) ajtajában kikukucskált egy nővér és tőle tudtam meg, hogy míg mi vizsgáztunk, megjelentek a kommunisták küldöttei, hogy lepecsételjék az osztályokban stb. a bútorokat, mint állami tulajdont! Míg azok a földszinten dolgoztak, a nővérek, hogy megmentsek a holmijainkat, le- illetve átcipeltek a mi pultjainkat a klauzúrába. (Az épületnek ezt a szárnyát akkor még meghagyták a nővéreknek, egész 1950-ig.) A már összepakolt kofferemet is ott találtam. A vizsgaterembe még másnap beengedtek, hogy átvegyük az érettségi bizonyítványokat. Kimondhatatlanul szomorú hangulatban búcsúztunk.

Bár én már akkor nagyon úgy éreztem, hogy szerzetesi hivatásom van, gondoltam, hogy előtte még kell, hogy tanuljak valamit. Felvételiztem ősszel először a képzőművészeti főiskolában, bár előre megmondták, hogy megfelelő ajánlólevél nélkül ne nagyon reménykedjek felvételre. Az iparművészetire viszont felvettek, és utána felvettek az akkor már államosított kollégiumba is Budára. November végén megtudtam, hogy az akkor a Philippineumban működő noviciátust január elején külföldre menekítik. Kivándorló útlevéllal akkor még át lehetett lépni a határt, és már több SC nővér el is hagyta az országot. Döntenem kellett: december 7-én este beléptem a Dürer sori noviciátusunkba, 1949. január elején Olaszországban, Avigliában folytattuk a noviciátusi kiképzést. 1951 őszén, már mint elsőfogadalmas, kerültem Franciaországba, két évig Grenoble-ben, egy évig Montpellier-ben jól megtanultam a francia nyelvet, de nem emlékszem egyáltalán, hogy lett-e valaha is alkalmam valami, a táncsal kapcsolatos ténykedést megélni, bár éjjel s nappal a növendékekkel foglalkoztam.

Viszont amikor 1954 nyaratól az osztrák rendtartomány tagja lettem, akárhová is kerültem: Bécs – Graz – Pressbaum – Riedenburg (Bregenz) területén, iskoláink keretében mindig tanúja voltam, hogy növendékeink a gimnázium 6. osztályában tánckursuson vehettek részt; nem mindig saját házukban, de az iskola szervezte tánciskolai keretekben, általában egy egyházi fiúiskola növendékeivel együtt. Farsangi jelmezes bált mindig ünnepeltünk, és mikor Grazban és később Riedenburgban internátusi növendékek vezetőnöje voltam, mindig én gyakoroltam be a gyerekekkel (1–8. osztályos gimnazistákkal, akkoriban csak lányiskoláink voltak!) a „polonaise”-t. Grazban egy balettot tanuló tehetséges 16 éves növendékemet bíztam meg, hogy néhány maga választotta társával begyakoroljon egy balettet saját koreográfiájával a félbentlakók farsangi báljának betéteként.

Iskoláinkat már átadtuk egyházi vagy katolikus egyesületek kezébe, de amennyire még tájékozotva vagyok, azok is gondoskodnak róla, hogy növendékeik megtanuljanak táncolni, a tornaórák keretében „ritmikus tánc” is van, melyet osztályonként az év végi kerti ünnepély alatt mutatnak be a növendékek. A „Maturabál” – az érettségizők estélye – is az iskolák szervezésében (de nem a SC területein), minden évben meg van tartva.

De mindez, amit itt leírtam, mennyire tud feletet adni a kérdésre, hogy SC-i tradíció-e a „mozgásművészet”? Tánc és torna, sport, nem tartozik-e, (és mióta) minden iskola nevelési programjához, legyen az egyházi, rendbeli vagy állami tulajdonban vagy vezetés alatt? Én Kasán 13 évesen vettem részt állami leánygimnázium növendékeként a

premontrei fiúk tornatermében. 1942-ben Kemenczky néni tánciskolájában a kurzuson polonais-t, francia négyest, palotást, csárdást, tangót, foxtrotot, polkát és természetesen keringőt tanultunk. Gondolom, hogy minden valamire való iskola így tartja mai napig.

A háború utáni években fiatal nővéreink, akik egyetemi vagy tanítónői kiképzést kaptak, két évre Franciaországban kaptak továbbképzést. Francia nyelvű tankönyvükben bukkantam a szóra: „ritmikus tánc”. Tulajdonképpen a különböző iskoláinkban tanított tantárgyról van benne egy-egy fejezet. A „tánc” szó a tornával kapcsolatban fordul elő.

„Esprit et plan des études dans la Société du Sacré Coeur de Jésus” (Typis Polyglottis Vaticanis. 1954.

Kivonat a Sacré Coeur Társaság Tankönyvéből: (francia eredetiből fordította Sr. Éva Forgách)

XI. Fejezet: Fizikai nevelés

XII. Pius pápa szavai szerint: „A fizikai nevelés (magyarul: testnevelést mondanánk) kell, hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy egy egészséges és erős test védje a szép és erős lelket.”

A lélek szolgálatában a test hasznosabbá válhat, ha gyakorlatok útján ügyesebb szerszámmá tesszük, készségesebbé az akarat parancsainak teljesítésében: a Szentlélek szentségházaként joga van hozzájárulni egy személyiség kifejlődéséhez és ezt kell a testneveléssel biztosítani.

I. A testnevelés különböző fajai:

Torna és ritmikus tánc: Ezek a gyakorlatok a régebbi (vagy korábbi) „maintien” (viselkedés, magatartás) tanulását, tanítását helyettesítik. Fejlesztik a hajlékonyságot és a bájt (kecsességet), biztosítják a testnek és a mozdulatoknak az uralmát (önuralom?), mely a nőnek egy bizonyos külső méltóságot kölcsönöz.

Tornaeszközök: kötél, trapéz, gyűrű stb. Fejlesztik az egyensúlytartást, az ügyességet, a hajlékonyságot, az erőt és még a bátorságot és a merészséget is. Ezek a tornagyakorlatok a különböző korosztályoknak megfelelően alkalmazandók, nem túlozva, koraérett módon.

Atlétika: futás, ugrás, dobás stb. Ezek a fő, alapvető gyakorlatok a mozgékony és a sport könnyedségét fejlesztik.

Sport: tenisz, röplabda, kosárlabda stb. A tornaórák, de főként a szabadidők keretében fejleszthetők.

II. A fizikai nevelés előnyei:

1. A testnevelés különböző fajta módjai a gyermek normális növekedését segítik elő. Biztosítják a tüdők és az izmok kifejlődését, úgymint az idegi és fiziológiai egyensúlyt. Túlzás nélküli használata jótékony, egészséges pihenést és szórakozást eredményez a tanórák és a tanulással töltött idők között (vagy után), azon kívül gyógyítóan hathat szervezeti elváltozások esetében, melyeket az iskolai tevékenység von maga után, mint például a hátgerinc elferdülése.

2. Erkölcsi és társadalmi szempontból:

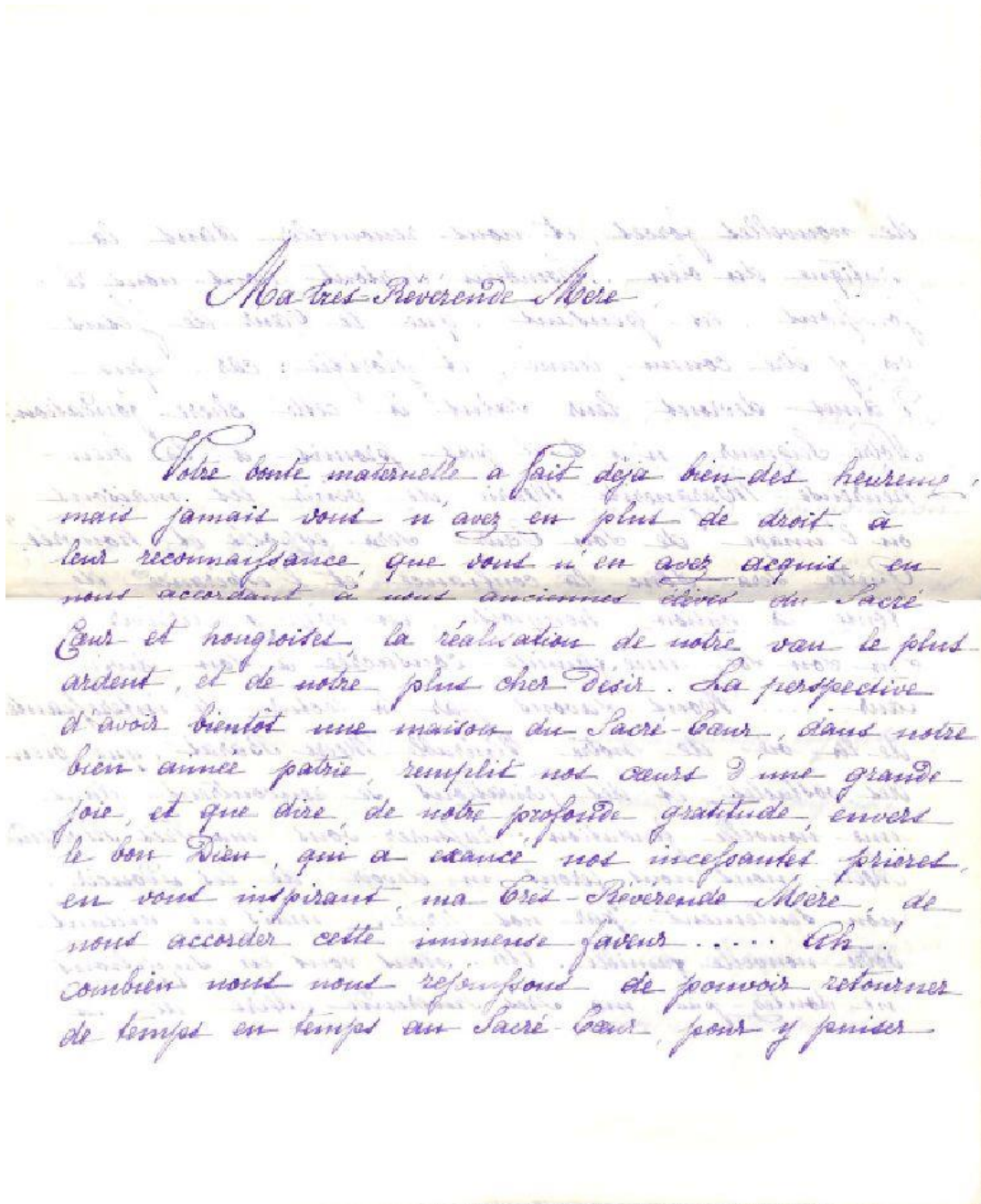
A fizikai nevelés, amennyiben a távlatok és nehézségek, a lehetőségek és azok határainak felismerését nyújtja, fejleszti a figyelmet, a biztonságérzetet, a gyors reflexeket és a képességet reális megvalósítások megragadásához.

Ez a bátorság iskolája, ahol megtanulható a gyengeségeken uralkodás, a fájdalmak elviselése, ahol önuralomra tehetünk szert, és ahol a szükséges önbizalom is növekszik.

A sportok a képzelet szerencsés irányításához is hozzájárulnak, megőriznek az álmodozásra való hajlamtól és egészséges szórakozást nyújtanak. Növelhetik a közösségi szellemet, rámutatnak a közös igyekezet szükségességére egy cél elérhetőségéhez, hozzájárulnak a szociális érzékre való neveléshez, Öszinteségre, sikertelenségek elfogadására és sikerek szerénységgel való megélésére tanítanak. Bizonyos esetekben lehetőséget nyújtanak arra, hogy a játékok szervezését egy felelős csapatra bizzuk. Ez egy jó nevelő módszer: szolgálattudat kíséri a megbízott növendékeket, a közös megállapodások betartásánál becsületet követel, – megannyi fogalom, melyet a „játékbizottság” tagjai elsajátíthatnak.

A sport tehát támogatható, feltéve, hogy ne vigyék túlzásba, például ne fejlődjön az intellektuális munka romlására vezető szenvedéllyé, vagy a játékos csoportok közötti vetélkedések során ne váltsen ki feltűnni akarást, túl férfias viselkedést, modort. A sport – ahogy XII Pius pápa mondta – ne legyen öncélú, ne váljon a matéria kultuszává, legyen az emberi teljesség szolgálatában, ne gátolja a spirituális és morális tökéletesedést, hanem segítse azt.

13.2 Levél Adèle Lehon általános főnöknőhöz egykor a Sacré Coeur
külföldi intézményeibe járt magyar növendékektől. Kelt. 1883. május
9-én.¹¹⁴

Ma très Révérende Mère

Votre bonté maternelle a fait déjà bien des heureux, mais jamais vous n'avez eu plus de droit à leur reconnaissance, que vous n'en avez acquies, en nous accordant à nous anciennes élèves du Sacré Coeur et hongroises, la réalisation de notre vœu le plus ardent, et de notre plus cher désir. La perspective d'avoir bientôt une maison du Sacré Coeur, dans notre bien aimée patrie, remplit nos cœurs d'une grande joie, et que dire de notre profonde gratitude, envers le bon Dieu, qui a exaucé nos incessantes prières, en vous inspirant, ma Très Révérende Mère, de nous accorder cette immense faveur..... Ah! combien nous nous réjouissons de pouvoir retourner de temps en temps au Sacré Coeur, pour y puiser

¹¹⁴ AGSSC, C IV I., Ungarn, Budapest 2. doboz, Levél Adèle Lehon általános főnöknőhöz magyar alumnáktól 1883. május. 9.

de nouvelles forces, et nous renouveler dans la
pratique du bien. Combien surtout nous nous ré-
jouirons, en voyant, que le Cœur de Jésus
va y être connu, aimé, et glorifié: car que
d'âmes devront leur salut à cette chère fondation!
Notre Seigneur n'a-t-il pas promis à la bien-
heureuse Marguerite Marie de bénir les maisons
où l'image de son Cœur sera exposée et honorée?
Quelle sera donc la confiance, et l'espérance de
toute la nation hongroise, en voyant arriver
sur son sol une famille consacrée à son divin
Cœur? ... Nous savons par la lecture si intéressante
de la vie de notre Vénérable Mère Barat, que bien
des obstacles, et des privations se rencontrent dans
une nouvelle fondation; rassurez-vous, ma Très-Révér^{ende}
Mère, nous nous ferons un devoir de les adoucir
non seulement par nos prières, mais en aidant
votre nouvelle famille. Ah, nous vous en supplions
ne doutez pas, ma Très-Révér^{ende} Mère, de la

générosité et de l'hospitalité, avec laquelle les Hongrois
accueilleront la Société du Sacré-Cœur, qu'ils ont tant
désiré.

Permettez nous de joindre à l'expression de notre
vive reconnaissance, la profonde gratitude, de tous nos
parents, qui apprécient tant l'éducation du Sacré-
Cœur, et partagent, en ce moment, notre consolation
et notre bonheur.

Daignez nous bénir, ma Très-Bénignante Mère, et
agréer l'hommage, de notre vénération, et des senti-
ments très respectueux de

Vos très-humbles et très-reconnaissantes enfants,

les anciennes élèves du Sacré-Cœur hongroises

Budapest le 9 Juin 1883.

Maria Anna Erichson Edm.

Maria Emma Edm.

Helene Jorgach Edm.

Clotilde Jorgach Edm.

Catherine Pazolay Edm.

Mathie. Bravassy

Caroline, Bravassy

Leicht's Hussar

Hona Vertesy Edm.

Bessy Vertesy

Anna Miklos Vertesy Edm.

Soersa Amisy

Yolande Gigy Lepthay

Charlotte Lepthay

Hona Lepthay

Lucienne de Seret-Réhaie.
Solde.

Anta Carljen Edm.

Esther Vécsey Edm.

Maria Vécsey Edm.

Anna Siegl Edm.

Anna Siegl Edm.

Paula Siegl Edm.

Elle Siegl

Maritta Sturbi-Siegl Edm.

Anna Vagem Edm.

Marie Simalovick Edm.

Marie Teszensky.

Alice de Gyinty Edm.

Helene Warburg

Ischanyi Margit.

Eugenie Appel - Stattenloit

Irma Schmerzing

Lydie Schmerzing

Maria Skrybensky - Priesenfelt

Eiga Patjansky

Margit Patjansky

13.3 Interjúterv

1. A résztvevő, szülei, nagyszülei, testvérek, házastárs, gyermekek iskolái (alsó, közép, felső), foglalkozása, munkahelyei, vallása, lakhelye, jövedelemviszonyai?
2. Mikor járt oda, melyik iskolába járt, kik jártak oda a családjából? Bennlakó, félig bennlakó, vagy bejáró volt? Tandíjat fizettek –e?
3. Mit gondol, szülei miért pont ebbe az intézménybe írtatták? Korábbi generációk milyen emlékeket adtak át az iskoláról?
4. Írt e naplót, visszaemlékezést?
5. Milyen tárgyi emléket őriz a Sacré Coeurból?
- 6. Milyen történetek jutnak eszébe a Sacré Coeurról?**
7. Mire emlékszik legszívesebben?
8. Hogyan emlékszik az ünnepekre? Pl. Congé etc.?
9. Hol szeretett legjobban lenni, volt-e kedvenc helyisége, kedvenc szobra, képe? Mire emlékszik az épületből, kertből, termekből, berendezésekből?
  - a. *Mater Admirabilis*
  - b. *kedvenc hely, műalkotás*
  - c. *padok, pultok, háló, ebédlő, tornaterem, kert*
10. Családtagok milyen alkalmakkor voltak a Sacré Coeurben (pl. beiratkozás, szülői értekezlet)? Volt olyan feladat, melyet otthon, családi körben kellett megcsinálni?
  - a. *mise, ünnepek, évnyitó, évváró, ballagás, ezen kívül?*
11. Az iskola milyen módon fejtette ki hatását a családra?
  - a. *egyedi ima családdal együtt...*
12. Miért dicsérték meg? Miért szidták le?
13. Miben volt tehetséges, hogy derült ez ki? Későbbi élete során ezt a talentumot felhasználta? Tagja volt valamilyen önképző körnek?
14. Kapott valamilyen kitüntetést? Megvan még? Mivel járt ez?
  - a. *szalag*

15. Hányan ültek egy padban? Kik voltak a padtársai?
16. Segített padtársának, vagy az Önnek? Melyik órán?
17. Ki osztotta be az ülésrendet?
18. Összebarátkozott valakivel a Sacré Coeurben? Meddig tartott a barátság?
19. Hogy zajlott egy átlagos tanítási nap emlékei szerint?
20. Hogy zajlott egy étkezés?
  - a. *menete, felelősei*
21. Hogy zajlott egy séta? Szerette?
  - a. *hárman együtt?*
22. Milyen volt az egyenruha? Szerette?
23. Milyen volt egy reggel, egy délután, egy este az internátusban?
24. Melyik órát szerette a legjobban? Ki(k) volt(ak) a kedvenc tanára(i)?
25. Melyik tantárgy volt a legfontosabb Önnek, miért?
26. Milyen játékokat játszottak az iskolában? Volt olyan, amit Ön szerint csak a Sacré Coeurben játszottak? Kötelező volt részt vennie?
  - a. *Cache-cache*
27. Milyen órái voltak, hogy zajlottak, volt –e közöttük emlékezetes?
28. Milyen volt a nyelvoktatás? Miben volt ez más, mint egy másik iskolában, érzése szerint?
29. Milyen volt a táncoktatás? Milyen táncokat tanult?
30. Milyen hangszeren tanult játszani? Kb. hány órája volt egy héten? Improvizálni tanult?
31. Létezik olyan dal, mely a Sacré Coeur iskoláról szól? Himnusz?
32. Kik voltak a példaképei iskolás korában? Volt közöttük nővér vagy tanár?
33. Széchényit vagy Kossuthot kedveli inkább? Miért?
34. Mennyiben volt modern az iskola?

35. Milyen szerepe volt a filmnek?
36. Milyen volt a közösségi élet? Milyen diákszervezetek voltak?
37. Hogy emlékszik a háborús évekre? Ostrom alatt hol volt?
38. Hogy emlékszik az iskola bezárására?
39. Hogyan emlékszik a szigorú hallgatás idejére?
40. Hogyan emlékszik a felügyeletre?
41. Fontos volt az önfegyelem? Miért? Hogyan nevelt erre az iskola?
42. Az iskola befejezése után tartott kapcsolatot nővérrel, tanárral, diákkal?
43. Elhelyezkedésében, munkájában, családi életében hogyan tudta hasznosítani a Sacré Coeurben tanultakat?
44. Szállóigék az iskolával kapcsolatban?
45. Melyek azok a legfontosabb értékek, melyeket az iskolától kapott? Hogy érzi a Sacré Coeur mivel adott többet, mint a többi iskola?
46. **Hogyan ítéli meg a Sacré Coeurben eltöltött éveket konkrét személyes fejlődésében?** (*Pataki nyomán, 2001. 63. o.*)